

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת יתרו תשפ"א
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת יתרו תשפ"א..... ז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... ז

"כי אם בתורת ה' חפצו – ובתורתו יהגה" – ביאורים ממהרי"ץ דושינסקי

זצ"ל | מעשה פלא ממהרי"ץ דושינסקי זצ"ל..... ז

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר

ירושלים..... ט

"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הקב"ה בחר בנו או אנחנו

בחרנו בו באמירת 'נעשה ונשמע'?..... ט

'בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו ... צא ולמד מה ביקש לבן הארמי' –

"מלך עוזר ומושיע ומגן"!..... יח

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים..... כ

"ביום הזה באו מדבר סיני".......... כ

"זכור את יום השבת לקדשו".......... כג

"ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך".......... כו

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'

בב"ב, מח"ס באר צבי..... כט

הבריאה כולה כעזר ליראת שמים.......... כט

בואי שבת / הרב חיים שולביץ..... לג

בשבת ניתנה תורה.......... לג

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר,

ירושלים..... לח

כתבם על לוח ליברך.......... לח

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... מא

שבת זכר למעשה בראשית ויציאת מצרים.......... מא

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק..... מב

באיסור לנשק בבית הכנסת.......... מב

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב

זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק..... מה

"שמחת יום טוב" בבשר וביין, בזמן הזה ובזמן שביהמ"ק היה קיים.......... מה

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' מט
פניני עיון בפרשת השבוע..... מט

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות וש"א"ס,
דומ"צ באשדוד..... נג
בטעמי ועניני מצות כיבוד אב ואם..... נג

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"א"ס..... ס
נמכר ליובל האם קניינו קנין עולם או אפקעתא דמלכא..... ס
מעניני התקופה - לשמר את חומות הרוח..... סא

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב..... סג
בענין אמירת ויכולו אחר התפילה ביחוד..... סג

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים וש"א"ס..... סז
הגילוי שגרם ליתרו להתגייר..... סז

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק..... עא
בענין אדם שרואה את אביו דרך המראה אם חייב לעמוד מפניו..... עא

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו'
ו'שמועה טובה'..... פב
מתי הגיע יתרו למדבר, ומתי הביא קרבנותיו ומתי עשו הסעודה לכבודו..... פב

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזקוב..... צא
הגבל את החר - האהבה המושכת והיראה המרתיעה..... צא

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים..... צו
שם האחד גרשם ושם האחד אליעזר - ט"ז תירוצים למה הקדים לתת שם
גרשם לפני אליעזר..... צו

לבנו בתורתו / הרב אברהם דהאן, מח"ס 'ברכת אברהם' על הל' שבת, מג"ש
בבימ"ד 'מנין צעירים', ירושלים..... קג
חידושים, קושיות, וסיפורים בפרשת יתרו..... קג

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... קז
בחילוק בין דברות ראשונות לשניות..... קז

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר) קיא
איזה מסימני דעקבתא דמשיחא רואים בזמן הזה ושייך לפרשת השבוע?
קיא

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשדוד..... קטו
היו הרבה ששמעו על קריעת ים סוף ומלחמת עמלק אבל יתרו 'שמע'... קטו
מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
קיז

בין השתיקות..... קיז
מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי
בית המדרש' וש"א"ס

"בת קול" - הקול שלא פסק..... קכא
מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי
אהרן'..... קכג
בדין האם דיין יכול לעבוד עבודה..... קכג

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

מזמור לתודה..... קכו
מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

קלג
בענין לבטוח בהשי"ת שהוא הזן ומפרנס..... קלג
מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס
יוסף החדש' וש"א"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'..... קלח

בענין ליל שימורים שמור מהמזיקים..... קלח
מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה
בהתיישבות'..... קמו
להעלות לתורה אדם שאינו שומר תומ"צ - מדברי החתם סופר בענין מי
שאוכל חדש..... קמו

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

הדרך לאהבת ה'..... קמח
מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית

ביאור האזהרה הכפולה על העליה בהר סיני ודברי משה רבינו בזה..... קנג
עמוד ד

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל קנה
כל ההתחלות קשות – עסק התורה מביא העריבות.....קנה

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן
כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק..... קנה
"מתחילה... ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו".....קנה

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס
קס.....
בדרגה רוחנית אחרת – עליית העולמות.....קס
תוספת קדושה.....קסג

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי.....קסו
חשיבות התורה וחיבתה – מאמר לכבוד 'שבת מתן תורה'.....קסו

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית
הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית.....קסח
יסוד מצות קידוש השבת ודין 'קידוש על היין' והמסתעף מכך למעשה. קסח

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מנשעסטער.....קעז
גדרי וחומרת עוון 'לא תחמוד'.....קעז

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק.... קפט
האם כלל ישראל הוצרכו לחזור ולקדש שנית את נשותיהם לאחר מתן
תורה.....קפט

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד.....קצה
מעמד נתינת התורה – "רואים את הנשמע ושומעים את הנראה".....קצה
בענין לא תחמוד במצוות והאם מברך עליהן.....קצז

תובנות / הרב נחמן דרקסלר.....ר
אנכי ה' אלקיך.....ר

פינת ההלכה מאת מרן הראש"ל"צ בעל ילקוט יוסף .. רב

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי.....רב
בוחן של מאה ברכות.....רב

חינוך רו

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
רו.....
ובאו "כולם".....רו

חידות רח

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס
לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ.....רח
שאלות בפרשת יתרו.....רח
חידותא דאפטרותא יתרו (ישעיה ו).....רח
תשובות לחידותא בשלח.....רח
חידותא דאפטרותא בשלח (שופטים ד-ה).....רי

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ ריא
כתב חידה לפרשת יתרו.....ריא
פיתרון כתב החידה לפרשת בשלח: 'הפור'.....ריא

אספקלריא לדף היומי ריג

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת פסחים.....ריג
הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים.....ריג
הרב נחום אייזנשטיין מרא דאתרא 'מעלות דפנה' – "שמחת יום טוב"
בבשר וביין, בזמן הזה ובזמן שביהמ"ק היה קיים.....ריד

סיפור רטו

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב.....רטו
צעק "אין עוד מלבדו" ושחרר מצבא השמד.....רטו
אחרי מיטתו של הגאון האמתי רבי משולם דוד הלוי סלוביצ'יק זצ"ל.....רטז
רסיסי דמע / הרב אברהם חנוך שפיגל.....רטז
רסיסי דמע / הרב חנוך חיים וינשטוק.....רכ

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

**"כי אם בתורת ה' חפצו – ובתורתו יהגה" – ביאורים
ממהרי"ץ דושינסקי זצ"ל | מעשה פלא ממהרי"ץ דושינסקי
זצ"ל**

גאב"ד ירושלים מהרי"ץ דושינסקי זצ"ל, בספרו "תהלות מהרי"ץ", מבאר את הפסוק
כך:

• אם נמנע מלעבור בדרך החטאים ("אשר לא הלך" וגו'), וגם שקוע בתורה ("בתורת
ה' חפצו"), אז ינצל מהרהורים רעים ו"יהגה" רק "בתורתו".

כדברי הרמב"ם (סוף הלכות איסו"ב) שאין מחשבת עבירה מתגברת אלא בלב פנוי מן
החכמה.

ומוסיף המהרי"ץ דושינסקי לבאר: כשהאדם שקוע בתורה אין כח ביד הסטרא אחרא
להתגבר עליו ולבלבל אותו.

(יא"ק): נראה להשוות דברים אלו לנאמר בספר הקדוש "מגיד מישרים" (פרשת ויקרא),
תרגום:

"כאשר לא ימוש מפיו בעוד שאתה מתייחד ללמוד, ובזמן שאתה אוכל ושותה ועם בני
אדם מדבר שאין אתה יכול ללמוד בפיו – תהרהר בה יומם ולילה, כלומר בכל זמן
בהגיון היינו הרהור הלב אז תזכה שתהגה בו בלילה בזמן שינה וכו' בזמן שינה תתעלה
למעלה ללמוד דברי תורה.

*

עוד מבאר מהרי"ץ דושינסקי בספרו "תהלות מהרי"ץ" את הפסוק:

• אם אך חפצו ומטרתו – באכילה ושינה וכדומה – בשביל תורת ה', שיהיה לו כח
לעבודת ה', נחשב כאילו בתורתו יהגה יומם ולילה, גם כשמתעסק בענייני העולם.

(יא"ק): כדברי הרמב"ם בהלכות דעות פ"ג הל' ב-ג, וכן בשולחן ערוך אורח חיים סי'
רלא סעיף א, ועוד.

וראה בספרים נוספים בדרך זו על כלל חלקי המזמור.^א

*

עוד מבאר מהרי”ץ דושינסקיא בספרו ”תהלות מהרי”ץ” את הפסוק:

• אם בתורת ה' חפצו, שרוצה שתלמודו יתקיים בידו, עצתו היא שבתורתו ”יהגה”, שישמיע את הדברים בפה.

שהרי ”יהגה” משמש לפעמים לשון דיבור, כדברי המצודות.

*

כיון שעסקנו בתורתו של האי צדיק מהרי”ץ דושינסקי זצ”ל, אספר מעשה מופלא, שעליו העיד זקני הרה”ח ר' ישראל אברהם ב”ר נחמן קלאר ז”ל:

אחרי מלחמת העולם השניה היה חורבן גדול ופליטים רבים שעלו לארץ הקודש אבו להתקבל לישיבתו של המהרי”ץ דושינסקי. זקני ר' ישראל אברהם נמנה על תלמידי הישיבה, והיה הוא הממונה על הליכי קבלתם וסידורם על הבחורים החדשים.

על פי רוב היו הפליטים הצובאים על פתח הישיבה מרוטים ומסכנים, חסרי משען ומשענה, ועובדה זו התבטאה גם בכך שרובם הגיעו נטולי הדרת פנים, ללא זקן ופיאות.

באחד הימים ארע שהגיע בחור נשוא פנים להתקבל לישיבה, כשלאראשו כובע גדול ופאות ארוכות. ישראל אברהם הציג אותו בפני המהרי”ץ, כשברי לו שהשערים יהיו פתוחים עבור בחור שכזה, ובפרט שבחורים רבים התקבלו לישיבה באותו זמן. המהרי”ץ הפתיע ואמר לבחור בלא היסוס באידיש הגרמנית שבפיו: ”מיר האבן נישט קיין פלאץ אין ישיבה” (אין לנו מקום בישיבה).

ישראל אברהם הביט נדהם ברבו המהרי”ץ, אולם הוא חזר ואמר שוב את דבריו, בטון החלטי וכמעט תקיף: ”מיר האבן נישט קיין פלאץ אין ישיבה”.

מה ראה המהרי”ץ בעיניו הזכות איש אינו יודע, אולם כעבור יומיים נצבו נציגי השלטון הבריטי בפתח הישיבה וחפשו בנרות אחר אותו בחור. שמא משמעות הדבר שאותו בחור היה מעורב בפעילויות הארגונים הציוניים שחתרו באותם ימים תחת שלטון הבריטים, ולא היה תוכו כברו.

לאחר שהסתיים החיפוש הכושל והבריטים הסתלקו משטח הישיבה פנה המהרי”ץ לישראל אברהם ואמר לו ”וואס פארא פנים וואלט עס געהאט (- אלו פנים היו) אילו היינו מכניסים אותו לישיבה והיו מוצאים אותו אצלנו”...

^א במק”א הארכתני. ראה: רד”ק; פירוש המאירי; נורא תהלות (ר”י אבן-שועיב); מאיר תהלות (ר”מ עראמה); חן טוב; קומץ המנחה (מהרא”ל צינץ, אב”ד פלאצק, דרוש מ, לפרשת נצבים; ושירי קומץ המנחה, דרוש א, לשבת קודם שבועות); לדוד ברוך (רב”צ מאשקאוויטש, אב”ד פאקש).

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

**"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הקב"ה
בחר בנו או אנחנו בחרנו בו באמירת 'נעשה ונשמע'?**

וַיֵּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה (יט, ח)

א) ידועים דברי חז"ל (ע"ז ב, ב) שהקב"ה סיבב תחילה אצל כל האומות, והציע להם את התורה. וכך דרשו חז"ל עה"פ (דברים לג, ב) "ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למור", וכתוב (חבקוק ג, ג) "א-לוה מתימן יבוא וגו'", מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן? א"ר יוחנן, מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה.

ובזוהר (ח"ג קצב, ב) נוסף, "קרא לסמאל ואתא קמיה ואמר ליה, תבעי אורייתא דילי? אמר, מה כתיב בה? אמר ליה "לא תרצח", דליג קודשא ב"ה לאתר דאצטריך, אמר ח"ו אורייתא דא דילך היא ודילך יהא לא בעינא אורייתא דא כו'. קרא לרהב, אמר ליה, תבעי את אורייתא דילי? אמר ליה, מה כתיב בה? דליג ליה ואמר "לא תנאף", אמר, ווי אי ירותא דא יחסינ לי קודשא ב"ה כו'".

וקשה, שהרי מפורש בתורה, שגלות מצרים הוא תנאי לקבלת התורה, וכפי שנאמר (דברים ד, כ) "ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה", ופרש"י, "כור הברזל" זה כלי שמזקקים בו זהב מכל סיג ופסולת, עד שיהיה נקי וזך.

ובמדרש (שמו"ר ד, ד) מובא, שיתרו אמר למשה רבנו, להיכן אתה מוליך את הילדים? אמר לו משה, למצרים. אמר לו יתרו, אותם שבמצרים מבקשין לצאת ואת מוליכן? אמר לו, למחר הן עתידין לצאת ולעמוד על הר סיני לשמוע מפי הקב"ה "אנכי ה' אלקיך", ובני לא ישמעו כמו הם?! מיד "ויאמר יתרו למשה לך לשלום". ומבואר, שגם ליחידים היה תנאי של גלות מצרים, כדי לזכות לקבלת התורה.

ובטענה זו ניצח משה רבינו את המלאכים, שלא רצו שינתן התורה לישראל, וכמבואר בגמ' בשבת (פח, ב) שאמר להם, "למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם?!

ומטעם זה אומרים חז"ל (ילקו"ש יתרו רמז רעא), שיתרו לא היה יכול להיות שותף בקבלת התורה. וכך אמרו, "לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר" (משלי יד, י), אמר הקב"ה בני היו משועבדין בטיט ולבנים ויתרו היה יושב בתוך ביתו בבטח והשקט ובא לראות בשמחת התורה עם בני, לפיכך (שמות יח, כז) "וישלח משה את חותנו".

"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הקב"ה בחר בנו או אנחנו בחרנו בו באמירת 'נעשה ונשמע'?

א] ואם כן עלינו להבין, איך הציע הקב"ה את התורה לאומות העולם, הרי הם לא היו בגלות מצרים?^ב

ב] עוד יש להקשות מנוסח הברכה, "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הרי הקב"ה סיבב תחילה אצל כל האומות, והם סירבו לקבלה, ואחר כך הציע לנו את התורה ואמרנו נעשה ונשמע, ובגין כך זכינו בה, ואם כן, מה הכונה ש"בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"?^ג

ג] עוד יש להבין, הנה חז"ל אומרים (ב"ק לח, א) "ראה שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתירן להם איתגורי אתגר. ומקשי' "א"כ מצינו חוטא נשכר", ומשני "אין מקבלים עליהן שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה".

ולא מובן, שהרי ודאי אומות העולם מצווים על ז' מצות בני נח.

"כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות"

ב) נקדים בדברי החיד"א (אהבת דוד דרוש טז; נחל קדומים פר' בשלח) שכותב בשם הזוהר, שח"ו לומר שחשב הקב"ה ליתן את התורה לאוה"ע, ומה שסיבב הקב"ה אצל כל האומות, והציע להם את התורה, זה היה רק בכדי שלא יהיה להם פתחון פה לעתיד לבוא (כמבואר בסוגית הגמ' שם בע"ז).

וכך אמרו בזוהר (במדבר קצג, א): "כך קודשא ב"ה אסיא חכים, ידע דאי יהיב אורייתא לישראל עד לא אודע לון, בכל יומא הוו רדפין לון לישראל עלה וקטלין לון, אבל עבד דא, ואינון יהבו ליה מתנן ונבזבזן בגין דיקבלון לה כו', ובגין כך ירתו ישראל אורייתא בלא ערעורא ובלא קטרוגא כלל".

ומוסיף החיד"א (חומך אנך) לבאר את הפסוק (שה"ש ב, ט) "כשושנה בין החוחים וגו'", שהקב"ה גלה צדקתו, מה שהחזיר התורה לשרי אדום וישמעאל, לא היתה כונתו לתת להם התורה ח"ו, וכבר ידע שלא ירצו לקבלה, ועשה זה לפרסם בעולם, דישראל הם עם סגולתו, והשאר הם קוצים כסוחים. וזהו שאמר "כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות", ולמען ידעו צבא המרום ולפרסם זה פרסום רב, החזיר להם התורה.

"לא בשמים היא"

ג) אולם נבוא לבאר עפ"ד רבותינו, שודאי הקב"ה הציע להם משהו אמיתי, ואילו לא היו מסרבים לקבלה, היו זוכים במשהו, ועיקר כונת הזוהר הוא, שלא הציע הקב"ה לאוה"ע את התורה בכללותה, וכדלהלן.

השפת אמת (פר' בראשית) כותב, שיש בתורה פשט רמז דרוש וסוד, ובודאי במדרגה התחתונה החזיר הקב"ה את התורה לאומות.

^ב ואין לומר, שאם הם היו מוכנים לקבל את התורה, היה מוריד אותם הקב"ה לגלות, כי אם כך, מן הראוי היה לדון עם אוה"ע את כל זה, לפני שישראל ירדו לגלות.

^ג ראה במדרש (איכ"ר ג, א) שכבר עמדו בזה. ובמקו"א ביארנו באופ"א שיציאת מצרים נחשב ה"בחר בנו".

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הקב"ה בחר בנו או אנחנו בחרנו בו
באמירת 'נעשה ונשמע'?

ומוסיף (דברים לסוכות) לבאר, מה שרצו המלאכים לעכב את מסירת התורה לישראל,
כי התורה יש לה כמה פירושים ודרכים גבוה מעל גבוה, ולמלאכים היה הסוד, א"כ ודאי
כשהחזיר להאומות לקבלה, היה גם כן הפי' בגשמיות יותר מלבני ישראל, כי לבני
ישראל ניתן התורה בדרך שלמעלה מהטבע.

ונתבארו הדברים ביתר ביאור בכמה מספרי רבותינו זיע"א, וכך כותב הבית הלוי (פרי'
יתרו) לבאר מה שבקשו המלאכים שלא ינתן התורה לישראל, וכי ס"ד שהם יקיימו
המצות שבה, והרי רובם הם תלויים בגוף.

רק הענין, שהתורה נחלקת לשנים שבכתב ושבע"פ, ועיקר השבע"פ הוא הכללים
והמדות שהתורה נדרשת בהן, וע"י הכללים והמידות מתפרשת התורה שבכתב, ונתחדש
בה חידושי דינים ופרטים לאין סוף, וארוכה מארץ מידה. והתורה ניתנה לישראל שיהיו
הם דורשים אותה וכפי שהם מסכימים ע"פ הכללים כן הוא האמת, וכמו שאמרו (ב"מ
נט, ב) לא בשמים היא, רק היא כמו שמסכימים בי"ד שבזה העולם, וכאשר יאמרו כן
יקום, ועל פיהם יהא כל ריב וכל נגע וכל משפט התורה, לא שישאלו כל דבר באורים
ותומים או על פי בניא, כי כאשר נתנה לישראל לא בשמים היא, רק הם שולטין בה כפי
שכלם.^ד

וזה מה שרצו המלאכים וביקשו שלא תינתן התורה לבני אדם, ויהיה האמת כמו שהם
ידרשוה. ואמרו "מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו", שאין האדם כדאי שתזכור
אותו כלל, אף כי למנותו לפקיד וממונה, "תמשילוהו במעשה ידך כל שתה תחת רגליו"
שעשית אותו גם למושל.

ולכן אמרו חז"ל (ברכות ה, א): "בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר
ודם, אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן - נתן להם
תורה לישראל ושמח, שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזובו".

וכבר הקשה בהג' ראמ"ה, שלכאורה הדמיון לא מובן, אדם שמוכר חפץ החפץ נחסר
ממנו, ולכן הוא עצב, אבל כשמסר הקב"ה את התורה לישראל, מה נחסר לו?

ומבארים הגר"א (שה"ש ג, יא) ובעל הנתיבות המשפט (פתיחה לנחלת יעקב; אמת
ליעקב ברכות ה), שהקב"ה נתן לישראל גם את הבעלות על התורה, ולכן בהחלט דבר זה
נחסר ממנו.

וכפי שמובא בגמ' (ב"מ פו, א) שרבה בר נחמני הוה יתיב אגונדא דדקלא וקא גריס,
שמע במתיבתא דרקיעא אם בהרת קדמה לשער לבן טמא, ואם שער לבן קדמה לבהרת

^ד התפארת יעקב מבאר עפ"ז מש"כ רש"י (דברים כט, ג) שבאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי, באו כל
ישראל לפני משה ואמרו לו, משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו, ומה אתה משליט את
בני שבטך עליה, ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה, לנו נתנה. ושמח משה על הדבר, ועל זאת אמר להם היום הזה
נהיית לעם וגו', היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום עכ"ד. וכי יעלה על הדעת שהתורה תהיה רק
לכהנים, הרי בכל מקום נאמר "דבר אל בני ישראל!?! אלא שחששו שמוסר רק להם את הבעלות על התורה, וזהו
שטענו שגם הם היו בקבלת התורה וה' נתנה לנו!

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הקב"ה בחר בנו או אנחנו בחרנו בו
באמירת 'נעשה ונשמע'?

טהור, ספק הקב"ה אמר טהור וכולהו מתיבתא דרקייעא אמרו טמא. אמרי מאן נוכח,
נוכח רבה בר נחמני דהוא יחיד באהלות כו'. כי הוה ניהא נפשיה אמר, טהור טהור.

ומבאר הר"ן (דרשות הר"ן דרוש החמישי), כי עם היותם יודעים שספק טהור על דרך
האמת, היו אומרים טמא, כיון שהכרעת התורה נמסרה להם בחייהם, ושכלם היה מחייב
לטמא, ולכך היה מן הראוי שיהיה טמא אע"פ שהוא הפך מן האמת, שכן מחייב השכל
האנושי, והשאר אף על פי שהוא אמת, איננו ראוי לעשות מעשה כן בדרכי התורה, כמו
שלא טיהרו בעלי מחלוקתו של ר' אליעזר אע"פ שנתנה עליהם בת קול מן השמים
שהלכה כדבריו.

וממילא מובן, שכל מה שגלות מצרים היה תנאי והכשר למתן תורה, זה רק כלפי נתינת
התורה שנמסר להם גם פנימיות התורה עד לכדי שהם בעלים עליה, ובשביל זה אכן
צריך זיכור, אבל כלפי מה שהוצע לאומות העולם, אין בזה תנאי זיכור של גלות מצרים,
ויתבאר עוד לפנינו.

"לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום"

ד) עתה עלינו לבאר, לו יצוייר שאומות העולם היו מסכימים לקבל את התורה, מה היה
עמדתם ועמדת עם ישראל, והאם זה היה בא על חשבון הבחירה בעם ישראל?

נקדים בדברי החת"ס (ריש ע"ז) שעומד בזה, ומקשה ממה נפשך, אם היה להם הבחירה
שלא רצו לקבל את התורה, היה נותן להם את התורה גם כן, וא"כ היו גם הם עם
הנבחר כמונו כמוהם, א"כ מה בצע לנו בעבודתנו במצרים וברית אבות אשר כרת עמנו,
ומה כל הרעש הזה. ואם נאמר, שגלוי לפנינו שימאנו לקבל את התורה, א"כ היה החזרתו
על כל האומות פעולה בטילה, וחלילה לחשוב כן.

ומבאר ע"פ משל, לאב שהיה לו הרבה בנים, והאחד היה אהוב עליו ביותר, והיה לו
חפירה שמוציאים משם אבני זהב וכסף וכלי יקר, ורצה ליתנו לבנו האהוב, ובכדי שלא
לשנות בין הבנים, שלא יגרום קנאה ושלא יתרעמו עליו, מסר האב לבנו האהוב בצינעא
כלי מלאכה, ולימד אותו את חכמת הוצאת האבנים מהחפירה, והיתוך האבנים לעשות
מהם זהב וכסף. ואחרי זה קרא לכל הבנים, ואמר להם: יש לי כאן חפירה שיכולים
להוציא משם אבני זהב, מי שרוצה בה שיבוא. ראו כולם והבינו, שטורח גדול הוא
להוציא משם שום דבר, ולא ידעו איך להתיכו ולעשות ממנו זהב, כי לא היה להם שום
בקיאות בזה, על כן כולם מאנו ולא היו חפצים בזה.

הנמשל, התורה הקדושה טמונים בתוכה כל טוב ה' וכל אוצרותיו, אך התחבולה איך
להוציא את המטמונים משם, מסר הקב"ה בחשאי לישראל, דהיינו שנטעם בטבע
תולדותם בינה יתירה שאין לשאר האומות, ולהם לא הראה רק את פשוטי התורה, ולכן
לא היו חפצים בה.

וזה כונת הכתוב "חוקיו ומשפטיו עם ישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום" –
כי דבר בלתי מובן נקרא "חוק", והדבר שמובן לאשורו נקרא "משפט", וזהו "חוקיו

ומשפטיו עם ישראל, "לא עשה כן לכל גוי", "ומשפטים בל ידעום" – שלא הודיע להם כי אם החוקים, ולא מסר להם לב מבין כמו לישראל עכ"ד.

ועמד בזה גם המהר"ל^ה, ושם מבאר את גדר הדברים באר היטב, וכך הוא כותב:

אף אם היו אומות העולם מקבלים את התורה גם כן כשהחזירה ה' יתברך עליהם, מכל מקום היו ישראל ראשונים אל קבלתה, לעמוד בסודיה ולדעת את דרכיה, והתורה מיוחדת להם, רק שעל ידי שזכו לה, הם היו זוכין גם האומות אם היו רוצים לקבלה, אבל עיקר קבלתה לישראל בלבד, והאומות טפלים להם.^ו

אמנם לא כן יתרו, שאם היה עם ישראל בשעת קבלת התורה, לא יתכן לומר עליו שיהיה טפל אל ישראל, כי הוא היה תוך ישראל והיה מקבלה עם ישראל שוה להם בבחינת קבלתם, והרי לא נשתעבד במצרים עד שיהיה זוכה לכך, ולפיכך כתיב "וישלח משה".

והגם כי אמרו במדרש, שלכן ניתנה תורה במדבר מקום הפקר לכל הרוצה לקבלה, שלא יהא פתחון פה לאומות לומר אלמלי ניתנה לנו היינו מקבלים אותה גם אנו, ואיך יאמרו אם כן במדרש זה, כי מי שלא נשתעבד במצרים אין ראוי לו התורה? לא קשיא כלל, כי כבר אמרנו, שעכ"פ אף אם היו האומות מקבלים אותה, היו ישראל ראשונים ועצמיים אליה, והאומות טפלים להם, משא"כ ביתרו שהיה תוך ישראל עכ"ד.

^ה בדרשות עה"ת; וע"ע מש"כ המרה"ל בתפארת ישראל סוף פרק א ובאבות פרק ה משנב כב עמ' תקנט.
^ו הרמח"ל בדרך ה' (ח"ב פרק ד) כותב, שגם אחרי שנפל אדה"ר למדרגת הזוהמא מ"מ עדיין לא חדל מהימצא בכלל המדרגה העליונה שזהו שרשו האמיתי, ולכן לא נדחה לגמרי שלא יוכל לשוב אל המדרגה העליונה. משא"כ אומות העולם, אילו היו מקבלים את התורה, עדיין היה להם יכולת שיתעלו ממדרגתם השפלה, אך כיון שלא רצו, אז נגמר דינם לגמרי, ונסתם השער בפניהם סתימה שאין לו פתיחה. ומאז היכולת שלהם היחידה, להתגייר להסתופף תחת אילנו של אברהם אבינו עכ"ד. ואין מדבריו סתירה למש"כ בפנים, הגם שכותב שכיום הם טפלים, ומשמע שאילו היו מקבלים את התורה זה היה שונה, כי כונת הרמח"ל רק שהיו מתעלים מדרגתם השפילה, אבל גם בדרגה העליונה יש דרגות. ומעצם דברי הרמח"ל שם ג"כ מבואר שהבחירה בעם ישראל לא היתה משתנית, גם אם אוה"ע היו מסכימים לקבל את התורה, שהרי זה כל תורף דבריו שם. (ממו"ר הגאון הגרד"כ שליט"א)

ומש"כ הרמח"ל שאילו היו חפצים לקבל את התורה "היו מתעלים ממדרגתם השפלה" הכונה הוא, כי רמ"ח איברים הגשמיים, ניוון כל אחד מרמ"ח איברים הרוחניים (עי' שמי"ה"ל בהקדמה ושפתי חיים עמ' שז; ושערי העבודה לר"י אות כ), ולכן כשאין להם שייכות לתרי"ג מצות, הרי הם במדרגה שפלה. ויש להוסיף מה שמבואר בתוס' בב"ק (לח, א ד"ה אלא), שהכלל ש"אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם", תקף רק ממתן תורה ואילך, הגם שכבר בדור הפלגה נבדלו אוה"ע מעם ישראל. וזה מבואר מאוד, מאחר שרק במתן תורה נגמר דינם לגמרי ונסתם השער בפניהם סתימה שאין לו פתיחה, שאין להם את התרי"ג מצות, שעל ידם האדם משתלם בכל איבריו וגידי, ולכן אינם קרויים אדם.

ויש להוסיף בזה, שאכן חלוקים במהותם ז' המצות ותרי"ג המצות, וכמש"כ הגרי"ח (הקדמה להגדש"פ יד חוקה), ששני בריתות כרת הקב"ה לעולמו. אחת – במה שכרת עם נח ובניו אחר המבול, וברית זו נכרתה על קיום העולם, שתהא מערכת הטבע מונהגת כסדר טבעה בתחילת הבריאה כמש"נ "יום ולילה לא ישבותו", ועי"ז יהיו לאלקים לכל בניו שהוא כולל כל אומה ולשון. ולכן נזכר שם ז' פעמים "ברית" נגד שבעת ימי בראשית והוא נגד ניהוג הטבעי, וגם נגד ז' מצות שנצטוו שהם עיקרים לקיום העולם וידיעת מציאותו יתברך לבד שע"ז יתקיימו בעולם מה שלא היה בדור המבול כו'. אולם הברית השניה – כרת הקב"ה עם אברהם אבינו להיות לו ולזרעו אחרינו לאלקים, והבדילים לו לעם נחלה ולהתנהג עמהם בגילוי כבודו ורצונו יתברך ולדבקה בו ע"י התורה והמצוה בכלל ובפרט, ולכן נאמר שם "ואתנה בריתי ביני ובינך כו' להיות לך לאלקים ולרעך אחריו". ונזכר שם י"ג בריתות נגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, וכנגד י"ג מידותיו של הקב"ה שהוא גילוי רצונו ופרטי דרכיו שגילה למשה עבדו ולישראל עמו שבזה הם מיוחדים לו יתברך. וזהו הענין שנצטוו אברהם אז בכריתות הערלה וכל זרעו אחריה והוא שירש כל התורה, והיא דבוקה בנו בכל עת אפילו בעת שאין אנו עושים רצונו של מקום עכ"ד.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הקב"ה בחר בנו או אנחנו בחרנו בו
באמירת 'נעשה ונשמע'?

ומבואר מדבריו, שגם אילו אומות העולם היו מסכימים לקבל את התורה, לא היה בא
זה על חשבון הבחירה בעם ישראל, והיו הם טפלים לעם ישראל.

אלא שעלינו לבאר, מהו הגדר של הטפילות הזו שכותב המהר"ל, שעם ישראל היו
ראשונים אל קבלתה שהתורה מיוחדת להם לעמוד בסודיה ולדעת את דרכיה, ורק שעל
ידי שזכו לה היו זוכין גם לאומות.

והנה מצינו גם בדברי המבי"ט (בית אלוקים שער היסודות פרק לב) שכותב כדברי
המהר"ל, אלא שבדבריו באו תוספת דברים, וכך הוא כותב:

וכן צריך לבאר, מהו ענין זה הגילוי שנתגלה לאומות אם ירצו לקבל התורה ולא רצו,
ואם היו רוצים לקבלה, איך היו נשארים ישראל בלי תורה והלא לא נבראת אלא בשביל
ישראל וכבר התחיל לתתה לאבות, ואמר ג"כ למשה "בהוציאך את העם ממצרים
תעבדון על ההר הזה", וכן כל מה שכתוב בתורה דברים מורים על כי התורה היא
לישראל ולא לאומות העולם, כמו "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו'",
וכיוצא בזה "דבר אל בני ישראל" בכל התורה כולה, כמו שהיתה כתובה לפניו אלפים
שנה כמו שנברא העולם, ואם היו מקבלים אותה האומות, איך תהיה מורה עליהם.

ולכן אני אומר, כי אין ספק שהתורה שנבראת אלפים שנה קודם שנברא העולם כמו
שהיא כתובה בספר התורה מ"בראשית", וישראל נקראו ראשית, עד "לעיני כל ישראל",
שהיתה מיוחדת ומיועדת להם, בשביל זכות אבותם אברהם יצחק ויעקב שהתחילו
לקיימה ולהמציא שמו של הקב"ה בעולם, ובזכותם ג"כ שהיו ראויים ומוכנים יותר מכל
אומה ולשון.

ומה שנגלה הקב"ה על האומות שיקבלו התורה, היה הענין שיקבלו עליהם גם הם
לקיים מצות התורה ואזהרותיה כמו ישראל, וכמו שהיו מצווים וחייבים לקבל שבע מצות
בני נח, יקבלו ויתחייבו בכל המצות לעשות אותם ויהיו הם טפלים לישראל, כי ישראל
נבראת התורה בשבילם וכל לשון התורה מורה עליהם כמדובר עמהם לא עם האומות,
מפני היותם סגולה מכל העמים בזכות אבותם וזכותם והם כבנים חביבין לפני האל, ולא
כן שאר האומות אע"פ שהיו מקבלין התורה ומקיימים אותה, כי לא בשבילם נבראת ואין
לשונה מורה עליהם כו'. ואם כן גם כשהיו האומות מקבלים התורה, היה ענין קבלתם
כדי לקיים המצות והאזהרות שבה, לא שיחשבו שהתורה ניתנה להם כמו לישראל, כי
ישראל לזכותם וזכות אבותם ניתנה להם התורה וארץ ישראל, והאומות אין להם בה
אלא קיום המצות שעליהם לקיים לא ירושה ולא חלק בארץ.¹

¹ ומוסיף שם המבי"ט לבאר מדוע התורה לא ניתנה בארץ ישראל, מאחר שעיקר שלימותה וקיומה הוא בא"י.
ומבאר המבי"ט, כי אילו התורה היתה ניתנת בא"י, אם היו באים אודה"ע להתגייר ולהסתופף תחת כנפי השכינה,
היו ישראל יכולים לומר להם, אין לכם חלק בה כיון שהיא מורה עלינו וניתנה לנו בא"י. ולכן ניתנה התורה במדבר
במקום הפקר להורות, כי כל הרוצה לקבל יבוא ויקבל, אע"פ שהתורה כולה היא מורה על ישראל ומדברת עמהם,
וכן ארץ ישראל היא מיוחדת להם לישראל ולא לאומות, אפילו הכי יכולים גם הם לקבל עליהם קיום כל המצות

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הקב"ה בחר בנו או אנחנו בחרנו בו
באמירת 'נעשה ונשמע'?

ומבואר מדברי המבי"ט, שקבלת האומות היא בגדרות טפלות – וזה כדברי המהר"ל,
ומבואר מדבריו שהיו מקבלים את כל התרי"ג מצות, והיה מעמדם בה, כמעמדם בז'
מצות.

"עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה"

ה) ובאמת אנו מוצאים גם כלפי שבע מצות שאומות העולם מצווים בה עד היום, והיו
מצווים בה גם קודם מתן תורה, שמכל מקום ממתן תורה ואילך, הם כפופים בזה
לישראל.

וזה עפ"ד הרמב"ם (פ"ח מהל' מלכים הי"א) שכותב: "כל המקבל שבע מצות ונזהר
לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן
ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם
נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת, אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות
העולם ולא מחכמיהם".

וכותב מרן הגרי"ז (עה"ת פר' ואתחנן) שמבואר מדברי הרמב"ם, שגם ז' מצות שנצטוו
בהן בני נח גם קודם שניתנה התורה לישראל, מכל מקום משניתנה תורה, ניטלה הקבלה
מהן וניתנה לישראל ככל תורה שבכתב ושבע"פ, וגם הבני נח בעצמן צריכין לקיימן, רק
מפני שהן כתובין בתורה, אבל קבלתן בעצמן לא מעלה ולא מוריד, וגם אם יש ספק בדין
מן הדינים של מצות בני נח, הרי הם צריכין לבוא לפני בי"ד של ישראל לדרוש ולדון
במדות שהתורה נדרשת בהן, אבל לא להם לדרוש ולדון ולהוציא דבר מתוך דבר.

ומבאר שזה כונת הכתוב (דברים ד, ו) "ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" – שגם
בז' מצות שלהן, בין הקבלה, ובין הדיון במדות שהתורה נדרשת בהן להבין דבר מתוך
דבר, הכל נמסר רק לישראל לבד ולא להם עכ"ד.

ומבואר שלאומות העולם, גם בשבע מצות שלהם, אין להם שייכות רק לקיום המצות
גרידא, אבל אין להם שייכות לכל ענין הסוגיות ואסוקי שמעתתא, ובזה הם צריכים לבוא
ולשאול את ישראל, ועל ידי ישראל שזכו לה, הם זוכין גם לאומות.

בן נח וגר תושב

וגדולה מזו מבואר בריטב"א במכות (ט, א) שיש שני דרגות בבן נח בז' מצות. יש בן נח
שמקיים את ז' המצות שמחוייב בו, ויש גוי שבא לפני בית דין של ישראל, ומקבל על
עצמו לשמור את ז' המצות שהוא מחוייב בו, ואז הוא נחשב 'גר תושב' שהוא בדרגה
גבוהה יותר.

ויהיו כטפלים לישראל בתורה. ולכן אנחנו מקבלים בכל הדורות גרים אשר באים להסתופף תחת כנפי השכינה והם
מקיימים המצות כמונו, אבל אינם כמונו לשררה על הצבור וליטול חלק בארץ.

זוה עפ"ד הרמב"ם (פ"ח מלכים ה"י) שכותב, "וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא יקבל יהרג, והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בכל מקום, וצריך לקבל עליו בפני שלשה חברים".

ומה החילוק בין סתם 'בן נח' ל'גר תושב'? כותב הריטב"א שם, שהנפק"מ הוא אם הוא נחשב בכלל גדר של 'מצוה ועושה' או של 'אין מצוה ועושה'. שהרי מבואר בסוגית הגמ' בב"ק (לח, א), שמעת מתן תורה נחשבים אוה"ע כמי שאינם מצוים ועושים, אבל אם מקבל הבן נח על עצמו לקיים את הז' מצות, הוא נחשב כ'מצוה ועושה'.

וגדר הדברים מבאר הגר"ש רוזובסקי זצ"ל (מכות ט, א הע' מז): "דאף שנשארו באזהרתן, מ"מ הופקע מינייהו חלות שם ואיסור ומעשה מצוה בעצם, דלאו בני מצוה ואיסורין נינהו, ורק אזהרת גברא וגזירת מלך בעלמא הוא דרמי עלייהו, ועל המראת האזהרה הוא דנהרגין. ולפי"ז שפיר מוספת בהן הקבלה חלות דינים ואיסורים" עכ"ד.

וכבר נבתאר במקו"א (אהל אבות בראשית מאמר ה) מה שאמרו חז"ל "גדול המצוה ועושה", שאין זה מטעם שגדול יצרו, דא"כ אין הבנה לדברי הגמ' ודברי הריטב"א (וכבר עמד בזה האור שמח פ"ז מהל' איסו"ב הי"ד), אלא עפ"ד הרמח"ל בדעת תבונות, שהכח לפעול בכל העולמות, ניתן רק למי שמצוה ועושה, וזהו "אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו".

ויש לצרף בזה מש"כ בזוהר (במדבר קצב, ב) לבאר מש"נ "ה' מסיני בא זרח משעיר למו הופיע מהר פארן", ולא נאמר "זרח לשעיר למו הופיע להר פארן", כי השרים של עשו וישמעאל התחננו לקב"ה שיתנו שוחד כדי שיתן את התורה לישראל ולא להם, ואמרו לקב"ה "טול נהורא מנהירו דחילי שמיא (קח את חלקי הקדושה שיש לנו) והב עלייהו ובדא יקבלון לה, וכך עשה הקב"ה.

^ח ראה בחי' הגרי"ז (סוטה לה, ב) מש"כ לבאר, שהטעם שהוצרכו לכתוב את כל התורה כולה ע"ג האבנים, שזה גם בשביל השבע מצות דידהו, כדי ללמוד מהיקש ומגזירה שוה. ויתכן שזה גם הסיבה של 'באר היטב' שניתנה בשבעים לשון, מאחר שגם אוה"ע שייכי למתן תורה.

^ט כנראה שהטעם שצריך לקבל בפני בית דין, כי 'גר תושב' נחשב מקצת גירות, ולכן בעי קבלה בפני בית דין כמו אצל גר. וע"ע בהג' ר"י ענגל (ע"ז סד, ב) מש"כ שגירות של גר תושב, זה שמקבל עליו מצות גר תושב בתורת ישראליות, ונעשה ישראלי למצות אלה, דאילו היה בן נח עדיין ומקיימם בתורת בן נח, א"כ לא יפול על זה לשון הכנסה תחת כנפי השכינה, דלשון זה מורה על ישראליות ע"ש. וע"ע בביאור הלכה (דש, ד) שכותב דבר חידוש, שגר תושב יכול לקבל על עצמו עוד מצות מלבד הז' מצות. ויש לציין לידיעה נפלאה שכותב הראב"ד (בעלי הנפש סוף שער הטבילה) שהמקור שבית דין מטביל גר ומברכים 'וצונו', הוא ממש"נ 'ואת הנפש אשר עשו בחרן'. ויש להאריך בסוגיא זו, כגון אם מועיל חזרה לגר תושב וכדו', וראה במכתבים בסוף חידושי הגרי"ז על הרמב"ם ואכ"מ. ועוד יש לציין לידיעה שמבוארת בגמ' בע"ז (כד, ב) שגר תושב יש לו נאמנות על שמירת ז' המצות.

^י הקר"א תמה, שאם בן נח נחשב כמי שאינו מצוה ועושה, מדוע יש איסור לפני עור. אולם פשוט וברור, שכונת הגמ' רק שאינו נוטל שכר וכמו שמפורש שם, אבל ברור שהם מחוייבים בכל הז' מצות, וכמש"כ בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' ל) שהושטת אבר מן החי לבן נח לאכילה לא הותרה, אע"ג דדרשינן ראה ויתר התיר להם ז' מצות, דה"ק הותרו להם ועתידיים ליתן עליהן את הדין. וע"ע מש"כ בשו"ת סי' קכג. וכן תמה החת"ס (ח"מ ח"ה סי' קפה) כנגד הפנ"י. וע"ע ברש"י בע"ז (ו, א ד"ה ולפני) שכותב על הדין של לפני עור במכירת בהמה לבן נח שעובד בה לע"ז וז"ל, "ולפני עור דמזבין ליה בהמה ומקריבה לעבודת כוכבים, ובני נח נצטוו עליה דהיא אחת משבע מצות כו'. ונהי דאמרן עמד והתירן, מיהו אל יעברו על ידיך שהרי עתידין הן ליתן את הדין על שאין מקיימין אותן ואע"פ שאין להן שכר בקיומם".

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הקב"ה בחר בנו או אנחנו בחרנו בו
באמירת 'נעשה ונשמע'?

ועפ"ז מבוארים היטב דברי חז"ל שאמרו (ב"ק לח, א) "ראה שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתירן להם איתגורי אתגר. ומקשי' "א"כ מצינו חוטא נשכר", ומשני "אין מקבלים עליהן שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה". ובפשטות לא מובן, שהרי ודאי אומות העולם מצווים על ז' מצות בני נח (וראה באו"ש פי"ד מהל' איסו"ב ה"ז בזה).

אך למבואר א"ש, שאומות העולם שסירבו לקבל את התורה, הופקע מהם הכח של מצווה ועושה, ואילו היו רוצים לקבל את התורה, היה להם שייכות לפעול בכל התרי"ג מצות. אבל בן נח שמקבל על עצמו לפני בי"ד של ישראל לקיים את הז' מצות, חוזר למעיקרו לכח של מצווה ועושה בז' המצות.

ו) וע"פ כל זה נראה, שזה היה גם הגדר אילו היו אומות העולם חפצים לקבל את התורה, וכפי שכותב התפארת יעקב, שהקב"ה הציע לאוה"ע את כל תרי"ג מצות כמו שנצטוו בז' מצות, וממילא לפי האמור הוצע להם שיהיה להם גדר של מצווה ועושה בכל התרי"ג מצות, והיה דינם כמו גר תושב היום, אבל הם היו טפלים לישראל, והתורה היתה מיוחדת לעם ישראל לעמוד בסודיה ולדעת את דרכיה. ונמצא, שהם היו טפלים לישראל, ומכח מה שזכו ישראל היו זוכין גם לאומות.

וכל זה בגלל, שכאמור אין לאומות העולם שום שייכות בפנימיות התורה, ולא היה שום משא ומתן לתת להם את הבעלות על התורה, ולכן אם היה להם איזה ספק, היו צריכין לבוא לפני בי"ד של ישראל לדרוש ולדון במדות שהתורה נדרשת בהן, אבל הם עצמם לא היו יכולים לדרוש ולדון ולהוציא דבר מתוך דבר.

ולכן הברכה על חכמי ישראל זה "אשר חלק מחכמתו", ועל חכמי אומות העולם זה "אשר נתן", כי אצל אוה"ע אין שייכות בין החכמה לנותן התורה (ראה במאמרים לחנוכה מש"כ בזה).

ומובן היטב הברכה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" הגם שהקב"ה סיבב קודם אצל כל האומות, כי הקב"ה בחר לתת לנו את התורה, וגם כשהציע הקב"ה את התורה לאומות העולם, לא הציע להם את הבעלות עליה.

ולכן רק עם ישראל היו צריכים את ההכשר של גלות מצרים למתן תורה, וכפי שכותבים המהר"ל (הקדמה לדרשות עה"ת) והכלי יקר (שמות יג, טז) שהמטרה בגלות מצרים היתה, כדי לזכך את החומר שע"ז יתגבר השכל, שזהו התנאי להצלחה בתורה.

* מאמר זה ייכלל בע"ה בספר "אהל מועד" על "גלות וגאולת מצרים" ו"חג הפסח" ו"ליל הסדר", שעתיד לצאת לאור אי"ה לקראת חג הפסח הבעל"ט.

'בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו ... צא ולמד מה ביקש לבן הארמי' – "מלך עוזר ומושיע ומגן"!

וַיֹּאמֶר יְתְרוֹ בְרוּךְ ה' אֲשֶׁר הֲצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרַעֲהוּ כֹּו' עֲתָה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה'
מִכָּל הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם (יח, י)

א] רש"י מפרש מה שאמר הכתוב "כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם" – "אשר הרשיעו". ולפי זה
הכונה על מה שהמצרים הטביעו את כל העוברים במים, ומדה כנגד מדה, גם הם נידונו
במים - שהטביעם הקב"ה בים סוף.

אולם התרגום מפרש "בדבר אשר חשבו" – דהיינו שמדובר על התוכניות הזדוניות
שהיה במחשבתם לעשות, גם אותם התוכניות שלא יצאו לפועל.

*

ידוע מה שהשיב רבי איצ'לה מואלאזין זצ"ל לשר הרוסי ששאלו, מהו כונת הכתוב
בתהלים "הִלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֲמִים כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֲסְדּוֹ", וכי מפני שגבר
חסדו של הקב"ה על ישראל, צריכים הגויים להלל לקב"ה?!

ענה לו רבי איצ'לה מיד: הלא עם ישראל לא יודעים את כל המזימות שיש בלבבכם
בפטרבורג במינסטוריום להרע לנו, והקב"ה מפר את עצתכם הרעה, ורק אתם הגויים
יודעים את חסדיו של הקב"ה על ישראל, שאינכם יכולים לממש את הזממות שלכם
בפועל. ולכן אתם אלו שמחויבים להלל ולשבח לקב"ה על זה.

וכך גם מבאר הרב מבריסק כלפי יתרו, הרי חז"ל אומרים (קידושין לט) שהקב"ה דן
ומחייב את הגויים גם על מחשבה רעה שלא יצאה לפועל, אם כן יש להעניש את
המצרים גם על המזימות שלהם שלא יצאו לפועל.

והנה חז"ל אומרים (סנהדרין קו) שבלעם איוב ויתרו ישבו בקבינט של מצרים, בו תוכננו
כל המזימות כנגד ישראל. ולכן יתרו שידע את כל מה שחשבו וזממו המצרים על ישראל,
הוא זה שראה בדיוק איך שהקב"ה מעניש אותם מדה כנגד מדה גם על כל המחשבות
והמזימות שלהם, ולכן רק הוא זה שהיה יכול לומר "כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם" בכל
מחשבותם, אבל עם ישראל לא ידעו מכל זה!

*

בהגדה של פסח אומרים: "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם"
– ועל זה אומר בעל ההגדה "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי", ומבאר הגר"א, שהגם
שאנחנו לא מרגישים בניסים שהקב"ה עושה עמנו תמיד, אעפ"כ הוא עושה תמיד
נפלאות גדולות לבדו, וצא ולמד כן מלבן הארמי, שבהשקפה ראשונה לא היה נראה
רעות שזמם לעשות ליעקב, אבל התורה גילתה לנו שהוא ביקש לעקור את הכל. ומזה
תבין שתמיד הקב"ה עושה עמנו ניסים הגם שאנחנו לא מרגישים ולא מודעים להם.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
'בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו ... צא ולמד מה ביקש לבן הארמי' – "מלך עוזר
ומושיע ומגן!"

ולפעמים האדם מפסיד משהו, וכלל לא יודע שהקב"ה הציל אותנו בזה. וכפי שאומרת
הגמרא (נדה לא) מאי דכתיב "אוֹדֶךָ ה' כִּי אָנֹכֶתָ בִּי יָשָׁב אֶפְרַיִם וַתִּנְחַמֵּנִי, במה הכתוב
מדבר? בשני בני אדם שיצאו לסחורה, ישב לו קוץ לאחד מהן, התחיל מחרף ומגדף,
לימים שמע שטבעה ספינתו של חבירו בים, התחיל מודה ומשבח, לכך נאמר "ישׁוֹב אֶפְרַיִם
וַתִּנְחַמֵּנִי". והיינו דאמר רבי אלעזר, מאי דכתיב "לְעֵשָׂה נִפְלְאוֹת גְּדִלוֹת לְבָדוֹ כִּי לְעוֹלָם
חֲסִדוֹ" - אפילו בעל הנס אינו מכיר בניסו!

*

וזו הכונה בתפילת שמונה עשרה – "מלך עוזר ומושיע ומגן":

הקב"ה עוזר לאדם שנקלע לצרה או שיש לו קושי, ומלווה אותו ותומך בו.

הקב"ה גם מושיע את האדם, ומוציא אותו מהצרה והקושי שיש לו.

והקב"ה גם מגן לאדם מהצרה, ודואג שהצרה לא תפגע בו, והאדם בכלל לא מודע
לכך!

לתגובות: 5322906@GMAIL.COM

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינִי"

בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינִי (יט, א) ובפני' רש"י (שם) בד"ה ביום הזה בראש חודש, לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא, מהו ביום הזה, שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו, עכ"ל.

-א-

הנה מה שכתב שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו, צ"ב דהא עדיין היו לפני קבלת התורה, ומה שייך לומר שיהיו חדשים כאילו היום נתנו.

בספר באר בשדה (שם) בד"ה ביום הזה וכו', ומ"ש שיהיו דברי תורה חדשים עליך וכו' ונראה לי דהך דהכא מיירי כשהולך לבית המדרש, שילך בזריזות לשמוע ד"ת כמי שהולך לשמוע דבר חדש, דהוא נכתב גם ביום שבאו אל הר סיני לקבל התורה וכו', עכ"ל. עי"ש בארוכה.

בספר פרי צדיק (לר"ח סיון אות ב) בד"ה ביום הזה וכו', אבל כאן ביום שבאו למדבר סיני ועדיין לא ניתן להם ביום זה שום ד"ת וכו' מה שייך כאילו היום נתנו וכו'. וזה שנדרש "ביום הזה" שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום נתנו, שתמיד יהיה לישראל חשק זה כמו היום הזה שבאו למדבר סיני שהיה להם החשק הנפלא וכו', עכ"ל. עי"ש בארוכה.

וכן הוא באמרי אמת (במדבר תרפ"ב מאמר ד) בד"ה בחדש השלישי וכו', ברש"י מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום נתנו, הרי פסוק זה לא נאמר במתן תורה, אלא גם ההכנה והתשוקה לדברי תורה צריכים להיות כחדשים וכו', עכ"ל.

מבואר דהיו ד"ת חדשים עליהם והלכו בזריזות לשמוע ד"ת כמי שהולך לשמוע דבר חדש [וכמו שכתב בבאר בשדה], גם באו לשם בחשק נפלא [וכמו שכתב בפרי צדיק], גם ההכנה והתשוקה היו כחדשים [וכמו שכתב באמרי אמת].

-ב-

"וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְּבַר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר וַיַּחֲנוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר" ע"כ (יתרו יט ב).

בפני' רש"י (שם) בד"ה ויסעו מרפידים, למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו, והלא כבר כתב שברפידים היו חונים (בשלח יז א), בידוע שמשם נסעו, אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני, מה ביאתן למדבר סיני בתשובה, אף נסיעתן מרפידים בתשובה, עכ"ל.

הנה מש"כ, מה ביאתן למדבר סיני בתשובה, נראה עפ"י מש"כ במשכיל לדוד (שם) בד"ה ויסעו מרפידים וכו', דבכל מקום שמצינו נסיעה נופל אחריו לשון חנייה, והכא נמי אם הוא כפשוטו הוה ליה למימר ויסעו מרפידים ויחנו מדבר סיני, אלא ודאי שלא בא הכתוב להודיע אלא להקיש וכו', עכ"ל.

מבואר דבמה שכתב 'מה ביאתן לסיני בתשובה' הכוונה על ביאתן ממש. וצ"ב היכן מבואר דביאתן היה בתשובה.

והנראה בזה בהקדם דברי רש"י שכתב שאף נסיעתן מרפידים בתשובה, והנה מה שחטאו ברפידים הוא שריפו עצמן מדברי תורה, כמבואר בסנהדרין (קו א) ובבכורות (ה ב) שנאמר "לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים" (ירמיה מז ג). ובפירוש רש"י (סנהדרין שם) לא הפנו אבות אל בנים להטיב להם, מפני רפיון ידים של תורה ומצות, והכי נמי רפידים רפיון ידים הוא, כלומר מפני שרפו ידים מן התורה בא עליהם עמלק, עכ"ל. וא"כ במה שבאו להר סיני בזריזות בחשק ובתשוקה לדברי תורה, הוא תשובה על מה שריפו עצמם מדברי תורה.

-ג-

ובספר דגל יהודה (שבועות) הביא בשם החידושי הרי"ם, ויסעו מרפידים וכו' מה להלן בתשובה אף כאן בתשובה, וקשה היקש זה למה לי, מה דהוה הוה וכו' עכ"ל.

פי' דמה הנפקא מינה במה שעשו תשובה מקודם ברפידים, אחרי ששבו בתשובה בבואם לסיני.

"וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הָלֶם שֶׁל נִעְלִיךְ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲתָה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּת קִדְשׁ הוּא" ע"כ (שמות ג ה). והוא הר סיני וכמו שכתוב "בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה" ע"כ (שם יב).

וא"כ במה שחזרו בתשובה כשבאו להר סיני, עדיין לא היו נעשים בעלי תשובה גמורים, משום דתשובתם לא היתה באותו מקום שחטאו (עי' יומא פו ב) אלא בסיני שהוא אדמת קודש. ובא ההיקש ללמד שכבר ברפידים שבו בתשובה, וקמשמע לן שתשובתם היתה במקום שחטאו והיתה תשובה ראויה.^{יא}

-ד-

בספר בית אהרן (לר"ח סיון) בד"ה ביום הזה באו מדבר סיני וכו', עוד יש לדקדק לפי רש"י "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני" ומקיש נסיעתן מרפידים לביאתם להר סיני מה

^{יא} בספר דובב מישרים (ח"ד ליקוטי תשובות והערות סי' טו) וידועים דברי הגה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זצללה"ה לפרש מתניתין דאבות (פ"ג מ"ב) שנים שיושבים ואין ביניהם ד"ת ה"ז מושב לצים, שנאמר "ובמושב לצים לא ישב" (תהלים א א), והדיוק מבואר דאיך משתמע מהקרא דאם אין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים. ופירש הוא זצ"ל דסגולת המקום הוא, שאם המקום הוא מקום ששם הי' מקודם מושב פריצים אזי ממילא אינו מוכשר מקום הזה שתשרה שם קדושה, וע"כ אמר שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה, מנין להם זה, ומשיב התנא, הרי זה מושב לצים, שמקודם הי' בכאן מושב לצים, וע"כ אינו מוכשר מקום זה לד"ת, שנאמר ובמושב לצים לא ישב, כי במקום שהוא מושב לצים, אעפ"י שעכשיו אינם שם, לא ישב, עכ"ל.

ביאתן להר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידיים בתשובה, מה ענין שני פעמים תשובה, כיון שעשו תשובה ברפידיים מה עניינה עוד בסיני וכו' עכ"ל.

ונראה לפי מה שפי' רש"י דילפינן מפסוק זה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו, וכמו שנתבאר לעיל [בבאר בשדה בפרי צדיק ובאמרי אמת] מתיישב שפיר מה דהיה כאן ב' פעמים תשובה.

והוא דברפידיים היתה התשובה על רפיון ידיהם בלימוד התורה [שכבר היתה בידם], נוסף עתה דאף ההכנה לקבלת התורה היה בהתחדשות, וזהו מה שאמרו שחזרו בתשובה שנית בסיני. והוא לימוד לדורות, דאף ההכנה לעסק התורה צריך להיות בזריזות בחשק ובתשוקה, כדרך שבאו להר סיני.

-ה-

שם בבית אהרן: ונוכל לומר כי התשובה צריכה להיות בשני אופנים מתחילה צריכה להיות תשובה מיראה, ואח"כ צריכה להיות תשובה מאהבה וכו', ועתה מתורץ דברי רש"י מה ביאתן וכו', עכ"ל.

וכ"ה באמרי אמת (במדבר תרצ"ב מאמר ד) בד"ה בחדש השלישי וכו', במכילתא וכו', ב' פעמים תשובה, תשובה מיראה ותשובה מאהבה, עכ"ל יעוי"ש בארוכה.

-ו-

אמנם צ"ב היכן מבואר דתשובתם בסיני היתה תשובה מאהבה. יב

בכלי יקר (קרח יז כג) בד"ה והנה פרח מטה אהרן וכו', ורש"י פירש כאן (שם יח ח בד"ה ואני הנה נתתי לך) 'הנה' בשמחה, כמה דאת אמר "הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו" (שמות ד יד). וטעמו של דבר, שכל 'הנה' לשון זריזות הוא, וכל מה שהארם עושה בזריזות ודאי הוא שמח בעשייתו וכו', עכ"ל.

וכן הוא בתניא (אגרת הקדש פרק כא) דבעושה המצוה בזריזות מראה על שמחתו וחפצו למלאות רצון קונו ולעשות נחת רוח ליוצרו וכו' עכ"ל.

ובהקדמה לשו"ת בית אפרים (חלק או"ח) בד"ה ועוד מעלה יתרה מבואר, דכל שעושה בשמחה התשובה נחשבת כתשובה מאהבה, עי"ש.

ולהמתבאר דכל דבר שעושה בזריזות הוא מראה על שמחתו בעשייתו [כמו שכתבו בכלי יקר ובתניא], וכל שעושה בשמחה התשובה נחשבת כתשובה מאהבה [כמו שכתב בשו"ת בית אפרים].

^{יב} בצל"ח (ברכות ד ב) בד"ה ועיין בעין יעקב בהכותב ואני אומר שגם המאמרים שייכי זה לזה, לפי שמצינו שני מיני תשובה, דהיינו תשובה מאהבה ותשובה מיראה, וההפרש ביניהם שבזה זדונות נעשו כזכיות וזה זדונות נעשו כשגגות (יומא פו ב). ואמנם בדרושי תוכחת מוסר אשר לנו (דרושי הצל"ח דרוש ג) ביארנו שגם ע"י תשובה מיראה שנעשו שגגות, היינו תיכף אחר התשובה, אכן כשחוזר אחר כך ועושה שנית תשובה שוב הרי הוא מאהבה ונעשו זכיות וכו' עכ"ל.

ולפי דבריו גם כאן שעשו תשובה בעודן ברפידיים ושוב עשו תשובה בבואם למדבר סיני, א"כ התשובה הב' קרויה תשובה מאהבה.

מיושב שפיר מש"כ בבית אהרן ובאמרי אמת דבסיני היתה תשובתם מאהבה, כיון שהיתה ביאתם בזריזות והוא מראה על השמחה, וכל שעושיין בשמחה הוה תשובה מאהבה.

*

"זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ"

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (כ, ח)

ובפ"י רש"י (שם ח) זכור לשון פעול הוא, כמו "אכול ושתו" (ישעיה כב יג), "הלוך ובכה" (שמואל ב ג טז), וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם נודמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת, עכ"ל.

-א-

בספר באר רחובות (שם) בד"ה זכור לשון פעול הוא כמו אכול ושתה הלך ובכה, וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם יזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת. משום דלחבור המקרא דמצוה להם על זכירת שבת הוי למיכתב זכור בשו"א תחת הזי"ן כדי כל לשון צווי לכן קאמר לשון פעול הוא. ור"ל לשון מקור הוא זכור. וכדי שלא תקשה לכתוב זכור בשו"א בהדיא, על זה משני רש"י וכן פתרונו תנו לב וכו' ור"ל אלו הוי כתיב זכור בשו"א והיינו צווי גמור ואין הצווי שייכא רק לזמן חדא, לא היה נשמע דבכל עת הוצרך ליתן לב לזכור את יום השבת רק שעה אחת קודם השבת, אבל עכשיו דכתיב זכור בקמץ והיינו לשון מקור וא"כ בכל עת זמנו הוא, וזה שמדייק רש"י תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם יזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת, וכו"י עכ"ל.

-ב-

ובאור החיים (שם) זכור את יום השבת וגו'. פירוש שיזכרהו מיום א', ולזה הקדים המאוחר כי מן הראוי היה להקדים לומר ששת ימים וגו' ואחר כך יאמר זכור. אלא נתכוין לומר שהזכירה תהיה מיום ראשון על דרך אומרם ז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דבחדש פרשה ז) שכל יום יאמר היום יום א' בשבת וכו', פירוש ובזה יקדשו ולא יטעה בו וכו'. עכ"ל.

מבואר בדבריו מה שהקדימה התורה זכירת השבת למלאכת החול אף שימי המעשה קודמים, והיינו שנתכוון לומר שהזכירה תהיה מיום ראשון.

-ג-

יִשְׁתַּחֲוֶה יָמִים תַּעֲבֹד וְעֲשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ ע"כ (שם ט).

בפ"י רש"י (שם) בד"ה ועשית כל מלאכתך, כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה, עכ"ל.

³⁷ שם: ועיין בפרשת פנחס בד"ה צרור מש"כ שם בשם הגאון בעל התוספות יו"ט, גם עיין בפרשת בא בד"ה ובשל, עכ"ל. וכ"כ עדר"ז בתורת משה להאלשיך (שם).

במכילתא דרבי ישמעאל (מסכתא דבחדש פרשה ז) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. וכי איפשר לו לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים, אלא שבות כאלו כל מלאכתך עשויה, ע"כ.

-ד-

באור החיים (שם ט) בד"ה "ששת ימים תעבוד" וגו'. צריך לדעת לאיזה ענין יצו ה' לעבוד בששת ימים. גם מה היא כוונתו באומרו ועשית וגו'. ונראה כי יכוין על דרך מאמר הכתוב בפרשת בהר סיני (בהר כה כ-כא) "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית" וגו' וצויתי וגו', והם הדברים הנאמרים כאן לפי מה שקדם לומר זכור את יום השבת לקדשו שאין בו דברי חול, אם כן העושה ואוכל דבר יום ביומו מה יאכל ביום המקודש, לזה אמר ששת ימים לבד תעבוד ובהם תעשה כל מלאכתך פירוש הצריכה לך לששי ולשביעי על דרך אומרו (שם) "ועשת את התבואה לשלש" וגו' כי מבטיח ה' לשומרי מצותיו וכו' עכ"ל.

מבואר דכוונת התורה במה שכתוב "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך". היינו שששת ימים לבד תעשה כל מלאכתך פירוש הצריכה לך לששי ולשביעי.

-ה-

בספר שם משמואל (פקודי תרעג) בד"ה ודוגמא זו יש לומר בענין שבת וששת ימי המעשה הבאים אחריו, שבודאי להחזיק מעמד שלא יתגשם בששת ימי המעשה בטרדת הפרנסה והמלאכות והתערבות עם אנשים בלתי מהוגנים ומשא ומתן בשוק וכל אויר העולם מלא רוחות רעות ומחשבות רשעים המקלקלות את האויר, הוא כמעט בלתי טבעי, וכמו שאמרו ז"ל כיוצא בו (סוכה נב ב) אלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו. אך כח השבת שלפניהם הוא המשפיע ונותן עוז ותעצומות וחיים מתוקנים לכל ששת ימי המעשה, כי מיני' שיתא יומין מתברכין, ובודאי כ"ש שמתברכין מיני' ברוחניות, היינו שהשבת משפיע כח רוחני בששת ימי המעשה כדמיון משה רבינו ע"ה שהשפיע כח רוחני בקרשי המשכן, עד שאח"כ גם הלויים היו יכולין להקימו כנ"ל, וידוע שמה הוא שבת. אך זה הוא באם הוא בשבת ברגש והגבהת הנפש והענין הרוחני מכשכש במעיו שוב יכול להשפיע מעין זה על ששת ימי המעשה, אבל אם גם ביום השבת איננו מתעורר היטב איך יקבלו עוד ממנו ששת ימי המעשה, עכ"ל.

ומיושב שפיר מה שהקדימה התורה "זכור את יום השבת לקדשו", והוא דכדי שיוכל בששת ימי המעשה להיות טרוד בטרדת הפרנסה ולא יתגשם, הוא ע"י כח השבת שלפניהם.

גם מה שכתוב "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך", אינו משום ציווי, אלא בא לומר שאם יתקיים אצלו זכור את יום השבת לקדשו, יוכל לקיים ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך.

גם יש ליישב מה שהקדימה התורה זכירת השבת, והוא בהקדם מש"כ באור החיים (שם כ יא) בד"ה עוד ירצה על זה הדרך "כי ששת ימים עשה ה'" וגו' פירוש כי לא עשה בתכונת בריאתם שיעמדו אלא ששת ימים, ומעתה יצטרך ה' לחדש הבריאה בכל יום ובאמצעות נפש העולם שהוא השבת שברא ה' נח מהתמדת המלאכה, וכמאמרם ז"ל (ב"ר י) שהיה העולם רופף ורועד ובבא שבת עמד בקיומו, והוא אומרו "וינח ביום הז'" ויום זה מעמיד העולם עוד ששת ימים ובכל יום ששי לערב שכלתה תכונת העולם יבא שבת ויקיים העולם עוד ששת ימים אחרים וכן על זה הדרך, ועיין פרשת בראשית (ב ב), עכ"ל.

ולהמבואר דכדי שיעמוד העולם לעוד ששה ימים צריכים לשמור את השבת מקודם, והוא אשר נותן כח בהבריאה לעוד ששה ימים, ע"כ הוצרך לכתוב מקודם "זכור את יום השבת" ורק אז יוכל להמשיך את ימי המעשה, משום דע"י זכירת השבת ימשיך בריאת העולם לעוד ששה ימים.

בזוהר (הקדמה ג א) עאלת את ז' אמרה ליה רבון עלמא ניחא קמך למברי בי עלמא דבי נטרין בניך שבת דכתיב "זכור את יום השבת לקדשו" (יתרו כ ח), אמר לה לא אברי בך עלמא דאנת אית בך קרבא וחרבא דשנא ורומחא דקרבא כגוונא דנו"ן מיד נפקת מקמיה, ע"כ.

בספר שפתי צדיק (בראשית אות ו) עוד שם. אות ז' ביקשה שבה נוטרין שבת דכ' "זכור וגו' השבת" (יתרו כ ח). למה לא טענה האות ש' שהיא משם שבת, מכאן ראוי לדברי האור החיים הקדוש שכל העולם לא נברא רק על שבוע א' והשבת קודש על ידי שיש בעולם שומרי שבת קודש נותן קיום לכל העולם עד שבת קודש הב', ע"כ כשקיום העולם תלוי רק בשמירת שבת קודש מובן בקשת אות ז' שבתחילת פסוק אזהרת שמירת שבת קודש, מה שאין כן אות ש', הגם שיקרה היא שהיא מאותיות שבת קודש, [היא] לאו דוקא בעוה"ז שבכל העולמות מרגישין יקרת השבת קודש, עכ"ל.

ומבואר כדברינו דהא דהקדימה התורה "זכור את יום השבת לקדשו" כי רק אז ע"י זכירת השבת יתקיים העולם לעוד ששה ימים ויתקיים ששת ימים תעבוד.

גם מתבאר שפיר מש"כ רש"י כשתבוא שבת יהא בעיניך כאלו מלאכתך עשויה, והוא משום שהעולם נברא לששת ימים ורק ע"י זכירת השבת יתקיים העולם עוד ששה ימים, וא"כ ביום השישי הוא כאילו כל מלאכתו עשויה כפשוטו.

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ"

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ: יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לֵה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלַאכָה וְגו' (כ, ח-י)

בפני רש"י (שם) בד"ה ועשית כל מלאכתך, כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו מלאכתך
עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה (מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דבחדש פרשה ז),
עכ"ל.

-א-

בספר תורת משה להאלישיך (יתרו כ ח) וזה יאמר פה. והוא בשום לב, מה בין עבודה
למלאכה, כי הנה עבודה היא העובד את אדוניו, ומלאכה היא מציאות מלאכה שאדם
עושה. וגם נשים לב באומרו תעבוד סתם, ולא אמר תעבוד עבודתך, כאומרו מלאכתך.
כי העבודה אינו מייחסה לעצמו. אך הוא כי הנה לו יתברך כל ישראל עבדים וחייבים
לעבוד את ה'. ועל כן כל תורה ותפלה ומצות נקראת עבודה. כד"א "ועבדתם את ה'"
(משפטים כג כה), "מה נעבוד את ה'" (בא י כו), "ואני וביתי נעבוד את ה'" (יהושע כד
טו), "לא כי את ה' נעבוד" (שם כד כא). והענין, שאומר הוא יתברך, אל תאמר כי על
כרחך תצטרך לעשות את השבת בכוונת נייחא מעמל מלאכתך ללחם ביתך. כי הלא
עשה זאת איפה שני דברים: א. כי ששת ימים תעבוד, מה שנקראת עבודה, שהוא את ה'
אדוניך בתורה ותפלה ומצות. שנית, שמזה תתחיל מהבקר שתעשה תורתך קבע, ואחר
עשותך מזה עיקר אחר כך ועשית כל מלאכתך שלך. כי אצלייך - בעשותך מלאכתך
עראי - שועשית כל מלאכתך. שאהיה עמך לגומרה, שאעזורך, וזה וזה יתקיים בידך וכו"י,
אך "ויום השביעי" לא יהיה לך בו חלק לעבוד את ה' וחלק למלאכה, כי אם כולו לה'.
וזהו "ויום השביעי שבת לה". וזה למה שהוא אלקיך, ולא לפנייה אחרת, כנוח מיגיעת
מלאכה. ולא שביתה מעבודה הנזכרת שהיא עבודת שמים. רק לא תעשה כל מלאכה
כו', שהיא מלאכת חול וכו"י עכ"ל.

באור החיים (שם י) עוד ירצה באומרו "שבת לה", כי לא תהיה המנוחה והשביתה
למנוחתו ולמרגועו אלא למצות ה' אלקיו, עכ"ל. והוא על דרך שנתבאר בהאלישיך.

^ט שם: כענין האמור בראשונים (ברכות לה ב) שהיו עושים תורתם קבע ומלאכתם עראי, שזה וזה היה מתקיים
בידם. ומסייע לזה טעם זרק"א שבמלת תעבוד (בטעם העליון), כמרים קול, שעל עבודת גבוה ידבר. ועל כן אמר
"ששת ימים", ולא אמר בששת ימים תעבוד, כי לא תהיה עבודתך ומלאכתך משועבדים אל הזמן. כי מרוב
ההצלחה, יהיה כאילו הזמן בפני עצמו והמלאכה בפני עצמה, משוללת זמן, וכו' עכ"ל.

^{טו} שם: כאשר לא מיגיעת מלאכת העולם בימי הבריאה נח בשביעי. (יא) כי ששת ימים כו' ולא בששת עשה את ה'
את השמים כו', כי לא הוצרך זמן. ואף על פי כן וינח כו'. כן גם אתה, לא לסבת יגיעה לנוח ממנה תשבות, כי אם
למה שהוא לה'. ואין זה רק כי אין שייכות למלאכה רק בימות החול. כי הנה ששת ימים עשה כו', עם שלא היה
צריך זמן לעשות. עם כל זה נתן חלק לששת הימים ובשביעי הניח בו. גם אתה כן ששת ימים כו' ובשביעי שבת. אין
זה, רק שיום השביעי הוא מעין עולם שכלו שבת. ופוגם בו העושה בו מלאכה. על כן ברך ה' כו', להיות היום
בעצמו מסוגל לפי הרמז שלו. שאם היה על מציאות מנוחה מיגיעה, לא היה מחשיבו כל כך וכו' עכ"ל.

-ב-

בכלי יקר (יתרו כ ח-ט) בד"ה ואמר "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך". **פסוק זה כולו מיותר. ועוד** שהתחיל בעבודה וסיים במלאכה. **ועוד** שלשון עבודה צריך ביאור כי אין עבד כי אם בצירוף אדון והעובד לעצמו מי אדון לו. ובחיבורינו עוללות אפרים (מאמר רס"ט) פירשנו שתעבוד בעבודת ה' יתברך הוא מדבר, ואמר שכל ששה ימים תעבוד עבודת השם תחילה, ואחר כך תעשה גם כל מלאכתך כי טובה תורה שעמה מלאכה. אבל יום השביעי כולו לה' אלקיך, לא תעשה בו כל מלאכה שלך אבל עבודת ה' יתברך תעבוד גם בשבת. ואמר ששת ולא אמר ששה להורות שלא ששה ימים שלמים תעשה מלאכתך שהרי צריך להוסיף מחול על הקודש וששת כמו שלושת ימים שפירושו שלוש של ימים, עכ"ל.

-ג-

בספר פנים יפות (יתרו כ ט) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. פי' רש"י יהיה בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה. **ולפי פשוטו יש לפרש** הוא הבטחה שלא יאמר אדם ששבתת השבת יחסרהו ממלאכתו הראוי לו, כי נהפוך הוא, כי ע"י שבתת שבת יצליח במלאכתו ותהיה הברכה בו לעשות כל מלאכתו. וכעין זה פירשנו מ"ש דהע"ה בתחילת תהלים (א ב) "ובתורתו יהגה יומם ולילה", ואח"כ אמר וכל אשר יעשה יצליח. והכוונה היא שלא יהיה לו חסרון מלאכה מחמת התמדת תורתו יומם ולילה, כי כל אשר ראוי לעשות בביטול תורתו כמו כן יצליח בלי מעשה בברכת ה' עליו, וכן הוא ביום השבת יבטח שלא יפסיד בעבור השבתתה. וכן אמר התנא (אבות פ"ב מ"א) והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה אף שאמר בתחלה הוי זהיר וכו' שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, עכ"פ יהיה נכון לבו בטוח שלא יהיה לו הפסד מחמת המצוה, ובוודאי יהיה שכרו כנגד הפסידו. והיינו דאמר "ועשית כל מלאכתך" שיהיה נכון לבו בטוח שתהיה מלאכתו המניח מלעשותה בשביל כבוד שבת, יהיה מצליח בששת ימי המעשה. וכו' עכ"ל.

-ד-

בספר קול אליהו (יתרו כ ח) בד"ה "זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה" וגו' (שם כ ח-י), ויש לדקדק האי קרא דששת ימים תעבוד מאי קמ"ל, וכי מצוה הוא לעבוד בששת ימים, והול"ל זכור את יום השבת לא תעשה כל מלאכה וגו' ועיין ברש"י. גם האי 'כל' דששת ימים, וגם 'כל' דיום השביעי מאי בא לרבות, דהא כל היכא דכתיב כל רבויא היא (עי' ב"ק סג א). אמנם יש לבאר דרמזה לנו התורה הקדושה בזה למה דאיתא בגמרא במסכת שבת (סט ב) אמר רב הונא היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמר יום אחד, אמר רבא ובכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו אפילו בההוא יומא שמשמר וכו' ע"ש, וכ"פ הרמב"ם (הלכות שבת פ"ב הכ"ב) והש"ע (או"ח סי' שדמ סעי' א), וזהו שאמרה התורה "זכור את יום השבת", רצונו לומר שתזכור תמיד אימתי שבת שלא תשכחהו מתי הוא. ואז תרוויח וטוב לך בשני הסוגים בסוג הגוף ובסוג

הנפש, בסוג הגוף כי ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, היינו כל לרבויה, לא רק כדי פרנסתך אלא כל מלאכתך המצוי אצלך לעשות, וגם תרוויח במיני הנפש, היינו ויום השביעי שבת וגו' לא תעשה כל מלאכה, ג"כ כל רבויה הוא, אף לא כדי פרנסתך שלא תצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש ולעשות כדי פרנסה, וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא (עי' תענית ט א) עכ"ל.^{טו}

ולהמתבאר יתפרש שפיר מה שפתח הכתוב ב"זכור את יום השבת לקדשו", משום דרק באופן זה יוכל להתקיים מש"כ "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך". פי' גם מלאכות שאינן כדי מחייתו.

גם יתקיים מה שכתוב "ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה", ויוכל לשבות שביתה גמורה מכל המלאכות. משא"כ בשכח אימתי שבת אז עושה בכל שבעת הימים רק כדי חייו, ודו"ק.

לתגובות: a0527677650@gmail.com

^{טו} ועי' עוד בשפתי קדושים בשם הרה"ק מורש"ש מניקלשבורג זצלה"ה. ובספר שלל דוד, מש"כ עדר"ז.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

הבריאה כולה כעזר ליראת שמים

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְהִית הַפָּקֶר וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וּגּוֹ' וַיִּחַרְד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה (יט,
טז)

בספר "פירושים ופסקים לרבינו אביגדור הצרפתי" (מבעלי התוס') בפרשת וארא, (הובאו דבריו בספר "שיטות קמאי" על מסכת עבודה זרה ח"ב בדף נה.), כתב וזה לשונו: עוד נראה, לכך באין ברקים ורעמים וזועות, לפי כשהקב"ה מביט לארץ ורואה בני ישראל שאינם עוסקים בתורה ואינם מקיימים מצוות, אז מרעיד עולמו, ושולח רעמים וזועות וברקים כדי להפחידן ולבהלן, ויהיו מברכין את שמו ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שכוחו וגבורתו מלא עולם. וכן פסק שצריך הזכרת שם ומלכות, כדי שלא תשתכח תורה מפיהם, ויזכרו התורה שניתנה בקולות, וכנגדו שולח את הרעמים, וכנגד הלפידים שולח את הברקים, שנאמר (שמות יט, ט) הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו'. עכ"ל.

ומבואר בדבריו, דמלבד מה שהברקים והרעמים נועדו להפחיד את הבריות, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות נט.) ש"לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב, שנאמר (קהלת ג, יד) והאלוקים עשה שיראו מלפניו", עוד יש בהם כדי להזכיר את מעמד הר סיני ונתינת התורה, שהיתה על ידי קולות וברקים, שכנגד הקולות שולח הקב"ה את הרעמים שעושים קולות, וכנגד הלפידים שהיו במתן תורה שולח הקב"ה את הברקים.

ולכאורה צריך ביאור, מה צורך יש להוסיף טעם זה על הטעם הנזכר בגמרא שהם באים בכדי לפשוט את עקמומיות שבלב, וכי לא מספיק הטעם שהרעמים מביאים ליראה מהקב"ה, שצריך להוסיף טעם נוסף שמזכירים גם את נתינת התורה בקולות וברקים.

וכמו כן יש לבאר מה ההבנה בעיקר דבריו שעל ידי הברקים והרעמים אנו אמורים לזכור את מעמד הר סיני, וכי בני אדם מעצם טבעם יוכלו לשייך דברים אלו זה לזה?! ואף אמנם שיש ציווי בפרשת ואתחנן (דברים ד' ט') לזכור בכל יום את מעמד הר סיני, אבל מהיכי תיתי שהברקים והרעמים אמורים להזכיר זאת לאדם.

אכן מצינו פעמים רבות בחז"ל הקדושים, שכל מקום שיכלו להתעורר שם ביראת שמים, לא החמיצו את ההזדמנות הזו, והוציאו חיזוק לענייני מוסר ועבודת ה', וכגון בפרשת ויגש על הפסוק "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו" (בראשית מה, ג), אמרו במדרש (ב"ר צ"ג י') אבא כהן ברדלא אמר, אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, יוסף קטנן של שבטים היה וכו' לכשיבא הקב"ה ויוכיח לכל אחד ואחד לפי מה שהוא עאכו"כ. ומעירים בעלי המוסר (בספר דרכי מוסר, לב שלום, ועוד), דלולי דברי חז"ל כאן, לא היינו מעלים בדעתנו ללמוד מהמעשה המרגש הזה של פגישת יוסף עם

אחיו איזה מוסר השייך לדין הגדול לעתיד לבוא, אבל אצל חז"ל הקדושים, שהיה תמיד פחד אלוקים לנגדם, מיד כשלמדו הפסוק עם אחי יוסף נזכרו בחשבון שלמעלה.

וכמו כן מצאנו בפרשת בלק, שהתורה מספרת איך האתון של בלעם פתחה את פיה, ומתפעלים אנו מ"פלאי הבריאה", ויש שזוכרים גם מה שאמרו חז"ל (אבות ה' ו', פסחים נד.) שבריאה מיוחדת זו היא מבין העשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות, ואילו חז"ל במדרש (ב"ר שם), כשראו את התוכחה של האתון לבלעם, עשו ק"ו, ומה בלעם חכם שבאומות, לא יכל לעמוד בפני תוכחת אתונו וכו' אנו עאכו"כ.

ומוסיף החפץ חיים זצוק"ל, שאדם שהוא ירא שמים, שומע וקשוב כל הזמן למה שנעשה סביבו, ומתרגם זאת לדברים רוחניים. אבל אדם שאינו ירא שמים, הוא יכול לראות ולשמוע, ובעצם לא לשמוע כלום. הנה הקב"ה כעס על בלעם וברוב רחמיו שלח לו מלאך, ואע"פ שהיה נביא זה לא הועיל, פתח את פי האתון וגם זה לא הועיל לו כלום. אדם כזה לא רואה ולא שומע. אדם צריך לדעת שכאשר הוא שומע משהו, עליו לחשוב ולהבין מה באמת רוצים לומר לו.

ומו"ז מגיד המישרים הגאון הצדיק רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל הוסיף לבאר את הענין על פי משל, לתערוכה של מכונות שונות מכל העולם, שבמשך כמה שעות ארוכות ניתן לראות את כל ההמצאות החדשות שיש בהם, והנה היו כמה אנשים שלא הסתובבו בתערוכה לראות כמו כולם, אלא נעמדו ליד מכונה מסויימת שעות רבות ובחנו אותה מכל צדדיה, והסיבה פשוטה, מכונה זו מעניינת אותם לצורך עבודתם... כך אנו רואים איך חז"ל למדו, שמאחר ועבודת השי"ת, זה היה עיקר ה"עסק הפרטי" שלהם, הרי שכשהגיעו למקום שיכולים להתעורר מזה, לא זזו משם עד שאכן מיצו את הענין המוסרי שאפשר היה להפיק.

מסופר על מרן הסטייפלער הגרי"י קניבסקי זצוק"ל, שפעם הלך עם יבדלח"ט בנו הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א לקטוף סכך ליד הירקון. לפתע ראה ירוקת על פני המים, מיד קרא לבנו שיבוא ויראה מה כוונת המשנה (שבת כ:): "ולא בירוקה שעל פני המים". [וכיוצ"ב מצאנו בגמ' בשבת (קט:): עולא איקלע לבי רב שמואל בר יהודה, אייתו לקמיה מרוא חירוא, אמר היינו אזוב דכתיב באורייתא. ועיין עוד בתחילת פרק במה מדליקין (שבת כ:): עוד כמה מימרות כעין זה].

מעלת האדם לפי התחזקותו מכל מה שרואה ושומע

נמצינו למדים, שדרגת האדם נמדדת בכך עד כמה הוא מצליח לקשר את כל מה שרואה לחיזוק באמונה ולדביקות בהקב"ה. וכמו שאומר החידושי הרי"ם על דרך רמז על הפסוק בפרשת כי תשא "ובחרשת אבן למלאת" וגו' (שמות לא, ה), שיש כאן רמז שמכל דבר צריך להוציא לימוד לעבודת השי"ת. וכמו שמצינו באבות דרבי נתן (ו' ב') על רבי עקיבא שהלך בדרך וראה אבן שהמים שטיפטפו עליה תדיר עד שקדחו בה חור. למד מזה רבי עקיבא קל-וחומר בעצמו ואמר, ומה מים שחקו אבנים, התורה שהיא קשה כברזל על אחת כמה וכמה שיחקו את לבי שהוא בשר ודם. ויש להמליץ על זה מה

שנאמר "בחרושת אבן למלאת", היינו לקחת אפילו את החור שיש באבן, ולהבין ולהשליך מזה ליראת שמים. נוכבר אמרו דורשי רשומות, על מה שאמרו חז"ל (ב"ר א' א', זוה"ק תרומה קסא): דקוב"ה איסתכל באורייתא וברא עלמא, דעל האדם מוטל להסתכל בעלמא ומשם ללמוד לאורייתא...].

וכיסוד זה אנו רואים גם בתחילת הפרשה, בביאורו הנפלא של החתם סופר, על הפסוק "וישמע יתרו כהן מדין" וגו' (שמות יח, א) הביא רש"י מחז"ל (זבחים קטז). מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. מבאר החתם סופר, שכאשר שמע יתרו למרחוק את קריעת ים סוף, הבין שהקב"ה העניש את המצרים מדה כנגד מדה, שבעבור שגזרו על כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו לכן נידונו במים. ועלה בדעתו שגם הוא לא יצא נקי, כי כמו שמבואר בגמרא (סוטה יא., סנהדרין קו.) שגם הוא היה באותה עצה, אלא שברח. וחשב שאולי אם היה מייעץ עצה הגונה בדברים היוצאים מן הלב אולי היו שומעים בקולו ולא היו משעבדים קשה כל כך את בני ישראל, וממילא חשב לעשות תשובת המשקל, שכאשר יוכל יתן עצה הוגנת לישראל ויגמול עמו חסד, אולם עדיין חשב שגם תשובתו תהיה רק על דרך 'שב ואל תעשה', היינו שרק כאשר יזדמן לו בביתו ישראל, ייעץ להם עצה הגונה. אבל איתא ב'חובת הלבבות' בחסיד שראה אחד עובר עבירה בחשק ובהתלהבות, וטרח עליה טרחא מרובה, ולמד ממנו אותו חסיד לעבוד את ה' ביראה ובאהבה על דרך זה כמו שטרח ועשה אותו האיש כדי לעבור עבירה.

[ובזה ביאר מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהילים קיט, צח) מאויבי תחכמי מצותיך, פירוש מאויבי המה המורדים והמומרים, כמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהילים קלט, כב) 'לאויבים היו לי', מהם תחכמי מצותיך, אחכים במצותיך לעשותם ולקיימם על אופן היותר מועיל, כי לעולם היא לי המצוה, ואם כן קל וחומר, אם להנאה מועטת אשר בן שעה היתה ובן שעה עוברת יחזיק במעוזו ובכחו לעשותו, מכל שכן מצוה שהיא לו לעולם].

ואיתא במכילתא, שעמלק בא ממרחק של ארבע מאות פרסה כדי להילחם עם ישראל, ממילא למד יתרו ק"ו בעצמו לעשות תשובת המשקל שלא די שישב בביתו, אלא יש לו לילך אל המדבר כדי לתת עצה הוגנת לישראל, וכמבואר בהמשך הפרשה שאמר (י"ח י"ט) "איעצך ויהי אלוקים עמך". עכ"ד. ורואים שזו היתה מעלתו של יתרו, שממה שראה את קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, לקח מזה מוסר וחזוק לעצמו.

עיקר מעמד הר סיני היה להשריש בנו יראת שמים

והנה אמנם מכל מעשי הבריאה אפשר להתחזק באמונה וביראת שמים, מכל מקום מבואר בתורה, שכל עיקר מעמד הר סיני היה לצורך ענין זה, להשריש בנו יראת שמים, כדכתיב (שמות כ, יז) כי לבעבור נסות אתכם בא האלוקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. וכמו כן שאותה יראת אלוקים שחשו בה במעמד הר סיני, ימשיך ללוות אותם ויקנה שבייתה בלבבם לעולם, כדכתיב (דברים ה, כט) "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים" וגו'.

ומעתה, מאחר שנצטוינו בתורה הקדושה (דברים ד, ט) לזכור בכל יום את מעמד הר סיני שבו ניתנה התורה בקולות וברקים, נולדעת הרמב"ן זהו מכלל התרי"ג מצוות, ואפילו להרמב"ם שאין זה מכלל התרי"ג, מכל מקום באגרת תימן מאריך בגודל חיוב מצוה זו], הרי שמי שהוא ירא שמים, כשישמע הברקים והרעמים בודאי יקשור זאת לזכירת מעמד הר סיני. [והנה פשוט, שכל מצוה וחיוב שנצטוינו עליו בתורה"ק, כמו זכירת יציאת מצרים ומעמד הר סיני, הרי שהקב"ה גם נותן לנו את האפשרות והכלים לסייע בידינו לזכור את אלו וליישם זאת בחיים הגשמיים, (ועיין עוד בפירוש הרד"ק על תהילים פרק קיא, ד, על הפסוק "זכר עשה לנפלאותיו" דיש לפרש שבכל דור הקב"ה עושה זכר לנפלאות הראשונים שעשה עמנו במצרים וכו'). אלא שעל האדם לבחור ולרצות בכך, ואז ירגיש את הסיוע ממעל שנותנים לו משמים את ההזדמנות שיוכל באמת לחוש ולזכור מה שמחוייב בו].

ומעתה מבואר היטב דברי רבינו אביגדור צרפתי מבעלי התוס' שהבאנו בפתח דברינו, שכתב שמטרת הברקים והרעמים היא להזכיר לנו מעמד הר סיני שהיה בקולות וברקים. כי להמבואר הרי הכל הולך לענין אחד, שכל עצם זכירת מעמד הר סיני הרי מטרתה להשריש בנו יראת שמים, וכמו כן גם בכוח הרעמים לפשוט העקמימות שבלב ולהביא לאדם יראת שמים. אם כן על ידי הברקים והרעמים יוכל האדם בחדא מחתא גם לקיים את מצות זכירת מעמד הר סיני, וכמש"נ.

וכענין זה ראיתי בספר 'קהלת יצחק' בפרשה לבאר מדוע הקב"ה היה צריך בשעת מתן תורה להרעיד את כל האומות, ולא היה מספיק ב'קולות וברקים', כי ה"לבעבור תהיה יראתו על פניכם" - זה היה בסיס לכל הדורות כולם! שכל אחד מישראל, ואפילו האדם הפשוט ביותר, יוכל בשעת נסיון להתמלא ביראת שמים!

לתגובות: z5102244@gmail.com

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

בשבת ניתנה תורה

שבת שקולה כנגד כל התורה

כתב רבנו בחיי (כד הקמח, ערך שבת), 'דבר ידוע ומפורסם, כי הדבור הזה של "זכור את יום השבת לקדשו" בכלל עשרת הדברות, ביום שבת נאמר, שהרי ביום השבת ניתנה תורה, וכמו שדרשו ז"ל (שבת פו:): כתיב הכא "זכור את יום השבת", וכתיב התם "זכור את היום הזה", מה להלן בעיצומו של יום, אף כאן בעיצומו של יום, ומפורש שם שבשבת ניתנה תורה, וראויה מצות שבת שתהיה שקולה כנגד כל התורה, מאחר שנתייחד יום השבת לנתינתו.

הרי שעיתוי נתינת התורה ביום השבת, מורה על שייכות ושיווי משקל בין התורה לשבת.

כבר התבאר (בפר' בשלח) ש'עשרת המכות עשו מעשרה מאמרות עשרת דברות', והיינו כי בעוד שבששת ימי מעשה בראשית יצא רצון השי"ת ב'קול', והוא ב'מאמרות' של העלם של הטבע, בהם אל מסתתר כדי להניח מקום לבחירה, הרי שבשבת קודש היא עת הגילוי, ולכן בו ניתנו 'דברות', שמהותם הוא הנהגה¹², ובהם גילוי רצון השי"ת בעולמו, וזו היא תכלית התורה.

אף הרמב"ן (כ ח) כתב 'שהשבת שקולה כנגד כל מצות שבתורה, מפני שבה נעיד על כל עיקרי האמונה, בחדוש, בהשגחה, ובנבואה', הרי ששוי המשקל אל התורה הוא מצד מעלת עדויות אלו. ובביאור שלשת חלקי עדות השבת הרחיב השל"ה (שבת תו"א עד) 'שבת בראשית, שהיא החידוש, מורה על המחדש, מציאות השי"ת. שבת מתן תורה, תורה מן השמים. שבת שלעתיד אז יהיה השכר האמיתי הנצחי מי שיזכה אליו. ועדיין צריך לבאר את משקל התורה כנגד השבת מצד נתינתה ב'עצומו של יום' דייקא.

*

תפארת עטה ליום המנוחה

לשון הטור (סי' רצב) בחלק תפילת בוקר יום השבת הוא 'ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה, דלכולי עלמא בשבת ניתנה', הרי שנתינתה ביום השבת קבעה את מעלת היום, ועל כך נאמר בתפילת היום 'כליל תפארת בראשו נתת לו'. עניינה של 'תפארת' זו, מפורש בברכות (נח.). 'והתפארת, זו מתן תורה', לאמור כי בקבלת התורה זכו ישראל

¹² כמו 'דבר אחד לדור', 'ידבר עמים תחתנו', ועוד. וכבר התבאר (בפר' וארא) שה'דיבור' הוא העמדת ה'קול' בתיבות, ובו יש בו הוראה ברורה על רצונו ית'.

להשיג את כל גווני גילויי הנהגתו ית', שיופי שילובם יחד הוא 'תפארת יי', ועליה אומרים בברכת יוצר 'תפארת עטה ליום המנוחה'.

על הארה זו שזמנה הוא ביום השבת, אמרו (זהר ח"ג צד.) 'כד נהיר יממא ביומא דשבתא, השמים מספרים כבוד אל^י, וסיפור זה הוא כאמור בפסיקתא (רבתי הוספה ב) 'השמים מספרים כבוד אל, התורה שנתנה מן השמים היא מספרת כבוד אל'. ובזהר (ח"א ח.) אמרו 'השמים' זה חתן, 'כבוד אל' זה כלה.

הרי שהתורה, היא הדעת, הכוללת חכמה ובינה, יש בה 'סיפור' שבו חל צירוף וחיבור בין תפארת ה'שמים', ל'כבוד אל', דהיינו למלכות הארץ, וכאשר ביאר הגר"א (שה"ש פ"ח פי"ב) בטעם נתינתה לישראל, 'כרם היה לשלמה בבעל המון, נתן את הכרם לנוטרים', ה'כרם' הוא התורה, 'שלמה' זה הקב"ה, ב'בעל המון' הוא השמים, שהם הומים תמיד, שנאמר השמים מספרים כבוד אל, 'נתן את הכרם לנוטרים', כשהקב"ה נתן את התורה לישראל אמרו מלאכי השרת תנה לנו את התורה, והשיבם שיתנה לנוטרים' שיש להם יצה"ר, והם יכולים לשמור אותה^כ. והיינו, שתכלית התורה היא לגלות רצונו ית' בכל הבריאה, ולכן לא השאירה למלאכים בשמים.

והנה בתוספתא (הובאה בתוס' סוטה לא. ד"ה ואידך) שנינו, 'אותן המלאכים שאמרו מה אנוש כי תזכרנו, אמר להן הקב"ה, באו וראו את השירה. כיון שראו את ישראל, פתחו אף הן ואמרו שירה, שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ', והיינו שהודו לתשובת הקב"ה, ואף הם אמרו שהשירה יכולה לעלות רק מהארץ, כי אף שהשמים הומים תמיד ומספרים כבוד אל כ'בעל המון', הרי שרצונו ית' היא שהשירה תעלה אף מצד הארץ.

ובזה יבואר האופן בו 'תפארת עטה ליום המנוחה', כי הנה אמרו במדרש (אותיות דרבי עקיבא אות א) מנין שברא הקב"ה את השמים לענין שירה שנאמר 'השמים מספרים

^י כאמור בתקו"ז (נג, ק.) 'תפארת שפירו דכל גווני'. וכן בזהר (אד"ר קמא.) 'האי תפארת כליל ברחמי וכליל בדינא', וביאר הגר"א (הדר"ק, יהל אור סה.) שכל הנהגה פועלת פעולה המיוחדת לה, ומגלה גוון אחד, ואף אם צבעו נאה, אין זה פאר עד שיכלול היופי כמה גוונים, והיינו כאשר ההנהגה כוללת את החסד עם הדין יחד, כפי שהנבראים ראויים לקבל את ההטבה מצד מעשיהם.

^ט והיינו כי ביום היא הארת התפארת, וכבר אמרו בזהר (ח"א רו.) 'ח"ב קעה: 'מאן שמים, תפארת', ונמצא כי 'תפארת עטה' הוא מענין 'עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה', וכמו שאמרו (פרד"א ג) 'שמים מאיזה מקום נבראו, מאור לבושו', וכמבואר בשל"ה (בראשית תו"א ז) שישראל קדמו במחשבה לשמים, ולכך בהאיר יום השבת, אזי השמים מספרים כבוד א-ל.

^ב כאמור בראש ספר יצירה 'וברא את עולמו בספר וספר וסיפור', וביאר הגר"א (ריש ספד"צ) דהיינו חב"ד, ודעת הוא הסיפור שמוציא ומגלה לכל.

^כ מקור דבריו בזהר חדש (פר' נח, כח.) 'כרם היה לשלמה, זו היא התורה. בבעל המון, מן השמים. נתן את הכרם לנוטרים, אלו ישראל, שהם שומרי משמרתה'. ובמדרש רבה (שה"ש שם) הביא על פס' זה את הדרש שאמרו המלאכים להקב"ה 'תנה הודך על השמים'. ובאדרת אליהו (בלק כב ה) הרחיב יותר, שיש בתורה שני חלקים, א' רוחני, והוא לימוד התורה, ב' קיום מצותיה, שאינם אלא בארץ. ורצו המלאכים שיתן הקב"ה להם את החלק הרוחני, והשיב להם משה רבינו 'תורה מה כתיב בה', שהיא תלויה בקיום המצות שאינם אלא בארץ. ובהקדמת אבי עזרי (מהדו"ד) הוסיף לבאר, ששאלת המלאכים היה למה יתן את התורה לבני אדם שקוראים בה 'לא תגנב, לא תרצח' כפשוטם, והרי עדיף שתקרא בתפיסת מלאכי השרת כולה שמותיו של הקב"ה. ועל כך השיבם, שכשנמסרה באופן שקוראים בה ענייני גשמיות, נסתמו בה כל מעשה מרכבה, ואילו לא ניתנה לקיימה כפשוטה בישראל, לא היתה אלא גלמי אותיות, ולא היה בה תועלת אף לעליונים, וכן מבואר בשו"ת הרדב"ז (ח"ג תרמג).

כבוד אל', ומנין שמיום שברא הקב"ה את הארץ אומרת לפניו שירה שנאמר 'מכנף הארץ שמענו זמירות צבי לצדיק', הרי שעצם בריאת השמים היא לשירה, אך הארץ אומרת לפניו שירה מעת שנבראה, אף שמעצם בריאתה אינה ראויה לשורר, ולא התבאר מקור שירתה.

אך כבר הביאו תוספות (סנהדרין לז: ד"ה מכנף) מתשובת הגאונים, שבני ארץ ישראל אינם אומרים קדושה אלא בשבת, דכתיב (ישעיה ו) על חיות הקודש 'שש כנפים לאחד' וכל כנף אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול, וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום, רבש"ע אין לנו עוד כנף, והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה, שנאמר 'מכנף הארץ זמירות שמענו', הנה כי שירת הארץ תלויה בישראל, וכל קיומה מתחילתה הוא לתכלית שירה זו.

וכבר התבאר לעיל (פר' ויחי) שתכלית הודיית ישראל בעולם היא להעלות אף את הארץ התחתונה לייחוד, והעלאה משמיעה 'זמירות', שאינן בכח המלאכים, כי הם 'עושי דברו', וכיון שלא שייך בהם חסרון, הרי שהודייתם היא כהשבת גמול מצד הכרת טובה, אולם תכלית ההודיה היא בגילוי שלימות הנבראים, והיא שייכת רק באלו שנבראו בחסרון עד שיש להם צד יכולת לכפור^{כב}, ולכך אחר כל 'שירת' המלאכים בששת ימים, עדיין הארץ תלויה ב'זמירות' עבודת האדם ש'לוקח מן האדמה', והוא ה'כנף' המרוממת ומגלה את כבוד השי"ת בגוף הארץ.

והיא בכלל מה שאמרו (שבת פח.) על הכתוב (תהלים עו ט) 'משמים השמעת דין, ארץ יראה ושקטה', בתחלה יראה, שמא לא יקבלו ישראל את התורה, ולבסוף שקטה, וביאר המשך חכמה (כ יח) שיראה שמא לא יקבלו התורה, ונמצא תכלית השלימות נשאר רק על ידי מושכלות, והארץ מצד חומריותה מי יגיע בה למושכלות, ותהיה היא השפלה בתכלית בכלל המציאות העולם הרוחניים משכילים אמיתיים. ולבסוף שקטה, שהיא התכלית, שעל ידי המצוות המעשיות יזכו הכל לתכלית השלימות, וגם החומר יתעלה לאין חקר ותהיה השראת השכינה בארץ, וכבוד ה' יהיה לאור יומם. הרי שחלות שפע התפארת בששת ימי המעשה, הוא כאשר 'עטה ליום המנוחה', כי רק על ידי מקבלי התורה, נתקיימת תכלית הבריאה^{כג}, ובאה מנוחה עד היות 'ארץ שקטה', וזה הוא משקל התורה כנגד השבת מצד נתינתה ב'עצומו של יום'.

^{כב} והיינו שהמלאכים אומרים שירה בששת ימי המעשה, אך שירתם היא כנגד חג"ת נה"י, כמו שדרש בזהר (ח"א רמז). 'כי ששת ימים ברא, ולא נאמר ולא 'בששת ימים', כי מהלך הבריאה הוא בהעברת השפע של 'ששת ימים', ואילו ביום השבת מתגלה התכלית, שכל השפע חל במלכות, ולכך אז כנסת ישראל אומרת שירה.
^{כג} וראה תו"א (פר' בשלח סו:) שהודאה היא מלשון מודים, דהיינו שהאחד מודה ומבטל דעתו כלפי דעת אחרת, ובעוד כל שבח שייך לאומרו גם שלא בפני המשובח, הרי שהודאה היא בלשון נוכח, ולכך המודה אמור להיות מכוון להעמיד אמיתתו כדעת מי שמודה לו, וזו היא שלימות הנבראים, כשמגיעים למעלה זו, ומגלים את הייחוד אף בארץ התחתונה, שמצד עצמה יש בה מקום לכפירה.

^{כד} ולהאמור לעיל יש בזה גוון נוסף, כי קודם קבלת התורה שבכתב היו עשרה מאמרות, ואמירה היא לשון נוק', ולכך הארץ היתה בבחינת יראה שהיא נוק', אך בקבלת התורה ניתנו עשר דברות, והדיבור הוא לשון זכר, והוא תורת חסד, ובו הארץ שקטה. והיינו כי מתחילה התקיים 'ותשלך אמת ארצה' (דניאל ח יב), שהיא תורה שבע"פ

שבת של מתן תורה בלוחות שניות

והנה הגר"א (אדרת אליהו, במדבר כג י, מהדו"ה) כתב בסדר חלקי השבת, א' שבת בראשית. ב' שבת מצרים שבחר להם משה במצרים, כמו שנאמר בלוחות ראשונות "כי ששת ימים עשה ה', וינח ביום השביעי" ובשניות כתיב "וזכרת כי עבד היית במצרים". ומשמעות דבריו, שלוחות ראשונות הם כנגד שבת בראשית, ואילו שבת מתן תורה היא רק בלוחות שניות. ויש להתבונן בדבר, כי הלא במתן תורה נתנו לוחות ראשונות, ואף שנשברו הרי עיקר מעלת היום נקבע בשל גילוי השי"ת ונתינת תורתו לישראל, ולמה העמיד הגר"א את חלק זה של השבת בלוחות שניות.

ואמנם לשון התפילה מורה כדעת הגר"א, כאמור 'ושני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהם שמירת שבת', והלא בלוחות ראשונות נאמר 'זכור', ורק בשניות כתוב 'שמור'. ומבואר, שלוחות ראשונות הם כנגד שבת בראשית, כי עניינה הוא להעמיד את נקודת הקודש בעולם, כאומר 'זכור את יום השבת לקדשו', וקידוש זה יביא לגילוי תכלית ההטבה. ואילו שבת מתן תורה, שעניינה הוא בגילוי בחירת הקב"ה בישראל, הרי כיון שהתגלה החסד הוא טעון שמירה, כאמור 'שומר הברית והחסד' (יהל אור פקודי רנג.), ועל כך נאמר 'שמור' בלוחות שניות.

נמצא, כי אף שבמתן תורה בשבת, התגלה רצון הקב"ה להיטיב עם ישראל, הרי בלוחות ראשונות לא התקיים 'נתן את הכרם לנוטרים', עד אשר התקבלו בפועל בלוחות שניות, ורק אחר שהצטוו ב'זכור', חל חיוב 'שמור',

ומה ימתקו בזה דברי השל"ה (שבת תו"א עד), 'שבת בראשית מורה בחינת היה, כי בו שבת ה'. שבת מתן תורה בחינת הוה, לאבותינו ולנו ולזרעינו עד עולם. שבת של עתיד, ביום ההוא יהיה'. והיינו כאמור, כי שבת בראשית היא במצב ש'יהיה' בהעלם עשר מאמרות של בריאת הטבע, ובה התגלה רק רצון השי"ת לקדש את העולם, לקראת תכליתו, וגילוי התכלית היא בשבת לעתיד לבא, המורה על הגילוי ביום ההוא 'יהיה' ה' אחד ושמו אחד, אך שבת של מתן תורה, היא הנותנת את יכולת ההשגה ב'הוה', והיא מתקיימת

מתנת השבת בצנעא

בפרשת כי תשא, לפני מעשה העגל, נאמר (להלן לא טז) 'ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם', וביאר הגר"א (ספי"צ א ג) שענין הברית האמור בשבת, הוא זיווג הקב"ה עם ישראל, וביאור דבריו, הוא כאמור בהמשך הכתוב שם 'ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם'. והיינו שההטבה השלימה שהקב"ה רוצה להיטיב עם

שניתנה ליושבי הארץ, ואילו תורה שבכתב נקראת 'תורת חסד על לשונה' (משלי לא כו), שהיא למעלה מהלשון, והיא נתפסת כגילוי רצונו, ובה מתגלה שורש עשרה מאמרות.

הרואים, הוא בנתינת מקום לעבודה, כדי שידבקו בו במדת האפשר (דרך ה' ח"א פ"ב), ולשלמות זו, שהיא כהטבת זוג, נבחרו רק ישראל, כאמור 'ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם'.

והנה בלוחות הראשונות נאמר (כ יא) 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו', ומשמעו שכיון שהמנוחה מכל המעשים היא ביום השביעי, לכן בו תתגלה תכליתם.

ברם, בפרשת כי תשא נאמר (לא יז) 'ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש', ומשמעו שגילוי ההטבה הוא 'ביני וביניכם', ותכלית יום השביעי הוא ב'וינפש', דהיינו בתוספת נשמה יתירה, שעליה נאמר 'ישמח משה במתנת חלקו (תיקו"ז יח, לד.), והיא ברית השבת, הטעונה שמירה, כאמור (שמואל ב' כג ה) 'ברית עולם שם לי, ערוכה בכל ושמורה'.

ובזה יבוארו דברי רבנו בחיי (שם, ובערך מילה), שהקשה על מה שאמר רבי שמעון בן יוחאי (ביצה טז.) כל המצות שנתן הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ מן השבת שניתנה להם בצניעה שנאמר (שמות לא) 'ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם'. ולכאורה תמוה, כי מפורש בתורה שניתנה בפרהסיא, שהרי היא מכלל עשרת הדברות, ששמעו אותן כל האומות, שעליהם הכתוב אומר (ישעיה מח) 'לא מראש בסתר דברתי, וכן אמר דוד (תהלים קלח) 'יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך'. והסיק מכך, שמלבד החלק הנגלה בשבת, שהיא מופת ועדות על חדוש העולם, והיותה יום מיוחד למנוחה מיגיעת מלאכת ששה ימים, כדי שימצא האדם מרגוע, שיהיו שביעיות שני חייו במנוחה והשקט, עוד יש בנסתרות ענין פנימי ונעלם, וחלק זה הוא הניתן בצניעה, כאמור 'ביני וביניכם'. והלב חושק לדעת, מתי והיכן ניתן החלק הפנימי, ומה ניתן בפרהסיא בעשרת הדברות.

ולאמור הדברים כמין חומר, כי ענין הצנעא שייך רק בברית, כאמור במדרש (שמו"ר כה יא) 'אם יבואו עכו"ם וישמרו את השבת, לא דיים שאין מקבלים שכר, אלא שחייבים מיתה, וכן הוא אומר ביני ובין בני ישראל, משל למלך יושב ומטרונא יושבת כנגדו העובר ביניהם חייב'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

כתבם על לוח ליבך

וְכָל הָעַם רֵאִים אֶת הַקּוֹלֶת (כ,טו)

ידועים דברי מרנא הגר"ח מוואלוז'ין שהיה מספר ומפליג בשבח תורתו של אחיו רבי זלמן, ואמר: דאפילו אם אחיו ר' זלמן היה חי אלף שנים פעמיים לא היה מגיע לקרסוליו של הגר"א זצ"ל.

וביאר הגר"ח את כונתו, דלר"ז היה ברור בע"פ כה"ת כמו שכל יהודי יודע לומר אשרי יושבי ביתך בע"פ, אך אם נשאלהו איזו מילה כתובה לפני "חנן ורחום ה'", יצטרך לחזור על הפסוק שלפני כן ועי"ז ידע, ולא יוכל לומר מיד המילים שלפני כן, ואמר הגר"ח: ידיעת אחי ר"ז היתה בכה"ת כמו שכל אדם יודע אשרי, אכן הגר"א ידע את כל התורה בע"פ באופן שיכול לומר גם מהסוף להתחלה. ע"כ.

ולכאוי' יש להבין מה התועלת בידיעת התורה בצורה כזאת של מהסוף להתחלה, ומטו בשם מרן הגרי"ז שאמר בזה, דהנה בקידושין [ל]. איתא, ת"ר ושננתם שיהו דברי תורה מחודדים בפיק, שאם ישאל לך אדם דבר - אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד, שנאמר: אמור לחכמה אחותי את וגו', ואומר: קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך [משלי ז' ג'], וכו'. וצריך להבין מהו כתבם על לוח ליבך.

וביאר הגרי"ז, דכאשר קוראים דברים מתוך הכתב אין כל קושי לקרוא אותם מן הסוף להתחלה, דיש בחינה של זכרון ויש בחינה של ראייה. דהנה הקב"ה הבטיחנו לזכור ברית אבות, כמו שנאמר [בחוקותי כו מב] וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי אברהם אזכור. והקשו חז"ל במדרש רבה [ויקרא פרשה לו ה'] וז"ל: למה נאמר ביעקב ובאברהם זכירה וביצחק לא נאמר, רבנן אמרי אפרו של יצחק נראה לפניו צבור ומונח על גבי המזבח. והביאור בזה, דראייה הרבה יותר חזקה מזכרון והואיל ואת אפרו של יצחק הקב"ה רואה, א"כ שוב אין צורך לזכרו.

וזהו הדרגה של כתבם על לוח ליבך, שהדברים חקוקים אצלו, כאילו כתובים לפניו בספר, והרי הוא רואה אותם לפניו, ובמצב של ידיעת התורה בדרגה כזו הרי יכול לקרא גם מהסוף להתחלה, וזהו כתבם על לוח ליבך.

בזה נבדל הגר"א מהגר"ז, דהגר"א היה רואה את כל התורה כולה וקוראה מלוח לבו, אבל הגר"ז לא היה רואה כי אם זוכר וזהו הבדל של אלף שנה. עכ"ד הגרי"ז. ועי' בזה בס' בד קודש להגר"ד [מועדים עמ' קפט].

והנה נ"ל לבאר ד' מרן הגרי"ז, טעם הדבר דבעינן ידיעת התורה בדרגה כזו של כתבם על לוח ליבך, דשורש ענין זה נעוץ במתן תורה. דהנה איתא בגמ' שבת [קד.]: אמר רב

חסדא: מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין. ואמר רב חסדא: כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ, כגון נבוב - בובן, סרו - ורס. ע"ש.

והק' מהרש"א, דמה השמיענו ר"ח שהכתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ, והלא זה כבר לימדנו ר"ח לעיל שאמר דמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין, דע"כ דהנס היה משום שהיה החקק נוקב מצד לצד, וא"כ היה הכתב נקרא מבחוץ ונקרא מבפנים. ותי' המהרש"א, דקמ"ל דיש משמעות לתיבות שנקראות מהסוף להתחלה, והיינו, דהו"א דמה שנקרא תיבת נבוב מהצד האחר בובן, דאין לתיבת בובן משמעות מצד עצמה, קמ"ל דגם לתיבת בובן יש משמעות, וזה לא שמעינן מד' ר"ח שאמר דמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין. עכ"ד.

אמנם יעוי' בפרש"י שכ' וז"ל: ונקרא מבחוץ - האותיות הפוכות והתיבה הפוכה, ולא אשמועינן אלא שהיה החקק נוקב את כל הלוח, ולפיכך היו מ"ם וסמ"ך בנס. ע"כ. וממ"ש רש"י "ולא אשמועינן אלא" שהיה החקק נוקב את כל הלוח, נראה שמפרש דחד ענינא הוא הנס דנקרא מבפנים ומבחוץ, עם הנס של מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין, ודלא כהמהרש"א. והדרא קושית מהרש"א לדוכתא, דמאי קמ"ל ר"ח בסיפא של דבריו.

והנה לד' מרן הגרי"ז הנ"ל י"ל בזה, דהעיקר המכוון בד' ר"ח שאמר "נבוב בובן", דהיה זה צורת נתינת התורה בחקיקה כהאי, באופן שהדברים נקראים גם מהסוף להתחלה, בבחינת "כתבם על לוח ליברך", והיינו דבאמת אין משמעות לתיבת בובן מצד עצמה, ורק משום דאפשר לקרוא מבחוץ בובן שמשמעותו נבוב, והיינו כמש"כ הגרי"ז, דבעינן לידיעת התורה באופן שהדברים עומדים לפניו כאילו כתובים בספר, וה"נ יכול לקרא בהיפוך אתוון: "נבוב".

וזהו מש"כ רש"י: ולא אשמועינן אלא שהיה החקק נוקב את כל הלוח, והיינו דלא היה בזה ענין נוסף, וכל נס זה כבר טמון בהנס דמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין, ורק בגמ' נתבאר דהיה בזה מטרה בפנ"ע, דזהו צורת ידיעת התורה, באופן של כתבם על לוח ליברך. ודו"ק.

ובאמת שכבר ביאר כיו"ב מרן הגרי"ז, את הנס שהיה במתן תורה, "וכל העם רואים את הקולות", ופרש"י: רואין את הנשמע, שאי אפשר לראות במקום אחר. וצ"ב מדוע נעשה נס זה, שהיו רואים את הקולות, ומה התועלת בזה. וביאר הגרי"ז, דבשעת מתן תורה היה הענין שיתקבל בשלמות כיציאתו מפי הגבורה בבחינת כתבם על לוח ליברך, דאינו דומה שמיעה לראיה, וכנ"ל, ולפיכך נעשה נס זה.

ולמש"נ, י"ל דזהו ג"כ הטעם שנעשה הנס דכתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ, דבשביל שיקבלו בני"י את התורה בשלימות היותר אפשרי, באופן של כתבם על לוח ליברך.

ולמש"כ י"ל עוד, דהנה יש לעיין במי שקורא את כל הכתוב בעשרת הדברות מהסוף להתחלה, וכגון במקום לקרא נבוב קורא בובן, ובמקום כבד את אביך קורא להיפך, כיבא תא דבכ, וכן ע"ז הדרך, אם מקיים בזה מצוות ת"ת, וכבר נחלקו גדולי בתראי אם

מקימים מצות ת"ת בקורא ואינו מבין, דבשועה"ר [פ"ב מהל' ת"ת סעי' יב, יג] מחלק בין תושב"כ לתושבע"פ, וסל דבתושב"כ מקיים מצוה בכל אופן, אף אם אינו מבין מה שלומד, ע"ש. ועי' במג"א [סי' נ' סק"ב] מש"כ בזה, אבל בפמ"ג [א"א שם], ס"ל דאינו יוצא בכל אופן וגם בתושב"כ. ע"ש.

ומעתה נראה, - וכדהעיר בזה הגאון ר' משה ציכטינגר שליט"א, - דלפמ"ש"כ המהרש"א, דהתורה נקראת גם באופן זה, ויש לזה כח של תושב"כ, א"כ הקורא כן את העשרת הדברות, אף שאינו מבין, מ"מ מקיים מצות ת"ת, וכמ"ש"כ השועה"ר שבתושב"כ יוצא ידי מצות אף אם אינו מבין.

אכן לפמשנ"ת, הלא אין ענין בעצם אמירת התיבות הללו באופן זה, וכל מה דנתחדש בכתובה בצורה הלזו, זה רק דאית ביה קיום דין ד"כתבם על לוח ליברך", ולהכי אין בתיבות הללו משמעות מצד עצמם, ומשו"ה מי שקורא את הדברות מהסוף להתחלה, דאינו יוצא בזה מצות ת"ת כלל, וכמשנ"ת.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

שבת זכר למעשה בראשית ויציאת מצרים

זכור את יום השבת לקדשו (כ, ח)

בפרשת השבוע שבת היא זכר למעשה בראשית, כמו שנאמר "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם" וגו' (שם יא), ובפרשת ואתחנן (דברים ה טו) היא זכר ליציאת מצרים, א"כ שבייתנו בשבת מורה כי הקב"ה ברא לעולם, וכי הוא גאלנו מהשעבוד והעינויים שבמצרים ולא יכולנו לשבות ולנוח. וכבר עמד בזה הרמב"ן (דברים שם).

ובפשוטו אין הכרח שיש שייכות ביניהם וכל אחת היא ענין לעצמו על כל מה שמונה בו, אך אולי אפשר שב' זכירות הללו תלויים בב' מצוות האמונה בקב"ה; עצם האמונה בשם יתברך "אנכי ה' אלוקיך", והאמונה שאין יחיד כיהודו "ה' אלוקינו ה' אחד". דזכר למעשה בראשית הוא כנגד המצוה הראשונה שיש בורא וממציא כל הנמצאים, שזה ענין מעשה בראשית. וזכר ליציאת מצרים הוא כנגד עשה דיחוד ה', שזה התגלה מאד ביציאת מצרים שראו אשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וא"כ בזה ששובתין איכא הכרה והכרזה על ב' העשין אלו.

ואמנם גם בעשה ד"אנכי" תיכף אמר "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" וגו' נמצא תרוייהו משולבים אחת אל אחת ריעי דלא מתפרשי, וכ"ש שבעשה דיחוד ה' כלולה האמונה בקיומו, מ"מ הציווי שב"אנכי" מתייחד בכך שהוא בורא לכל הברואים, והציווי ד"ה' אחד" התייחד על יחידותו בכל הכוחות והטבעים.^{כה}

ומשבאנו לזה אפשר הוא גם מהחילוקים וההבדלים שבין אדנות לאלוקות, ששם אדנות שפירשו בו שהוא "אדון הכל" היינו עצם אדנותו בלא ענין לשליטתו בכל המעשים רק היותו הבורא והבעלים, וכהעשה הראשון שהוא עצם האמונה שהוא ממציא הנמצאים. ושם אלוקות שפירשו בו הראשונים שהוא בעל היכולת ובעל הכוחות כולם, בזה נשמע שהוא גם המפעיל היחיד לכל הכוחות והטבעים ולא רק ברא להם, והוי כהעשה דיחוד השם שאין שום כח בעולם בלתו.^{כו}

^{כה} הן אמת דהרמב"ם (עשה א) והחיווך (מצוה כה) כתבו היותו ממציא הנמצאים בכל רגע במצוה ראשונה, מ"מ עדיין מעשה בראשית מודגש לעצם הבריאה ויציאת מצרים לכוחו וגבורתו.

^{כו} הא דאלוקים הוא "בעל היכולת ובעל הכוחות כולם" כ"כ הטור סימן ה' והובא באבודרהם (בהמ"צ ומשפטיהם) והרמב"ן בבראשית (א א ד"ה ועוד אמרו), וראה עוד לשון הרמב"ן בס' המצוות (ל"ת ה), אבל באמת צ"ע מנא להו ביאור זה. והטור כתב "כי אל לשון כח וחזק הוא כמו ואת אילי הארץ" (יחזקאל יז יג), הרי שהוכיח כן מפסוק, ומציינים עוד פסוקים כמו זה, אבל מ"מ להקיש מזה על משמעות אחת מהשמות שאינם נמחקים לכאורה צריך ראייה. ובפרט שכמה ראשונים הלכו באותה דרך שמזה נראה שראו כן בחז"ל. ובביאור הגר"א מראה מקום לדברי הטור בספר היראה לרבינו יונה, אלא ששם איירי רק בשם הוי"ה ולא אלוקות.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

באיסור לנשק בבית הכנסת

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְאֵת חֲתָנָו וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשָּׂק לֹו וַיִּשְׁאַלֵּוּ אִישׁ לְרַעְיָהּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֵאוּ הָאֱהָלָה (יח,

(ז)

לעיל בפסוק ה' נאמר: "ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלקים", ומ"מ מבואר מכ"ז שהיה הנשיקה בהר האלוקים ויש לדון בכ"ז בדין נישוק בהר האלוקים הרי אסור לנשק בבית הכנסת.

ונראה שבתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות יח ה') כתב, לענין נישקת משה ליתרו שהיה סמוך להר האלוקים יעו"ש, ומוכח דהרגיש בקושיה זו, וראה בהמשך מש"כ להביא שהקשו האחרונים במאי דכתיב בפ' שמות שמשנה נשק לאהרן, והגר"א נבצל שליט"א תירץ שהיה סמוך להר יעוין בהמשך דברינו.

והנה מקור האיסור לנשק בבית הכנסת, איתא ברמ"א (סימן צח ס"א) וז"ל: ואסור לאדם לנשק את בניו הקטנים בבית הכנסת כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא עכ"ל, ומקורו ממש"כ בשו"ת בנימין זאב (סימן קסג) כתב בשם ספר אגודה מסכת ברכות פ"ו דאסור לנשק את בניו הקטנים בבית הכנסת ובבית המדרש, יעו"ש, וכן כתב בס' חסידים (סימן רנה) יעו"ש, וכן כתב בלבוש (סימן צו ס"ב) וכתב לא ינשק אדם בניו הקטנים בבית הכנסת כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא, ואהבת בניו אינה נחשבת כלום כנגד אהבתו כמו שעשה אברהם ע"ה בעקידת יצחק יעו"ש. אולם בדרכי משה לא כתב מקור לכ"ז, ובביאור הגר"א (שם) שציין למש"כ בזוה"ק (בראשת חיי שרה דף קלב ע"ב) יעו"ש. וע"ע בשו"ע הרב (סימן צח).

והנה בשו"ת בית ישראל (סימן י') כתבו להוכיח מהא דנאמר בפרשת שמות ויפגשוהו בהר האלקים וישק לו ונשיקת משה ואהרן היה מחמת כבוד ודרך ארץ לאחיו הגדול, יעו"ש שתירץ שמה שנישק משה לאהרן בהר האלוקים כי אהרן היה אחיו הגדול כמבואר בפרשת וארא ומשנה נהג כבוד באהרן מדין אחיו הגדול כמו שדרשו ז"ל את לרבות אחיו הגדול, וא"כ כיון שנשקו מדין כבוד שרי כמו שמותר לנשק רבו. והנה התם באמת מצינו למפרשים שהקשו האיך נשקו אחד לשני, וראיתי לידידי הגר"ג רבינוביץ הכהן שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס, שכתב בגליון אור פני משה, (שמות תשעז, ח), והביא בזה שבספר בד קודש למרן הגרב"ד פובסקי שליט"א עה"ת כתב לתרץ ע"פ מש"כ בספרונו ויק לו כמנשק דבר קדוש והיינו שנשק לו מדין ספר תורה ומפני קדושתו ולא כמנשק אחיו מפני אהבתו אליו אלא כמנשק דבריו קדוש כס"ת ומשו"ה מותר אף בהר האלוקים יעו"ש שסיים שנפלא זה, ע"כ תירוצו, וזה כמו שהבאנו לעיל דת"ח שאני. ובגא"א תשובות הגר"ר תמיר שליט"א פ' שמות, כתב שכתירוץ הגרב"ד

כתב כבר לתרץ בשו"ת שפתי עני ח"א או"ח סימן כג והוא מחתונו של בעל שו"ת דברי שלום קרויז יעו"ש.

(ג). עוד הביא שם ד' תירוצים של ידידנו הגר"מ גבאי שליט"א בעמח"ס בית מתתיהו ד"ח, א' ע"פ מש"כ בבא"ח (שם) שמותר לנשק ת"ח בבית הכנסת ואף למש"כ הרמ"א דאין לנשק בבית הכנסת דנישוק ת"ח כעושה לכבוד התורה ואהבתה שחייב מן התורה בכבוד תלמיד חכם שרי לנשק אף בבית כנסת וכן מובא בספר שלמא בעלמא סימן צ"ח שבעל אבי עזרי זצ"ל נישק בישיבתו תלמידי חכמים ועל כרחך כשמנשק משום כבוד התורה סותר ואם כן י"ל משום הכי נישק משה לאהרן בהר אלוקים כמו שמותר לנשק תלמיד חכם בבית הכנסת הוא הדין בהר אלוקים אולם בשו"ת פני מבין יו"ד סימן קפו, שאוסר לנשק ידי רבו בבית הכנסת דליכא אהבה אלא לה' עי"ש ובקונטרס גם אני אודך תשובות הגר"ח קנייבסקי ח"ב תשובה סג, נשאל אם מותר לנשק ידי רבו בבית הכנסת והשיב אולי הרי שנסתפק בזה ועיין מה שכתב בספר בית הכנסת כהלכה פי"ח ס"ד ויעו"ש בשו"ת בית ישראל הנ"ל שהוכיח דשרי לנשק ידי רבו בבית הכנסת ועיין מש"כ בשו"ת באר שרים ח"ב סמן י"ז ובשו"ת משנת יוסף ח"ו סימן לא ובשו"ת אדני פז ח"ד סימן ג' בתשובה לבעל גם אני אודך ע"ש.

עוד תירץ ע"פ דברי התבואות שמש, שאין איסור לנשק אדם גדול בבית הכנסת, ושכן נקט בשו"ת רב"א (ח"ו סימן תלא אות טז) יעו"ש, עוד תירץ ע"פ מש"כ בס' צדקה ומשפט שדוקא קטנים שאין אהבה וכו', עוד תירץ ע"פ מה שנביא לקמן שכל האיסור הוא דוקא בשעת התפילה וא"כ בכה"ג אין איסור. עוד הביא שם מה שתירץ מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א בתשובה להגר"מ גבאי שליט"א וז"ל: בהר מותר: וכוונתו שכל האיסור הוא במקום שמתפללים שם אולם בהר האלוקים זה לא מקום תפילה, יעו"ש.

עוד הביא שם תירוץ מרן הגר"א נבנצל שליט"א שלא נשקו בהר האלוקים ממש אלא למרגלות ההר. עכ"ד, [ולפי"ז יש ליישב לענ"ד מש"כ להקשות בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן א) שהקשה איך נכנס משה למקום הקדוש עם מקל וכמ"ש (ד' יז) ואת המטה הזה תקח בידך, והרי איתא בגמ' בברכות דף נד ע"א לא יכנס אדם להר הבית במקלו והמנעלו, ויישב שכוונת האיסור במקל של עובדי דרכים ולא במקל של כבוד יעו"ש שיישב במה שמכניסים רבנים לבית הכנסת מקל שהולכים דרך כבוד, יעו"ש, ולדברי הגר"ח והגר"א נבנצל א"ש] עוד י"ל לענ"ד דכיון דהוי דינים דרבנן האבות לא קיימו כן, וכמ"ש לתרץ ביסוד זה הרבה קושיות.

עוד ראה בגא"א תשובות הרב תמיר, שהביא שתירץ הגרי"ח אוהב ציון שליט"א שיש לחלק בין נשיקה של אהבה שהוא עפ"י רוב בפני אדם לנשיקה של כבוד והדר שהיא על היד וכמו שמצינו שחז"ל אמרו בע"ז דף יז ע"א אבי ידיהו ויתכו שהרמ"א איירי בנשיקת ידי יעו"ש שדייק גם מדברי הבא"ח בפ' ויקרא שנישוק ידי ת"ח מותר, אלא די"ל דהתם דוקא ת"ח התיר, אבל סו"ס לדבריו חשיב נישוק, וא"כ חייבים אנן להגיע לתירוץ של תלמיד חכם.

עוד כתב שם לתרץ ע"פ דברי האור החיים הקדוש (פרשת ויחי מט' ג) שהאבות עשו ע"פ הרגשתם, וכמ"ש בנפש החיים (סוף שער א') וא"כ ה'ה' כאן יעו"ש. וראה עוד בכל פרטי דינים אלו במה שהארכנו בקובץ באר התורה מס' 93 פ' יתרו. ובמה שכתבנו שם לדון מה הדין במניני חצירות.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

**"שמחת יום טוב" בבשר וביין, בזמן הזה ובזמן שביהמ"ק
היה קיים**

השבוע במסגרת הלימוד בדף היומי, נלמדה הסוגיא של "שמחת יום טוב", ואשר עולה למעשה:

[א] שגם בזמן הזה שאין בית המקדש קיים יש חיוב של "ושמחת בחגך".

[ב] והנה בזמן שבית המקדש היה קיים, עיקר השמחה היה בבשר שלמים, ועתה עיקר השמחה הוא ביין, ומ"מ יש גם מצוה באכילת בשר.

[ג] לגבי "ליל יום טוב הראשון" של חג – מצדד השאגת אריה שאין בו חיוב "שמחה" כי אם מדרבנן.

*

ה ר ח ב – ד ב ר :

שמחה ביום טוב

[א] הנה בסוגית הגמ' בפסחים (עא, א; א; אשר נלמדה השבוע במסגרת הדף היומי) מובא: "לימא מסייע ליה והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה כו'. מתיב רבא ההלל והשמחה שמנה כו'. אמר רבא שתי תשובות בדבר, חדא דשעירי הרגלים חי נאכלין צלי אין נאכלין ושמחה בחי ליכא, ועוד כהנים אוכלין וישראל במה שמחים! אלא אמר רב פפא משמחו בכסות נקיה ויין ישן".

ועוד אמרו (פסחים קט, א): "תנו רבנן חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנאמר "ושמחת בחגך", במה משמחם? ביין. רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן, אנשים בראוי להם ביין, ונשים במאי? תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין".

ועוד אמרו (שם): "תניא רבי יהודה בן בתירא אומר, בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך", ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר "ויין ישמח לבב אנוש".

בזמן הזה

בן וכותב השאגת אריה (סי' סה) שגם בזמן הזה שאין המקדש קיים יש חיוב של "ושמחת בחגך", ואלו תורף דבריו:

"כבר נתברר בראיה ברורה דמצות עשה ש"ושמחת" נוהג בכל מיני שמחות, ולפ"ז אפי' בזמן הזה שבעונותינו אין לנו שלמי שמחה נמי מצוה זו נוהגת בשאר מיני שמחות כו'. וטעמו של דבר דמ"ע של שמחה נוהג מה"ת בכל מיני שמחות, אע"ג דאמרינן בפרק ערבי פסחים (קט, א) דבזמן שבה"מ קיים אין שמחה אלא בבשר שלמים, ואמרי' נמי בפ"ק דחגיגה (ו, ב) "שלש מצות נצטוו כו' והשמחה" והיינו שלמי שמחה וכדמוכח בכל פרקא קמא דחגיגה ובהרבה מקומות דשלמי שמחה דאוריית' הן, נראה לי משום דמצות שמחה שנצטווינו ברגל אינה שמחה פרטיות אלא שמחה כללית שמחויב לשמוח בי"ט בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח, ולא דמי לשאר מצות ששוין בכל אדם העשיר לא ירבה והדל לא ימעט, אבל שמחה זו כל אדם ואדם מחויב לשמוח כפי יכולתו ולפי רוב עושרו, וכן אנשים בראוי להן ונשים בראוי להן וה"נ קטנים כדאמרי' התם בפ' ע"פ, וכיון דאשכחן דכ"ר שמחה אצל הרגריזים והר עיבל גבי שלמים אם יש יכולת בידו להביא שלמים ברגל חייב בהן נוסף על כל שאר מיני שמחות כיון שמצינו בהן שמחה, אבל אם הוא טמא או בזה"ז שא"א בשלמי שמחה הרי הוא יוצא ידי חובתו בשאר מיני שמחות שיש יכולת בידו לקיימן וסגי ליה בהכי".

ליל יו"ט ראשון

ג] ומוסיף השאגת אריה (סי' סח): "אע"פ שביארנו בסי' הקודמים דמצות שמחה נוהג בזה"ז בשאר מיני שמחות אף על פי שאין לנו שלמי שמחה, מ"מ הדבר ברור שליל א' של י"ט אין מצות שמח' נוהג בה מה"ת כו'. מהא דפסחים (דף עא) דקאמר והיית אך שמח לרבו' ליל י"ט אחרון וכו' ת"ל אך חלק ומפרש, מאי ראית, מרבה אני ליל י"ט אחרון שיש שמחה לפניו ומוציא אני ליל י"ט ראשון שאין שמחה לפניו, ש"מ שאין מצות שמחה נוהג בליל י"ט ראשון מה"ת כו'. מ"מ נ"ל דמדרבנן מיהא נוהג מצות שמחה בליל י"ט א' והיינו דאמר במסכת ביצה בכ"מ שהתירו חכמים כמה דברים משום שמחת י"ט ולא מפליג בין ליל י"ט א' לשאר לילות וימי' של י"ט ש"מ דמדרבנן מצות שמחה מיהא נוהג בה".

ויעוי' בשערי תשובה (סי' תקכט) שמביא את דברי השאג"א הנ"ל, ומוסיף שמדברי המג"א (תקמו, ד) נראה שגם בלילה הראשון חובת השמחה הוא מדאורייתא.

"זביחה בשעת שמחה"

ד] ויש להעיר בסוגית הגמ' (פסחים עא, א) הנ"ל, שאמרו: "כי אתא רבין אמר רבי אלעזר, שלמים ששחטן מערב יום טוב יוצא בהן משום שמחה ואין יוצא בהן משום חגיגה, יוצא משום שמחה לא בעינן זביחה בשעת שמחה, ולא משום חגיגה הוי דבר שבחובה וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין".

וכ"ה ברמב"ם (פ"ב מהל' חגיגה הי"א-י"ב): "מי שהיו לו שלמי נדר או נדבה ושחטן מערב יום טוב, אף על פי שאכלן ביום טוב אינו יוצא בה ידי חובת חגיגה שאינה באה אלא מן החולין אבל יצא בה ידי חובת שמחה. אף על פי ששחטן קודם הרגל, הואיל ואוכל מהן ברגל יצא ידי חובתו (דהיינו חובת שמחה) שאינו צריך לשחוט שלמי שמחה בשעת שמחה".

ובהלכות יום טוב (פ"ו הי"ז-י"ח) כותב הרמב"ם: "שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כו' וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר "ושמחת בחגך וגו'", אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו. כיצד? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין כו'".

הרי שהרמב"ם לא מחלק בין כל ימי החג לליל יו"ט הראשון, ומשמע שכל האמור איירי גם בליל יו"ט הראשון.

וראה בריטב"א ור"ן (סוכה מב, ב) מש"כ שהגם שצריך זביחה בשעת שמחה כדנפקא לן מ"זובחת שלמים ושמחת", מ"מ הא איתא לשמחה בבשר של חולין או בשאר מיני שמחות כיון דלא אפשר בבשר שלמים, שלא אמרו שאין שמחה אלא בבשר אלא למצוה מן המובחר כל היכא דאפשר אבל לא לעכב (עכ"ד)

ומבואר מדבריהם שהגם שיש דרשא "זובחת ואכלת" זה רק לכתחילה, אבל אפשר לקיים שמחת יו"ט מדאורייתא בשאר דברים – גם בזמן שביהמ"ק קיים, ודלא כהרמב"ם. אך גם מדבריהם לא משמע שיש בזה חילוק בין כל הימים לליל יו"ט הראשון.

וכ"ה בר"ן (סוכה כא, א בדה"ר) שכותב: "וקי"ל בפסחים בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר "זובחת שלמים ואכלת שם", ואף על גב דהאי קרא לאו ברגלים כתיב דבהר גרזים ובהר עיבל כתיב, מיהו ברגלים שמחה כתיבא ושמחת בחגך, ואף על גב דכי מקלע בשבת ביום ראשון אי אפשר בשלמים דלמישחטינהו בשבת אי אפשר ולא למשחטיה נמי בע"ש ויו"ט משום דבעינן זביחה בשעת שמחה דנפקא לן מדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת, אפ"ה איתא לשמחה בבשר של חולין או בשאר מיני שמחות שלא אמרו אין שמחה אלא בבשר אלא למצוה מן המובחר אבל לא לעכב".

אך כאמור ברמב"ם בהל' חגיגה (פ"ב הי"ב) פוסק כמו רבין בשם ר"א שלא צריך זביחה בשעת שמחה. וכן מבואר בהעמק שאלה (שאלתא קג אות טו) שלפי לדעת הרמב"ם ניתן לקיים "ושמחת" גם בבשר מקולין (חולין) ולא צריך זביחה בשעת שמחה, ועיי"ש שחולק בזה על השאגת אריה.

ויש בזה נפק"מ: [א] שלפי הרמב"ם הריטב"א והר"ן, יש קיום של "ושמחת" גם בליל יו"ט ראשון (גם בלי בשר קרבנות), ולמסקנת השאג"א ליל יו"ט הוא רק מדרבנן. [ב] שיש קיום דאורייתא גם בבשר מקולין (ולא רק ביין ושאר דברים) ודלא כהשאג"א.

שמחה בבשר וביין

ה' והנה בביאור הלכה (תקכט, ב ד"ה כיצד) כותב שבזמן הזה עיקר השמחה הוא ביין, ואלו דבריו: "ועכשיו שאין בהמ"ק קיים אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים, ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה".

וכבר תמה הב"י על הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הי"ח) שכותב "האנשים אוכלין בשר ושותין יין", מדוע הצריך גם שיאכלו בשר וישתו יין, מאחר שבברייתא מבואר שאין שמחה אלא ביין, ומשמע שביין סגי בלא בשר.

וראה ברע"א (פסחים קט, א) בגהש"ס שמציין לדברי היש"ש פ"ב דביצה, ושם כותב היש"ש (סי' ה) שכונת הרמב"ם שבזמן שביהמ"ק קיים היה מספיק שמחה בבשר שלמים בלי יין ועכשיו צריך גם יין (וע"ע באליה רבה).

וע"פ האמור יש ליישב את דברי הרמב"ם מתמיהת הב"י, שלפי הרמב"ם מקיימים דין שמחה גם בבשר מקולין כמש"כ הר"ן והריטב"א, ולכן כתב לאכול גם בשר וגם יין.

ועפ"ז עולה שיש קיום שמחת יו"ט בזמן הזה בבשר. ויש לבאר את המחלוקת אם צריך לקיום שמחה דוקא בשר קרבנות או מועיל גם בשר מקולין, וזה ע"פ מה שיש לדון האם השמחה הוא עצם אכילת הבשר, או דוקא בשר קרבנות שאכילת בשר הקרבן הוא חלק ממצות הקרבן.

וראה למשל במחצה"ש (רמט, ו) שמבאר את דברי המג"א שם, על מה שאמרו בהלכות ט' הימים שמותר לאכול בשר מליח, ופרש"י (סנהדרין עא, א ד"ה כל זמן) שזה אם לא לא עבר עליו זמן אכילת שלמים שני ימים ולילה אחד כו', ומשמח הלב, כדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת, אלמא בר שמחה הוא, אבל בתר הכי הוי מליח ונחלף טעמו במלחו – דמינה מוכח מדברי רש"י דמה שכתוב ואכלת שם ושמחת, השמחה היא בבשר עצמה, לא מצד שהן שלמים, דהא קאי שם על סעודת ערב תשעה באב דהוא אחר חורבן (וע"ש עוד מש"כ בזה).

ולכן לפי הרמב"ם הר"ן והריטב"א, עצם אכילת הבשר הוא השמחה – גם בבשר מקולין (חולין) בזמן הזה. ולפי השאג"א ודעימי' דס"ל שצריך "זבחת ושמחת" – זביחה בשעת שמחה, אז יש שמחה רק בבשר שלמים. וכאמור גם לפי הר"ן והריטב"א עיקר השמחה לכתחילה הוא בבשר קדשים אבל יש קיום דאורייתא גם בבשר חולין.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

יח, א: וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים.

פירש"י מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. צריך ביאור למה היה צריך לשמוע ב' דברים ולא סגי באחד מהם. ומצאתי ברבינו אפרים עה"ת שכתב אמר אם נטבעו מצרים בלבד, היו אומרים אין כח באלקיהם אלא במים כמו בדור אנוש ובדור המבול, אבל עתה שנהרגו עם עמלק זה דבר גדול עכ"ל. אולם יש לעיין דבסיפא דקרא כתיב כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, ופירש"י בשם המכילתא זו גדולה מכולם עכ"ל, ואם זה גדול יותר מכל הניסים והנפלאות שעשה הקב"ה לישראל במדבר צריך ביאור למה זה לא גרם ליתרו לבוא הרי יציאת מצרים קדמה לקריעת ים סוף ומלחמת עמלק.

ולכאורה עוד צריך להבין, כיון דבפסוק מפורש "כי הוציא ה' את ישראל ממצרים" א"כ לכאורה זה מה שיתרו שמע א"כ מנלן לחז"ל לומר דיתרו שמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק שבכלל לא מפורשים בפסוק.

ויש לומר עפ"מ"כ הספורנו וז"ל וישמע יתרו, הנה השמיעה תאמר על הדבר הבלתי הוה בזמן המסופר, כי אמנם על הדבר ההוה אז תיפול ראייה לרחוק ולקרוב כענין וירא יעקב כי יש שבר במצרים [בראשית מב, א] וירא בלק [במדבר כב, ב] וראו כל עמי הארץ [דברים כח, י], ובהיות שיציאת ישראל ממצרים היתה אז דבר הוה לפיכך אחז"ל מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק מפני ששתי אלה כבר עברו אז עכ"ל.

ולפי"ז נראה ליישב גם מה שהקדמנו למה דוקא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק גרמו ליתרו לבוא ולא יציאת מצרים, כי פעמים מעלת שמיעת האוזן שישנו באדם פועלת באדם יותר מראיית עיניו כמבואר ברבינו יונה בשע"ת [שער ב' אות יב] שכתב כי האוזן נכבד משאר אברים שאם סימא את עינו נותן לו דמי עינו חרשו נותן לו דמי כולו ע"ש. ולכך קריעת ים סוף ומלחמת עמלק שלא היו בהוה רק בשמיעה פעלו אצל יתרו להשתנות ולהתגייר יותר מיציאת מצרים שהיה בהוה ושייך בזה ראייה.

ובספר גידולי שמואל [להג"ר שמואל גדליה ניימן זצ"ל עמ"ס ביצה, בדברי אגדה בסופו] כתב והנה שמעו עמים קריעת ים סוף לא חזרו בתשובה רק יתרו שמע ובא ונתגייר, סיבת הרשעים גם אם רואים ניסים גלויים אינן מתעוררין לתשובה מב' סיבות א. יצר הרע מסמא עיניהם לתלות בטבע גם בנס גלוי כקריעת ים סוף או כעמלק שבא להלחם, ובמדרש אסתר איתא כי המן אמר בכשפיו בקע משה רבינו את הים ב. גם אם מכיר בנס אבל הטומאה המושרשת בקרבו אינה מניחה לו להפרד מהרגל תאוותיו גם שידע כי הולך לבאר שחת, כאותה החיה ההולכת במצודה ויודעת שהיא נלכדת והולכת ובוכה

על מצבה המר, וגם יתרו כהן מדין השקוע בטומאה, אלא בזכות חותן משה שקירבו בבורחו מחרב פרעה וקיים שלח לחמך על פני המים כמאמרם שנתן לחם למשה שמשוהו ממים, עזרהו ה' להכיר כי ניסים אלו מאת ה' הם, וכמו ישראל שגברו ויצאו משקיעת הטומאה של מצרים, כן גבר יתרו ובא לחסות תחת כנפי השכינה עכ"ל.

*

יח, י: ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה, אשר הציל את העם מתחת יד מצרים.

בשו"ת הלכות קטנות [ח"ב סימן סא] נשאל מהו אשר הציל דיתרו שתי פעמים, והשיב יש לומר שתי הצלות היו, אחת למשה ולאחרן כשהיו הולכין בשליחות שלא יפגעו בהם המצרים או פרעה בכניסתן אליו, ואח"כ הצלת העם מתחת יד מצרים שהם היו המחזיקים בם, כמשאחז"ל [שמו"ר א, א] שהורידו אותו ג' חודשים. אי נמי מתחת יד מצרים הוא השר של מעלה, ודרך הלציי "ומיד פרעה" שהוא אשר הציל את העם בתחילה מתחת יד מצרים עד שהורידוהו עכ"ד.

ולכאורה להנ"ל יתיישב מה דכתיב "מיד מצרים ומיד פרעה" ולא כמו בכל דוכתי דהוקדם פרעה למצרים אלא משום דרצה לסמוך פרעה לסיפיה "דאשר הציל" לרמוז דפרעה הצילם ג' חודשים עד שהורידוהו.

יח, יא: עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים.

בזוהר [סט, א] איתא דכשראו אומות העולם דיתרו שהיה חכם וממונה על כל עבודה זרה שבעולם בא ועובד להקב"ה ואמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים, כולן איתרחקו מעבודה זרה שלהן וידעו שאין בהן ממש ואיתכבד כבוד השם ברוך הוא בכל מקום, ועל כן פרשה זו בתורה נרשמה על שמו של יתרו וכן תחילת הפרשה מתחלת בוישמע יתרו עכ"ד.

ולכאורה עיקר החידוש הוא למאן דאמר יתרו לאחר מתן תורה בא, א"כ אנו לפי סדר המאורעות אוחזים לפני מתן תורה ולא היה צריך להתחיל הפרשה בוישמע יתרו אלא מטעם שנתבאר.

*

יח, יא: עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם.

פירש"י כתרגומו במים דימו לאבדם והם נאבדו במים.

לכאורה צריך ביאור עדיין איך אתה רואה שגדול ה' מכל עבודה זרה שבעולם, אלא דכל עבודה זרה זה כח חיצוני שיש בבריאה ואין מסור לו אלא הכח שנמסר בידו ולא יותר, לפיכך אדם עושה דבר אחד ונענש בדבר אחר, אבל הקב"ה שהוא בעל הבריאה וכל כוחות הטבע מסורין בידו הטביע בבריאה דבאותה מידה שעשה את העבירה זה עצמו גורם לו הקטרוג והעונש שיבוא לאחר מכן, וכדכתיב "תייטר רעתך", והאריך בזה זקני הגר"ח מוואלאז'ין זצ"ל, וממילא לעולם נענש מידה כנגד מידה, וכיון שכן המידה

כנגד מידה שנענשו בו מוכיח כי גדול ה' מכל העבודה זרה שבעולם לפי שכל כוחות הטבע מסורין בידו. [שמעתי]

*

יח, יב: ויקח יתרו עולה וזבחים לאלקים וגו'.

בתרגום אונקלוס תירגם ויקח - ויקריב. ויש לבאר למה כתבה התורה בלשון ויקח, דעיין בפירוש התוס' השלם שכתב נראה לפרש שיתרו קנה עולה וזבחים, שאין לפרש שלקח משלו שלא מצינו שהביא עמו לא צאן ולא בקר עכ"ל. ונראה דלכך כתוב לשון ויקח ללמד שקנה מישראל את הקרבנות. ועיין בחידושי הגרי"ז עה"ת שהאריך בזה.

*

יח, יג: ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם.

במכילתא איתא ממחרת יום הכיפורים. ועיין במפרשים שדנו דלפי"ז אי מוכרח דיתרו בא ביום הכיפורים ואכלו ושתו עמו כדמוכח בקרא, וכתב במדרש אליעזר דלכך פירש"י למחרת רדתו מן ההר וכו' וא"כ יכול להתפרש גם כמה ימים לאחר מכן אלא דלא יכול להיות קודם יום הכיפורים.

אמנם בפירוש ר"ח פלטיאל וברוקח פירשו ממחרת יום כפרה וכתבו דזו כוונת המכילתא גם כן. והיינו ממחרת יום הסעודה דמקרי יום כפרה, ונראה המכוון על פי הירושלמי [בביכורים פ"ג מביכורים ה"ג] דגר שנתגייר מוחלין לו על כל עוונותיו וא"כ זהו יום כפרה דידיה.

*

יח, יג-יד: ויעמוד העם על משה מן הבוקר עד הערב: מדוע אתה יושב לבדך וכל העם ניצב עליך מן בוקר עד ערב.

יש לדקדק דיתרו תפס לשון "ניצב", ולכאורה היה צריך לומר "עומד" וכדכתיב בפסוק הקודם ויעמוד העם על משה מן הבוקר עד הערב. ועוד קשה דרש"י כותב על פסוק הנ"ל אפשר לומר כן, אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום, וכאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, שנאמר בו ויהי ערב ויהי בוקר עכ"ד. ולכאורה אי משה לא דן מן בוקר עד ערב אלא רק שעה אחת ביום, א"כ שפיר יכול להחזיק בזה מעמד גם לזמן ארוך, ומהו שאומר להלן [פסוק יח] נבול תיבול וגו' לא תוכל עשוהו לבדך, וצ"ע.

ואולי יש לומר, דהנה בספורנו פירש ויעמוד העם על משה, להמתין שיוכל לפנות אליהם אחר עסקי הרבים וגדולי הדור, ועל זה אמר יתרו למשה מדוע אתה יושב לבדך בעסקי ציבור וכל העם הצריכין לאיזו סיבה להקריב משפטם אליך צריכין להמתין מן בוקר עד ערב עכ"ל.

א"כ נראה דהגם דמשה דן בשעה קבועה למשפט רק שעה אחת ביום בלבד, העם עמד עליו בהמתנה ולא זו ממנו שיענה להם למשפט גם בשעה שלא קבועה אחה"צ ובערב,

וכיון שהיה אז למשה עסקי הרבים וגדולי הדור היו העם צריכין לעמוד זמן ממושך מבוקר עד ערב ולא יכל לענות להם מיד.

א"כ שפיר בתחילה כתיב "ויעמוד העם" דהוי רק שעה אחת ביום עמידה מועטת וכתוב נמי "מן הבוקר עד הערב" בה"א הידיעה על פי הרוקח דרמו שהדיין שנעשה שותף במעשה בראשית שכתוב ויהי ערב ויהי בוקר ונברא בה' ה' מאמרות [עיינן אבות פ"ה מ"א].

אולם יתרו שאל מדוע הבאין לאחר מכן בשעה שאין קבועה צריכין להמתין זמן ממושך מבוקר עד ערב ממש ולכן שם לא כתיב בה"א "הבוקר" "הערב" כיון דהוי ממש. ולכן תפס לשון "ניצב" על פי הספורנו על הפסוק קמה אלומתי גם ניצבה [בראשית לו, ז] וז"ל "הורה שתהא ממשלתו [של יוסף] קיימת זמן ארוך וכן היה", ולכן גם יתרו אמר נבול תבול וכו' שלא יספיק לשפוט את כולם מריבוי הדינין וקוצר הזמן וכדפירש הספורנו לא תוכל עשהו לבדך לשמוע כל עסקי הגדולים ולשמוע עם זה את כל הצריכין לדבר עמך על מה שלא יספיק להם זולתך [מאחי הר"ר שמואל שליט"א].

*

יט, ב: ויחן שם ישראל נגד ההר.

פירש"י למזרחו, וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח [מכילתא]. וכתב בשפתי חכמים כי "מנגד" פירושו נוכח פני האדם ומזרח נקרא פנים.

ובאילת השחר כתב הנה אם התורה מפרשת באיזה צד הם עמדו משמע שהיתה לזה סיבה, ואולי העמידן בצד זריחת השמש שאפשר לראות שם יותר את גדולת הבורא וכתוב בתהילים [ח, ד] כי אראה שמין וכו'. ובזית רענן על הילקוט ביאר משום דסבר שכינה במערב.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

בטעמי ועניני מצוות כיבוד אב ואם

בטעם המצוה מצינו בראשונים ב' טעמים

א. הכרת הטוב

ב. שמירת המסורת

כתב בספר החינוך טעם המצוה: שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאילולי הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו במה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ברוך הוא.

ואילו האברבנאל כתב בטעם המצוה, שהרי יסוד הדת והאמונה הוא קבלת הבנים מההורים, כמ"ש (דברים לב, ז) שאל אביך ויגדך וגו' וכתוב (שם ד, ט) והודעתם לבניך ולבני בניך יום וגו', ולפיכך נצטוינו בכבודם ובמוראם של ההורים, כי על ידי שנכבדם תהיה המסורת מה שהעבירו לנו חשובה בעינינו.

וכן הטעים בהרחבה בספר העיקרים לר"י אלבו (מאמר שלישי פרק כ"ו): לפי שהוא מן הידוע שאין המלך שבנה המדינה נגלה בכל יום לאנשי המדינה הזאת. ואם יזכרו אנשי הדור ההוא, שראו ביאת המלך אל המדינה, את קבלת עול מלכותו, ושהמלך בנה המדינה ושהוציאם מעבדות לחרות. הנה הבאים אחריהם שלא הרגישו בעבדות כלל ושלא ראו כניסת המלך במדינה, יבאו למרוד ולחשוב שהמדינה היתה שלהם תמיד, ושאינ להם מושל עליהם. ואין דרך לצאת מן השטות הזו, אלא בהיותם נכנעים אל האבות ומקבלים המוסר מהם, כי הם יודיעו את בניהם איך היו עבדים, ושאדון אחד הוציאם לחרות והוא שבנה המדינה והשכין אותם בתוכה. ולזה היה מן ההכרח כדי שלא תשתכח ממשלת המלך מעל המדינה, והטובה שעשה עמהם שהוציאם מעבדות לחרות, שיכנעו הבנים בכל דור ודור אל האבות, ויקבלו דברי מוסרם עליהם. ובעבור זה בא הדבור החמישי שהוא כבוד את אביך ואת אמך, להזהיר על הקבלה, ר"ל שימשך האדם לקבלת האבות, שזה עיקר כולל לכל הדתות שלא יצויר מציאותן אם לא יהיה האדם נשמע לקבלת האבות וחכמי הדת. עיי"ש.

כתב בספר **קרן לדוד** שהמזלזל בכבוד אבותיו גם קבלת המסורת שלו אינה בטוחה, וכן מי שמפקפק באמונה לא לבד שהוא כופר בתורה ובהשגחתו, אף גם זאת מזלזל בכבוד אבותיו, כאומר שהורישו לו ח"ו דבר שאינו אמת, והאם יש לך בזיון גדול מזה שעושה את אבותיו כשקרנים ח"ו, על כן שפיר הוקש כבודם לכבוד המקום ברוך הוא כי זה תלוי בזה ע"ש. ורמז על זה בעל הטורים (דברים כז, טז) שנשמך פסוק ארור מקלה אביו ואמו לארור אשר יעשה פסל, והביאור הוא כנ"ל.

המנחת חינוך דן אם המצוה נחשבת כמצוה בין אדם לחבירו, שהחוטא בה אינו מתכפר לו עד שירצה את חבירו. או כמצוה בין אדם למקום, שדי לו במה ששב ומתודה בינו לבין קונו.

ולכאורה זה תלוי בטעמי המצוה, שאם המצוה מצד הכרת הטוב, נחשבת כמצוה שבין אדם לחבירו. ואם טעם המצוה בעבור שמירת המסורת, הוי כמצוה בין אדם למקום.

*

להעיר את אביו משנתו

מצינו בתלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד א

בעו מיניה מרב עולא: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו, פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים ריבוא שכר, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר, ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכם, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא. וא"ר חנינא: ומה מי שאינו מצווה ועושה - כך, מצווה ועושה על אחת כמה וכמה, דאר"ח: גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

הקשו הראשונים הרי קי"ל כיבוד אב משל אב.

תירץ הרמב"ן דמניעת ריוח לא נחשב להפסד, לגבי כיבוד אב. (וכ"כ הריטב"א תוס' הרא"ש והר"ן). וכ"פ הרמ"א בסי' ר"מ ס"ח.

(נראה שלא דמי להלכות חוה"מ, ששם מניעת ריוח גדול נחשב לדבר האבד, ובכיבוד או"א מחויב אף באופן זה, רק אינו חייב להוציא ממון).

בתוס' הרא"ש והר"ן תירצו עוד, שאכן בעבור כיבוד אב אינו חייב להוציא ממון, אבל כדי שלא לצערו חייב להפסיד כל ממון שבעולם.

יש באחרונים ב' הסברים בדבריהם, או שרק בעבור כיבוד בקום ועשה אינו חייב להוציא ממון, אבל לקיים כיבוד בשב ואל תעשה חייב להפסיד כל הון שבעולם. או

שלצערם זה ענין של מורא אב, ועל זה חייב להוציא כל ממונו (חתם סופר).

הרמ"א פסק להלכה כתירוץ הראשון.

בערוך השולחן סעיף כט מביא מהרמ"א, עוד כתב ודווקא אם רוצה לזרוק כיסו לים דאית ביה חסרון כיס אבל אם רוצה להעביר ממנו ריוח בעלמא אסור בכל עניין עכ"ל. ומעיר ע"ד הרמ"א, ואמת שכן כתב הר"ן לתרץ למאי דקיי"ל משל אב מאי מייתי הגמ' מדמא בן נתינה שהפסיד ריוח סך רב שלא רצה להקיץ את אביו, ותירץ שני תירוצים האחד שיש חילוק בין כיבוד לצער, ועוד שיש חילוק בין הפסד למניעת הריוח, דבצער או במניעת הריוח הכל מודים שמשל בן ע"ש. אבל הא הרמב"ם והטור לא הביאו זה ש"מ דלא ס"ל כן, ואפילו לדעת הר"ן ז"ל אין ראייה ממעשה זו רק כשיש שני הדברים העדר הריוח ולצערו כמו להקיצו משנתו וכיוצא בזה, כי הך מעשה דדמא בן נתינה, ואף שכתב זה לשני תירוצים מ"מ לדינא א"א לדייק רק בתרתי ולכן לפענ"ד דין צ"ע.

אולם בשיטה לא נודע למי וכן כ' הפנ"י ס"ל שאכן מדינא א"ח לנהוג כן, ורק לפניו משהו"ד נהג כן. רק חז"ל רצו שנלמד ק"ו מאותו הגוי כיצד לנהוג.

*

שאלה למעשה התלויה בחילוקי הראשונים הנזכרים

מצאתי בשו"ת מהרש"ם (ח"ט סי' ע"ח*) שדן באחד שרצה לעסוק במסחר בדבר שאביו עוסק בו, באופן שאינו אסור מדינא מצד השגת גבול, אלא שהדבר יפריע לו שבנו מתחרה עמו. וחכם אחד רצה לומר לפי הסברא הנזכרת, שאף שכיבוד אב משל אב, עכ"ז זה דוקא לגבי להוציא ממון, שהבן אינו מחויב. אולם לגבי מניעת ריוח, יש לבן לוותר על כך בעבור כיבוד אב.

והג' המהרש"ם מעיר מת' מהר"ם מלובלין סי' קל"ו שדווקא במקרה כגון הנזכר בדמא בן נתינה שהיה צריך להעירו משנתו, צריך לוותר על רווחיו. אבל במקום שנוגע רק לכיבוד בלבד, אין צריך להפסיד אף במניעת ריוח.

אולם מסיים שמכיון שאם יחזיק הבן באותו המסחר, יגרום לקטטות ומריבות, ויבזה ויצער את אביו, על כן חייב מדינא למנוע את עצמו מלעסוק בזה. או שיעבור לעיר אחרת. ע"כ.

*

הנה בספר חסידים (סי' של"ז) מחלק בין הפסד שלו להפסד של אביו. כתב: הבן שבא לידו ריוח ואביו ישן למדנו מדמה בן נתינה, אבל אם בא ריוח לאביו ונפסד אביו וכשמקיץ מצטער יותר שלא הקיצו והבן יודע דעת אביו ששמח כשמקיצו בשביל אותו דבר מצוה להקיצו מאחר שאביו שמח על זה, וכן כשמקיצו ללכת לבהכנ"ס או לדבר מצוה. והביאו בבה"ט ס"ק ט"ז.

ובערוך השולחן יו"ד סי' ר"מ סעיף מ' כתב: כתוב בס' חסידים על מעשה שבגמ' באחד שהיו המפתחות תחת מראשותיו של אביו ולא הקיצו דזה דווקא כשהאב אינו מצטער

על שלא הקיצו, אבל אם יודע שיצטער צריך להקיצו, וכן ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה מקיצו [שם סי' של"ז]. ונראה דדווקא כשיעבור זמן תפלה ויש לדקדק דוודאי נראה להדיא בהך מעשה דבגמ' שאביו היה נהנה אם היה מקיצו והרויח ממון הרבה, ולהיפך מסתמא מצטער, ואולי הכל לפי מה שהוא אדם, ומ"מ טוב יותר להקיצו ע"י אחר ולא ע"י עצמו, וכמדומני שכן המנהג וכן נכון לעשות.

יש להעיר עליו הרבה, שעירב ב' הנושאים יחד, הפסד שלו ושל אביו, ובספר חסידים חילק להדיא ביניהם. אולם בעצם הקושיא כבר הקשה כן הפנ"י **ובדברות משה** הערה י"ז מסברא, שבודאי רוב האבות יש להם הנאה גדולה שבניהם ירויחו, ולהיפך יצטערו מאד שגרם לו שלא יוכל להרויח, והיה נהנה אם היה מקיצו, וכיצד אחז"ל ללמוד ממנו.

ואין לומר שהחליט לא לספר לאביו, ולא יצטער. מכיון שהיה לו שמחה והנאה מזה אין זה צער, אדרבא החסיר לו שמחה גדולה, והפסיד בזמן שאין שום תועלת לאביו מהפסדו. וכותב ולא שייך להחשיב זאת למצוה, ואף לא למדת חסידות, ומוכרחים לדחוק שלא היה שפוי בדעתו ולא הבין ליהנות מזה. (א"ה, זה תואם לדברי התוספות בקידושין לא. ד"ה ובאת אמו, שכתבו בשם המדרש שאמו הייתה מטורפת בדעתה).

ודבריו חידוש עצום ולא הוזכר בשום פוסק ונראה דכ"ע ס"ל שמאחר שברגע הראשון כשמעירו יש לו צער, אף שאח"כ ישמח, אין זה היתר לצערו, ורק כשזה לטובה האישית של האב, בכה"ג כ' הס"ח שמותר ומצוה.

ובחידושי רבי נחמיה מביא בשם אביו השפ"א (נדפס בליקוטי שפ"א לקידושין אות יד) ששאל לשם מה מביאה הגמ' את סיום המעשה שנולדה לו פרה אדומה, מאי נפ"מ, ותירץ שהיה לאביו צער בגלל שהיה אביו עצב על ההפסד שלו שלא הקיצו. ולפי שהיה זהיר בכבוד אב, השמחה שהתמלא הפסדו, היתה חשובה אצלו ככל ההון שבעולם, ולכן גם זה היה בכלל כיבוד. והדברים מתוקים ונאים למי שאמרן.

עכ"פ מצינו בס"ח שכשיש צורך לאב וצער, ועדיף יעשה שיעירו ע"י אחר, כמ"ש בערוך השולחן הנ"ל.

[שמעתי מהגרי"ד אלטר שליט"א לבאר בזה דברי המכילתא פ' בשלח (מסכתא דויהי פרשה ה) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה וכו', ר' מאיר אומר בלשון אחד, כשעמדו שבטים על הים זה אומר אני יורד תחלה לים, וזה אומר אני יורד תחלה לים, מתוך שהיו עומדין וצוהבין קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחלה וכו', התחילו שרי יהודה מרגמין אותם באבנים וכו'. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים, אחד גדול ואחד קטן, נכנס לחדרו בלילה אמר לקטן העמידני עם הנץ החמה ואמר לגדול העמידני בשלש שעות ביום בא קטן להעמידו עם הנץ החמה ולא הניחו גדול אמר לו לא אמר לי אלא בשלש שעות ביום והקטן אומר לא אמר לי אלא עם הנץ החמה מתוך שהיו עומדין וצוהבין ננער אביהם אמר להם בני מ"מ שניכם לא כוונתם אלא לכבודי אף אני לא אקפח שכרכם וכו'.

לפי הפשט ביש להבין במשל, מה הטעם שהמלך אמר לכל אחד להעירו בשעה אחרת?

אלא ודאי מפני שאין זה מדרך ארץ לבן שיעיר את אביו, כמ"ש בפוסקים. לכן אמר המלך לכל בן שיעירונו בשעה אחרת, ועל ידי שיריבו ליד הדלת, נמצא שיתעורר מאליו, ודפח"ח].

*

להעיר את אביו לצורך קיום מצוה

בס"ח הוזכר שלדבר מצוה מותר להקיצו, יש שלמדו שזה מדין של 'ואתה ואביך חייבים בכבודי'. אולם בלשון הס"ח רואים שכל הטעם הוא כיון שאביו שמח עי"ז, אבל בדבר שאינו שמח אין היתר לצערו ולהעירו, וכן העיר בהערות מהגרי"ש אלישיב על הח"א שמשמע שהבין אחרת כהנ"ל.

שאלות מצויות השייכות להנ"ל:

פגשתי פעם באברך משוטט ברחוב באמצע ליל ש"ק, שהוריו הלכו לישון ואין לו מפתח, האם מותר להקיצם?

ראיתי בס' ויברך דוד שכותב להתיר, מכיון שיהיה להם צער שלא הגיע לישון, ואולי זה מפריע להם ומדאיגם שעדיין לא בא.

אולם היתר זה מתאים רק כשמתאכסן אצלם, אבל אם בא כשהלכו לישון, וא"י כלל שצריך להגיע, וגם א"ח לידע שהגיע בלילה, זה בעיה יותר גדולה, ובודאי אם יכול להסתדר במקום אחר עדיף, אבל בלא"ה יכול לסמוך על הערוה"ש שיהיה להם צער אם ישמעו שנשאר בחוץ. וגם שזהו רצונם שלא יצטרך לשהות כל הלילה בחוצות.

כדאי לציין שהשאלות הללו נוגעים באיסורי תורה, ואי אפשר להקל על סמך סברות קלושות בזה. נהניתי לראות בספר יושר הורי להגר"י רפפורט (עמ' רה) שמביא מדודו הג"ר יהודה טרגר זצ"ל שנשאל מאדם שניהל עסק גדול יחד עם אביו, ומחמת טעם הגון רצה הבן לעזוב עם אביו, ושאל את חמיו הגרש"ז אויערבך זצ"ל, והשיב בערך בזה"ל: ומה ששאלת אותי שאלה שנוגעת למצוה החמורה מאד של כיבוד אב, הנני מיעץ אותך חתני יקירי שתמשוך ירך מן הענין ואל תזקק אליו. (כאילו היה נשאל בהיתר עגונות, יש ללמוד כיצד התיחס הגרש"ז א לשאלה קטנה כביכול בכאו"א).

יש לזכור שמדין זה נלמד גם שאין לצלצל להוריו בשעה שמסתפק אולי הלכו לישון. (בשעה שישנים אין לצלצל לאף אחד, אבל להוריו גם במקום ספק יש להחמיר).

ובודאי שאם הולך לישון מאוחר אחר שהוריו הלכו לישון, יש לו ליזהר שלא להרעיש ולא יפריע את שנתם.

*

כמה סיפורים לעורר בקיום מצוה חמורה זו:

לפני כמה עשרות שנים היתה תקופה קשה, צעירים בני תורה ויראי ה' הלכו לעולמם, והשאירו אלמנות ויתומים. נכנסו עסקנים להגה"ק בעל קהילות יעקב לדון בדבר המשפחות שנותרו כאניה טרופה בלב ים. אמר להם הקה"י דבר מבהיל שמצוה לפרסם,

רוב רובם של אותם צעירים שנפטרו היו בני תורה יותר מאבותיהם, מאחר שאבותיהם היו בני הדור שרידי השואה, ולא היתה להם אפשרות ללמוד באופן מסודר אחרי המלחמה. בניהם גדלו והתחנכו בלימוד התורה הקדושה, הצליחו וגדלו. כבדו את אבותיהם אך התגנבה ללבם מחשבת זלזול מה באבותיהם שאינם תלמידי חכמים ועוסקים בתורה כמותם, למרות שהדבר נבע מאונס, היתה להם הרגשה שהם נעלים יותר מאבותיהם. ועל זלזול האב ואפילו בהרהור קל, הבטיחה התורה קיצור ימים. ע"כ דבריו הנוראים.

*

הזכיר בחור אחד כמשיח לפי תומו לפני החזון איש זצ"ל שהוא נוהג בביתו כשמברך ברכת המזון, הוא מחזיר את פניו מאמו, כיון שהולכת ללא כיסוי ראש. הקפיד החזון איש עליו, ואמר: כיון שמעיקר הדין מועיל עצימת עיניים כנגד שיער אישה, כמבואר במשנה ברורה סימן ע"ה ס"ק ה', אסור לך להחמיר על עצמך במקום כיבוד אם, כיון שהחזרת פנים ממנה מהווה זלזול כלפיה.

*

סיפר האדמו"ר מטאלנא שליט"א, סיפר לי יהודי ישיש מעשה שאירע עמו לפני יותר מחמישים שנה, שקפצה עליו מחלה והרופאים הבהילוהו באמרם אליו שהמחלה יכולה להזיק לו בענין אורך חייו. היהודי הנ"ל לקח את הדברים ללבו ולא ידע מנוחה לנפשו, והחליט לרדת לב"ב מקום משכנו של החזון"א זצ"ל. עברו כמה ימים עד שהצליח לגייס את הסכום בשביל שיוכל לרדת לב"ב, והנה הגיע לבית החזון"א.

החזון"א שמע דברי היהודי הנ"ל שהיה שבור בנפשו, ולאחר שגמר לומר את אשר על לבו, שאלו החזון"א היש לך אב או אם? והלה הנהן בראשו, הוסיף ושאלו כמה עלתה לך הנסיעה לבוא הנה מירושלים, והלה נקב בסכום המדויק. נענה החזון"א ואמר: "אולי יכול הנך להסביר לעצמך, הרי כתוב בתורה "כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך", מתי אתה הוצאת בפעם האחרונה על הוריק חמישית ממה שהוצאת עבור נסיעתך הנה, במקום לתת את הכסף למצוה מובטחת זו, ירדת לב"ב ונסעת למקום שפעמים סגור פעמים פתוח, ואף כשפתוח אין זה מובטח שיתקיים האמור, הכיצד?! אמר לי אותו יהודי, הישרות שבה נאמרו הדברים והפשטות זעזעוני, ומאותו יום ואילך שם מצוה זו לראש מעייניו וב"ה הוא חי עוד היום לאויט"א.

*

הגרש"ז אויערבך ז"ל ראה פעם יהודי סוחר ספסל, ובניו הבחורים פוסעים אחריו מבלי לסייע בעדו. רבי שלמה זלמן השתומם נוכח המראה המוזר ושאל את פיהם מדוע אינם עוזבים עמו. הם ענוהו בפשטות, שאינם מטלטלים בשבת מחמת חומרא.

תשובתם של הבנים, גרמה לו עוגמת נפש עמוקה, והוציאתו משלות רוחו במשך זמן ניכר. הדברים הגיעו לידי כך, שמרוב כאב, אף לא היה מסוגל יום או יומיים אחר כך להשמיע שיעור.

*

יש סיפור משעשע על מצות כיבוד אב של הג"ר חיים קנייסבקי שליט"א.
בתו של הגאון בעל קהילות יעקב זצ"ל ביקרה אצל אביה, ואמרה לו שחיים לא מרגיש
טוב וכואב לו הגב כמדומה.

הקהילות יעקב הלך תיכף ומיד לבית בנו שעסק בתורה, וצוהו לשכב במטה, והלה עשה
כן תיכף ומיד. כשהגיע הביתה נתברר לו שהכוונה הייתה על בן בתו שנקרא באותו
השם, והייתה אי הבנה. הוא הבין שאם לא יאמר לרבי חיים לקום מן המיטה, הוא ישאר
לשכב שם, כדי לציית לאביו. מיד חזר לבית בנו ובקשו לצאת מן המטה, והלה ציית, בלי
לדעת מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר, ולא שאל דבר...

*

מרן החזון איש זצ"ל הגיע לבחון ילדים בת"ת, לאחר הבחינה שאלו אחד הילדים, עד
עכשיו הרב שאל אותנו, האם עכשיו אוכל לשאול שאלה את הרב?
שאל בני שאל, אמר החזון איש.
שאל הילד, כיצד גדלים להיות 'חזון איש'?
השיב החזון איש: על ידי שנזהרתי מאד במצות כיבוד אב ואם.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

נמכר ליובל האם קניינו קנין עולם או אפקעתא דמלכא

אָנְכִי ה' אֶלְקֵיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִפִּיֶת עֲבָדִים (כ, ב)

ידועה היא החקירה בנמכר לעבד ויוצא ביובל, האם מכירתו היא עד היובל א"ד
דמכירתו לעולם והיובל אפקעתא דמלכא היא, וכבר רבו הראיות בזה, כנודע.

והנה התוס' בערכין (ל, א) כתבו וז"ל: ולפי האי שפרש"י דאמר במכור חוזר לבעליו מיד
מ"מ מיקנו מטלטלין בהדייהו מקשין העולם מההיא דפ"ק דב"מ (יא, א) מעשה בר"ג
וזקנים שהיו באים בספינה אמר מעשר שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו
ותני בסיפא דנתקבלו שכר זה מזה וליתבי ההוא אתרא במתנה ע"מ להחזיר וליקני לו
בחליפין דסודר אי נמי לישיליה ההוא אתרא ויקנה ליה בקנין סודר. וי"ל דכל דבר החוזר
לבעלים כגון מתנה ע"מ להחזיר א"נ שאלה או שכירות בכולם לא מיקנו בחליפין משום
דהוה כמו טובת הנאה דאמרינן (שם ע"ב) דאינה ממונא לקנות בחליפין ומש"ה הוצרך
שיתקבלו מעות זה מזה, עכ"ל.

והקצוה"ח (סי' קצה סק"ח) כתב דעפ"ד התוס' ניחא ליישב מה שהקשה במשנה למלך
(פ"ב מהלכות עבדים ה"א) שכתב הרמב"ם עבד עברי כו' נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר,
ומדלא הזכיר חליפין כמו שהזכיר בפ"ה (שם ה"א) בעבד כנעני דנקנה בכסף או בחליפין,
משמע דס"ל דעבד עברי אינו נקנה בחליפין, ומנא ליה כיון דלרב נחמן דאמר פירי לא
עבדי חליפין א"כ ע"כ ברייתא דתני ואינו נקנה בתורת תבואה וכלים אינו ממעט חליפין
אלא פחות משהו פרוטה וכדאיתא שם בקידושין דף ח' ע"ש, ועיין יש"ש פ"ק דקידושין
ומוהרי"ט בחידושיו (מהדו"ב יד, ב ד"ה עבד עברי) מ"ש בזה. ולפי"ד התוס' בערכין ניחא,
דמסברא אינו נקנה בחליפין כיון דהוא דבר החוזר ולא עדיף ממתנה על מנת להחזיר,
וכיון דאינו נקנה בחליפין ממילא אינו יוצא בחליפין, וכמ"ש הריטב"א פ"ק דקידושין דף
י"ד (ע"ב ד"ה והפדה) והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה, ובמה דנקנה יוצא. ועוד
אפשר לומר כיון דכל דבר שסופו לחזור הוי כמו טובת הנאה דלא מיקני בחליפין, א"כ
ה"ה אינו קונה עצמו בחליפין כיון דאינו אלא טובת הנאה. ויותר מסתבר עפ"י מ"ש
הריטב"א דבכל דבר שנקנה יוצא.

ואולם הקשה הקצוה"ח עמש"כ התוס' דכל דבר שסופו לחזור אינו נקנה בחליפין, והא
גוף החליפין אתיא מגואל ובוועז מקרא ד"ושלף איש נעלו ונתן לרעהו" (רות ד, ז), והתם
גואל יורש בשדה הוי וסופו לחזור ביובל דהואי בזמן שהיובל נוהג, א"כ הרי סופו לחזור
הוא.

ולכאו' איכא ראייה מהכא דהתוס' בערכין ס"ל דהמוכר שדהו ביובל מכירתו עולמית היא ומה שחוזר לבעליו הוא דין חדש שחידשה תורה משום אפקעתא דמלכא, ולפי"ז לא קשה קושיית הקצוה"ח, דאכן המוכר שדהו ממכרו ממכר עולמית לקונה ולא נחשב כדבר החוזר לבעלים, ומה שחוזר הוא לבעליו הוא מדין חדש שהתורה הפקיעה את קניין הקונה וא"ש.

*

מענייני התקופה - לשמר את חומות הרוח

איך הגענו למצב בו הורים, המון הורים, מתקשים לשמר את חומות הרוח הגבוהות שיצרנו לעצמנו במשך שנים? איך נפלו מאות צעירים וצעירות כל כך מהר-יחסית? התשובה הראשונה, טכנית. המצב כפה עלינו לרכוש מכשיר סלולרי כמעט לכל ילד בבית, כדי שיקשיבו לשיעורי החיידר או בית הספר. רבים ישבו בבידוד, כך זחלה לה הטכנולוגיה לבתים רבים, דבר שלא היה עד כה.

והתשובה הכואבת והיותר עמוקה היא: התרגלנו למסגרות קבועות ושמרניות. "תיבת נח", קרא כבר מרן הסטייפלר זצ"ל לעולם הישיבות. התיבה הרוחנית השומרת על הצעירים מכל הוויות הרחוב. כעת, כשיצאנו בעל כרחינו מ'תיבת הנח', הגיעו המוני חיות טורפות...

חשבון הנפש שלנו צריך להתמקד בדבר אחד, לחזק את האוירה הרוחנית השורשית גם בבית פנימה, גם כשאינן מסגרות חיצוניות של ישיבות ובתי ספר.

הגענו למצב בו חובת השעה המוטלת על כל הורה ומחנך הוא להבין שכעת "ביתי הוא מבצרי" הרוחני. ההורים הם המלמדים, המחנכים, המשגיחים, המשפיעים הרוחניים. שלא יתרחש מצב שבחור עובד את בוראו ברצינות במסגרת הלימודית ואילו כשהוא לבדו, בחיק משפחתו, הוא נופל.

שכל בן ישיבה או בת סמינר יעבדו את הקב"ה באמת ובתמים בגלל עצמם, בגלל החיבור האישי שלהם לרבש"ע. כעבודה רוחנית פרטית עמוקה, מתוך תחושה שהשם הוא האלוקים ואנו מחוייבים, וגם שמחים מאד, לקיים את רצונו יתברך. לא בשביל הסביבה, הישיבה, המשגיח או המחנך, הלחץ הלימודי-רוחני מהקהילה או מהמסגרת.

כשנשכיל להחדיר, בכל הרצינות, אהבת ויראת ה' בלב הצעירים, שמחת התורה ושמחת המצוה, אמונה ובטחון בהקב"ה וכן, גם הרגשה וידיעה שיש שכר ועונש, גן עדן וגהינום, על כל מעשה ומעשה, מחשבה, דיבור וראייה- הרי מטבע הדברים יתעלו הצעירים גם כשהם לבדם, ללא מסגרת ומשטר.

ברור שסדרים ומסגרת הם צרכים דחופים ומועילים. ברור שמדובר בחמצן יהודי נצרך. "אדם נמשך אחר רעיו", ייסד לנו הרמב"ם בהלכות דעות והסביבה החיובית היא גורם ראשון במעלה לבידול, הצבת גבולות ואוירה רוחנית נכונה. אך אם הצעיר יעבוד את

בוראו לא רק בגלל הסביבה, אלא גם בגלל רצונו הפנימי החזק שלו עצמו- היינו יכולים לעבור את התקופה הזאת עם הרבה פחות כשלונות ועם הרבה יותר הצלחות. במצב העכשווי, אין לנו פריבילגיה לסגור את כל המוסדות ולהפסיק כליל את ה'ביחד', את הלימוד המשותף, השיעורים והחברותות, ההתכנסויות והתפילות. **כמובן, תוך שמירה מקסימלית על כל כללי הבריאות האפשריים, חבישת מסכות, מרחקים בין אחד לאחד, פריסת ניילונים מגינים, שטיפת ידיים וכל מה שאפשר, בדיוק כפי שינחו אותנו גדולי ישראל שליט"א.**

כי בנפשותינו הדבר.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

בענין אמירת ויכולו אחר התפילה ביחיד

כִּי שֵׁשֶׁת-יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי עַל-בֶּן בְּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ (כ, יא)

כתב הטור או"ח סי' רס"ח: "וחוזרים ואומרים ויכולו בציבור משום י"ט שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתפילה שמתפללין אתה בחרתנו ואז צריך לאומרו מפני שלא אמרוהו בתפלה, ואגב זה תיקנו לומר בכל השבתות וגם להוציא מי שאינו יודע אותו, וי"א שנהגו לומר אותו בקול רם ומעומד משום שהוא עדות להקב"ה על מעשה בראשית וכתב ועמדו ב' האנשים ודרשינן אלו העדים שצריכים להעיד ביחד ומעומד ולכן צריך שיעמדו ויאמרו אותו ביחד", מבואר מדברי הטור דלשיטת הי"א צריך לומר ויכולו דוקא ביחד כמו הגדת עדות, וכתב הט"ז שם סק"ה: "ועל כן נ"ל דיחיד המתפלל אין חוזר לומר ויכולו דאין עדות ליחיד ועדה שלימה בעינן להעיד להקב"ה דהיינו עשרה, ואם ירצה יחיד לאומרה לא יתכוין לשם עדות אלא כקורא בתורה, כנלע"ד".

ומש"כ הטור לומר ויכולו מעומד כ"כ במחזור ויטרי סי' קנ"ו, או"ז ח"ב סי' כ', ספר המנהגות, שבה"ל סי' ס"ו, ובעוד הרבה ראשונים, אך כולם לא הזכירו שצריך לאמרו דוקא ביחד, ורק מתורתו של הטור למדנו כן.

והנה מהטעם הראשון שכתב הטור שהוא משום יו"ט שחל אחר השבת מוכח דא"צ לומר ויכולו דוקא ביחד, ולכן היה די במה שכל אחד לבדו אמר ויכולו בתפילה, וטעם זה מבואר בתוס' פסחים ק"ו ע"א ד"ה זכרהו והרא"ש שבת פט"ז סי' ה' והמרדכי שם רמז ת"ז והמחזור ויטרי סי' ק"ד וסידור רש"י סי' ת"פ וספר התרומה סי' רמ"ו, ומוכח מדברי כולם דא"צ לומר ויכולו דוקא ביחד.

והנה לפום ריהטא היה נראה דכל הראשונים הללו ס"ל דאמירת ויכולו אינה כמו עדות ולשיטתם ה"ה דא"צ לאמרה מעומד דוקא, אמנם אחר העיון נראה דאפשר דס"ל דאפילו אם צריך לאמרה מעומד כעדות מ"מ א"צ לאמרה דוקא ביחד.

דהנה במרדכי פסחים רמז תרי"א ובספר המחכים ובארחות חיים סדר תפילת ערב שבת סי' י' ובכל בו סי' ל"ה ובהגהות לספר המנהגים (מנהג של שבת) ג"כ כתבו שצ"ל ויכולו בעמידה משום עדות, אמנם בסמוך לזה כתבו דאע"פ שכבר אמרנו ויכולו בתפלה תקנו לאמרו גם אחר התפילה אטו יו"ט שחל בשבת, ולכאוי דבריהם סתרי אהדדי, דאם אמירת ויכולו היא משום עדות א"כ על כרחך צריך בכל שבת לאמרה שוב אחר התפילה כדי להעיד ביחד, ואמאי כתבו שהוא רק משום יו"ט שחל בשבת, ועל כרחך דסבירא להו דאף שנהגו לעמוד בו יכולו משום עדות מ"מ א"צ לאמרה ביחד משום זה, דהרי בלאו הכי אין לזה דין עדות כלל, דהא עדות היא רק על מה שראו בעיניהם, ורק בפני ב"ד, ואין

מקבלים עדות בלילה, וגם אם חלק מהעדים קרובים כל העדות פסולה, אלא על כרחק
דהוא רק לזכר בעלמא כדי שיהיה נראה כעין עדות, אך א"צ לומר דוקא ביחד כמו שלא
צריך כאן את שאר דיני עדות, ודלא כהטור.

ובפי' התפילה לרוקח כתב: "פעם אחת שכח דודי רבנא קלונימוס בן רבנא יהודה ולא
אמר ויכולו בבית הכנסת, לאחר שישב על השולחן הזכיר ועמד ולקח הכוס בידו, ואמר
ויכולו עד לעשות וישב במקומו וסיים הקידוש, אמרו לו בני ביתו למה עמדת, ואמר
שכחתי לומר ויכולו בבית הכנסת ויש לי לומר מעומד ואהיה שותף להקב"ה, על כן צריך
אני לעמוד", ובודאי מה שהקפיד לעמוד הוא משום מש"כ הראשונים דהוי כעדות, ומ"מ
סמך על מה שאמר ויכולו בעמידה בקידוש, אף שהיה זה ביחיד.

ובספר המנהגים לר"א חילדיק כתב שב' הפעמים שאומרים ויכולו בעמידה (בתפילה
ואחר התפילה) הוי כמו שני עדים, הרי דס"ל דגם מה שאומר בתפלה לבד הוי עדות.

ונראה דגם השו"ע ס"ל שא"צ לומר ויכולו ביחד, דבשו"ע או"ח סי' רס"ח ס"ז כתב:
"חוזרים לומר ויכולו משום יום טוב שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתפלה, וגם
להוציא למי שאינו יודע, ואומרים אותו בקול רם ומעומד", הרי שפסק לדינא שויכולו
אחר התפילה הוא משום יו"ט שחל בשבת, אך בלאו הכי הוה סגי במה שאומרים ויכולו
בתוך התפילה, אף שהוא לבד ובלחש, הרי דפסק דא"צ לומר ויכולו ביחד, ודלא כהי"א
שבטור דיחידאה הוא נגד כל הראשונים הנ"ל.

ולפ"ז מש"כ הט"ז שיחיד לא יאמר ויכולו אחר התפילה ואם ירצה לומר לא יתכוין לשם
עדות, זהו כשיטת הי"א שבטור, ולהנ"ל צ"ע אמאי פסק כשיטת יחידאה דלא כל
הראשונים.

ובחזו"א או"ח סי' ל"ח סק"י כתב: "והט"ז כתב דיחיד לא יאמר ויכולו דלא שייך עדות
ביחיד, והדברים תמוהים, דודאי גם יחיד אומר בתפלה ולאחר התפלה בשבת של יום
טוב ויש לו מעלה שאמרו חכמים כאילו מעיד על הקדוש ברוך הוא שברא עולמו, אלא
דהכא בהתפלל כבר קיים המצוה ולא שייך לכפול המצוה, ומיהו כיון שנהגו כן משום
יום טוב שפיר עביד ויעיד ומה בכך, שעיקר מצוה ואמונה וקבלת שבת".

ולכאו' דבריו תמוהים, דהא הט"ז לא אמר זאת מדנפשיה אלא כן מבואר להדיא בטור
בשם י"א שצריכים לאמרה ביחד כמו עדות, ומה שהקשה על הט"ז דגם יחיד אומר
בתפילה וכו', גם זה לכאו' צע"ג, דהא זה נכון רק לפי הטעם הראשון שכתב הטור, אך
לפי הי"א באמת מה שאומר בתפילה לא הוי כעדות ולכן תיקנו לאמרו ביחד אחר
התפילה.

אכן לפי מה שנתבאר אפשר דעיקר כוונת החזו"א היא דאנן קיי"ל כמו הטעם שהוא
אטו יו"ט שחל בשבת וכמ"ש בשו"ע, ומטעם זה אכן מוכח דא"צ לומר דוקא ביחד וכנ"ל,
(ומש"כ החזו"א "שעיקר מצוה ואמונה וקבלת שבת" נראה כוונתו כמשנ"ת דכאן הוי רק
זכר לעדות ועיקר המצוה היא לא העדות אלא קביעת האמונה בלבד וקבלת השבת על
עצמו).

ובמג"א שם סק"י כתב: "וצ"ע דבח"מ סי' כ"ח כתב דכל עד אומר בפ"ע ע"ש, וצ"ל כמ"ש הסמ"ע סי' כ"ח סל"ז דאחר שאמרו ביחד חוזרים לומר אח"כ כל אחד ואחד בפ"ע, ומ"מ למסקנא לא קאי הכי בסמ"ע, וי"ל דמ"מ עבדינן כת"ק עי' בגמרא, וכוונתו דבסנהדרין ל' ע"א תניא: "ואין עדותן מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהן כאחד, רבי נתן אומר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין את דבריו", וכאן עבדינן כת"ק דבעינן שיעידו שניהם כאחד, ועי' במחה"ש שם שביאר דאע"ג דקיי"ל בדיני ממונות כרבי נתן, מכל מקום בעדותנו הנוגע לכבודו יתברך מחמירים לצאת אף אליביה דת"ק דצריכים להעיד יחד.

ובביאור הגר"א שם כתב: "עמ"א, וז"ש בגמ' אפי' יחיד, דלכאורה מ"ש יחיד מציבור, ולפ"ז ניחא דאשמעינן דסמכינן אר' נתן בסנהדרין ל', אבל יותר עדיף כת"ק, וכוונתו דבשבת קי"ט ע"ב אמרי' "אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי אפילו יחיד המתפלל בערב שבת צריך לומר ויכלו", ומהלשון "אפילו יחיד" משמע דהיה ס"ד דדוקא ציבור יאמרו ויכולו אבל יחיד לא יאמר, וצ"ב למה היה ס"ד כן, אכן לפ"ד המג"א ניחא דהוה ס"ד דיחיד לא יכול לומר ויכולו משום שצריך שיעידו כולם כאחד כת"ק, וקמ"ל דסמכינן אר' נתן ולכן גם יחיד יאמר ויכולו, דאף שלא אמר יחד עם הציבור מ"מ מצטרפת עדותו עם שאר הציבור, ושפיר הוי עדות בשנים.

ולפ"ד הגר"א נמצא דגם יחיד האומר ויכולו יכול לכוין לשם עדות, ודלא כהט"ז, כיון דסמכינן אר' נתן דגם בכה"ג חשיב עדות.

ובמשנ"ב שם סק"י"ט כתב: "וטוב לומר אותה ביחד בצבור דעדה שלמה בעינן להעיד להקב"ה ועכ"פ יהיה בשנים", ובבה"ל ד"ה ומעומד כתב: "עיין במ"ב שכ' דלכתחלה יהדר אותה לומר ביחד, הוא ממ"א דלכתחלה טוב להדר לצאת גם דעת הת"ק דס"ל דצריכין להעיד כאחד דוקא, ובאמת קי"ל בח"מ סימן כ"ח דאין צריכין להעיד ביחד, עוד שם דלכתחלה טוב בעשרה ומטעם זה המתפלל בלחש ימהר לסיים תפלתו כדי שיאמר ויכלו עם הקהל [פמ"ג]".

ומבואר מדבריו דאף דלכתחילה בעינן עשרה מ"מ בדיעבד די בשנים, ולכאו' תמוה מנא ליה דיש מעלה בשנים הא הט"ז כתב דצריך דוקא עדה שלימה להעיד, ונראה דהבין המשנ"ב דודאי מה שצריך עדה אי"ז משום עדות, דבעדות תרי כמאה ואין שום מעלה בעשרה, אלא על כרחך דמה שצריך עשרה הוא ענין בפ"ע, (ובפמ"ג סק"ה כתב דהוא משום ונקדשתי בתוך בני ישראל), אך בכל הראשונים לא נזכר ענין זה שצריך עשרה דוקא, ולכן כתב המשנ"ב שראוי שעכ"פ יהיה בשנים.

אכן מפשטות לשון הט"ז "ועדה שלימה בעינן להעיד להקב"ה דהיינו עשרה", משמע שללא עשרה אין כלל מעלת עדות לענין זה, ונראה דס"ל להט"ז שהתקנה היתה דוקא על עשרה שיאמרו בעמידה וביחד כמו עדות, אך על פחות מעשרה כלל לא תקנו כן, ואף דגם בשנים הוי עדות מ"מ הרי כאן בלא"ה לא הוי גדר עדות כלל וכנ"ל, אלא רק מעלה בעלמא שצורת האמירה תהיה כמו עדות, וס"ל להט"ז דמעלה זו היא דוקא אם נאמרת

בעשרה, ואפשר דגם המג"א ס"ל הכי, ומש"כ שצריך לעשות כת"ק להעיד ביחד היינו
דוקא בעשרה דרק שם תקנו שיהיה כעדות.

וכן בחזו"א או"ח סי' ל"ח סק"י כתב: "ונראה דאין להדר אחר שנים דלא מצינו בפוסקים
הידור של שנים, ויש לחוש דמחזי כמעמיד עדים על מעשה בראשית".

והעולה מכל זה שאמירת ויכולו בשנים היא שיטת יחידאה של המשנ"ב שהיא אליבא
דשיטת יחידאה של הי"א שבטור, ומאידך לדעת החזו"א יש בזה חשש איסור משום
מעמיד עדים על מעשה בראשית, כמובן שאין לי עסק בפסק הלכה למעשה, רק הצגתי
את השיטות כפי שהן.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

הגילוי שגרם ליתרו להתגייר

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהְיָן מִדִּין חֵתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם (יח, א)

רש"י מפרש על פי חז"ל: מה שמועה שמע ובא, שמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. והדברים טעונים ביאור: כיצד שני דברים אלה יחד, גרמו ליתרו את ההתעוררות הנפשית, לקום לעשות מעשה, ולבוא לחסות תחת כנפי השכינה.

בשלמא קריעת ים סוף, הדבר מובן, הלא היתה שם התגלות אלוקית מופלאה, של ניסים גלויים שלא היה כמותם מיום בריאת העולם, עד שכל הגויים כולם ראו והודעו, "שמעו עמים ירגוזן, חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום, תפול עליהם אימתה ופחד". וכיון שכל הגויים ראו ונבהלו, אך טבעי הדבר שאדם בעל נפש זכה כיתרו, יסיק יותר מהם את המסקנות הנכונות, שיש בורא לעולם ויש לו עם מיוחד עם תורה ומצוות, ויבוא להיות חלק מהם.

אבל רש"י בשם המדרש לא מסתפק בזה, אלא מוסיף לנו כי הדבר השני שגרם לו את ההתעוררות היה "מלחמת עמלק". וזה צריך ביאור: מה יכול להיות מעורר, בעם קטן יחסית ומחוצף, שרואה את כל הניסים שה' עושה לעמו, ובכ"ז יוצא לסוג של מלחמת התאבדות עם בני ישראל, ומסיים כשידו על התחטונה. אדרבה, עמלק בא "לקרר את האמבטיה", וכ"ש שלא לעורר? ובפרט הקשר בין שני הדברים לא מובן, מה המחבר והמקשר בין קריעת ים סוף המופלאה למלחמת עמלק הזכורה לדיראון עולם?

דבר נוסף יש לשאול בפרשה זו: זה שיתרו זכה שנתייתה פרשה על שמו, יכול להיות מובן. אדם עושה מעשה נאצל, עוזב את כל כבודו ומקומו, ובא מעצמו לחסות תחת כנפי השכינה, לעם ישראל שבאותו זמן היה עם נרדף של עבדים, כ"ז ניחא. אבל עדיין, כיצד זה זכה יתרו שאותה פרשה שנתייחדה על שמו, היא הפרשה הגדולה והנשגבת של קבלת התורה. הפרשה בה זכו ישראל להיווצר בתור העם היהודי. הכיצד זה לא זכה בזכות מופלאה זו אף אחד מהעם היהודי שנרדף מאתים ועשר שנה, ורק גר כיתרו שהגיע כביכול "ברגע האחרון" והצטרף לעם היהודי, "עקף את כולם" וזכה שפרשת קבלת התורה תיקרא רק על שמו?

אין זה אלא כי ישנו לימוד עיקרי ומיוחד ממעשה יתרו, השייך לענין קבלת התורה, שאותו כל אחד מלומדי ומקבלי התורה צריך לזכור וליישם.

ונראה לבאר את הדברים, בהקדים תמיהה נוספת: הרי יתרו, כבר בפרשת שמות עזב את האלילים ואת מעמדו כ"כהן און", וכמ"ש שם רש"י שמחמת שעזב את העבודות הזרות, ישב לבדו והיו שכניו מתנכלים לו ולבנותיו בעת שהשקו את הצאן. וא"כ,

התמיהה מתגברת שבעתיים, אם כבר עזבת את כל העבודות הזרות, והיית כבר קרוב אל האמת, מדוע לא הצטרפת מייד לעם היהודי, והיית שותף עימם מרגע יציאת מצרים?

אלא נראה, כי יתרו חותן משה, היה אידיאולוג מעמיק. את כל מעשיו הוא עשה בחשיבה איטית ומעמיקה, ולא בחיפזון ובצורה רגשית ונסערת. מסיבה זו, כל עבודה זרה שהוא היה חוקר, הוא היה מוצא בה את השקר, ועוזב אותה מייד. כך הגיע למצב שהוא עזב את כל העבודות הזרות, ואת מעמדו האיתן כ"כהן און", למען האידיאולוגיה העצמאית שלו בחיפוש אחר האמת. למען האמת הפנימית שלו, הוא היה מוכן לשלם מחיר אישי, לעיתים אף כבד, בנידוי והרחקה חברתית.

אלא שעם כל זה, למרות שיתרו ברח מכל השקר שהוא מצא בעבודות העמים, הוא עדין חשב שזה לא מחייב אותו להתגייר, ולהיות חלק מהעם היהודי. יתרו חשב, כי הוא יכול להיות "גוי" טוב, גוי ששומר את המצוות, שמאמין באלקים של היהודים, לעשות אפילו את כל התרי"ג, אבל להישאר ולעמוד מהצד. כל דבר הוא יחקור בשכלו, יראה אם זה טוב ונכון, ויקיים אותו באמונה שלימה ודבקות אמיתית בה'. זו היתה האידיאולוגיה שלו, ובמחשבה זו היא "ליווה" את ישראל בעת יציאתם ממצרים, וכן בעת קריעת ים סוף, כאשר בכל אותה הדרך הוא נחשב ל"תומך נלהב" של ישראל, אבל עדיין כ"גוי אוהב ישראל", עומד מהצד, לא באמת חלק מהעם היהודי.

אבל מה קרה לו בעת מלחמת עמלק? בעת מלחמת עמלק, הוא הכיר לרגע, מה היא הצורה האמיתית, המהותית והפנימית של הגוי, לעומת היהודי. גוי, למרות שיראה בעיניו ניסים גלויים, ניסים שיגרמו לו להודעזע, להיבהל. עם כל זה, לא בטוח שהוא יוכל להשיב את הדברים אל ליבו. הדברים יגרמו לו התפעלות רגעית, והוא יחזור להיות "בהמה" כמו שהיה מקודם, עם כל התאוות, הנקמות והיצרים האפלים שמכוונים אותו.

ניתן כמה דוגמאות: אחד מגדולי המרצים בארצינו, הלך עם אמו במדינת אנגליה, במקום הומה אדם, מוקף במאות בריטים. לפתע, אמו המבוגרת והחולנית, נפלה ארצה. למרבה הפלא, למרות שהיה הדבר במקום סואן והומה אדם, כולם ראו את המעשה... והמשיכו בדרכם. אף אחד לא ניגש אליו! וכאן נשאלת השאלה: היכן נעלמה התרבות הבריטית המכובדת והאצילה כביכול? איך זה שלאף אחד לא מזיז מאשה מבוגרת הזקוקה לעזרה? מעשה זה מבליט את ההבדל בין יהודי לגוי: יהודי רואה אדם זקוק לעזרה, הוא לא ימשיך הלאה! יש לו נפש רגישה לזולת, איכפתית. גוי, תמיד ישאר יבש וקר, אדיש ואנוכי. מה שלא נוגע אליו, לאינטרסים האישיים שלו, פשוט לא קיים בעולם.

סיפור נוסף: ברכבת התחתית באחת ממדינות ארה"ב, נפל יהודי מבוגר למטה, ושבר את הרגל. הוא נשאר שוכב על פסי הרכבת, זועק לערה שבוששה לבוא. לפתע ראו מרחוק כי הרכבת מגיעה, ובעוד זמן קצר יתרוסק האיש תחתיה גלגליה. פתאום נראה כושי רחב גרם קופץ לעבר הפסים, מרים את היהודי על כתפיו כאילו היה נוצה, ועולה עמו למעלה. ברגע אחד, הציל את חייו. היהודי הנרגש היה גם יהודי אמיד, וחפץ לשלם לגוי על הצלת חייו, סכום נכבד של כמה עשרות או מאות דולרים. והנה כאשר דובבו

את הכושי מציל החיים על מעשהו "הנאצל", התנצל הכושי והסביר, כי הוא עובד במסעדה שממוקמת כמה תחנות אחריהם, והוא נשכר בכמה דולרים לשעה. להשערתו, אם היהודי היה נהרג תחת הפסים, היתה הרכבת מתעכבת עד שהיו מפנים אותו, ואז הוא היה מאחר ומפסיד: חמש דולר... כדי לא להפסיד את אותם דולרים בודדים, הוא עשה את מעשהו, וכך יגיע בזמן לעבודה. אמור מעתה, הצלת חייו של יהודי, אינה שווה בעיניו יותר מרווח של 5 דולר עלובים... כך מתנהלים חייו של גוי...

כעת נוכל להבין גם את מעשה ההתאבדות של עמלק. עמלק ראה כמו כולם את הניסים הגלויים שה' עשה לעמו, אולי נבהל ונפחד כמותם, אבל את המסקנה המתבקשת הוא לא עשה: אם יש לעם הנרדף הזה אלקים כזה גדול, שיכול להטביע כמו נמלים במים את העם החזק ביותר בעולם ששלט אז בכיפה, סימן שהוא באמת כל יכול. ואם הוא זה שרוצה להביא אותם לארץ ישראל, מי זה אתה עמלק שחושב שתוכל לעמוד בדרכו? יציאה למלחמה זו הרי היא מלחמת התאבדות פשוטו כמשמעו! את כל זה עמלק לא ראה. הטבע הגויי שלו, המורכב מרצון לנקמה ולתאוות מלחמה, להראות לעם היהודי כביכול את "כוחו", גרם לו לעיוורון מוחלט של המציאות, שהוא זה שהוביל אותו להתאבדות שהיתה לו במלחמה עם ישראל.

את כל זה רואה יתרו, ונבהל: האם לכזה עיורון כמו עמלק, יכול להגיע כל גוי, חסר נפש א-לוהית רוחנית? האם באמת מי שנשאר גוי, ישאר כזה סתום ואטום רגשית? אם זה המציאות שקורה למי שנשאר גוי, אז יתרו לא מפספס רגע, הוא מחליט מיד: לא אשאר גוי, אפילו רגע אחד. וכך מיד הוא רץ לכיוון העם היהודי, מל את עצמו ונכנס להיות חלק מהעם היהודי הקדוש, בעל הלב הרוחני הטהור והזך, האיכפתי והרגשי, הרחמן והלבבי. למסקנה נפלאה זו הוא הגיע רק בעקבות חיבור ב' הדברים: קריעת ים סוף – ומלחמת עמלק. רק ע"י חיבור שניהם הוא ראה מה "שווה" הגוי כשנשאר גוי, ומאס מיד בתוצאה.

יש להוסיף, כי לא לחינם נפל עמלק בפרט זה של ה"השבה אל הלב" שהיתה החסירה זו. בעל התניא מסביר, כי עמלק הרוחני מורכב מהמילים "עם – מלק", שענין המליקה הוא בעורף. גם עמלק, מקומו הרוחני הוא לשבת בעורף האדם, המקום שבין המח ללב, כיון שתפקידו הוא "לחסום" כביכול את ענין ה"השבה אל הלב". אדם יכול להבין בשכל את כל חובותיו ומצוותיו, אבל אם הוא לא באמת יתפעל בליבו מה הוא צריך לעשות, הדברים ישארו במוחו ולא יגיעו לכלל פעולה. נמצא כי כל המציאות שלנו כיהודים זה ענין ה"השבה אל הלב", ובדיוק בנקודה זו יושב עמלק, ומקרר בטומאתו את הלב, שלא יתפעל משום דבר רוחני, ולא יתקדם לשום מעשה מצווה ומדרגה רוחנית.

ונראה, כי כיון שיתרו הבין שיסודו של העם היהודי הוא ה"השבה אל הלב", ומחמת זה עשה את מעשהו הנשגב הנזכר בתחילת הפרשה, להצטרף להיות חלק מהעם היהודי, לפיכך גם המשך הפרשה המדבר מקבלת התורה, שייך ונקרא על שמו באותה פרשה, "פרשת יתרו". כיון כל יהודי ויהודי בעת קבלת התורה צריך לחרוט על ליבו את המסר הנפלא שלמדנו מיתרו – ענין ההשבה אל הלב. גם אם תקבל את כל התורה כולה, תלמד

אותה ותדע אותה, אם לא תתפעל ממנה, לא תגיע לידי קיום כראוי, ואז אין שום תועלת בתורתך, ואין שום הבדל בין היהודי לגוי. כי כל מהותו של היהודי היא: "והשבות אל לבבך", "בפיך ובלבבך – לעשותו".

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

בענין אדם שרואה את אביו דרך המראה אם חייב לעמוד מפניו

כַּפֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ (כ, יב)
ראיתי ונתון אל לבי לברר הדין באדם שרואה את אביו דרך המראה, האם חייב לעמוד מפניו, או שאינו חייב לעמוד עד שיראהו ראייה מוחשית. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

אם יש ראייה ממה שרב יוסף קם מפני אמו משעה ששמע את קולה

א) בקידושין (לא:): איתא רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאמיה אמר איקום מקמיה שכינתא דאתיא. ע"כ. ומשמע דאע"פ שעדיין לא ראה אותה כלל, אלא רק שמע את קולה שהיא מגיעה, קם מפניה. והנה הטור (יו"ד סי' רפב) כתב דהרואה ספר תורה כשהוא מהלך, חייב לעמוד מפניו עד שיעבור זה שמוליכו ויגיענו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם. וכתב מרן בב"י (שם ד"ה וכתב) בשם רבינו מנוח, דה"ה השומע את קולו אע"פ שאינו רואהו, חייב לעמוד, וע"כ נהגו לעשות פעמונים. וראיה מדרבי טרפון (צ"ל רב יוסף, וכמו שהבאנו לעיל. וכן העיר בחידושי הגהות מהר"ח שם) כד הוה שמע קל כרעא דאימיה אמר איקום מקמיה שכינה. ע"כ. וכן פסק הרמ"א (שם ס"ב). ע"ש. וא"כ כ"ש בנידון שלנו, שרואה את אביו דרך המראה, שחייב לעמוד לפניו, שהרי רואה שאביו כבר נמצא בתוך הבית, אלא שאינו רואה אותו ממש. ואמנם לכאורה י"ל דאין ראייה ממעשה דרב יוסף, דשאני התם שאמו עומדת לראות שבנה קם לכבודה, וא"כ שפיר יש בזה כבוד לאמו. ומשא"כ בנ"ד, שמסתמא אביו לא יראה שקם לכבודו, כיון שהוא בחדר אחר. [וכן שמעתי מהגאון רבי שאלתיאל עמר שליט"א]. אולם א"ז מוכרח, כי התם נמי מהיכן תדע אמו שהוא קם לכבודה, שמא לא קם אלא לצרכו. ועוד דמי אמר שתכנס לחדר שבו הוא נמצא. [וי"ל]. אמנם בעיקר דברי רבנו מנוח יש להעיר, דהא איכא למימר דשאני רב יוסף שהיה סומא, וכדאיתא בקידושין (לא:), ולכן כיון שמכל מקום לא היה רואה את אמו, נתחייב לעמוד מפניה משעה ששמע את קולה, דאל"כ לא יעמוד מפניה כלל, שהרי אינו רואה אותה, ולא שייך אצלו עמידה מלא עיניו. ומשא"כ בעמידה לפני ס"ת, יש לומר שאינו מתחייב אלא משעה שרואה את הס"ת. ושוב מצאתי למרן החיד"א בברכ"י (שם סק"א ד"ה והראיה) שהעיר כן על דברי רבנו מנוח, דשאני התם דלא אפשר ליה לקום מלא עיניו, אבל מי שעניו בראשו, אף אי ברא כרעא דאבוה שמע, כל דלא חזייה לא מחייב. ע"ש. [ושמא ס"ל לרבינו מנוח, דרב יוסף עשה כן גם קודם שנהיה סומא]. וכע"ז י"ל דרב יוסף ידע שבשעה ששמע את קולה, היא נכנסה למקום שבו הוא נמצא, ואם היה רואה בעיניו, היה רואה אותה, ולכן עמד בפניה. וע' בס' יפה ללב (יו"ד סי' רמ אות טו) שכתב דמה שאמר ר"י איקום מקמיה שכינתא דאתיא, כוונתו היתה

להכין עצמו לקום מלפני אמו, אך לא עביד עובדא בנפשיה לקום עד אשר באתה לפניו וראה אותה, ואז עמד בפניה. והובא בתשו' ציץ אליעזר (חי"ח סי' מט אות ג). ע"ש. ויש לדחות. וע' בתשו' יביע אומר (חי"א יו"ד סי' יט אות ב). ועוד יש להעיר, שהרי יש לומר דמה שרב יוסף עשה כן הוא ממדת חסידות ולא מדינא, כי מדינא אינו מתחייב אלא משעה שרואה אותם ממש. ואמנם מדברי הכס"מ (פ"ג מממרים ה"ג) מבואר דהיינו מדינא ולא ממדת חסידות, שהרי הראה מקור לדברי הרמב"ם (שם) שכתב שעומד בפני אביו כדרך שעומד בפני רבו, מדברי הגמ' בקידושין הנ"ל. וכ"כ עוד מרן בב"י (סי' רמ ד"ה וחייב) בדעת הטור. וכ"כ בהגהות מיימוניות (שם סק"ה). ע"ש. ומוכח דס"ל דרב יוסף עשה כן מדינא ולא ממדת חסידות. וכן מוכח מדברי הסמ"ג (עשין קיב) והיראים (סי' רכא). אולם גם עליהם תעבור כוס התימה, דמנא להו הא, שמא באמת לא עשה כן מצד הדין אלא ממדת חסידות, דאל"כ מה החידוש בזה שעמד מפני אמו משעה ששמע את קולה, הרי מדינא היה צריך לנהוג כן. וכבר תמה כן מרן החיד"א בברכ"י (שם) על דברי רבנו מנוח. ושוב הביא דברי הסמ"ג והיראים והכס"מ הנ"ל, דמשמע מדבריהם דהוי מדינא ולא דרך חומרא בעלמא, ובזה נחה דעתו. ע"ש. ואני איני יודע אמאי נחה דעתו בזה, כי עד שתמה כן על דברי רבנו מנוח, היה לו לתמוה כן על דברי הראשונים ומרן בכס"מ הנ"ל, דדלמא רב יוסף עשה כן ממדת חסידות ולא מדינא, ואמאי מצא מנוח לכף רגלו בדברי הראשונים ומרן בכס"מ הנ"ל, ולא מצא מנוח בדברי רבנו מנוח.

אם מה שרב יוסף קם מפני אמו הוא מדינא או ממדת חסידות

ב) ובאמת לכאורה יש להעיר על דברי מרן הכס"מ הנ"ל, שהראה מקור לדברי הרמב"ם מדברי הגמ' בקידושין הנ"ל, כי הנה הרמב"ם (פ"ה מתלמוד תורה ה"ז) כתב וז"ל וחייב לעמוד מפני רבו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו ולא יראה קומתו. עכ"ל. ומעתה יש לתמוה, דאי נימא שהמקור למה שחייב לעמוד מפני אביו כדרך שעומד מפני רבו, הוא מדברי הגמ' בקידושין, א"כ אמאי לא כתב הרמב"ם שצריך לעמוד בפני רבו משעה ששומע את קולו, ואפילו אם אינו רואהו, וכמו שראינו אצל רב יוסף. וע"כ דס"ל להרמב"ם דמה שרב יוסף עמד בפני אמו משעה ששמע את קולה, היינו ממדת חסידות, או שעשה כן משום שהיה סומא, ולא שייך אצלו עמידה מרחוק מלא עיניו, וכמש"כ מרן החיד"א בברכ"י הנ"ל. וא"כ יש לתמוה על הכס"מ, שהראה מקור לדברי הרמב"ם מדברי הגמ' הנ"ל. ואמנם נראה, שאין כוונת מרן הכס"מ להראות מקור לדברי הרמב"ם בגדר החיוב של עמידה בפני אביו, אלא רק להראות מקור לעצם החיוב לעמוד בפני אביו, דהתם חזינן שיש חיוב לעמוד מפניו, אבל לעולם אינו חייב לעמוד משעה שישמע את קולו, אלא מלא עיניו, וכמש"כ הרמב"ם (שם) בדין עמידה מפני רבו. אולם אכתי יש לתמוה, דכיון שאין ראייה מדברי הגמ', שצריך לעמוד מפני אביו משעה ששומע את קולו, כי שאני רב יוסף שהיה סומא, או שעשה כן ממדת חסידות, וכמש"כ מרן החיד"א בברכ"י הנ"ל, א"כ היאך ילפינן מהתם כלל שיש חיוב לעמוד מפני אביו, הרי יש לומר דלעולם אין חיוב כלל, ורב יוסף לא עשה כן אלא ממדת חסידות. ולכאורה יש ליישב, שאם לא היה חיוב לעמוד מפני אביו כלל, לא היה רב יוסף עומד משעה ששומע את קול אמו, כי

לא היה לו להחמיר כולי האי, אחר שמעיקר הדין אין חיוב לעמוד מפניה כלל. נוכיוצא בזה מצאתי להגאון פתחי תשובה בנחלת צבי (סי' רמ ס"ז). ע"ש. וע"כ שיש חיוב לעמוד בפני אביו, אלא דרב יוסף שעמד משעה ששמע את קול אמו, עשה כן ממדת חסידות. אולם אכתי לא איפרק מחולשא, כי לעולם י"ל שאין חיוב לעמוד כלל בפני אביו, ורב יוסף רצה לעמוד מפני אמו ממדת חסידות, ומה שעמד משעה ששמע את קול אמו, היינו משום שהיה סומא, ולא היה לו זמן אחר לחייב את עצמו לעמוד מפניה, שהרי אינו רואה אותה, ולכן עמד משעה ששמע את קולה, וכמש"כ בברכ"י הנ"ל. ואמנם י"ל דרבינו מנוח גרס רבי טרפון ולא רב יוסף, וכמש"כ מרן בב"י (סי' רפב) בשמו, וא"כ ליכא למימר שעשה כן מפני שהיה סומא, שהרי רבי טרפון לא היה סומא. נובזה ניחא הערת מרן החיד"א בברכ"י הנ"ל, על דברי רבינו מנוח, דשמא רב יוסף עשה כן מפני שהיה סומא, כי באמת רבינו מנוח גרס רבי טרפון ולא רב יוסף. אולם אכתי יש לתמוה על דברי מרן הכס"מ הנ"ל, שהרי הוא גרס רבי יוסף, וא"כ קשה היאך הראה מקור לדברי הרמב"ם מהאי מעשה. והן אמת כי הר"ן בקידושין שם (יג. מדפי הרי"ף) כתב דרב יוסף פתוח ונסתמא הוה, וכדאמרינן באגדה דסמי נפשיה משום דלא מצי קאי דלא לאסתכולי בר מד' אמות דיליה. ע"כ. וע' למרן החיד"א בס' יעיר אזן (מע' י אות טז). וא"כ י"ל דהאי מעשה היה קודם שנסתמא רב יוסף, וא"כ שפיר מוכח מדברי הגמ' הנ"ל, שיש חיוב לעמוד בפני אביו ואמו עכ"פ משעה שרואה אותם. וכויוצא בזה כתב בתשו' שער אפרים (סי' עח). וכ"כ השפת אמת ביומא (נג:). ע"ש. וע"ע בברכ"י (יו"ד סי' רמד סק"ב). אולם כיון שיש לומר דהאי מעשה היה אחר שנסתמא, א"כ אין ראיה מהאי מעשה, שחייב לעמוד בפני אביו ואכתי יש לפלפל בזה, דבאמת מהאי טעמא דרב יוסף היה סומא, איכא ראיה דחייב לעמוד בפני אביו, כי בשלמא אם לא היה סומא, א"כ י"ל דמה שעמד מפני אמו משעה ששמע את קולה, היינו ממדת חסידות ולא מדינא. אבל כיון שהיה סומא, וא"כ י"ל שפטור לגמרי מקימה מפני אביו, א"כ ע"כ דמה שעמד היינו משום שכל אדם חייב לעמוד בפני אביו, כי בשלמא אם כל אדם חייב לעמוד מפני אביו, א"כ שפיר החמיר רב יוסף על עצמו, אבל אם כל אדם אינו חייב לעמוד בפני אביו, לא היה מחמיר על עצמו יותר מכל אדם. וכ"כ הגאון פתחי תשובה בנחלת צבי (שם סי' רמ ס"ז) בביאור דברי הפוסקים שלמדו את החיוב לעמוד בפני אביו, ממעשה דרב יוסף. וע"ש.

ברבו מובהק ובאביו לא בעינן קימה שיש בה הידור, ולכן עומד מפניהם כמלא עיניו

ג) **אמנם** לכאורה יש להוכיח דרב יוסף לא עשה כן מדינא אלא ממדת חסידות, כי הנה בקידושין (לג.) איתא יכול יעצים עיניו כמי של ראהו, אטו ברשיעי עסקינן (בתמיה, למה לי קרא אם ראה ועצם עיניו, הרי עבר על תקום והדרת. רש"י), אלא יכול יעצים עיניו מקמי דלימטיה זמן חיובא (בארבע אמותיו כדלקמן. רש"י), דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי ליה דקאים מקמיה, ת"ל תקום ויראת (יש לך לירא מן היוצר היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותו. רש"י). ע"כ. ומוכח דאע"פ שיודע שהוא לפניו, מ"מ כיון שאינו רואה אותו, אינו חייב לעמוד מפניו, אלא שלכתחילה אסור לו לעשות תחבולות כדי להפטר מהמצוה, ולכן אסור לו לעצום את עיניו, אבל אם עצם את עיניו,

וכעת אינו רואה אותו, אינו חייב לעמוד מפניו. ומעתה יש לתמוה, אמאי רב יוסף עמד מפני אמו אע"פ שלא ראה אותה, הא חזינן שאם אינו רואה אותו, אינו חייב לעמוד מפניו, אע"פ שיודע שהוא נמצא לפניו. אלא ודאי דרב יוסף לא עשה כן מדינא, אלא ממדת חסידות, כי מדינא בראיה תליא מילתא ולא בידיעה. או שנאמר שרב יוסף עשה כן מפני שהיה סומא, וכמש"כ מרן החיד"א בברכ"י הנ"ל. אבל שאר בני אדם אינם חייבים לעמוד אלא משעת ראייה, ולא משעת ידיעה. אולם נראה, דאי משום הא לא איריא, כי הנה בגמרא שם (לב:) איתא יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק, ת"ל תקום והדרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור (בעמידתו, דהיינו תוך ארבע אמות, דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד. רש"י) וכו', יכול לעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ, ת"ל תקום והדרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פ"ו מתלמוד תורה ה"א) וז"ל אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא, שנאמר תקום והדרת, קימה שיש בה הידור. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע (יו"ד סי' רמד ס"ד). ומעתה יש לתמוה, אמאי עמד רב יוסף משעה ששמע את קול אמו, הרי לא הוי קימה שיש בה הידור, שהרי לא ניכר שעומד לפני אמו. ואמנם י"ל שאם היו שם אנשים באותה שעה, והם יודעים שקם לכבוד אמו, א"כ שפיר הוי קימה שיש בה הידור. מיהו לכאורה משמע שתמיד היה עושה כן, ואפילו אם לא היו אנשים עמו בבית. וא"כ קשה אמאי עשה כן, הא לא הוי קימה שיש בה הידור. ולכן נראה לפע"ד, דהא דבעינן קימה שיש בה הידור, היינו דוקא בתלמיד חכם שאינו רבו מובהק, אבל ברבו או באביו, לא בעינן קימה שיש בה הידור, שהרי צריך לעמוד מפני רבו משיראנו מרחוק מלא עיניו, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ה מת"ת ה"ז). ומקורו טהור מדברי הירושלמי (ביכורים פ"ג ה"ג). וכן פסק מרן בש"ע (שם סי' רמב סט"ז). אע"פ שאם עומד ממרחק, לא הוי קימה שיש בה הידור, וכמבואר בקידושין דף לב ע"ב. ומוכח דברבו מובהק ובאביו לא בעינן קימה שיש בה הידור. וכן מוכח מדברי הרמב"ם (פ"ו מת"ת ה"ב) שכתב וז"ל אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא, שנאמר תקום והדרת, קימה שיש בה הידור, ואין בעלי אומניות חייבין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעסוקין במלאכתן, שנאמר תקום והדרת וכו', ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם כדי שלא יראהו עד שלא יעמוד מפניו, ת"ל ויראת מאלקיך וכו'. עכ"ל. ומבואר דכל הני מילי היינו דוקא בשאר תלמידי חכמים, אבל ברבו מובהק עומד בפניו גם בכל האי גוונא, שהרי לא כתב דינים אלו בהלכות רבו מובהק (שם פ"ה), אלא בהלכות שאר תלמידי חכמים.

בדברי הלחם משנה דברבו מובהק לא בעינן קימה שיש בה הידור

ד) **ואמנם** ראיתי להגאון לחם משנה (שם) שכתב דמה שכתב הרמב"ם אין עומדין וכו', היינו אפילו ברבו מובהק, דאין סברא לחלק בזה בין חכם לרב, כמו שחילקו בסיפא גבי קימה שיש בה הידור, דהיינו ארבע אמות, דהתם איכא טעמא לחלק כמו שכתב הר"ן, דכיון שהוא רבו מובהק, מוכחא מילתא שלפניו הוא עומד. ומשא"כ בבית הכסא ובבית המרחץ, דטעם הפטור הוא משום דהוי מקום טינוף, מה לי רבו מה לי אינו רבו וכו'. עכת"ד. [וכן מוכח מדברי הגאון שפתי כהן (סי' רמד סק"ו) שהקשה אמאי הרואה חכם

עובר, לא יעמוד עד שיגיע בתוך ארבע אמותיו, כי לא הוי קימה שיש בה הידור, הרי לענין נשיא ואב בי"ד ורבו מובהק, עומד מלפניו כמלא עיניו, וכמש"כ בש"ע (שם ס"ט וסי"ג וסי"ד). ומוכח דאיכא הידור אפילו במקום רחוק. וכתב דהתם כיון שחייבנו אותו לעמוד מפניו כמלא עיניו, איכא הידור. ומשא"כ בשאר תלמידי חכמים, כיון שאין חיוב לעמוד מפניהם אלא כמשגיע לתוך ארבע אמותיו, א"כ לא מוכחא מילתא שמפניו הוא עומד, אלא נראה כאילו עומד לצרכו. עכת"ד. (וע' בנחלת צבי סי' רמ ס"ז). ומוכח דס"ל שגם ברבו מובהק בעינן קימה שיש בה הידור. וע' בר"ן שם (יד. מדפי הרי"ף ד"ה כמלא). וכ"כ החזו"א (יו"ד סי' קנא סק"א) להוכיח מדברי הש"ך. ע"ש. אולם אחמה"ר יש להעיר עליו, דא"כ אמאי כתב הרמב"ם דין זה בתוך הלכות תלמיד חכם, ולא בתוך הלכות כבוד רבו. וע"כ דכיון דילפינן לה מקרא דתקום והדרת, א"כ היינו דוקא לענין תלמיד חכם, שעיקר החיוב לכבדו ילפינן מהאי קרא. אבל קימה בפני רבו מובהק, לא ילפינן מהאי קרא, אלא הוא בכלל מורא, וא"כ י"ל שחייב לעמוד מפניו גם בבית הכסא, דהא ברבו מובהק לא בעינן קימה שיש בה הידור. וכן מצאתי בס' ארבעה טורי אבן (שם) שהשיג כן על דברי הלח"מ, דברבו ואביו צריך לקום מפניהם גם בבית המרחץ. וכתב דלכך הרמב"ם לא כתב דין זה בהלכות כבוד רבו, אלא בהלכות ת"ח. וכן הטור והש"ע לא כתבו דין זה בהלכות כבוד רבו (סי' רמב), אלא בהלכות תלמיד חכם (סי' רמד). ע"ש. והובא בפתחי תשובה (שם סק"ג). וכ"כ בס' עבודת המלך (שם) ובחידושי מרן רי"ז הלוי (שם פ"ה הי"א) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וע"ע בתשו' באר מרדכי (פארהאנד יו"ד סי' מ). י"ו ומכל מקום גם

¹² אמנם באמת יש להעיר בזה מהא דאיתא בקידושין שם אמר מר יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ, ולא והא רבי חייא הוה יתיב בי מסחותא (מרחץ), וחליף ואזיל רבי שמעון בר רבי, ולא קם מקמיה ואיקפד, ואתא אמר ליה לאבוה שני חומשים שניתי לו בספר תהלים, ולא עמד מפניו. ותו בר קפרא ואמרי לה רב שמואל בר רב יוסי הוה יתיב בי מסותא, על ואזיל רבי שמעון בר רבי, ולא קם מקמיה ואיקפד, ואתא א"ל לאבוה שני שלישי שלישי שניתי לו בתורת כהנים, ולא עמד מפניו, ואמר לו שמא בהן יושב ומהרהר (וטרוד היה), ולא הבין בעברך לפניו. רש"י, טעמא דבהן יושב ומהרהר, הא לאו הכי לא. לא קשיא הא בבתי גואי (מקום שבני אדם עומדים ערומים. רש"י) הא בבתי בראי (מקום שעומדים לבושים, דהתם מקום הידור הוא. רש"י), ה"נ מסתברא וכו'. ע"כ. ואי נימא דברבו מובהק חייב לעמוד מפניו אפילו בבית הכסא ובבית המרחץ, א"כ אמאי לא משני דהיינו טעמא דאיכפד עלייהו רבי שמעון בר רבי, משום שדוקא בשאר תלמידי חכמים אין עומדים בפניהם בבית הכסא ובבית המרחץ, אבל ברבו מובהק עומדים בפניו, ולכן הקפיד עליהם, כיון שהיה רבם המובהק, וכדאמרינן שני חומשים שניתי לו וכו'. אלא ודאי שאין חילוק בין תלמיד חכם לרבו מובהק. וכבר העיר בזה הלח"מ (שם). ע"ש. אולם יש לומר, דמה שלימדו שני חומשים בספר תהלים, או שני שלישי שלישי בתורת כהנים, אין זה מחשיבו כרבו המובהק, שהרי רבו מובהק היינו שלמד רוב חכמתו ממנו, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ה מתלמוד תורה ה"ט) ומרן בש"ע (יו"ד סי' רמב ס"ל). ע"ש. וא"כ ה"נ לא נחשב רבם המובהק, וממילא אין ראייה מדברי הגמ' הנ"ל, שא"צ לעמוד מפני רבו המובהק בבית המרחץ. ואמנם לכאורה נראה, שאם רבי שמעון בר רבי לא החזיק עצמו כרבם המובהק, לא היה מקפיד עליהם מחמת מה שלימדם, אלא משום שלא עמדו בפני תלמיד חכם, וכמו שמצינו בקידושין (לב): דרבא הקפיד על רב מרי ורב פנחס בריה דרב חסדא, שלא עמדו מפניו. ע"ש. אולם א"ז מוכרח, כי לעולם י"ל שלא היה נחשב רבם המובהק, שהרי נראה שלא למדו ממנו את רוב חכמתם, ומה שהזכיר מה שלימדו ממנו, אינו כדי להגדיל התימה מצד שהוא רבם המובהק, אלא משום שהוא נחשב עכ"פ רבם שאינו מובהק, וא"כ יש להם לעמוד מפניו גם משום הכרת הטוב. ואין לומר דע"כ היה רבם המובהק, כי מסתמא לא היו בתוך ארבע אמותיהם, ולכן גם לא הבחינו בו, וא"כ ממה שהקפיד עליהם מוכח שהיה רבם המובהק, שהרי ברבו שאינו מובהק א"צ לעמוד מפניו אלא בתוך ארבע אמותיו. אולם א"ז מוכרח, כי מסתמא לא היו בתי המרחץ גדולים כ"כ, וא"כ י"ל דשפיר נכנס בתוך ארבע אמותיהם, ולכן הקפיד עליהם שלא קמו מפניו. וצ"ע. ושוב ראיתי בס' המקנה בקידושין שם (ד"ה אתא) שכתב דרבי שמעון בר רבי לא היה נחשב לרבם המובהק, כי אם היה נחשב לרבם המובהק, א"כ אין מקום לקושית הגמ', כיון שלא נאמר דין קימה שיש בה הידור ברבו מובהק, וכמו שחייב לקום מפניו כמלא עיניו, אע"פ שהיא קימה שאין בה הידור, כך היה

הלח"מ לא קאמר הכי אלא לענין עמידה בפני רבו בבית הכסא ובבית המרחץ, משום דהוי מקום טינוף, אבל לענין שאר דברים יש חילוק בין רבו ואביו לשאר תלמידי חכמים, דדוקא בת"ח בעינן קימה שיש בה הידור, אבל באביו וברבו מובהק לא בעינן קימה שיש בה הידור. ומעתה יש לומר, דמשו"ה רב יוסף היה עומד בפני אמו משעה ששמע את קולה, כיון דדוקא בתלמיד חכם בעינן קימה שיש בה הידור, ולכן לא יעמוד מפניו ממקום רחוק, ומהאי טעמא נמי אם עצם את עיניו לפני שהתלמיד חכם נכנס בארבע אמותיו, אינו חייב לעמוד מפניו, כיון שבראיה תליא מילתא ולא בידיעה, אבל באביו ואמו לא בעינן קימה שיש בה הידור, ולכן רב יוסף עמד מפני אמו אע"פ שלא ראה אותה. וכן מצאתי להגאון פתחי תשובה בנחלת צבי (סי' רמ"ז) שכתב כן בישוב סתירת הסוגיות ע"ש. וע"ע להגאון רבי חיים פלאג"י בס' זכירה לחיים (פרשת בהעלותך, דף סה ע"א).

אם יש ראייה מדברי רבינו מנוח, שצריך לעמוד בראיית אביו דרך המראה

ה) ומעתה נראה, שגם אדם שרואה את אביו דרך המראה, חייב לעמוד מפניו, דהא לאו בראיה תליא מילתא אלא בידיעה, וכיון שיודע שאביו נכנס לבית, צריך לעמוד מפניו. ואמנם י"ל דלא הוי קימה שיש בה הידור, שהרי לא ניכר שעומד בפני אביו, כיון שהוא נמצא בחדר אחר. מ"מ הרי נראה שבאביו וברבו מובהק לא בעינן קימה שיש בה הידור, שהרי צריך לעמוד מלפניהם כמלא עיניו, אע"ג דלא הוי קימה שיש בה הידור. וא"כ ה"נ יש לחייבו לעמוד מפניו, אע"פ שלא ניכר הכבוד. וכיוצא בזה ראיתי להגאון פתחי תשובה בנחלת צבי (שם) שעלה ונסתפק בדין סומא אם חייב לעמוד מפני אביו ואמו ורבו, כשיודע שהם לפניו או לא. ובתחילה צדד דאע"פ שסומא חייב בכל המצות, וכמש"כ המג"א (סי' נג ס"ק טז), מ"מ י"ל דהיינו דוקא במצות שאינם תלויות בראיה. ומשא"כ בזה דמה שמחויב לעמוד מפניהם, הוא משום הידור, כדאיתא בקידושין (לב:): יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק, ת"ל תקום והדרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור. ופירש רש"י, שיש הידור בעמידתו, דהיינו תוך ארבע אמות, דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד. וא"כ י"ל דכיון שאינו רואה אותם, א"כ אף אם יעמוד לא יהיה הידור, שהרי לא ניכר שבשביל כבודם הוא עומד, וא"כ יש לפטרו כיון דלא הוי קימה שיש בה הידור. ואחר שהקשה סתירת הסוגיות [וכמו שכתבנו לעיל], כתב לחלק בין רבו מובהק לרבו שאינו מובהק, דברבו שאינו מובהק בעינן קימה שיש בה הידור, ולכן אינו עומד מפניו חוץ לארבע אמות, ולכן גם סומא אינו צריך לעמוד מפני רבו שאינו מובהק, אע"פ שיודע שהוא לפניו, כיון דלא הוי קימה שיש בה הידור, שהרי לא ניכר שעומד לכבודו. אבל ברבו מובהק או אביו, שחייב לעמוד מפניהם מלא עיניו, אע"ג דלא הוי קימה שיש בה הידור, גם הסומא חייב לעמוד מפניהם, אע"פ שלא ניכר שעומד לכבודם, ולכן רב יוסף קם מפני אמו, אע"פ שלא ראה אותה. עכת"ד. [וכיוצא בזה כתב בחידושי מרן רי"ז הלוי (פ"ה מתלמוד תורה הי"א). ע"ש]. וגם הלום מצאתי למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ו יו"ד סי' כט אות ג) שהביא דברי הרב ארבעה טורי אבן הנ"ל, שכתב

חייב לקום מפניו גם בבית המרחץ, כי כל הטעם שאין קמים בבית המרחץ היינו משום דהוי קימה שאין בה הידור, וא"כ ברבו מובהק צריך לקום מפניו גם בבית המרחץ. וא"כ ע"כ שלא היה נחשב רבו מובהק. עכת"ד.

דברבו מובהק לא בעינן קימה שיש בה הידור, ולכן צריך לעמוד מפניו בבית הכסא ובבית המרחץ. והביא ראיה לדבריו מהא דאמרינן בקידושין (לב:): גבי ת"ח וזקן, יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק, ת"ל תקום והדרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש בו הידור. והרי לגבי אביו או רבו מובהק קיי"ל שעומד לפניו כמלא עיניו, כדאיתא בקידושין (לג:). וכ"כ הרמב"ם (פ"ה מת"ת ה"ז) ומרן בש"ע (סי' רמב סט"ז). ומוכח דלא בעינן קימה שיש בה הידור. וא"כ ה"ה בבית הכסא ובבית המרחץ. וכתב שכן מתבאר בס' המקנה בקידושין שם (ד"ה אתא א"ל לאבוה). ע"ש. וא"כ ה"נ בנ"ד, חייב לעמוד מפני אביו, אע"פ שלא ניכר שעומד לכבודו, וגם אביו מסתמא אינו רואה את הכבוד שעושה לו. וכן יש ללמוד מדברי מרן הב"י (סי' רפב) בשם רבינו מנוח הנ"ל, דאע"פ שאביו אינו רואה את הכבוד שעושה לו, מ"מ יש חיוב לעמוד לכבודו, וכמו שכתבנו לעיל. וכ"כ כיוצא בזה בתשו' שער אפרים (סי' עח), בתשובת בן הגאון המחבר (ד"ה וזכינו) להוכיח מדברי רבינו מנוח הנ"ל, שגם את רבו סומא, ואינו רואה אותו, חייב לעמוד מפניו משעה שרואהו. ע"ש. ואמנם לכאורה יש לדחות, דשאני התם שעומד לראות את הס"ת, ולכן חייב לעמוד משעה ששמע את קולו של הס"ת, אע"פ שעדיין לא ראה אותו. ומשא"כ בנ"ד, שאין הדבר ברור שיראה את אביו ראיה מוחשית, וא"כ י"ל שאין עליו חיוב לעמוד כלל. ושוב מצאתי כיוצא בזה להגאון רבי אברהם הלוי בס' גן המלך (סי' קטו), שהביא הוכחת בן הגאון שער אפרים (שם) מדברי רבינו מנוח הנ"ל, שצריך לעמוד מפני רבו סומא. וכתב דשאני התם שעומד לראות את הס"ת, ומשא"כ כשרבו סומא, לא יראה אותו כלל. והסכים לזה מרן החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' רפב סק"א ד"ה והראיה). ע"ש. אולם אחמה"ר יש להעיר, שהרי רבינו מנוח הוכיח כן מדברי הגמ' בקידושין הנ"ל, והתם רב יוסף לא עמד לראות את אמו, שהרי היה סומא, ואעפ"כ עמד מפניה. ויש לפלפל בזה.

אם חייב לעמוד מפני רבו סומא

ו) **ולכאורה יש להוכיח עוד שגם אם רבו אינו רואה את הכבוד שנוהג בו, יש מצוה לכבודו, מהא דאיתא ביומא (נג:). רבא כד הוה מיפטר מיניה דרב יוסף, הוה אזיל לאחוריה עד דמנגפן כרעיה ומתווסן אסקופתא דבי רב יוסף דמא, אמרו ליה לרב יוסף (שהוא היה מאור עינים, ואינו מכיר בדבר. רש"י) הכי עביד רבא, אמר ליה יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרכא (תהא ראש ישיבת הכרך. רש"י). ע"כ. הרי דאע"פ שרב יוסף לא הכיר בכבוד שנהג בו רבא תלמידו, מ"מ רבא נהג בו כבוד. ומוכח דיש מצות כבוד רבו גם כשרבו אינו רואה את הכבוד. ואע"פ שלבסוף ידע רב יוסף מן הכבוד שעשה לו תלמידו, מ"מ הרי מסתמא רבא לא עשה כן מחמת שידע שיודיעוהו לרבו על הכבוד שנוהג בו, אלא עשה כן מפני חובת כבוד רבו. וא"כ יש להביא מזה ראיה לנידון שלנו, שצריך לעמוד מפני אביו, אע"פ שאינו רואה שקם מפניו. וכן ראיתי בתשו' שער אפרים (סי' עח) שנשאל אם אדם חייב לעמוד מפני רבו שהוא סומא. והביא דברי הגמ' ביומא הנ"ל, והוכיח מזה דאע"פ דרב יוסף היה סגי נהור, מ"מ רבא היה נוהג בו כבוד. ובתחילה רצה לדחות, דאי נימא דמחוייב בכבוד רבו אע"פ שהוא סומא, א"כ אמאי אמרו לו דרבא עביד הכי, הרי הוא מחוייב בדבר. וכי תימא שאמרו לו בפשיטות דרבא עביד הכי, בלא לתמוה**

אמאי עשה כן, א"כ אמאי אמר רב יוסף יהא רעוא דתירום רישך אכולה כרכא, הרי היה מחויב בזה מן הדין. א"ו שאינו מחויב בכבוד רבו סומא אם אינו רואה את הכבוד. ושוב כתב דלעולם מחויב בכבוד רבו סומא, אלא שהוא תימה גדולה שעשה רבא כבוד כזה עד דמנגפין כרעא דמא, וכבוד כזה ודאי אינו מחויב לעשות לרבו, ולכן אמר רב יוסף יהא רעוא דתירום רישך אכולא כרכא. עכת"ד. הרי שחייב לעמוד בפני רבו, אע"פ שאינו רואה את הכבוד שנוהג בו. וכ"כ בתשו' פרח שושן (יו"ד כלל ד סי' א), דאע"פ שאין ראיות השער אפרים מוכרחות, מ"מ כיון שכן עלתה הסכמת כמה אחרונים, הכי נקטינן, שחייב לעמוד מפני רבו סומא, אע"פ שאינו רואה אותו. וכן מבואר מדברי מרן החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' רמד סק"ב ד"ה אבל). וכ"כ הגאון מהר"י עטיה בס' רוב דגן (קוני' אות לטובה אות ג). וכ"כ הגאון תשובה מאהבה (ח"ג סי' שעה, דף מט ע"ד), דפשוט שאם רבו סומא חייב לעמוד מפניו. וכן פסק הגרי"ח בבא"ח (שנה שניה פרשת כי תצא אות טו). וכ"כ בתשו' ציץ אליעזר (חי"ח סי' מט) ובתשו' שבט הלוי (ח"ו סי' קמו אות ב). וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (חי"א יו"ד סי' יט). ע"ש. וע' בתשו' הלכות קטנות (ח"א סי' קנד). וא"כ יש ללמוד מזה גם לנידון שלנו. אולם אי משום הא לא איריא, דשאני התם דכיון שהחויב לכבד את רבו הוא חובה עליו, א"כ החויב הוא כל זמן שהתלמיד רואה את רבו, ואפילו אם רבו אינו רואהו, ולכן רבא נהג כבוד ברב יוסף, אע"פ שרב יוסף לא ראה את הכבוד, כי הוא מחובת התלמיד כלפי רבו. וא"כ י"ל דהיינו דוקא אם התלמיד רואה את רבו, אבל אם אינו רואה אותו, אינו מחויב לנהוג בו כבוד. וא"כ י"ל שגם אם רואהו דרך מראה, אינו מחויב לעמוד מפניו. ומ"מ אכתי יש ללמוד מדברי רבינו מנוח הנ"ל, שצריך לעמוד מפני אביו משעה ששומע את קולו. וכן ראיתי בגליון מהרש"א (סי' רמ ס"ז) שהביא דברי הרמ"א (סי' רפב ס"ב) שכתב שהשומע קול הס"ת, צריך לעמוד. והוא נלמד מרבי טרפון (וכמש"כ רבינו מנוח הנ"ל). וכתב דמשמע שהוא מן הדין לעמוד מפני אביו משעה ששומע את קולו. וכ"כ בערוה"ש (שם סעיף כד), דנראה מדברי הגמ' בקידושין (לא:), שאפילו אם שומע קול פסיעות אביו או אמו, צריך לעמוד. וכ"כ בס' אשרי האיש (יו"ד ח"א עמ' דש) בשם מופת הדור הגרי"ש אלישיב, שחויב קימה הוא אפילו אם אינו רואה אותם, אלא רק שומע את קולם. והביא לזה ראיה מהא דאיתא בקידושין (לג.). דאביי מכי הוה חזי לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי, הוה קאים. ומוכח שחויב קימה נאמר אפילו אם אינו רואהו ממש. ע"ש. וע"ע בחזו"א (יו"ד סי' קנא סק"א). וא"כ נראה דה"נ הרואה את אביו דרך המראה, צריך לעמוד מפניו, דהא לא גרע משומע קול אביו. ואמנם ראיתי בתשו' שבט הלוי (ח"ב סי' קיא אות ד) שכתב דהא דרב יוסף שקם מפני אמו משעה ששמע את קולה, אינו מעיקר הדין, ולכן לא הובא בפוסקים, כי אינו חייב באביו יותר מרבו, וברבו קיי"ל שצריך לעמוד מלא עיניו, וכמש"כ בש"ע (סי' רמד ס"ט), ולא משעה ששומע את קולו. והביא דברי גליון מהרש"א הנ"ל. וכתב ע"ז, שהש"ך (סי' רפב סק"ג) כתב דלא קיי"ל הכי. ועוד היאך ישמיטו הפוסקים הדין במקומו, וירמזו אותו במקום אחר בדמיון בעלמא, ולכן העיקר כדברי הש"ך, ולכן ה"נ א"צ לעמוד מששומע את קולם. עכת"ד. וכן פסק הגאון הראש"ל מוה"ר יצחק יוסף שליט"א בס' ילקוט יוסף (הלכות כיבוד אב ואם פ"ד סעיף לב). ע"ש. אולם כבר הבאנו

לעיל בריש אמיר, שמדברי כמה ראשונים מוכח דס"ל דהאי מעשה דרב יוסף הוי מדינא, ולכן ה"נ חייב לעמוד מפניו משעה ששומע את קולו. וא"כ צריך לעמוד מפניו גם כשרואהו דרך המראה.

אם אפשר לפטרו משום שאביו נמצא בחדר אחר

ז) והן אמת כי יש להעיר בזה מדברי הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' רפא) שנשאל על מה שאין הקהל עומדים בשעה ששליח ציבור מראה הכתב לעם, דהיאך אפשר להם שלא יעמודו. והשיב וז"ל נראה שהביאך לכך מה שאמרו אם מפני לומדיה עומדים מפניה לא כל שכן, ואם מזה איני רואה שיהא חיוב העמידה אחר שס"ת בדוכן, לפי שהוא במקום אחד והציבור במקום אחר, ואין אדם חייב לעמוד מפני רבו שהוא עומד למעלה בביתו והתלמיד למטה על גבי קרקע, אבל כל שמוציאין ס"ת מן ההיכל עד שמעלין אותו לדוכן, עומדין הקהל על עמדם וכו'. עכ"ל. כ"ח והובא בב"י (יו"ד סי' רמב, וסי' רפב ד"ה כתב). ומבואר שאם רבו נמצא במקום אחד, והתלמיד נמצא במקום אחר, אינו צריך לעמוד מפניו. וכן פסק הרמ"א (סי' רמב סי"ח) וז"ל כשהרב עומד למעלה בבית, והתלמיד על הקרקע, א"צ לעמוד מפניו. עכ"ל. וכ"כ הגרי"ח בבא"ח (שנה שניה פרשת כי תצא אות יג). וכתב בתשו' יד אליהו (קאליש בפסקים סי' מב), דהאי דינא הוא גם ברבו מובהק, דכל שהוא ברשות אחרת, אין צריך לעמוד מפניו. ע"ש. וכ"כ בס' חיי אדם (כלל סז ס"ז) וז"ל חייב לעמוד מפני אביו ואמו מלא קומתו וכו', ואם הם בעליה, והבן למטה בקרקע, אין צריך לעמוד לפניהם, כיון שהם ברשות בפני עצמם. עכ"ל. וכ"כ בס' גדולות אלישע (סי' רמ סק"כ). ע"ש. וא"כ י"ל דה"נ כיון שאביו נמצא בחדר אחד, והוא נמצא בחדר אחר, אינו צריך לעמוד מפניו, אע"פ שהוא רואה אותו דרך המראה. וכיוצא בזה כתב בס' אשרי האיש (שם) בשם הגרי"ש אלישיב, דאע"פ שצריך לעמוד מפני אביו ואמו משעה ששומע את קולם, מ"מ היינו דוקא אם ההורים נכנסים לחדר שהבן יושב שם, אבל אם הבן יושב בחדר אחד ושומע את קולם, והם נמצאים בחדר אחר, א"צ לעמוד, כיון שזה רשות אחרת. ע"ש. אולם יש לומר, דשאני התם שאביו נמצא ברשות אחרת

כ"ח אמנם לכאורה יש להעיר על דבריו, מהא דאיתא בקידושין (לג). אביי הוה רכיב חמרא וקא מסגי אגודא דנהר סגיא, יתיב רב משרשיא ורבנן באידך גיסא (הנהר מפסיק ביניהם. רש"י), ולא קמו מקמיה, אמר להו ולא רב מובהק אנן (ואע"פ שאתם רחוקים יותר מארבע אמות, איבעי לכו למיקם. רש"י), אמרו ליה לאו אדעתין (לא נזכרנו לעמוד, שהיינו טרודים. רש"י). ע"כ. ומוכח דאע"פ שהוא נמצא ברשות אחת, ורבו נמצא ברשות אחרת, שהרי הנהר הפסיק ביניהם, מ"מ חייב לעמוד מפני רבו המובהק. [ושוב מצאתי בס' חוט שני (הלכות כאו"א עמ' רפז, בשער הציון ס"ק קיז) שהעיר בזה. ע"ש]. ושמא דברי הרשב"א לא נאמרו אלא ברבו שאינו מובהק, אבל ברבו מובהק צריך לעמוד מפניו גם אם הוא נמצא ברשות אחרת. ודוחק. ונראה דמה שכתב הרשב"א שאם רבו נמצא ברשות אחרת, אינו צריך לעמוד מפניו, היינו דוקא בכה"ג שאינו ניכר שעומד מפניו, ולכן כתב דוקא כהאי גוונא שהרב נמצא למעלה בבית, והתלמיד למטה ע"ג הקרקע, דמסתמא רבו אינו רואה שעומד מפניו. אבל אם ניכר שעומד מפניו, צריך לעמוד. [וכן מבואר מדברי הגרי"ח בבא"ח (פרשת כי תצא אות יד). וכ"כ בתשו' שבט הלוי (ח"ו סי' קמה). ע"ש]. וא"כ י"ל דהאי מעשה היה בכה"ג שאם היו עומדים, היה ניכר שעומדים מפניו, ולכן הקפיד עליהם רב על שלא עמדו מפניו. אולם אכתי יש להעיר, דהא חזינן דברבו מובהק לא בעינן קימה שיש בה הידור, והיינו דלא בעינן שיהיה ניכר שקם לכבודו, דהא קיי"ל שצריך לעמוד מפניו מלא עיניו, כדאיתא בקידושין (לג). וכ"כ הרמב"ם (פ"ה מת"ת ה"ז) ומרן בש"ע (סי' רמב סט"ז). ומוכח דלא בעינן שיהא ניכר שקם לכבודו. וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה, אמאי כתב הרשב"א שאין צריך לעמוד בפני רבו אם הוא נמצא ברשות אחרת, הרי ברבו מובהק לא בעינן קימה שיש בה הידור. וצ"ע.

לגמרי, ולכן אינו צריך לעמוד מפניו. ומשא"כ בנ"ד, אע"פ שאביו נמצא בחדר אחר, מ"מ הרי קיי"ל דכל הבית כארבע אמות דמי, וא"כ נראה שצריך לעמוד מפניו. וכן מבואר יוצא ממש"כ בס' חוט שני (הלכות כאו"א עמוד רפז) בשם הגר"נ קרליץ (שליט"א) זצ"ל, דרשות אחרת מקרי כמו לענין שבת. ע"ש. וא"כ בנידון שלנו לא חשיב רשות אחרת. וכן יש להוכיח מהא דאיתא בקידושין (לג.) אביי מכי הוה חזי לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי, הוה קאים. ע"כ. ומוכח דאע"פ שעדיין לא ראה את רב יוסף עצמו, מ"מ עמד מלפניו, כי ידע שהוא עומד לבא. וא"כ י"ל דה"נ חייב לעמוד מפניו, אע"פ שעדיין לא ראה אותו ראייה מוחשית.

אם ראייה דרך מראה נחשבת ראייה

ח) ולכאורה יש לומר עוד, דאפילו אי נימא דאינו חייב לעמוד מפניו משעה ששמע את קולו, מ"מ בנידון דידן שרואה אותו דרך המראה, חייב לעמוד בפניה, דהא נמי חשיב ראייה. וכן נראה מדברי הגאון פתח הדביר (סי' רכד אות י) שנשאל על הרואה את המלך דרך מראה האספקלריה, שרואים מתוכו כל מה שנמצא כנגדו, אם חייב לברך על ראייה זו. וכתב שכבר נסתפק בזה בס' בית עובד בכת"י (מע' ב). וכתב הפתח הדביר, די ש להעיר עליו, דנראה דאשתמיט מינייה דברי הרב הלכות קטנות (ח"ב סי' פג) שנשאל בעדים שראו עובר עבירה בתוך מה שנצטייר במראה זכוכית והכירו הכל. והשיב דקצת יש לברר זה מההיא דקידוש החודש מקצתה ברקיע ומקצתה במים. ע"כ. ופירש דבריו החיד"א בברכ"י (חומ"מ סי' לה אות יא), דכוונתו להביא ראייה מהא דתניא בר"ה (כד.), שאם אמרו ראינוה בעששית אינה ראייה. וכ"כ הרמב"ם (פ"ב מקידוש החודש ה"ה). אלמא דמתוך עששית לאו ראייה היא. וכתב ע"ז החיד"א, דקצת יש לברר ראייה זו, משום די ש לדחות דשאני התם דבעששית יש לטעות שמא מה שראו אינו הלבנה, ורק נדמה להם כלבנה. אבל בנידון זה אם הכירו הדבר באופן שא"א לטעות במציאות, יש להסתפק אי מקרי ראייה. ואסיק הרב חיד"א, דאם הוא באופן שאין להסתפק בשום מציאות, אפשר דמקרי ראייה. וכתב הפתח הדביר, דה"ה לכל ברכות הראיה שנסתפק בהם הרב בית עובד (שם), דנראה דכל דאפשר דלא מקרי ראייה, אין לברך מספק. עכ"ד. ולפי"ז נראה, דה"נ כיון שרואה את אביו דרך המראה, ויודע בודאות שזה הוא ולא אחר, שפיר מקרי ראייה, וחייב לעמוד בפניו. אולם בעיקר דברי הפתח הדביר יש להעיר, שאין הנידון דומה לראיה, דשאני נידונו של הלק"ט, כיון דהתם א"צ ראייה ממש, אלא גילוי מילתא על המעשה שנעשה, והיינו שע"י הראיה יוכלו להרשיע אותו בבי"ד, אבל אין הראיה דבר נפרד לעצמו, ומשו"ה י"ל דבכל אופן שרואה מקרי ראייה, אם א"א להסתפק בשום מציאות אחרת. ומשא"כ לברך ברכת המלך וכיו"ב על ראייה זו, יש לומר דכיון שעיקר הענין הוא הראיה בעצמה, א"כ כיון שאינו רואה ממש את פני המלך, אלא את דמות דיוקנו המשתקפת ע"ג המראה, אין ראייה כזו נחשבת ראייה לברך עליה ברכת המלך. ושוב ראיתי שכן העיר בתשו' בצל החכמה (ח"ב סי' יח) על דברי הפתח הדביר. והוסיף דאע"פ שמבואר במג"א (סי' רכד סק"ו), דאפילו סומא דיודע שהמלך עובר מברך, כדמשמע בברכות (נח.) בעובדא דרב ששת. ומשמע דגם בראיית פני מלך סגי בידיעה

בלא ראייה. שאני התם שמרגיש בכבוד המלך בחוש השמיעה במקום חוש הראייה, וכמבואר במהרש"א בחידושי אגדות שם (ד"ה חזי). אבל כשאינו רואה את המלך עצמו, וגם אינו מרגיש בעצם כבודו רק ע"י אמצעי וכגון ע"י ראייה במראה, אינו מברך. עכ"ד. ומעתה י"ל דה"נ א"צ לעמוד בפניו, דבעינן ראייה ממש. אולם לפי האמור נראה, דה"נ א"צ ראייה ממש, שהרי צריך לעמוד משעה ששומע את קול אביו, וא"כ י"ל שגם ראייה דרך מראה חשיבא ראייה לענין זה, ומשו"ה צריך לעמוד מפניו. וגדולה מזו כתב מרן החיד"א בברכ"י (או"ח סי' רכד סק"א), שאפשר לברך ברכות הראייה בראייה דרך מראה. ע"ש. והן אמת כי בתשו' דבר שמואל (סי' רמב) כתב שהרואה את הלבנה מתוך מראה של זכוכית, אינו מברך עליה. וראייה לזה מהא דאיתא בר"ה (כד:): ראינוהו במים או בעששית אינה חשובה ראייה. ע"ש. וע"ע בתשו' קול אליהו (ח"ב או"ח סי' יז) ובברכ"י (סי' תכו סק"ד) ובתשו' שבות יעקב (ח"א סי' קכו) ובתשו' הלכות קטנות (ח"א סי' צט) ובתשו' בית שערים (יו"ד סי' רפו) ובתשו' דברי מלכיאל (ח"ד סי' לא) ובתשו' שערי רחמים (פראנקו ח"ב או"ח סי' ו). ואכמ"ל. מ"מ נראה, דבנידון דידן כ"ע יודו, דשאני התם דבראייה תליא מילתא, ולכן י"ל דראייה דרך המראה אינה נחשבת ראייה. ומשא"כ בנ"ד, דלאו בראייה תליא מילתא וכנ"ל. ואע"פ שאביו אינו רואה את זה שקם מפניו, מ"מ הרי קיי"ל שצריך לעמוד בפני אביו מלא עיניו, וכמש"כ הראב"ן בקידושין (לא:). וכן מבואר בהגהות מיימוניות (פ"ו מממרים ה"ג) ובכס"מ (שם) ובב"י (יו"ד סי' רמ). וכ"כ החיי אדם (כלל סז ס"ז) והנחלת צבי (שם ס"ז). וכן ראיתי למרן החיד"א בברכ"י (שם סק"א), שהביא דברי הגאון רבי חיים בן עטר בס' ראשון לציון (סי' רמב סעיף לד"ה ונראה) שכתב שאינו חייב לעמוד מפני אביו אלא בתוך ארבע אמות, ולא כרבו שחייב לעמוד מפניו מלא עיניו, וכמו שמצינו כיוצא בזה שהחמירו דכל מלאכות עבד תלמיד עושה לרבו, ומשא"כ לאביו לא אמרו הכי. ומשמע דחומר ברבו מאביו. [וכן משמע מדברי המאירי בקידושין (לב: ד"ה כל). וכ"כ הגאון האדר"ת בס' חשבונות של מצוה (פרשת קדשים, מצוה רנו). והובאו בתשו' אבני דרך (ח"י סי' קט). ע"ש]. וכן הביא דברי הגאון מהר"י עייאש בס' בני יהודה (דף כז) שחלק עליו מסברא דעלמא. ותמה עליהם שנעלם מהם מה שכתב הרמב"ם (פ"ו מממרים ה"ז) וז"ל ומשמשו בשאר דברים שהשמשים משמשים את הרב, ועומד מפניו כדרך שהוא עומד מפני רבו. עכ"ל. הרי שאביו שוה לרבו בעמידה ובשימוש. ע"כ. ומעתה נראה, דכיון שצריך לעמוד מפני אביו כמלא עיניו, א"כ מוכח דלא בעינן שאביו יראה את הכבוד שקם מפניו, שהרי במרחק גדול מסתמא אין הכרח שיראה אותו. ולכן נראה דה"נ בנידון שלנו, צריך לעמוד מפניו, אע"פ שאביו אינו רואה את הכבוד שנוהג בו.

ט) ותצא דינא שהרואה את אביו ואמו או רבו המובהק דרך המראה, צריך לעמוד מפניהם, אע"פ שהם נמצאים בחדר אחר, כל שהם נמצאים באותו בית. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

מתי הגיע יתרו למדבר, ומתי הביא קרבנותיו ומתי עשו הסעודה לכבודו

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהְיָן מִדִּין חֲתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיָא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם (יח, א) וַיָּבֵא יִתְרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֲנֹה שֵׁם הַר הָאֱלֹקִים. וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֲתָנְךָ יִתְרוֹ בֶּן אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְיַת חֲתָנוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׂקוּ לוֹ וַיִּשְׂאֲלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֵאוּ הָאֱהָלָה (שם, ה – ז) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה עִלָּה וּזְבָחִים לְאֱלֹקִים וַיָּבֵא אֶהָרֶן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל לֶחֶם עִם חֲתָן מֹשֶׁה לְפָנֵי הָאֱלֹקִים. וַיְהִי מִמִּחְרַת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשַׁפְטֵ אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֶּקֶר עַד הָעֶרֶב. וַיִּרְא חֲתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לְעָם וַיֹּאמֶר מָה הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לְעָם מֵדוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבִדְךָ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בֶּקֶר עַד עֶרֶב. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֲתָנוֹ כִּי יָבֵא אֵלַי הָעָם לְדַרְשׁ אֱלֹקִים. כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר בֶּן אֵלֵי וְשַׁפְטֵתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹקִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו (שם, יב – טז)

ומצינו בדברי חז"ל מחלוקת מה שמועה שמע יתרו ומתי הגיע, עוד מצינו מבוכה רבה בין מפרשי התורה מתי הביא יתרו קרבנותיו ומתי עשו הסעודה לכבודו, וגם נחלקו ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב, למחרת איזה יום היה, ואני לא באתי אלא ללקט בעומרים ולסדר בסדר נאות למסבר קראי.

*

שיטת התנאים והאמוראים מתי יתרו בא

בזבחים קטז. נחלקו בני רבי חייא ור' יהושע בן לוי, חד אמר יתרו קודם מ"ת בא, וס"ל דבני נח הקריבו שלמים וזה מה דכתיב ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלקים (שמות יח, יב). וחד אמר יתרו אחר מ"ת בא, וס"ל דבני נח לא הקריבו שלמים, ויתרו הביא שלמים דאחר מתן תורה הוי.

ובגמרא שם כתנאי וישמע יתרו (שמות יח, א) מה שמועה שמע ובא ונתגייר ר' יהושע אומר מלחמת עמלק שמע וכו', ר"א המודעי אומר מתן תורה שמע ובא וכו', רבי אליעזר אומר קריעת ים סוף שמע ובא וכו'.

*

לדברי הגמרא ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם היה ממחרת ביאתו של יתרו

ויש לתמוה ע"ד הגמרא מה ההכרח לומר דלמ"ד יתרו קודם מ"ת בא ע"כ דס"ל דבני נח הקריבו שלמים, דילמא יתרו בא קודם מתן תורה, אבל האי קרא ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלקים לא היה תכף, אלא לאחר מתן תורה ואז שפיר דמי להביא שלמים.

וצריך לומר דס"ל לגמרא דפשוטו של מקרא הוא דתכף בביאת יתרו יצא משה לקראתו והקריב יתרו קרבנותיו, וראיה לדבר מדכתיב ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם ופשוטו של מקרא אתי לומר למחרת כל המבואר במקראות שלפניו וע"כ דכל הני קראי איירי באותו היום שבא יתרו.

*

אם יתרו קודם מתן תורה בא איזה דינים היה למשה לשפוט

אלא דיש לתמוה למ"ד דיתרו לפני מתן תורה ותכף למחרתו ישב משה לשפוט העם וכתוב פי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתני את חקי האלקים ואת תורתיו, והא עדיין לא ניתנה תורה ולא ניתנו המשפטים, ואיזה תורה הודיעם משה.

ובדעת זקנים לבעלי התוס' כתבו וז"ל אבל למ"ד יתרו קודם מתן תורה בא י"ל דאפשר דזה המעשה שישב משה לשפוט את העם היה קודם מתן תורה כי גם רש"י ז"ל פי' בפרשת בשלח (טו, כה) כי במרה נצטוו על הדינין ע"ש.

וראה להלן בביאור שיטת הרמב"ן מה הם חקי האלקים ותורתיו שהיה לבני ישראל קודם מתן תורה.

*

שיטת הרמב"ן דיתרו בא אחר מלחמת עמלק בהיות ישראל ברפידים

כתב הרמב"ן (יב, א) וז"ל והקרוב אלי לתפוש סדר התורה שבא קודם מתן תורה בהיותם ברפידים, כמו שאמרו במכילתא (פרשת וישמע יתרו פר' א) רבי יהושע אומר מלחמת עמלק שמע ובא שהיא כתובה בצדו, ונסע עמהם מרפידים אל הר סיני, והכתוב שאמר אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלקים ענינו כי היה הר סיני בדרך מדין קרוב משם, שהרי משה הלך שם לרעות צאן מדין (לעיל ג, א) ובאהרן אמר ויפגשו בהר האלקים (ד, כז), והנה יתרו יצא עם בתו והבנים ממדין ובאו אל הר סיני, ומשה היה ברפידים במקום אחר במדבר סין, והנה יהיה פירוש הכתוב ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם, ויבא אל הר האלקים, כי אל ההר בא ושם עמד וכו', ויצא אליו משה עכ"ד.

נמצינו למדין מדבריו שיתרו בא אחר מלחמת עמלק כאשר היו ישראל ברפידים, והוא בא עם ישראל להר סיני ומשה היה חונה אז במקום אחר ויצא משה לקראתו לקבל פניו במקום חניית יתרו הוא הר סיני.

*

מהלך א' ברמב"ן - הקרבת הקרבנות ע"י יתרו והסעודה לכבודו נערכו תיכף עם בואו

כתב הרמב"ן (יח, יב) וז"ל וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֵתֵן מֹשֶׁה עֲלֵה וּזְבָחִים לְאֱלֹקִים: היה כל זה טרם בואם להר סיני עכ"ד.

ולדרך הראשון נמצינו למדין עוד דהני קראי וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם וּגו', פִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר בָּא אֵלַי וְשֹׁפֵטִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹקִים וְאֶת תּוֹרָתוֹ, כל זה היה עוד בהיותם ברפידים טרם נסיעתם להר סיני.

והנה כבר תמה רש"י (יח, יג) דלא יתכן לומר דהני קראי דויהי ממחרת היה קודם מתן תורה דהא משה אמר וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹקִים וְאֶת תּוֹרָתוֹ ומה הם חקי האלקים ותורתו שהיו קודם מתן תורה.

אלא דבאמת מצינו שעוד קודם למתן תורה היה להם דברי תורה לעסוק בהם וכמבואר בתרגום יונתן בן עוזיאל (בשלח יז, א) ובמכילתא (מס' דעמלק א) עה"פ וַיִּחַנוּ בְּרַפִּידִים וַאֲיֵן מֵיִם לְשִׁתֵּת הָעָם (שמות יז, א) דבני ישראל רפו ידיהם מדברי תורה, ומבואר ביומא כח: דא"ר רבי חמא בר חנינא מימהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם היו במצרים ישיבה עמהם וכו', אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה וכו', יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה וכו', יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה וכו' ע"ש, ומה עוד לאחר שהיו במרה דכתיב שָׁם שָׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ (טו, כה) כ"ט, וזכו ישראל לתקן רפיון ידיהם עוד בהיותם ברפידים ומשה הודיע להם שם חקי האלקים ותורתו.

ובזה יש לפרש מש"כ רש"י (שמות יט, ב) למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידים היו חונים, בידוע שמשם נסעו, אחא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן להר סיני מה ביאתן להר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה עכ"ל, דבאמת עוד בהיותם ברפידים חזקו ונתחזקו בלימוד התורה והסירו הרפיון ידים.

*

מהלך ב' ברמב"ן - הקרבת הקרבנות ע"י יתרו והסעודה לכבודו נערכו לאחר יום הכיפורים

עוד כתב הרמב"ן וז"ל גם יתכן לפרש שסידר הכתוב כל ענין יתרו [פי' דהגם שפסוק זה נכתב סמוך לביאת יתרו לא היה בסמוך אליו אלא שסידר הכתוב כל השתלשלות ביאת יתרו יחד], אבל היה זה אחר שעמד עמהם ימים רבים, ונתגייר במילה וטבילה והרצאת

^ט בבבא קמא פב. תניא וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת יים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהו קורין בשבת כו' וקורין בשני וכו' וקורין בחמישי ע"ש, ונראה דתקנה זו היתה לאחר מתן תורה וכמוש"כ תוס' שם ד"ה כדי ואת"מ מ"ש שתקנו שני וחמישי, וי"ל משום דאמר במדרש משה רבינו ע"ה עלה בחמישי לקבל לוחות האחרונות וירד בשני ונתרצה לו המקום, ולפי שהיה עת רצון באותה עליה וירידה קבעו בשני וחמישי עכ"ל, ומשמע דגוף התקנה היתה לאחר שירד משה מההרף ויש לדחות דהתקנה היתה תכף במרה, אלא דאז לא תקנו אלא שלא יהיו ג' ימים בלא תורה והיו יכולים לקרוא בראשון וברביעי ושבת ולאחר שירד מההר תקנו דהקריאה תהיה בשני וחמישי דוקא, ובלא"ה צ"ל דתקנה בתחילה לא היתה על קריאת התורה דהא עדיין לא ניתנה להם התורה כולה עד אחר שהיו במדבר מ' שנה ודו"ק בכל זה ואכמ"ל.

דמים כמשפט, ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עמו ביום חתונתו כי חתן דמים הוא עכ"ל.

ומדברי הרמב"ן נראה דמצדד יותר לומר כדרך זה שהיה ימים רבים אחר כך, וזה מה שכתב (שם, יג) וז"ל ויהי ממחרת היום שעשו זה שזכר ישב משה לשפוט את העם, ואמרו במכילתא מחרת יום הכיפורים, ואין דעתם לומר שיהיה ממחרת רמז ליום הכיפורים כי יום הכיפורים לא נרמז בכתוב שיאמר עליו ממחרת, וגם כן אין הכונה שיהיה ממחרתו ממש כי לא אכלו ביום הכיפורים, אם היה להם יום הכיפורים בשנה ראשונה קודם שנצטוו בו, ועוד כי ביום הכיפורים נתנו לוחות אחרונות וממחרתו ירד משה ודבר עם בני ישראל ויצום כל אשר דבר השם אותו בהר סיני (להלן לד, לב) ואיננו יום המשפט שיעמוד העם עליו מן הבוקר עד ערב, אבל הכונה לברייתא הזו לומר שהיה זה אחר יום הכיפורים כי אין להם יום פנוי למשפט מיום בואם להר סיני עד אחר יום הכיפורים של שנה ראשונה הזאת עכ"ל.

ומבואר בדבריו דיתרו נתגייר לאחר יוה"כ ואז הביא קרבנותיו ועשו הסעודה לכבודו.

*

שיטת האבן עזרא - דביאת יתרו היתה לאחר שנבנה המשכן

באבן עזרא (יח, א) כתב וז"ל וישמע יתרו, לפי דעתי שיתרו בא אל משה אחר שבנה המשכן כי יש דמות ראיות שאמר הכתוב **לְאָכַל לֶחֶם עִם חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹקִים**, ואמר משה בספר אלה הדברים שאמר ה' למשה (דברים א, ו) רב לכם שבת בהר הזה, וְאָמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהוּא (שם, ט) וְאָתֵן אֲתֶם רְאשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֲלֹפִים (שם, טו), ולא נוכל לומר כי התעכב יתרו עם ישראל חדשים רבים ואחר כך נתן להם העצה כי הכתוב אומר וַיְהִי מִמֶּחֳרָת וכו', ועוד וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹקִים לֹא יִתְכֵן קוֹדֵם מִתֵּן תּוֹרָה וכו', וזאת הפרשה דבקה עם פרשת ויבא עמלק להפריש בין מעשה זה וזה עכ"ל.

והנה הוא מחזיק כמ"ד יתרו אחר מתן תורה בא, וביאתו היתה זמן רב אחר מתן תורה לאחר שנבנה המשכן, ותכף עם ביאתו הקריב עולה וזבחים ועשו הסעודה לכבודו ולמחרת ביאתו וישב משה לשפוט את העם.

*

שיטת רש"י - למ"ד יתרו אחר מתן תורה בא היה זה לאחר מ"ת ולפני מוצאי יוה"כ

ברש"י בפירושו על התורה עה"פ וַיְהִי מִמֶּחֳרָת (יח, יג) כתב וז"ל מוצאי יוה"כ היה כך שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת רדתו מן ההר, וע"כ א"א לומר אלא ממחרת יוה"כ

^ל והרה"ג צבי קרייזר שליט"א העיר לדברי הטור עה"ת הארוך כאן, שדחה את דברי המפרשים שהיה זה למחר יום הכיפורים. וקצת צ"ע שבבעה"ט כאן כתב ש'ממחרת' הוא בגימטריה 'למחר יום כפורים'. והרי דחה זאת בפירושו הארוך.

עוד העיר ע"ד בעה"ט דהגמטריא אינה בדיוק, ש'ממחרת', הוא בגימ' 688 ו'למחר יום כפורים' הוי 690 - 2 יותר עכ"ד.

שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתני את חקי וגו' (להלן טז), ומשנתנה תורה עד יום הכפורים לא ישב משה לשפוט את העם שהרי ב"ז תמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה פ' יום וירד ביום הכיפורים, ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שניה, אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה וכו' עכ"ל.

והנה מה שכתב רש"י שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שניה לאו למימרא שנה שניה למנין יציאת מצרים ויהיה הכונה למחרת יום הכיפורים שלאחר בנין המשכן אלא שנה שניה למנין שנות עולם והוא למחרת רדתו מן ההר וכמוש כתב רש"י ריש דבריו.

*

תמיה למ"ד יתרו אחר מתן תורה בא מתי היתה ביאת יתרו והסעודה שנערכה לכבודו
והנה בבא יתרו וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֲתָנוּ, וערכו סעודה גדולה לכבודו וכדכתיב וַיָּבֵא אֶהָרֶן וְכָל זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל לֶחֶם עִם חֲתָן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹקִים (שם, יב), ומשה היה בסעודה זו כדפרש"י שם ומשה היכן היה וכו' אלא שהיה עומד ומשמש לפניו.

ודבר זה צ"ע רב הלא רש"י עצמו כתב דע"כ דויהי ממחרת היה מוצאי יוה"כ דמשנתנה תורה עד יום הכפורים לא ישב משה לשפוט את העם, שהרי ב"ז תמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה פ' יום וירד ביום הכיפורים, ומעתה מתי היה למשה שהות לצאת לקראת חותנו ולדבר עמו ולעשות סעודה לכבודו, הלא כל אותן הימים היה בהר, מלבד י"ז בתמוז שירד ושבר הלוחות ודן את החוטאים, ולמחרתו עלה להר וירד שוב בער"ח אלול לפסול את הלוחות ועלה שוב עד יוה"כ.

וקושיא זו הצעתי לפני לומדי תורה דבכל אתר ואתר בישיבה הגדולה "אספקלריא" בראשות הגה"ח ישראל אברהם קלאר שליט"א, ובזכות תשובות הרבנים הגעתי לבירור ענין זה ומינן ומינאי תסתיים שמעתא בס"ד.

*

דעת הפנים יפות - דיתרו בא ב"ח תמוז וביאור דבריו

העירני הגה"ח מוה"ר יצחק מרדכי זילברשטיין שליט"א בעמח"ס רמזי מחשבה לדברי הפנים יפות (יח, יג) וז"ל בד"ה ויבא אהרן וגו', ופרש"י משה היכן היה וכו', נראה דעל דעת רבי אליעזר שאמר יתרו אחר מתן תורה בא, אי אפשר שבא לאחר לוחות שניות שהרי כתיב ויהי ממחרת, ואמרו חז"ל (מכילתא) שהוא מחרת יום הכיפורים, ע"כ צ"ל שבא ב"ח תמוז קודם שעלה משה לקבל לוחות שניות לא, ופרש"י בפ' כי תשא (לג, יא)

וראיתי בהגהות עטרות אדר שעמד בזה וכתב ואם נגרוס, הכפרים, ניחא ועל א' לא דק, אך עיין לעיל פ' בראשית הערה 39 בשם הרוקח, ושם מבואר דבגימ' אין מקפידים על חסרון של 2, ע"ש, ויתכן עוד לומר דכונת בעה"ט ממחרת, עם האותיות, הוא בגימ' למחר יום הכיפורים עם ג' התיבות ודו"ק.

^כ שוב מצאתי שכ"כ בספר ליקוטי חיים (להגה"צ חיים יצחק דוד ווייץ זצ"ל תלמידו של המנחת חינוך) בפרשת יתרו וז"ל נשאלתי בפ' יתרו למ"ד דאחר מ"ת בא באיזה זמן היה יכול להיות דמשה וכל ישראל יצאו לקראתו הא תיכף אחר מ"ת עלה למרום לקחת הלוחות וירד ב"ז בתמוז, ובי"ח בתמוז עלה להתפלל בעד ישראל ונמשכו עד

בי"ח דן את החוטאים, ואמרו חז"ל (סנהדרין סג.) מנין לסנהדרין שדנו דיני נפשות שאין טועמין באותו היום כלום שנאמר (ויקרא יט, כו) לא תאכלו על הדם וגו', וכיון שמשנה היה במקום סנהדרין לכך לא היה יכול לאכול עמהם ע"ש.

ולפי"ז צריך לומר דבארבעים יום האמצעים עלה משה למרום בי"ט תמוז וכמו שכתב רש"י (שמות לג, יא) ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים ובי"ט עלה.

ובזה יש ליישב מש"כ רש"י ולמחר עלה בהשכמה ושהה פ' יום וירד ביום הכיפורים, והלא הני פ' ימים לא היו רצופים דהא לאחר ארבעים יום האמצעים ירד משה מן ההר ולמחרתו עלה וכמוש"כ רש"י להדיא בפרשת כי תשא (לג, יא), ומה ראה כאן לכתוב ושהה פ' יום ומשמע מיניה דלא ירד בינתיים, ולהאמור י"ל דאין כונת רש"י לומר דהני פ' ימים היו ברציפות שלא ירד משה ביניהם ועלה שוב, ומה שכלל רש"י המ' יום האמצעים עם המ' יום האחרונים להדגיש דלא היה שהות ביניהם לומר דיתרו בא ביניהם, וכמו שכתב בנחלת יעקב (יח, יג) וז"ל ודוחק לומר שבא בכ"ט אב אותו יום שבין ארבעים יום השניים לארבעים יום האחרונים עכ"ל, והיינו דלא היה ביניהם כי אם יום אחד, והיה אז צריך לפסול הלוחות ואיך היה שהות לקבל פני יתרו ולאכול עמו סעודה וע"כ דביאתו היתה בי"ח תמוז וכיון שהיה לו שהות של ב' ימים היה לו קצת שהות לקבל פני יתרו ודו"ק בכל זה.

*

דעת המפרשים דיתרו בא ביוה"כ ובאותו היום נערכה הסעודה לכבודו

העירני הרה"ג צבי קרייזר שליט"א לדברי המזרחי והבאר יצחק שכתבו בביאור דברי רש"י (דביאת יתרו) והסעודה היתה ביום הכיפורים.

אלא דהרמב"ן הקשה איך יתכן שאכלו ביום הכפורים, וכתב ע"ז המזרחי דאינה טענה שהרי מצינו במו"ק ט. שאכלו ביום הכיפורים כשנבנה הבית, וק"ו ביום שהוריד התורה והלוחות, וכ"ש שלא יתכן לומר שעשו צום כיפור באותה שנה שעדיין לא נצטוו בו ישראל"ב.

*

אלול, ומאלול עד יוה"כ שהה בלוחות אחרונות וירד ביוה"כ, וממחרת יוה"כ נתן יתרו עצה למשה להעמיד שופטים וא"כ אימתי הלכו לקראתו ועשו משתה,

ולכאורה רציתי לומר לפי מה שפרש"י דהפרשה כתובה שלא כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שניה וא"כ י"ל דהיה שנה אחר מתן תורה וביוה"כ השניה היה, אך דוחק גדול לומר דעד יוה"כ השני לא ישב משה לשפוט את העם, אך מה דפרש"י שנה שניה היינו לענין שנות האנשים מתחשב תשרי לשנה שניה, אבל שנה ראשונה ליציאת מצרים, ומה שהקשו באיזה זמן היה י"ל דמ' יום האמצעים דהיו מתחילים מן י"ח תמוז עכ"ל.

^ב והגה"ח משה בצלאל ויינברג שליט"א הוסיף וז"ל וארוחנא לפי זה תמיהת חז"ל על הקרא ויבא אהרן וגו', ותמהו במכילתא ומשה היכן היה, ותירצו שהיה עומד ומשמש. ולהנ"ל אפשר לומר דהן אמת שהיה משמש, מ"מ משה רבינו לא אכל, כי הוא קיבל בהר סיני את כל התורה כולה, ואפשר שהוא היה בגדר של נצטווה על יום הכפורים. [נפעמים אמרתי בזה, שמשנה לא סמך על מקצת היום ככולו, וכיון דכשהיה בשמים לא אכל, גם כשירד ביום הארבעים, המשיך לא לאכול עד סוף היום.]

באיזה שעה היתה ירידתו של משה מההר ביום הכיפורים ומתי למד לבני את כל אשר צוהו בהר סיני

עוד תמה הרמב"ן על דברי רש"י דהא ביום הכיפורים נתנו לוחות האחרונות ולמחרתו ירד משה ודבר עם בני ישראל ויצום את כל אשר דבר איתו בהר סיני ואיננו יום המשפט שיעמדו עליו מן הבוקר עד הערב, וכתב המזרחי דאיננה טענה כי י"ל דרש"י סובר שביום הכיפורים עצמו ירד ודבר עם ישראל ויצום כל אשר דבר אתו בהר סיני ולמחרתו היה יום המשפט עכת"ד המזרחי.

ונראה דהרמב"ן והמזרחי נחלקו באיזה שעה ביום היתה ירידת משה מההר ביום הכיפורים ודעת הרמב"ן דירידתו מההר היתה לקראת סוף היום וכמו שכתב הב"ח או"ח סי' תקפ"א ס"א, וכן משמעות הריטב"א ב"ב קכא. ד"ה יום שניתנו, ולזה כתב דע"כ דלמחרתו דיבר עמהם את כל אשר צוה ה' אותו בהר סיני ואיננו יום המשפט, אבל המזרחי ס"ל דירידתו היתה בתחילת היום או באמצעו ובאותו היום עצמו דיבר עמהם את כל אשר צוה ה' אותו וממחרת היה כבר יום המשפט.

שוב ראיתי בחזקוני (יח, כז) וז"ל יש מפרשים כל הפרשה מוישמע יתרו עד וילך לו אל ארצו לאחר מתן תורה, וכן הפי' ויבא יתרו בעשרה בתשרי שבו ירד משה מן ההר ויצא משה לקראת חותנו באותו יום עצמו ויספר משה לחותנו וגו' על הסדר עד ויבא אהרן וכל זקני ישראל, באותו יום עצמו שירד מן ההר היה, ויהי ממחרת יום הסעודה שבו ירד משה מן ההר ללמד תורה לישראל כמו שפרש"י בסוף פרשת כי תשא (לד, כט) וישב משה לשפוט את העם וגו' על הסדר עד ויעש כל אשר אמר ע"ש.

*

דעת המפרשים דיתרו בא ביום כיפור והסעודה היתה במוצאי יום"כ

ואחי הגה"ח מנשה שליט"א כתב אלי וז"ל לא ידעתי למה לא ניחא לך לומר שבא במוצאי יום"כ ומה דכתיב שלקח עולה וזבחים אפ"ל בב' אנפין, או שזה היה למחרת בבוקר (כי בלילה אין שוחטין קדשים), ולאחר הסעודה התיישב משה לשפוט העם, או שהקריב בלילה וגם הסעודה היתה באותה הלילה כי עדיין לא נאמרה להם שאין שוחטין אלא ביום עכ"ל.

והנה אחי שליט"א רצה להרויח בזה דגם אם נימא דירידת משה מן ההר היתה במוצאי יום"כ, י"ל דביאת יתרו היתה במוצאי יום"כ.

אלא דמש"כ דהקרבנות קרבנותיו היו למחרת ואז אכלו הסעודה, לע"ד תמוה לומר כן דהא למחרת כתיב ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב, ובפשטות שמש אותו היום כולו מתחילו לשפוט את העם, ולא היה למשה פנאי לשמש בסעודה.

ובאופן השני חידש די"ל שהקריב בלילה וגם הסעודה היתה באותה הלילה דמוצאי יום הכיפורים, ומעין זה כתב הגה"ח משה בצלאל ויינברג שליט"א וז"ל עיין בחזקוני פסוק כ"ז

דביאר להדיא, דהיה זה: באותו יום עצמו שירד מן ההר, ויהי ממחרת יום הסעודה שבו ירד משה מן ההר ללמד תורה לישראל וכו', ע"ש. ומבואר דס"ל כדבר פשוט שהיה זה ביום הכפורים, אמנם אין מוכרח לומר דהכוונה שאכלו ביום הכפורים, אלא אפשר שהכוונה היא שאכלו במוצאי יום הכפורים, אור לי"א תשרי עכ"ל, ולדבריו ביאת יתרו היתה ביום כיפור עצמו והסעודה היתה במוצאי יוה"כ.

שוב העירני הגה"ח יצחק מרדכי זילברשטיין שליט"א בעמח"ס רמזי מחשבה שכך כתב הט"ז בספרו דברי דוד עה"ת (יח, יג) וז"ל ונראה לתרץ כל זה דביוה"כ עצמו ירד משה ואז בא יתרו ובאותו יום עצמו למד עם ישראל עד הלילה ובלילה דהיינו מוצאי יוה"כ אכלו עם יתרו, וביום ההוא כשהאיר היום ישב משה לשפוט ע"ש.

*

דעת המפרשים דיתרו בא ביוה"כ והקרבת קרבנותיו והסעודה שנערכה לכבודו היה כמה ימים אחר יוה"כ

בדעת זקנים לבעלי התוס' כתבו וז"ל וקשיא דא"כ משמע שירד משה מן ההר דהיינו ביום הכיפורים יצא לקראת חותנו ובאותו שעה ויקח יתרו עולה וחבים ואכלו באותו יום הכיפורים והאיך אכלו והלא כבר נתנה התורה וכו', וי"ל דמעשה זה שהקריב קרבנות אפשר שלא היה ביום רדת משה מן ההר כי אם ביום השני או ביום השלישי, ואע"ג דהאי קרא דויבא משה מקמי האי קרא דויהי ממחרת, לא קאי אלא ממחרת יום הכיפורים, ומעשה דאכילה היה באותו היום עמו כן, ומה שיצא לקראתו היה ביום א' ומה שאכלו עמו היה ביום אחר ע"ש.

ובדבריהם מבואר דאין מוקדם ומאוחר בתורה וביאת יתרו היתה ביום הכיפורים וברדת משה מההר יצא לקראתו, ולמחרת יוה"כ ישב משה לשפוט את העם ולאחר ב' או ג' ימים הקריב יתרו קרבנותיו ונערכה הסעודה לכבודו.

ולכי תידוק בדבריהם תראה שלא כתבו דהקרבת הקרבנות של יתרו והסעודה היו למחרת יוה"כ, כיון דעל אותו היום נאמר וישב משה לשפוט את העם מן הבוקר עד הערב, ולא היה לו פנאי אבל אחר ב' או ג' ימים שיתרו הוכיח את משה נבל תבול י"ל דכבר מיעט משה בישיבתו לשפוט את העם ואז היה לו פנאי לשמש את יתרו בסעודה שנערכה לכבודו.

*

דעת המפרשים דביאת יתרו היתה כמה ימים אחר יוה"כ

העירני אחי הגה"ח מנשה שליט"א למש"כ בנחלת יעקב (יח, יג) לאחר שהקשה כל קושיות הנ"ל והאריך בזה כתב וז"ל לכן נראה לי דצריך לומר דודאי בא יתרו לאחר מתן תורה וגם לאחר יוה"כ כמה ימים, באותן הימים שבין יוה"כ ובין מסע הדגלים, ואז נתקיים כל הסיפור ויצא משה לקראת חותנו וגו', ויבא אהרן וגו', ואח"כ חזר לספר ויהי ממחרת ובאותו היום ממחרת יוה"כ לא היה יתרו שם ע"ש.

לדעת הפרקי דרבי אליעזר במ' יום האמצעים לא עלה משה למרום - וי"ל דאז היתה ביאת יתרו

בפרקי דרבי אליעזר פרק מ"ו כתוב וז"ל רבי יהושע בן קרחה אומר, מ' יום עשה משה
בהר וכו', ולאחר מ' יום לקח את הלוחות וירד אל המחנה, ובי"ז בתמוז שבר את הלוחות
והרג את לייטי ישראל, ועשה מ' יום במחנה ע"ש, ובביאור הגר"א על הסדר עולם רבא
פרק ו' וז"ל פי' במ' יום האמצעים היה בתוך המחנה אלא היה עולה בכל יום על ההר,
עלה להר להתפלל ולא להיות שם כל ארבעים יום, אלא עלה כל המ"ם להתפלל וירד
תיכף, וכן היה כל המ' יום, וכ"כ החזקוני (דברים ט, יח) וז"ל, וארבעים יום הללו התחילו
מתחילת ליל שביעי בשבת י"ח בתמוז, עד תחילת ליל חמישי בשבת כ"ט באב, ובארבעים
יום הללו לא עלה בהר אלא התפלל באהלו שנטה לו מחוץ למחנה כמו שפרשתי פרשת
תשא (שמות לב, יא) עכ"ל.

וראה בפירוש רש"ר הירש (שמות לג, ט - יא) וז"ל יש להעיר שהמאמר ואתנפל לפני ה'
כבראשונה ארבעים יום וגו' (דברים ט, יח) אינו שולל את האפשרות שבמשך ארבעים
יום האלה חזר משה אל המחנה מעת לעת כדי להורות וללמד לעם יעו"ש.

ועל פי הדברים האלה פירשו והרה"ג פינחס קנאפפלאער והרה"ג משה בצלאל וינברג
שליט"א די"ל דביאת יתרו היתה במ' יום האמצעים, שבימים אלה לא היה משה בהר,
ושפיר י"ל שיצא משה לקראתו והיה עומד ומשמש בסעודת יתרו.

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב

הַגְבֵּל אֶת הָהָר – האהבה המושכת והיראה המרתיעה

התכונה במחנה בעיצומה.

בעוד כמה ימים ידעו הכל נזכה להגיע לפסגה, פסגה אליה אנו בני אברהם יצחק ויעקב מעפילים מאות שנים, ובעצם כל העולם ממתין לה אלפיים ארבע מאות ארבעים ושמונה שנה.

לא רק בני האדם ממתנינים לרגע הזה במתח, גם החי הצומח והדומם רועדים מפחד, הם יודעים שכל קיומם תלוי ברגע ההסטורי והמכונן ההוא...

אמר חזקיה, מאי דכתיב 'מִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם דִּין אָרֶץ יִרְאָה וְשָׁקְטָה', אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה? אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה. ולמה יראה? כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב 'וַיְהִי עָרֵב וַיְהִי פֶקֶד יוֹם הַשְּׁשִׁי', ה"א יתירה למה לי? מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו! (שבת פח, א)

אפשר למשש את המתח באויר, מתח של קדושה המלווה בַּצְפִּיָּה דרוכה. כל אחד בדרכו שלו מכין את עצמו לרגע ההוא. חכמי העם כבר לימדו אותם את ארבעים ושמונה קניני התורה (אבות פ"ו מ"ה), כל העם מקפידים בכל יום לאחר ספירת העומר שהם סופרים 'כְּעֶבֶד יִשְׂאֵף צֶלֶל' לשנן לעצמם קנין נוסף מאותם קנינים כדי להיות מוכנים כראוי לקבלת התורה (החינוך מצוה שו; ר"ן סוף פסחים בשם מדרש).

והנה נשמע קול הכרוז המכריז וקורא אל העם להתקבץ אל מקום הועד, שם יאמר משה ממש בעוד דקות ספורות הוראה ומצוה חדשה בשם הקדוש ברוך הוא.

כולם מפסיקים איש איש מעיסוקו ונחפזים אל רחבת המחנה, הן את דבר האלוקים הם עומדים לשמוע, דבר שנשלח אליהם זה עתה מן השמים...

'וְהַגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סָבִיב לְאָמְרִי: הַשְׁמִירוּ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָר וַיִּגַע בְּקִצְהוּ! כָּל הַנִּגַע בְּהָר מוֹת יוֹמָת!'

משה מזהיר את העם, איש מכם לא יתקרב אל ההר ולא יגע בו! קדושתו של ההר גדולה עד מאוד, חל איסור חמור להתקרב מעבר לתחום המסומן!...

העם קיבל על עצמו בקבלה גמורה את דבר ה', כל אחד נטל ידיו בסילודין ואמר בקול רוטט מתוך שמחה ורעדה: **הנני מקבל על עצמי לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה לקיים מצות בוראי, שציוני שלא להתקרב אל הר סיני יותר מגדר תחומו ולא ליגע בו כלל, כדבר ה' על ידי משה עבדו!...**

לא עבר זמן רב, רק שעות בודדות חלפו, שוב נשמע הכרוז מכריז ואומר:

כל העם יתקבצו אל רחבת בית הועד לשמוע את דבר ה' הנמסר ברגעים אלו לידי משה רבינו, משה אדוננו יאמר בדקות הקרובות נבואה חדשה שקיבל זה עתה להורות לנו את הדרך בה נלך!...

שוב הפסיקו כל העם איש מעיסוקיו ונחפזו בשנית אל רחבת בית הועד לשמוע דבר ה'.
'רַד הָעֵד בְּעַם פֶּן יִהְרְסוּ אֶל ה' לְרֵאוֹת וְנִפְּל מִמֶּנּוּ רַב... וְהִפְּהִינִים וְהָעַם אֶל יִהְרְסוּ לְעֵלֶת אֶל ה' פֶּן יִפְרֹץ בָּם!'

מה אמרה הנבואה? שאלו כולם זה את זה.

האם הייתה האזהרה שלא להתקרב אל הגבול המסומן של ההר?

כן, כולנו שמענו את אותו הדבר. הביטו כולם זה בזה.

אולי לא הבנו טוב? הרי כבר הוזהרנו על כך כאן במקום הזה על ידי משה רבינו בעצמו בשם ה' לפני זמן לא רב, מדוע שב הקדוש ברוך הוא והזהירנו על כך שוב? אולי התחדש כאן איסור נוסף שלא עמדנו על פשרו? תמהו הכל.

אולי יש חשש שאיזה יהודי כבד ראייה לא ישים לב לגבול שלפניו ויעבור אותו בטעות? שאל אחד הנוכחים.

לא, הדבר לא יתכן, ענו כולם ואמרו. אולי אינך יודע, אבל הגבול הזה מלבד היותו גדר ממשית הוא מצוייד במערכת קולית רבת עצמה המזהירה את כל המתקרב אליו ומכריזה: 'השמר מעלות בהר ונגוע בקצהו!' אי אפשר לטעות בו ולא להתבלבל בשום אופן!... קבעו כולם (רש"י; גור אריה).

הבה נלך לשאול את משה רבינו למה הכוונה בציווי הכפול הזה. הסכימו כולם פה אחד.

סביב מקומו של משה רבינו התקבץ כל העם כגורן עגולה כדי להבין את ההוראה הכפולה.

שמעו אחי ויקירי! פתח משה ואמר. אף אני שאלתי את הקדוש ברוך הוא בצורה מפורשת את שאלתכם בעת שציוני להורות לכם בשנית הוראה זו, וכך אמרתי לו:

'לא יוכל העם לעלות אל הר סיני! פי אתה העדתה פנו לאמר: הגביל את ההר וקדשתו? ומה ענה לרבינו הקדוש ברוך הוא? שאלו כולם פה אחד.

לך רד! העד בהם שנית, שמזרזין את האדם קודם מעשה, וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה (רש"י).

למה צריך לזרז אותנו שוב למצוה הזאת דוקא? וכי יש חשש שאחד מאתנו לא ישמע בקול ה' חלילה אם נצטוה רק פעם אחת שיש צורך לזרז אותנו לקבל שנית את הקבלה שקיבלנו? הרהרו כולם בליבם.

אבל כפי שחונכנו, יהודי לא שואל שאלות על רצון הבורא, הוא מצווה עושה ומקיים! עמד כל העם וחזר בשנית על קבלתו האמורה, ברעדה ובחיל, ובשמחה ובגיל, ואמר:

"הריני מקבל על עצמי בקבלה גמורה בחיזוק על גבי חיזוק ובשמירה על שמירה, שלא להיזקק חס ושלום ולהתקרב אל ההר כאשר צוותי פעמיים מפי הגבורה על ידי משה עבד ה'!"...

כנראה, ההוראה השניה הזו היא מצוה ללא טעם, עוד חוק מחוקי הבורא שלא ניתן להשיגו בשכל אנושי, חשבו הכל.

לאחר שלושה ימים הגיע המעמד הגדול נורא ההוד –

'וְכָל הָעַם רֵאִים: אֶת הַקּוֹלֹת! וְאֶת הַלְפִידִים! וְאֶת קוֹל הַשֹּׁפָר! וְאֶת הָהָר עֹשֵׂן! - וַיֵּרָא הָעַם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמֵדוּ מֵרָחֵק!...

למרגלות ההר לאחר החזיון הנורא, עמדו בני ישראל ברטט של קדושה.

הם עמדו לחלוק את הרגשות זה עם זה, וכה ספרו:

הן מסע ארוך של מאתים וארבעים מילין גמאנו כולנו בשעה קלה זו (תרגום יונתן).

וַיֵּרָא הָעַם! וַיִּנְעוּ!!! ראה כל אחד מאתנו את מראות האלוקים, נע ממקומו והחל להתקרב... להמשך... להדבק בגעגוע וכיסופין....

מְשַׁכְּנֵי אַחֲרֵיךְ! ---- נֶ-ר-ו-י-צָ-ה-!!!....

כך אמרו ישראל: 'דְּבַקָה נַפְשִׁי אַחֲרֵיךְ', אמר רבי יוסי בר איקא, והרי מקרא מכריז ואומר: 'מְשַׁכְּנֵי אַחֲרֵיךְ נְרוּצָה', אם למקרא - למקרא!... אם למשנה - למשנה!... אם לתלמוד - לתלמוד!... אם לתוספתא - לתוספתא!... אם לאגדתא - לאגדתא!... (שיר השירים רבה א)

להט בלתי נשלט מושך... מושך... כולם רצים לעבר ההר... למקרא! למשנה! לתלמוד!...

רוצים לקלוט, לקבל, להדבק...

שלא תהיה שום תכלית אחרת אלא להתקרב אליו יתברך ולשבור כל המחיצות המפסיקות בינו לבין קונו... עד שימשך אחריו יתברך ממש כברזל אחר אבן השואבת! וכל מה שיוכל לחשוב שהוא אמצעי לקורבה הזאת, ירדוף אחריו ויאחז בו ולא ירפהו!... (מסילת ישרים א)

ואז, האש הגדולה, קול השופר וההר העשן, החדירו אש של יראת שמים עזה ולוהטת בקרב כל אחד ואחד מאתנו, אש המטילה אימה ופחד מכל עבירה על רצון ה' וציוויו.

ומתוך האש הזו צלצל באזנו של כל יהודי הציווי האלוקי שהזהיר וחזר וכפל אזהרתו:

הִשְׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָר וּנְגַע בְּקִצְהוּ!...

אֵל יִהְרָסוּ לְעֵלֹת אֵל ה'!...

עבירה!!!! אש!!!

אי אפשר להתקרב! רצון ה' עומד כחומה בצורה, כקיר מוצק, ומחזיר אותנו מפחד ה' ומהדר גאוונו שתיים עשרה מיל לאחור! פחד דוחף, הודף, מרתיע... כולם רצים שוב... אבל, לאחור...

ושוב מתחדש הדיבור האלוקי, הדיבור המושך... שוב חוזר הרצון להתקרב, להדבק, לקלוט....

מלאכי מרום דוחפים... מדדים... חזרה לרוץ, להמשך, להתקרב...

מֵלֵאכֵי צְבָאוֹת יְהוָה יִדְוֶינָה...

ושוב מרתיע הפחד המצמית והיראה המוחשית...

רצים הלך מאהבה, רצים חוזר מיראה. שתיים עשרה מיל, שתיים עשרה פעמים!...

עכשיו מובן לנו למה חזר וכפל הקדוש ברוך הוא את אזהרתו שוב ושוב. אמרו הכל.

חשבנו שזה חוק בלי טעם, היום אנו לא מבינים כיצד היינו מחזיקים מעמד בהשתוקקות העצומה לקרבת ה' – אהבה המקלקלת את השורה, לולי תוקף האזהרה החמורה שהוזהרנו.

לא ידענו אהבת ה' מה היא, כמה מושכת היא...

לא ידענו יראת ה' מה היא, כמה מרתיעה היא...

עכשיו אנחנו מבינים.

*

יש לי עוד הסבר לציווי הכפול שציונו משה בשם ה'. אמר ישיש נרגש בהתפעלות.

הרי קבלת התורה לא התאפשרה עד שהיינו כולנו כאיש אחד בלב אחד, גוף אחד בעל אברים שונים, אחד לא פוגע בחבירו ואחד לא מתגאה על חבירו...

וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר – כאיש אחד בלב אחד (רש"י).

כולנו עמדנו סביב הר סיני. מובן מאליו שלא יתכן שיעמדו כל העם העצום הזה כשתי מליון איש בשורה הראשונה שלפני ההר, מחויב מן המציאות אם כן שיעמדו כולם בשורות רבות זו לפנים מזו.

והיה אם נקלע אדם מאתנו לעמוד בשורה החמישית, ומרוב חום ולהט נפשו הוא רוצה להתקרב עוד כדי לעמוד בשורה הראשונה, מה הוא היה אמור לעשות?

אני לא רוצה להעלות על דל שפתי את האפשרות הזו לאחר המעמד הקדוש והנשגב שחוינו עתה. אבל יתכן, על דרך אפשרות רחוקה, שאדם אחד לא יעצור במידותיו ו... ידחוף... את חבירו העומד לפניו, ידחוף, כדי להשיג לראות ולהתקרב.

אמר לו: 'לך רד!' כי הענין היה שלא היה אפשר שיעמדו כל ישראל כל אחד סמוך לגבול, אלא עמדו כמה שורות זו אחר זו, והיה החשש שאותם שעמדו רחוק מן הגבול ידחקו את האנשים העומדים סמוך לגבול... (פנים יפות)

ובאותו רגע, הפסדנו את ה'כאיש אחד בלב אחד'!
יהודי אחד דחף את חבירו באמצע המעמד הנשגב.
הם כבר לא איש אחד, הם כבר לא בלב אחד.
היינו יכולים להפסיד הכל.

וכל זאת מלבד החשש המובן שהדחק בשורות האחוריות יכול לדחוף את עומדי השורות הקדמיות בעל כרחם מרוב הדחק אל תוך הגבול המסומן והמסוכן חס ושלום.
לכן, אמר משה, כל אחד עומד בדיוק במקום שנועד לו משמים! אל תנסה לדחוף את חבירך ולחשוב שבכך תשיג עוד מעלה בעבודת השם! אדרבה, מעשה כזה יכול להעמיד בסכנה את קבלת התורה של העם כולו!

עוד דבר, הוסיף הישיש בעינים בורקות ואמר. הרי אנו עומדים עתה לקבל תורה שמלאה במסגרות הגבלות וסייגים, עלינו להתחנך כי כל פרצה במסגרת הכללית של העם כולו, גם על ידי יחיד או בודד יכולה למוטט את החומה המגינה על כל העם מן העבירה.

הרי כל אחד מאתנו יכל לומר, אני, רק אני, אכניס רגל אחת אל תוך התחום, אתקרב מעט יותר מכולם אל מקור האור הרוחני העצום, מתוך כל הרבבות - מי ישים לב?
לא, משה חוזר ומזהיר, כל פרצה בגדר ובתחום התוחם את מצוות היהדות ולו הקטנה ביותר, גורמת חורבן והרס לכל מערכת ההגנה והשמירה של התורה והמצוות של כולם!
מכאן ואילך אין 'יחיד' בעם ישראל העושה כשרירות ליבו! כולם אחראים וערבים על כולם שלא תפרץ החומה ולא יהרס הגדר...

וּבָאוּ כֹּלָם בְּבְרִית יְחִיד נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אָמְרוּ כְּאֶחָד...

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים

שם האחד גרשם ושם האחד אליעזר – ט"ז תירוצים למה הקדים לתת שם גרשם לפני אליעזר

וְאֵת שְׁנֵי בָּנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גְּרֶשֶׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרִיָּה. וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי אֶלְקֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלְנִי מִחָרֵב פְּרָעָה (יח,ג-ד). וברש"י: כשגילו דתן ואבירם על דבר המצרי וביקש להרוג את משה נעשה צוארו כעמוד של שיש.

נשאלת השאלה: הרי הצלתו מחרב פרעה היתה לפני היותו גר בארץ נכריה וא"כ היה לו לקרוא לבנו הראשון אליעזר ולהשני גרשם.

תירוצים:

א.

קושיא זו הקשה כבר הרא"ש. ותירץ דעד שמתו המלשינים המבקשים את נפשו, כלומר שירדו מנכסיהם, לא היה הצלה גמורה, שלעולם היה דואג. ולפיכך קרא השני אליעזר ולא הראשון.

וכע"ז כתב החזקוני בפרשת שמות (ב,כב) והספורנו כאן, שלא היתה ההצלה חשובה בעיניו כל זמן שמלך מצרים חי, שהרי לעולם היה ירא ממנו בכל מקום שהולך, וכשאמר לו הקב"ה 'כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך' כלומר אפי' מלך מצרים, אז הזכיר חשיבות הנס מיד באותו זמן כשנולד לו בן שני.

ב'אזניים לתורה' כיוון לדבריהם של הראשונים הנ"ל, והטעים את הדבר עפ"י דברי הפוסקים שאין לברך "הגומל" עד שתעבור הסכנה לגמרי^{לג}, ולכן לא בירך משה הגומל (לא קרא את בנו הראשון אליעזר) כל זמן שהיה במדין, ובמצרים נמצאו 'מבקשי נפשו' (דתן ואבירם), שאם יודע להם מקום מחבואו של משה ימסרו אותו שנית לפרעה. ורק בשעה שא"ל המקום 'לך שוב מצרימה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך' וידע משה כי עברה הסכנה כליל, רק אז קרא לבנו הנולד לו בדרך בשם 'אליעזר', ר"ל הודה לה' על שהציל אותו מחרב פרעה.

ב.

עוד כתב החזקוני שם, דכשנולד גרשום עדיין היה משה חדש במקומו ונחשב כגר, והיה ירא להזכיר מפני מה ברח ממצרים, פן יגרשהו חותנו, אבל אחר שנתיישב לא הקפיד.

ג.

^{לג} עי' או"ח סי' רי"ט סעי' ב', ארבעה צריכים להודות וכו' ומי שהיה חולה ונתרפא, ובמ"ב ס"ק ב' והולך כבר על בוריו. ובסדר ברכת הנהנין להרב (פרק י"ג סעי' ה) אין לברך עד שיצא מהסכנה לגמרי.

כתב ה'אור החיים' הק' שאכן מפני זה כתוב ושם האחד אליעזר^ל, כי לצד טעם קריאת השמות טעמו של זה קדם לטעמו של שם גרשום, שבתחילה הצילו מחרב פרעה ואחר כך בא למדין וגר שם.

והטעם שלא הקדים קריאת שם אליעזר הוא, כי קרא למאורע שהיה בו אז בארץ נכריה ואח"כ הלך לחפש מאורעות קודמות.

וכע"ז כתב ב'מושב זקנים', שמנהגם היה לקרות לראשון על נס שנעשה עכשיו על ידי לידה, והיינו דקאמר 'גר הייתי' כשלא היה לי ולד, אבל השתא אני אזרח. וכוונתו שמש"ר הרגיש את היותו 'גר בארץ נכריה' כל עוד שלא היה לו בן אבל כשנולד בנו כבר הרגיש כאזרח. וכתב ב'פענח רזא' שמשנולד לו בן לאדם אין נקרא לו עוד גירות כי פשיטא שלא ילך מבניו. ולכן שיבח בנתינת שם זה כי זה היה נס של עת הלידה.

ד.

עוד פירש ה'אור החיים' הק', עפ"י מה שמפרש בפרשת שמות (ב,כב) דברי הפסוק 'גר הייתי בארץ נכריה', שזה ע"ד אומרו (תהלים קיט,יט) 'גר אנכי בארץ', כי הצדיקים אינם בעוה"ז אלא כגרים בלא שום ישוב, והוא אומרו 'גר הייתי' מעודי ונוסף לי 'בארץ נכריה' לצד שהיה חוץ מאחיו ובית אביו. ולפי"ז שהכוונה הוא על גרותו בעוה"ז, הרי בחינה זו קדמה להצלתו מחרב פרעה, ולזה הקדימו.

ולצד בחינת גרות שניה בארץ נכריה, קדם לו כוונה הרמוזה בקריאת שם אליעזר, וכנגד זה אמר האחד.

ה.

ה'אלשיך' הק' בפרשת שמות מפרש 'גר הייתי בארץ נכריה' שזה כמחזיק טובה ליתרו שהיה לו למשה כאב, ואף שהיה גר לא היה זה רק בערך היותו בארץ נכריה אבל בערך אכסניה שלו לא כגר יחשב כי אם כאילו בתוך עמו הוא יושב. ולפי"ז מפרש כאן שקרא שם בנו הראשון גרשם אף שמה שהצילו מחרב פרעה היה קודם, כי הורה בזה שגדלה מאוד ההטבה אשר היטיב עמו כל כך לתת חנו בעיני יתרו מאשר הצילו מחרב פרעה, ועל כן הקדים הענין ההוא, כי על דחביב ליה אקדמיה.

ומפרש ה'אלשיך' שבזה מובן אמאי הזכירה התורה כאן את טעם השמות, כי יתרו התכוון לרמוז הענין הנ"ל, וזה שאמר 'אשר שם האחד...' כאומר: ראו עתה כי טוב אני בעיניו למצוא חן, כי הנה את שם הראשון קרא על שם האכסניא ואת השני על שם ההצלה מחרב פרעה שהוא ההצלה ממות וגם קדומה לאכסניא ולתת לו אשה, אך אין זה כי אם שחביבה עליו אכסניותי שעל כן הקדים עניניה.

ו.

^ל עי' אבן עזרא ועוד מפרשי התורה.

החיד"א ב'נחל קדומים' (אות ג) הביא בשם רבינו אפרים ז"ל, אשר שם האחד ר"ת אשה לרמוז שאשתו קראה לו שם והוא קרא שם לשני. שאם הוא היה קורא שם, היה קורא לראשון על שם הנס הראשון.

והטעם שאשתו קראה שמו ולא הוא, י"ל עפ"י מה דאי' שיתרו התנה עם משה שהבן הראשון יהיה לעבודה זרה^ל, ותמיה שמשה רבינו הסכים לזה, וכתב בפירושו 'זה ינחמנו' שמשה סמך על צדקת צפורה שיכולה לעכב. ולכן כאשר נולד הבן הראשון, קמה צפורה וטענה שאין לבעלה רשות בו ולכן קראה לו שם כי היא רשאה ושלטאה בו.

וזה שכתוב 'אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה', תיבת 'אמר' לכאורה מיותרת דהול"ל 'כי גר הייתי בארץ נכריה' כמו שנאמר אח"כ 'ושם האחד אליעזר כי אלקי אבי בעזרי'י^{לו}. אלא הענין הוא כך, כי בלדת הילד הזה הראשון אמר יתרו שיקיים תנאו, וצפורה השיבה שהיא המושלת בילד. ומשה אמר מה בידי לעשות 'גר הייתי בארץ נכריה', ולא ידעתי הנימוס שלכם שהאשה מושלת. ואז צפורה קראה שמו גרשם, 'כי אמר' אביו 'גר הייתי'. ואתי שפיר 'כי אמר', ועל אמירה זו שאינו מושל קראתו גרשם, וצפורה הצדקת עשתה רצון ה' ורצון בעלה.

ז.

ב'ילקוט האורים' הביא מספר 'מרגניתא טבא' (לרבי דוד מפראנקפורט ז"ל), דלכך קרא לראשון גרשום על שם הגירות, להורות שמקבל הגירות באהבה וחיבה עליו כבנו, דידוע שהצדיקים חביב עליהם יסורין יותר מטובת עולם הזה כמו שמצינו כמה צדיקים שקבלו מעצמם עליהם יסורים^{לו}. ולכן קרא מש"ר לראשון ע"ש הגירות והשני על שם הטובה וההצלחה.

ח.

ה'חתם סופר' כתב לפרש בדרך מחודש, דלכאורה קשה עוד שהרי הטעם סותר את השם, כי הטעם הוא אלקי אבי בעזרי ואילו השם הוא שאלקיו היה בעזרו ולא על שם אביו^{לז}. אלא י"ל דהכי קאמר משה, בשעה שנולד אליעזר אז היה תחלת ירידתו למצרים ועל כן התפלל ואמר שאלקיו יהיה בעזרו עתה, כי מה שהיה לו זכות אבות מאביו עמרם

^ל נעתיק את לשון המכילתא: רבי אלעזר המודעי אומר, בארץ נכריה, אמר משה הואיל וכל העולם עובדי ע"ז אני אעבוד לפני מי שאמר והיה העולם, שבשעה שאמר משה ליתרו תן לי צפורה בתך לאשה א"ל יתרו קבל עליך דבר זה שאומר לך ואני נותנה לך לאשה, א"ל מהו, א"ל בן שיהיה תחילה יהיה לעבודה זרה מכאן ואילך לשם שמים, וקבל עליו, א"ל השבע לי, וישבע לו שנאמר 'ויואל משה' אין אלה אלא לשון שבועה.

^{לו} ע"י אבן עזרא ועוד מפרשי התורה.

^{לז} ע"י ב"מ פד: וסנהדרין קז.

^{לח} ב'חכמת התורה' להגר"ש קלוגר יישוב קושיא זו, דבאמת זכות משה עצמו היה לא זכות אבותיו ולכך קראו אליעזר, ומ"מ מש"ר לא החזיק לעצמו טיבותא בכך והיה תולה בזכות אבותיו ע"ד שאחז"ל (ברכות י:): כל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו. ולכך לא היה יכול משה ליתן לו שם ממש ע"ש אלקי אבותיו כי באמת זכות שלו היה ולא היה יכול להכחיש האמת, ולומר כן בפיו 'כי אלקי היה בעזרי' לא רצה להחזיק גדולה לנפשו, לכך לא פירש הענין וקראו סתם "אליעזר". והוא שאמר 'ושם האחד אליעזר' ולא אמר הטעם להדיא מכח 'כי אלקי אבי בעזרי' שהוא היה תולה בזכות אבותיו ולא רצה לפרש הגדולה לעצמו.

כבר תמה במה שהציל לשעבר מחרב פרעה, ועתה שחוזר להכנס בסכנה עצומה התפלל אלי-עזר, וא"ש הכל והיה ראוי לקרות דוקא שם השני ככה.

ט.

בידברי שאול' כתב טעם נפלא אמאי לא יכל משה לקרוא לבנו הראשון אליעזר. והוא עפ"י מ"ש במדרש ריש פרשת תולדות (פר' סג סי' ב) רבי שמואל בר רב יצחק אמר אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכות של יעקב וכו', שצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד ממנו, אמר כדאי הוא אברהם להינצל בזכותו של יעקב. וביאר ה'יפה תואר' דלא שאברהם לא היה ראוי מצד עצמו ורק בזכות יעקב ניצל, אלא דאברהם בעצמו היה ראוי להיות נשרף לקידוש שמו ית' וזה זכות וטובה גדולה להיות נקרב לשם ה' דמה לו לאברהם העולם הזה העולם התוהו, רק בשביל שלא הוליד עדיין ולא יצא יעקב שממנו נשתל כל זרע ישראל לכך ניצל. ולפי זה יש לומר גם כאן שמשה רבינו אחר שמסר עצמו בשביל כלל ישראל היה ראוי להיות נהרג על קדושת שמו ועל יחודו, רק שהיה צריך להוליד הבנים האלה. והנה מבואר במדרש שבן ראשון של משה נדר לעבודה זרה, וא"כ לא שייך שניצל בשביל זה, ולכך רק בבנו השני קראו אליעזר כי אלקי אבי בעזרי ויציילני מחרב פרעה.

י.

כתב ה'משך חכמה', מה שלא קרא להראשון אליעזר כי לא רצה שיהיה בשמו שם 'אל', כי מאתו יצא יונתן שנעשה משרת כהן לפסלו של מיכה, כדאי' בגמ' (ב"ב קט:): 'ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני' וכי בן מנשה הוא והלא בן משה הוא דכתיב 'בני משה גרשם ואליעזר' אלא מתוך שעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב במנשה וכו' שתולין הקלקלה במקולקל.

יא.

ב'ליקוטי חבר בן חיים' פירש עפ"י דברי חז"ל שמשה הבטיח בן הראשון לע"ז, ודעתו היה כי עד אז יתגייר יתרו וכמו שהיה באמת, אבל עכ"פ לבו של משה היה דואג בקרבו מה יעשה מילד זה, לכך קרא שמו גרשם לאמור כי גר הייתי בארץ נכריה ולא היה לאל ידי לקחת בת יתרו אם לא על תנאי זהל"ט.

וב'מלא העומר' פירש ג"כ עפ"י המד' הנ"ל שמשה הבטיח ליתרו שבנו הראשון לע"ז, ושהשכיל בדעתו שסופו להתקרב תחת כנפי השכינה הוא זרעו, לזה קראו גרשם מלשון 'גר' – שם' דהיינו כשיגיע שם למדבר עם בני' יהיה גר, והשם מורה על שעתיד לקבל אמונת קל אמת. אך משה לא רצה לגלות טעם זה ליתרו ע"כ בפני יתרו אמר שהטעם הוא 'כי גר הייתי בארץ נכריה'.

^ט ובאמת כבר כתב בן הבעה"ט לפרש אמאי נאמר 'כי אמר' אצל גרשום, כלומר אמר נגלה לכל כי אנוס היה על תנאי זה כי גר היה והוצרך לעשות מאמר יתרו. וראה כע"ז גם בידברי שאול', שהיה זה התנצלות במה שהניח גרשום לע"ז, עיי"ש.

יב.

ב'חפץ חיים' עה"ת כתב לפרש, דכיון שבעת שבא משה ליתרו עדיין לא נתגייר יתרו, ובודאי עדיין לא היו מעשיו מתוקנים כלל וכלל שהרי אמר 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים' מכלל דמעיקרא לא ידע. והיה משה מתירא שלא ילמד ממעשיו ולכן קרא שם בנו הראשון גרשם, כי גר הייתי, כלומר לקבוע בנפשו כי פה בארץ הוא רק בבחינת גר בארץ נכריה ועתיד לשוב למקורו בצרור החיים ששם הוא בחינת תושב וע"כ צריך אנכי להזהר במעשי.

יג.

דרך דומה כתב הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל ב'דרש משה', והוא מוסיף להקשות איזה שבח יש בזה שהוא גר בארץ נכריה, וכי ח"ו התאונן משה על מדת השי"ת על מה שעשה שיהיה גר, הרי הצור תמים פעלו. אלא הדרך הנכון בזה הוא, שמשה נתן הודאה להשי"ת ע"ז שנתן לו כח ודעת לישאר רק גר בארץ מדין ולא להפוך לתושב, שהרי בודאי המדינים היו מקבלים אותו בשמחה לתושב, וגם ממנים אותו למושל לפי כשרונותיו שהיה ראוי לזה, ובודאי הם הבינו זה. אבל הוא בחר שלא להתערב כלל עמהם ולהיות רק גר, כדי שיוכל לעבוד את השי"ת כראוי ולא יהיה לו ולזרעו נסיון ותאוה להיות כמדינים. ולכן קרא את בנו הראשון גרשם, כי גר הייתי בארץ נכריה, שבשביל זה היה כדאי הנס שעשה הקב"ה עמו במה שהצילו מחרב פרעה, דאם לא היה גר אלא תושב לא היה לו שמחה מזה שנשאר בחיים ע"י הנס, אבל כיון שהוא נשאר רק גר במדין יכול לשבח להשי"ת על שהצילו מחרב פרעה.

יד.

גאון ישראל רבי שלמה קלוגר זצ"ל כתב בזה כמה מהלכים, ונביא שתיים מהם. נראה לומר דמה שאמר 'אלקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה' לא הולך על המעשה שביקש פרעה להורגו כשגילו דתן ואבירם שהרג את המצרי כפירש"י, אלא קאי על לעתיד מה שעזרו הקב"ה מחרבו של פרעה על הים, דכתיב 'אמר אויב ארדוף וגו' אריק חרבי' שפרעה רצה להרוג את משה יותר מכולם כי אמר שהוא הטעה אותו באמרו שהולכים רק לשלשת ימים וכעת בורח לגמרי, ואמר שהוא מפתה אותם לברוח והי' כועס עליו יותר מכולם ולכך רצה להרוג אותו בחרב. ובאמת הצילו הקב"ה עם כלל ישראל, ועליו נתכוין באמרו 'אלקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה'.

ובזה מובן אמאי אצל אליעזר לא כתוב 'כי אמר' כמו אצל גרשם, דכיון דהשם היה על העתיד, מה שעתיד הקב"ה לעשות לו, לא אמר משה כן בפה כיון שלא יצא עדיין מכח אל הפועל, ורק במחשבתו היה כן.

ובזה א"ש גם הלשון 'ויצילני', דאם על העבר הול"ל והצילני מחרב פרעה, רק הכוונה על להבא שבטח בו ית' שיצילנו מחרב פרעה על הים, ולכך אמר 'אלקי אבי בעזרי' ובו אני בטוח שיצילני מחרב פרעה'.

טו.

דרך נוסף כתב הגר"ש קלוגר זצ"ל, דכשרצה משה לשוב למצרים במצוות הקב"ה פירחה צפורה פן יהרגנו פרעה שהרי מתחלה רצה להרגו וברח מפניו, ע"כ הרגיע אותה מש"ר עפ"י דברי חז"ל במסכת חולין (צה:): בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן, וכיון שנולד להם כעת בן זכר זה סימן טוב 'כי אלקי אבי בעזרי' ונתן לי בן זכר, ולכן אני בטוח בו ג"כ שיצילני מחרב פרעה.

טז.

הרבי ר' יונתן אייבישיץ בספר 'תפארת יהונתן' פירש כך: ידוע כי הנביאים בחרו מות מחיים בראותם צרות ישראל, ולכך משה שחשב תחילה כי עוד זמן רב לגאולה, וישראל בתכלית הצרות, לא אבה בעת שנולד בנו הראשון ליתן הודי' על שניצל מחרב פרעה, כי טוב היה לו ההריגה מלראות בצרות ישראל. אמנם אליעזר נולד לו לאחר מראה הסנה ואז כבר נתבשר הגאולה וקץ הישועה ואז נבחר לו החיים ולכך החל להודות ולקרוא לבנו על שם הנס.

וכך מפרש ה'משך חכמה': משה היה קשור אל אהבת עמו, אשר אם כי לא הכיר אותם כי נתגדל בבית פרעה והיה חתן יתרו כהן מדין, ועמו משוקעין בטיט וחומר, בכל זאת נחשב בעיני עצמו ל'גר בארץ נכריה', והיה חושב את ארץ מצרים אשר שם עמו לארץ אחוזתו, וצער על זה היה גדול עד כי לא הרגיש בהצלתו, ולא קרא אותו על שם שעזרו והצילו מחרב פרעה.

ובענין זה מן הראוי להביא את המתואר בספר 'פאר ישראל' (ח"א עמ' קפט) על רבינו הקדוש ה"בית ישראל" זי"ע: החששות שליווהו שנים ארוכות באשר לגורל חייהם של בני משפחתו חתכו בנפשו כאיזמל בבשר החי. לבסוף הגיעה אליו השמועה הנוראה שהוצאו כולם להריגה רח"ל – והוא קיבל בשורת איוב זו בגבורה עילאית של מקדשי השם...

מה מאוד מפליאה העובדה, אשר ממש בסוף ימיו עלי אדמות, בש"ק יתרו תשל"ז, כשחלפו כבר ל"ג שנה ויותר מן האסון, רמז הרבי זי"ע בדיבוריו הקדושים רמז פורתא על אסונו האישי. הוא הזכיר את הפסוקים על מש"ר ע"ה שקרא את שם בנו גרשום "כי אמר גר הייתי בארץ נכריה", ושם בנו אליעזר "כי אלקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה". לכאורה, שאל, לפי סדר המאורעות ראוי היה שיקדים את קריאת השם "אליעזר" ל"גרשום"? והשיב על שאלה זו בשם אביו ה"אמרי אמת", דכל זמן שישראל עדיין היו שרויים בצרה במצרים לא היה משרע"ה מסוגל כלל לקרוא שם לזכר הצלתו הפרטית.

את השאלה והתשובה הזאת שמעו מפיו במרוצת השנים פעמים רבות^מ. אולם הפעם, שלא כדרכו, הרחיב ביותר את דיבורו בענין זה, ואף הקדים ואמר בכעין התנצלות: "אינני יודע אם מותר לי להגיד..."

^מ ראה ספר 'בן לאשרי הברכה המשולשת' (להרב מרעננה) ששמע כן מה'בית ישראל' בשנת תשכ"ג.

המילים שיצאו מפיו הלמו בראשי האנשים מסביב כפטישים: "ראה ראינו במלחמה האחרונה... היו יהודים שאבדו הכל, את המשפחה והילדים... הכל... היו אנשים פשוטים שנלקח מהם הכל ולא רצו לחיות יותר... גם אחרים היו כשואלים את עצמם, באיזו זכות נותרנו בחיים..."

"והנה גם במצרים היתה תקופה קשה. בני ישראל סבלו מאוד... ויענונו... הלכך, גם כאשר ניצול משה רבינו מחרב פרעה, לא היה מסוגל בשום אופן לשמוח בזה, כל עוד בני ישראל שרויים בצרה, חייו לא היו שווים בעיניו. מה לו חיים כשבני ישראל נתונים למשיסה, ואיך יקרא עכשיו את שם בנו לזכר החסד הפרטי שנעשה לו?! רק אחר ששלח אותו הקב"ה למצרים, בראותו שכבר מתחיל אור הגאולה להתנוצץ, רק אז הרחיב לבו לקרוא את שם בנו השני "אליעזר" – 'כי אלקי אבי בעזרי'.

לבנו בתורתו / הרב אברהם דהאן, מח"ס 'ברכת אברהם' על הל' שבת, מג"ש בבימ"ד 'מנין צעירים', ירושלים

חידושים, קושיות, וסיפורים בפרשת יתרו

ויעמד העם על משה מן הפקר עד הערב (יח, יג)

בגמ' שבת (י' ע"א) אמרו "תנא להו רב חייא בר רב מדפתי: ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב, וכי תעלה על דעתך שמשא יושב ודן כל היום כלו? תורתו מתי נעשית? אלא לומר לך כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת - מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית". מבואר דבפועל משה רבנו לא היה דן מהבוקר עד הערב.

וצ"ב מדוע א"כ אמר יתרו למשה "וכל העם ניצב עליך מן בוקר עד ערב". ועוד יל"ע מדוע אמר "נבול תיבול".

כה"ק המהרש"א (ח"א ד"ה תורתו), וכתב ליישב שבודאי היה משה יושב כל היום כפי שמשמע בפסוק, אלא שלא היה דן רק עד זמן הסעודה, ולאחר מכן היה עוסק בתורה, כפי שאמרה הגמ' דאל"כ תורתו מתי נעשית.

אלא שיתרו היה סבור שזה שבאו כולם למשה הוא בשביל לעמוד לפניו לדין, ולכן שאל למשה, מדוע אתה יושב לבדך לדון כל העם הזה הנצבים לפניך, היה לך להושיב דיינים אחרים, ולא היה לך לדון בעצמך כל היום, אלא שאתה עושה זאת לעמוד לפניך דרך שררה שיעמדו לפניך כל היום, ועל כך השיב לו משה, כי לא כולם באו לדון לפניו, אלא יש שבאו לדון והיינו עד זמן סעודה, ואח"כ יש שבאו ללמוד תורה, וזה מה שנא' בפסוק "ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חוקי האלקים ואת תורותיו", והיינו שיש מהאנשים שבאו למשפט, ויש שבאו בכדי שאודיע להם את חוקי האלקים וכו' שזהו לימוד תורה.

ולפי שמשמעות הכתוב "וישב משה לשפוט את העם וגו' מן הבקר עד הערב" משמע שהיה דן כל היום, מש"ה קאמר תורתו מתי נעשית, ומתוך תשובת משה מוכח שלא היה דן כל היום אלא עד זמן סעודה ואח"כ נעשית תורתו, וקאמר דודאי כן הוא דתורתו נעשית אחר זמן סעודה, אלא שתלה ישיבתו לשפוט מבקר עד ערב לומר לך כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית.

ולפי זה מבואר ג"כ למה אמר יתרו למשה "לא טוב הדבר אשר אתה עושה. נבול תיבול ... כי כבוד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך" (יח, יז-יח) שהדבר כבוד ממך לעשות שני הדברים יחד, אלא עשה רק דבר אחד מהם "וזההרת אתהם את החוקים ואת התורת והודעת להם את הדרך" (יח, כ), אבל את הדבר השני שהוא לדון את העם "ואתה תחזה וגו'" (יח, כא).

אַנְשֵׁי חֵיל יִרְאִי אֱלֹקִים אַנְשֵׁי אֲמַת שְׁנָאֵי בְּצַע (יח, כא)

עם קום המדינה, רצה אחד הרבנים להקים סנהדרין בישראל. כששמע ראש הממשלה דאז על הרעיון, תמה בפניו: "אנשי חיל יש לנו הרבה, יראי אלוקים אני מאמין שתוכל למצוא, אנשי אמת גם בקושי, אבל מאיפה למען ה' תביא 'שונאי בצע'?!".

"אל דאגה" השיב הרב בחיוך "תמורת תשלום הגון, אפשר להשיג גם כאלה..."

כדי לקבל דוגמא ליושרו של דיון אמיתי, אספר מעשה שהיה במו"ז סבא דמשפטים, דיינא דנחית לעומקא דדינא, הגאון רבי אברהם עטייה זצוק"ל שניהן כדיון ואב"ד למעלה מעשרים וחמש שנים, שפעם אחת הגיעו זוג שאינם שומרים תו"מ מברית המועצות, להתגרש בבית הדין, מו"ז בירר את זהותם וראה כי האשה גוירה בבית דין ("מוכר", עליהם אמר מכירים את ריבונם ומתכוונים למרוד בו) לגיורים, שאף מגובה בארגוני נשים שונים, וגיירו אותה אף כשלא היה בדעתה לשמור תורה ומצוות כלל, וכפי שאמרה בפה מלא שאינה יודעת מה הם מצוות בסיסיות רבות כשבת וכו', מה שמעכב את חלות הגירות אפילו בדיעבד ונשארת בגיותה.

מחמת כן, כתב פסק דין, שאינה צריכה גט ואסור לחתום על נתינת גט, מכיון שבמעשה בי"ד כשנותנים גט, כתוב שהאשה מותרת להנשא, ואיך אפשר לחתום על מסמך זה ולהתירנה להנשא, לכן כתב להשים אותה במעוכבי נישואין.

לאחר תקופה, כשבאה אותה אשה להתחתן עם יהודי, אמרו לה שהיא מעוכבת נישואין, עקב הפסול בגיורה, כפי שפסק הגר"א עטייה. היא מיד פנתה לערכאות לבג"צ לארגוני נשים ולתקשורת הכללית, מה שלצערנו גרם למערכת הרבנות הראשית, ללחוץ על הגר"א שיוציא אותה מעיכוב נישואין ורק יכתוב כי אין במסמך זה היתר לנישואין.

אולם הגר"א שהיה איש אמת בשום פנים לא הסכים להתנסח בצורה זו באמרו כי זהו עקירת התורה, שהרי מי יבדוק שאכן לא תנשא על סמך שיצאה מהעיכוב נישואין, ונמצא שחותם על התרתה להנשא. וזאת למרות שידע (ואכן כך היה) שמחמת כן יפגעו בפרנסתו, ולא יקדמוהו לביה"ד בירושלים, לביה"ד הגדול, כפי שהגיע והובטח לו.

פֶּה תֹאמֵר לְבַיִת יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל. (יט, ג)

רש"י פירש כה תאמר בלשון הזה וכסדר הזה, לבית יעקב אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה. ותגיד לבני ישראל ענשין ודקדוקין, פרש לזכרים דברים הקשין כגידין.

בטעם הדבר שצויה להקדים את הנשים לגברים ולדבר אליהן בלשון רכה, ביאר רבנו בחיי דהוא משום "שהאשה הטובה היא סבה לתורה שהיא יכולה להמשיך את בנה לבית המדרש לפי שהיא מצוייה בבית, והיא מרחמת עליו בכמה מיני געגועין כדי להמשיך אותו אחר למוד התורה מנעוריו, (משלי כב, ו) "וגם כי יזקין לא יסור ממנה",

ולכך, ראויה האשה להתפלל לשם יתברך בשעת הדלקת הנר של שבת שהיא מצוה מוטלת עליה שיתן לה ה' בנים מאירים בתורה, כי התפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה, ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור שנאמר: (שם ו, כג) "כי נר מצוה ותורה אור", וכן דרשו רז"ל: (שבת כג ב) האי מאן דרגיל בשרגי הויין ליה בנים תלמידי חכמים".

*

וְיוֹצֵא מִשָּׁה אֶת הָעַם ... מִן הַמַּחֲנֶה וַיְתִיצְבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר (יט, יז)

במסכת אבות (פ"ד מ"ט) אמרו כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר. רמז לזה הביא הגאון רבי ציון הכהן זצ"ל בספרו יושיע ציון (פר' יתרו אות יז) מהפסוק כאן "המחנה ויתיצבו בתחתית ההר" ס"ת תורה, רמז שע"י התורה מתעשר גם אם היה בתכלית העוני. וזהו ויתיצבו שיהיה לו העמדה כמו שאמרו חז"ל (פסחים קיט ע"א) ממונו של אדם מעמידו על רגליו. גם כשהיו בתחתית ההר דהיינו בתכלית השפלות והדלות.

*

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתְּךָ (כ, ט)

רש"י פירש בשם המכילתא "ועשית כל מלאכתך – כשתבוא שבת, יהיה בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה".

וצ"ב מהא דאמרו בגמ' שבת (קנ ע"א) "ממצוא חפצריך ודבר דבר" דיבור אסור הרהור מותר.

כבר הרגיש בשאלה זו רבנו יונה (אגרת התשובה אות נה הו"ד בב"י סי' שו ה"ח) וכה כתב "אסור לאדם שיהא לבו טרוד בעסקיו בשבת, אף על פי שאמרו חכמים הרהור מותר, אם יש לו מתוך ההרהור טרדת לב או נדנוד דאגה אסור, שנא' ועשית כל מלאכתך, ואמרו במכילתא (יתרו פ"ז אות ט) שתהא כל מלאכתך בעיניך כאלו היא עשויה שלא תהרהר עליה".

מבואר להדיא בדבריו, דמה שאמרו במכילתא "שלא תהרהר עליה" היינו בהרהור שמביאו לידי טרדת הלב ודאגה. ומה שאמרו בגמ' שבת "הרהור מותר" היינו בהרהור שלא מביא לידי טרדא.

וכ"כ בספר יפה לבב (ח"ב ס"ק ד הו"ד בכה"ח אות עב) שאם המחשבה עונג לו, כגון שחושב בהוצאות חופת בנו או בתו, אף רבנו יונה מודה שמותר, מפני ששמחה היא לו אם כביר מצאה ידו כי בירך ה' חילו.

ומש"כ מרן השו"ע "ומ"מ משום עונג שבת, מצוה שלא יחשוב בהם כלל". מלשון המ"ב (ס"ק לח) משמע דזה קאי גם על הרהור שמביאו לידי טרדת הלב ודאגה.

אולם הרב פתח הדביר (ס"ק טז) כתב לדייק מלשון מרן בבית יוסף, שלא התירו חז"ל אלא הרהור שלא מביא לידי טרדא, ובזה אמרו שמ"מ מצוה שלא יחשוב בהם. אך הרהור שמביא טרדת הלב או נדנוד דאגה, יש בו איסור.

כִּיבֹד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ (כ, יב)

בירושלמי פאה (פ"א ה") אמרו "גדול כיבוד אב ואם שהעדיפו המקום עוד יותר מכבודו". וכן אמרו (שם) שכיבוד אב ואם מהדברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה, והקרן קימת לו לעולם הבא.

סיפר המקובל חכם סלמאן מוצפי זצוק"ל, כי בימי חורפו זכה ללמוד תורה מפי קדשו של הגאון רבי צדקה חוצין. פעם בלמדם דיני כיבוד אב ואם, למדו שכאשר היה רב יוסף שומע קול צעדי אמו, היה אומר "אקום מפני השכינה שבאה" (קידושין לא ע"ב), האריך הרב להסביר בדברים לוקחי לב, כיצד מרומזת האם לשכינה הקדושה, כמבואר בתורת הקבלה וכנרמזו בגמרא הקדושה (ברכות לה ע"ב), ולפתע פנה לתלמידו רבי סלמאן ושאלו "ואתה, האמנם קם אתה בפני אמך כשהיא נכנסת לחדר?" הסביר התלמיד, שההורים אינם מקפידים על כך כיום, והורים המוחלים על כבודם, כבודם מחול (קידושין לב ע"א). ומכל מקום, קם הוא קימת הידור. נע מעט, כאלו מבקש הוא לקום.

מיד סגר חכם צדקה חוצין את הגמרא, ולתמהון התלמיד הסביר "סימנו להיום, לא יתכן ללמוד ולא לקיים. כשתודיע לי שאתה קם בפני אמך מלא קומתך נחדש את הלימוד!" מובן שהלמוד התחדש למחרת היום... (עולמו של צדיק עמ' 85).

לֹא תִנָּאֵף (כ, יג)

נערה מבוגרת הגיעה ממרחקים לקבל את ברכתו של מרן הרב עובדיה יוסף. כשנכנסה לחדרו, ביקש הרב את האחראי לקבלת הקהל להורות לה לבוא בשבוע הבא, כי הוא לא יכול לקבלה עתה. ביום שישי בשבוע הבא הופיעה שוב, והדבר חזר על עצמו, הרב בקש שתבוא בשבוע שאחר כך, בפעם השלישית, כשנכנסה הנערה והרב חזר על דבריו שהוא לא יכול לקבלה, העיר האחראי את תשומת לבו - הנערה מסכנה, מגיעה ממרחק ולא נעים לשלוח אותה שוב לנפשה... אז אמר הרב "היאך אוכל לקבלה והיא מתבשמת? היא מכשילה את הרבים, וברגע שהיא נכנסת לחדר אני סותם את אפי, שרבותינו דרשו על הפסוק "לא תנאף" - לא תהנה אף, ורבותינו אסרו להריח בשמים הנודפים מאשה ונקראים בלשון רבותינו בשמים של ערוה". (מופת לשבת עמ' 150)

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

בחילוק בין דברות ראשונות לשניות

אָנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ וְגו' (כ, א-יד)

הקשו הראשונים שיש הבדל בלשונות בין עשרת הדברות המובאות בפרשת יתרו, לבין מה שמובא בפרשת ואתחנן. ובשלשה מהדברות הראשונות [אנכי, לא יהיה, לא תישא] אין שינוי כלל. ומשם ואילך יש עשרה הבדלים.

א. בצורת הציווי על שמירת שבת יש חילוק. שבראשונות כתוב "זכור את יום השבת". ובאחרונות כתוב "שמור את יום השבת"^{מא}.

ב. בטעם לשמירת שבת יש חילוק. שבראשונות כתוב: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ.. וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו". ובאחרונות כתוב: "זכרת כי עבד היית בארץ מצרים.. על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת".

ג. בפירוט הציווי על שבת גם יש חילוק שבראשונות כתוב: "לא תעשה כל מלאכה אתה, ובנך, ובתך, ועבדך, ואמתך, ובהמתך, וגרך, אשר בשעריך". והושמט שור וחמור. ובשניות הוסיפו: "לא תעשה כל מלאכה אתה, ובנך, ובתך, ועבדך, ואמתך, ושורך, וחמורך, וכל בהמתך, וגרך, אשר בשעריך".

ד. בדיברות השניות בשבת וכיבוד אב: נוסף על הדברות הראשונות "כאשר צוך ה' אלקיך".

ה. בכיבוד אב ואם: בדברות הראשונות נאמר: "למען יארכון ימיך". ובדברות שניות הוסיף: "למען יאריכך ימיך ולמען ייטב לך".

ו. בלא תחמוד יש שינוי בלשון. שבראשונה נאמר: "לא תחמד בית רעך. לא תחמד אשת רעך". ובשניות נאמר: "ולא תחמד אשת רעך. ולא תתאוה בית רעך".

ז. עוד שינוי יש בלא תחמוד בסדר הדברים. שבראשונות הקדים בית רעך, לאשת רעך. ובאחרונות הקדים אשת רעך, לבית רעך.

^{מא} ומה שאמרו חז"ל כי בדיבור אחד נאמרו, קשה מפשטו של מקרא, שא"כ הו"ל לכתוב שניהם ביחד, עוד הוסיף האבן עזרא להקשות שדבריהם בהכרח שאינו לפי פשוטו, שא"כ איך הבינו עם ישראל את הנאמר, ואפילו מלה אחת כמו זכור, אם לא ישמע הזי"ן לפני הכ"ף והרי"ש לא יבין מה דבר המדבר. וגם אם נאמר שהיה נס שנאמרו בב"א, מ"מ איך האוזן שמעה שניהם כאחת, וא"ת שהיה נס ושמעו בב"א שניהם, היה לחז"ל לחדש זאת, שזה יותר נס מדיבור של הקב"ה בב"א, ועו"ק למה נס זה לא נכתב בפירוש שהיה ראוי להיות זה כתוב ומפורש בתורה יותר מכל האותות והמופתים שנכתבו.

ח. עוד שינוי נוסף בלא תחמוד: שבראשונות כתוב: "בית רעך, אשת רעך, ועבדו, ואמתו, ושורו, וחמרו". ובשניות נוסף עליהם שדה שכתוב: אשת רעך, בית רעך, שדהו, ועבדו, ואמתו, שורו, וחמרו".

ט. בראשונות כתוב: "לא תענה ברעך עד שקר". ובשניות נאמר: "ולא תענה ברעך עד שוא".

י. בראשונות: לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה, לא תחמוד. כולם בלא וי"ו. ובאחרונות כולם בוי"ו.

*

הכלי יקר כתב לבאר כל אלו השינויים בדרך אחת. עפ"י מה שאמרו רבותינו (ילקוט רמז תתקנא) שחזר הקב"ה על כל האומות אם ירצו לקבל התורה, ועשו לא רצה לקבלה בגלל 'לא תרצח'. וישמעאל בגלל 'לא תגנוב'. ועמון ומואב בגלל 'לא תנאף'. וא"כ יש לומר שהקב"ה אמר את כל עשרת הדברות לכל האומות, וכשלא חפצו בהם אמרם לעם ישראל. ובשל כך יש שינויים בדברות, כי אף שבהר סיני הקב"ה אמר את הדברות נוכח עם ישראל, מכל מקום כל האומות שמעו אותם, וכמו שאמרו חז"ל (שבת פח.) שכל דיבור ודבור של הקב"ה נחלק לשבעים לשון. והיה הקול הולך מסוף העולם ועד סופו כדי שישמעו כל האומות. ומפני שלא רצו לקבלם מחמת אותן מצוות פרטיות שהם כנגדם כמו לא תרצח לא תנאף. על כן אמר אח"כ דברות שניות בחשאי לישראל לבד, והיה בהם שינוי לפי שבהם הקב"ה הוסיף דברים מיוחדים על עם ישראל.

ובזה מיושב החילוק בין דברות ראשונות, שכיון שדברות ראשונות נאמרו גם לאומות העולם, לכך נאמר רק 'זכור'. ולא נאמר גם 'שמור'. שהרי אמרו חז"ל (סנהדרין נח:) גוי ששבת חייב מיתה, אמנם בזכירת השבת אפשר לצוות אותם, כיון שע"י הזכירה מכירים בכך שהקב"ה הוא שברא את העולם, שהרי בכלל שבע מצוות בני נח הוא שלא יעבדו עבודה זרה ויאמינו בהקב"ה.

ובזה מיושב גם החילוק בטעם שמירת השבת, שבראשונות נאמר "כי ששת ימים". שהטעם הזה נכון גם לגבי אומות העולם. משא"כ הטעם "כי עבד היית בארץ מצרים". נכון רק לגבי ישראל, ולכך רק בדברות שניות הקב"ה חזר ואמרם לישראל בחשאי.

^{מב} והוסיף הרב שיש נותנים רמז במילות 'זכור ושמור'. שהאותיות הנעלמות מ'זכר'. הם: זי"ן כ"ף רי"ש. ויוצא סופי תיבות 'נפש'. ואותיות הנעלמות מ'זכר' הם: שי"ן מ"ם רי"ש ויוצא סופי תיבות 'נשם'. רמז לתוספת נשמה שיש לכל איש מישראל ביום השבת. ולפמש"כ נרמז הנשמה יתירה דטוקא באותו ציווי הבא לישראל, לבד אבל האומות אין בהם כי אם הנפש לבד בסוד רוח נפש נשמה כידוע ליודעי מדע על כן בא הרמז מלת נפש בתיבת זכור המשותף לשניהם.

^{מג} ואף שבדיבור אנכי ה' כתוב: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים". ואם כוונתו יתברך לדבר אף לאומת העולם, לכאורה אין זה מספק שהרי הם לא היו במצרים, וא"כ יהא להם פתחון פה לומר שאינם חייבים לקבלו לאלהותו. אכן כבר ביארו המפרשים שאין הכוונה שבעבור אותה הוצאה חייבים לקבלו, שהרי בלאו הכי חייבים לקבלו מצד כי הוא ברא שמים וארץ וכל אשר בהם, ומה שתלה הדבר בהוצאה זו לומר שאפילו הוצאה זו לבד תספיק לשעבד אותך לי. וכמש"כ רש"י 'כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי'.

וגם מה בזה יש ליישב ההוספה בשבת וכיבוד אב בדברות אחרונות "כאשר צוך ה' אלקיך". כיון שמצוות אלו עם ישראל הצטוו כבר 'במרה'.^{מד} ואם היה מזכיר זאת בדברות הראשונות ממילא היה פתחון פה לגוים לומר למה לא ציווה גם לנו על שתי מצוות אלו קודם מתן תורה, שאילו היה מצווה אותנו גם קודם היינו מקבלים את התורה, אבל עתה שהתחיל לצוות לישראל ולא לנו גם עתה אין רצוננו לקבל כלל, ועם מי שהתחיל יגמור.

ומה שהוסיף בכיבוד אב בדברות שניות "למען יטב לך". יש לומר עפ"י מה שאמרו רבותינו שהכוונה לעולם שכולו טוב, ולכך הקב"ה אמר זאת רק לעם ישראל, שרק הם עתידים לזכות בו. אבל אריכות ימים שהוא השכר בעולם הזה יש גם לאומות העולם. [ומה גם שאוה"ע לא יאמינו בשכר זה, ויאמרו הרוצה לשקר ירחיק עדיו, אבל עם ישראל שהם מאמינים בני מאמינים, ואינן מהרהרים אחרי דברי ה', שייך לומר להם טעם זה].

שינויים שיש בהם הוספת מצוות ברמז

והטעם שבדברות הראשונות לא הזכיר ושורך וחמורך כי הוא בכלל בהמתך, אבל בדברות אחרונות נאמר שורך וחמורך כדי לדרוש מהם גזירה שוה, כדברי הגמרא (ב"ק נד:): 'שור שור'. לרבות איסור חסימה בכל הבהמות. 'חמור חמור'. לרבות כל הבהמות למצוות פריקה וטעינה. ונאמר הוספה זאת רק לעמ"י היות והם קיבלו עליהם את עשרת הדברות, ממילא שייך להוסיף להם עוד חיובים, אבל אוה"ע שלא קיבלו כלל את עשר הדברות לא שייך להוסיף בהם עוד לימודים למקומות אחרים.

וכן בכל שאר השינויים הנוספים בדברות היה בהם תוספת הלכה מיוחדת לישראל, שלא היה שייך לצוות על אוה"ע.

א. במה ששינה בלאו 'לא תישא' שבראשונות אמר 'עד שקר' ובשניות אמר 'עד שאו'. כיון שבא להוסיף שאסור להעיד עדות שקר אף אם לא יחייב בו את חברו, ולא יוציאו ממון על פי עדותו. וציווי זה לא שייך אלא בעם ישראל "כי שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב". (צפניה ג, יג). אע"פ שאותו דבר כזב אינו מזיק לחבירו כלום.

ב. מה ששינה בלאו 'לא תחמוד'. שבשניות שינה ואמר 'לא תתאוה'. כיון שאיסור חמידה נאמר רק אם לקח החפץ אשר חמד. אבל איסור 'לא תתאוה' הוא לחמוד אפילו בלב. (כמבואר ברמב"ם גזילה פ"א א-ב). כי רצה הקב"ה שאדם ירגיל את עצמו במידת ההסתפקות במה שיש לו. ולכך נאמר הוספה זאת רק בישראל שהם התרגלו במידת ההסתפקות בעוני מצרים והיה בידם לקבל ציווי זה לקיימו, אבל האומות שלא הורגלו במידה זו לא שייך לצוותם על זה. ובזה מיושב מדוע רק בדברות הוסיפה התורה גם את 'שדהו' כיון שקיי"ל להלכה שסתם קרקע אינה נגזלת כיון שתמיד היא עומדת ברשות בעליה הראשונים, וממילא היות ובדברות הראשונות האיסור היה דווקא אם לוקח ממש א"א לכתוב קרקע, אבל בדברות השניות שנוסף איסור על חמדה בלב, ממילא אפשר להוסיף אף קרקע ששייך לחמוד בלב אע"פ שאינו לוקח.

^{מד} עי' רש"י (דברים ה, טז) אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר (שמות טו כה) שם שם לו חוק ומשפט. אמנם ברש"י שמות ביאר שבת ופרה אדומה ודינין.

ג. ובוזה יש ליישב מדוע בראשונות הקדים בית רעך, לאשת רעך. ובאחרונות הקדים אשת רעך, לבית רעך. כי הנה הטעם שבאשה כתוב בשני המקראות 'חמדה'. ואילו בבית נוסף 'תאוה'. כיון שהתורה באה לומר חידוש בכל אחד מהם. כי באשה אמרו חז"ל (יומא כט.) 'הרהורי עברה קשים מעבירה'. ולפי אמר הכתוב לא תחמוד אשת רעך הינו לעשות מעשה שיגרום לחברו לגרשה ואח"כ שהוא ישאנה בהיתר. (כי אם מדובר בעודה נשואה הרי זה בכלל 'לא תנאף'). וכ"ש היות חמור מזה שיהא כל הזמן ב'הרהור הלב'. על אשת רעו. ואילו בבית אמרה תורה לא 'תתאוה' בלב אליו. וכ"ש שלא יבוא לידי מעשה של חמדה בפועל.

ולפי זה יש לומר שבדברות ראשונות הקדים חמדת בית לאשה, כיון שחמדת אשה על כרחך מדובר רק לאחר שיגרשה כמש"כ לעיל. ולכך הקדים בית שיש בו חומרה שחמדו בעודה ביד חברו ממש. אבל בדברות שניות שחידש איסור לא להאוות אפי' בלב, על כן הקדים אשה לבית, כיון שיותר מצוי הרהור בלב על אשה מאשר על בית, ובנקל עובר באיסור זה, לכן הקדימו.

הוספות וא"ו בד' דברות

א. מה שהוסיף בדברות שניות: 'ולא תנאף'. כיון שבא להוסיף איסור על עם ישראל אפילו ניאוף ביד, להוציא שז"ל, כי ניאוף זה יש בו צד רציחה והיינו דם זרעיותיו, כדברי הגמ' (נדה יג:): אמר רבי אלעזר מאי דכתיב (ישעיה א, טו) ידיכם דמים מלאו אלו המנאפים ביד. אבל דברות ראשונות שנאמרו גם לאומות לא רצה להחמיר עליהם כל כך כי אולי לא יוכלו לעמוד בזה.

ב. מה שהוסיף וא"ו 'ולא תגנוב': לרבות על עם ישראל איסור ניאוף עם הפנויה, שהכתוב קרא עליו "מים גנובים ימתקו". (משלי ט, יז). ופסוק זה מדבר בניאוף פנויה.

ג. מה שהוסיף וא"ו 'ולא תענה': להוסיף איסור גניבת דעת בישראל. כגון שמחניף בדיבור שאינו מתכוון לו (עי' שו"ע חו"מ רכ"ח). וכיוצא בזה, וזה בכלל דיבור שוא ובטל ובחנם והוא בכלל לא תענה ברעך עד שוא.

ד. מה שהוסיף וא"ו 'ולא תחמוד': להוסיף איסור להחניף לחברו מצד שחומד את של חבירו ומצפה לקבל ממנו איזו הנאה בעבור זה, ואם לא יחמוד למה יחניף לו בחנם.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

איזה מסימני דעקבתא דמשיחא רואים בזמן הזה ושייך לפרשת השבוע?

פֹּה תֹאמַר לְבַיִת יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל (יט, ג)

אשמח לשמוע ישוב לדברי האורחה"ק בפרשת השבוע, מה שמתחיל לתמוה על דברי חז"ל ומסיים דבריו לומר שאמרו דרך דרוש, ובעניי ביאורו הנפלא הוא גם על דרך הדרש. ואף שיהנה הקורא ללמוד דבריו מ"מ יסוד הדברים נעתיק בקצירת האומר והוא בהקדם המעלה והחסרון שיש בעובד ה' מאהבה מלעבדו מתוך יראה. המעלה של העבוד מאהבה מיוסד על הגמ' (סוטה לא). **כי שכר המקיים תורת ה' ומצותיו מיראה הוא מחצה מהעושה מאהבה (!!!)**, והוא מכח שני כתובים הבאים בהודעת שכר המצות, באחד אמר "לא אלף דור" (דברים ז ט), ובאחד אמר "לא אלפים" (להלן כ ו), ודקדק בשר האלף שהוא השומר מיראה, ושר האלפים שהוא לעושה מאהבה. והחסרון, כי העושה מאהבה, לפעמים לא ידקדק בפרט אחד מהתורה, כדרך האב עם בנו המגעגעו והמשעשעו כיון שאין עליו בחינת המורא, מה שאין כן כשתהיה קבלת התורה מחמת יראה, מדרך הירא לפחד על דקדוק אחד כעבד מרבו.

ובזה מבאר הפסוק, כי המילים "**כה תאמר**" היינו "אמירה רכה שהיא דרך אהבה וחיבה" שנאמר "**לביית יעקב**" שהם במדריגה הקטנה ועובדים ה' רק מיראה, וממשיך הפסוק "**ותגיד**" היינו "דברים קשים כגידיים שהוא דרך הפחדה ויראה", "**לבני ישראל**" - שהם מדרגה הנבחרה והמעולה אשר ישיגו בחינת האהבה. נמצאת אומר כי טובים השנים וצורך בהם לקיום התורה, וצריך כל איש מישראל לקנות שניהם, אהבה ויראה, ושניהם יחד אמרם א-ל עליון בנעימות דבריו. עכ"ד.

אנכי – אהבה, לא יהיה - יראה

והנה דברים הם שייכים גם לעשרת הדברות, כמש"כ בפרי צדיק (פרשת תרומה - אות ו') תוך דבריו וז"ל "וכמו במתן תורה שאמר השם יתברך מאמר אנכי ונתקע תלמוד תורה בלבם (כמו שאמרו שיר השירים רבה א) ואנכי שורש כל המצוות עשה שבא מצד האהבה, ואחר כך מאמר "לא יהיה" שנעקר על ידו יצר הרע מלבם (כמו שאמרו שם) לא יהיה שורש כל המצוות לא תעשה שבא מצד היראה וכמו שאמרו (ירושלמי סו"פ הרואה). וכמו כן בספר תניא (פ"ד) "כי האהבה היא שורש כל רמ"ח מצוות עשה, וממנה הן נמשכות, ובלעדה אין להן קיום בו באמת, כי אם בקיום רמ"ח פקודין, שהם רמ"ח אברין דמלכא כביכול כמ"ש במקום אחר, והיראה היא שורש לשס"ה לא תעשה כי ירא למרוד במלך מלכי המלכים הקב"ה. או יראה פנימית מזו שמתבושש מגדולתו למרות עיני כבודו ולעשות הרע בעיניו כל תועבת ה' אשר שנא.."

הלכה למעשה

והנה כתב המשנה ברורה (כ"ה, י"ד) מספר החרדים דכשאומר ואהבת את ה' וגו' יראה להכניס אהבת השי"ת בלבו שלא יהיה כדובר שקר ח"ו. ומאריך בזה בספרו שמירת הלשון (ח"ב, חתימת הספר פ"ב) ואלו דבריו "עוד באתי לעורר על דבר מה דאיתא בגמרא (ברכות י"ד ע"ב), אמר עולא, כל הקורא קריאת שמע בלי תפלין, כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, דהינו שאומר (דברים ו' ח'), "וקשרתם" - והוא אינו קושר. ואף שבדעתו לקשר אחר כך, אינו מועיל לזה, כיון שאינו קושר תכף. ולכאורה פשוט, דהוא הדין כשאומר (שם ה'), "ואהבת את ה' אלקיך" וגו', יראה להכניס אהבת ה' יתברך בלבו, והינו כמו שכתב ב"חובת הלבבות" (שער אהבת ה' פרק ג'), שיתבונן בגדלת הבורא ורוממותו [שהוא מחיה כל העולמות] ובהפוך קטנות ערך נפשו וזעירותו וזולתו, ואחר כך יכיר רב טוב הבורא עליו בהתמדת טובותיו מיום היותו על הארץ לא לפי מעשיו, ומסתיר עונותיו מבני אדם ומאריך לו. עכ"ל.

ארוחת בוקר לפני קיום מצות אהבת ה'?

ושוב מוסיף נקודה מצד הלכה שמחויב לקיים מצות ה' כל יום לפני שאוכלים וז"ל "ואם קשה לו לכוון כל זה בעת קריאת שמע, יראה להתבונן בכל זה על כל פנים פעם אחת ביום, וכי בשביל שהיא מצוה תדירית, נוכמש"כ בביאור הלכה ריש סי' א' בשם ספר החינוך, ע"ש. [שאינה תלויה בזמן, כידוע, תהיה נגרעת שלא יראו לקיים אותה על כל פנים פעם אחת ביום? וטוב שיראה להתבונן בזה אחר התפלה, קודם שיכנס לביתו לאכול, ודמיא דשאר מצות המוטלות על האדם, כמו תפלין או לולב ומיניו בחג הסוכות, דאינו אוכל קודם שמקיימן כמבואר בסימן תרנ"ב ובסימן רל"ה, עין שם, עכ"ד. הרי לך דברינו בכותרת כאן "ארוחת בוקר לפני אהבת ה'?" להדגיש עד כמה מצוה זו שייכת לקיים לכה"פ פעם ביום, ואינה מיוחדת רק לבעלי מדריגה, וכלשון החינוך (מצוה תי"ח) "ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות".

ביאור בפסוק "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" לאור המבואר

ויש לצרף לזה ביאור בפסוק (תהלים קי"ט, ע"ב) "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" (שעלה ברעיוני בעמדי פעם מול ציון קדשו של הרשב"י ערב ל"ג בעומר), בהקדם שלש הקדמות. וזה יצא ראשונה. ידועים דברי הרמב"ם (הלכ' יסודי התורה פ"ב ה"ב) "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו.. ומרחיב בזה התניא (פרק ג') לבאר כי החכמה והבינה והן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו ופחדו כי השכל שבנפש המשכלת כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה'.. נולדה ונתעוררה מדת יראת הרוממות במוחו ומחשבתו לירא ולהתבושש מגדולתו ית' שאין לה סוף ותכלית ופחד ה' בלבו, ושוב יתלהב לבו באהבה עזה כרשפי אש בחשיקה וחפיצה ותשוקה ונפש שוקקה לגדולת אין סוף ב"ה.

עוד נקדים מה שמצינו בספה"ק (ע' בבאר מים חיים בתחלת בראשית) כי לפעמים נקראת החכמה על שם האל"ף בסוד הכתוב (איוב ל"ג, ל"ג) "ואאלפך חכמה". וכמו כן

לפעמים הבינה נקראת על שם האל"ף, על דרך דאיתא בגמ' שבת (קד.) "מאי אל"ף? אלף בינה.

וההקדמה השלישית מש"כ בספר ראשית חכמה (פתיחה לשער היראה) "שעיקר עסק התורה הוא ביראה ואהבה, וזה לשונם (תיקונ"ז), ואורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחת לעילא, עכ"ל. [והנה ידוע מה שאמר החפץ חיים להיהודי שפחד ממאמר זה שתורתו לא פרוחת לעילא בלי אהבת ה' ויראת שמים, והרגיע לו בסיפור שאופה התלונן על פרנסתו ושוב פגש בו בימי המלחמה העולמי הראשון, והיה שש ושמה, וביאר, כי בזמן מלחמה שמחים שיש לחם והקונים לא מקפידים אם נאפה כראוי או לא, וכמו כן בימים אלו דעקבתא דמשיחא, שמחים בשמים שלומדים ומתפללים, ולא מקפידים אם הוא בשלימות האהבה ויראה – אולם כמובן, כל זה בתורת חיזוק ונחמה, אבל בודאי כל כמה שביכלתינו חייבים להתעורר באהבה ויראה בעת שלומדים ומתפללים שיהיו פורחות לעילא].

לאור זאת נחזור לביאור הפסוק – כי זהו גופא כוונת דוד המלך נעים זמירות ישראל, אשר איזהו תורה הוא טוב? אותה תורה שבא מתוך אהבתו ויראתו. תורה שבא מכח החכמה והבינה שהולידו אהבה והיראה, ובלשון המשל כנ"ל היינו הכסף והזהב. "טוב לי תורת פיך – מאלפי" שבא מכח השתי אלפי"ן, האל"ף של החכמה והאל"ף של בינה, "זהב וכסף" המוליד יראה ואהבה - האלפי"ן של אהבה ויראה. אותה תורה יביא האדם לדביקות נפלא בו ובתורתו ויעלה ויעשה נחת רוח גדול לפניו יתברך

יראת חטא ימאסו

והנה בספר מנרת הזהב (פ' ואתחנן) מביא מהרבי ר' זושא מאניפולי זי"ע "א איידילער (-עדין) ווארט" – שכמובן יש ליקח בזה הנקודה הרצויה, וכפי שיבואר. והוא על מאמרם ז"ל (סוטה מ"ט): אודות עקבתא דמשיחא – "ויראי חטא ימאסו" בביאור חדש והוא, כי יבוא זמן וימאסו את מדרגת יראת חטא וירצו לעבוד את ה' רק באהבה! והנה מציאות זו רואים אנו מול עינינו, ולדוגמא בעלמא, מה שפעם רעדו בחודש אלול מאימת ופחד הדין, הרי בימים אלו, המציאות יורה שהאדם נתעורר ביותר ע"י מדת האהבה. והנה כמובן, זאת התורה לא תהא מוחלפת ומצווים אנו ביראת שמים בלי שום שאלה, ורק המכוון, כי אם ידע ויכיר האדם שיתעורר יותר ע"י מדת האהבה הרי ממילא ישקיע בזה כח ומוח יותר.

במשנת החינוך

ודבר זה מצינו גם במאמר – והשבות אל לבבך" מהגה"צ ר' יצחק משה ארלנגר שליט"א מגדולי המקובלים בדורינו עמוד 15 שכותב על ביאורו של הר"ר זושא "ונראה לפרש שהלא איך זה נכנס במשנה שמונה את כל הצרות שיהיו בעת חבלי משיח ושיהיה בן קם באביו וכו' וחשבתי שבדיבור זה אנו למדים התחזקות נוראה ונפלאה מחזיקים מעמד בזמן עקבתא דמשיחא, עם "ויראי חטא ימאסו" - צריכים להכניס אהבה בילדים, וגם בעצמו - אפילו לדלג על מדרגה העיקר לעורר את האהבה לה', כתוב כאן עצה עמוקה

איך מחזיקים מעמד באלו השנים הקשות, להכניס אהבה בבתים ובילדים ובבנות ובכל מסביב - אהבת השם", עכ"ד.

ילד בן שנה אחת, אינו מבין השפה של דין ומכות, אבל השפה של אהבה וחיבה, חיוך וסבר פנים יפות מבין בבירור. וכמו כן בדורינו עקבתא דמשיחא בדרך כלל כאשר ניגשים באהבה ובחיבה יתירה יכולים להשפיע הרבה יותר. אולם בכל זאת חייבים לחזור לדברי האורהחה"ק ולזכור, כי אף "בני ישראל" שהם במדריגת אהבה, חייבים עדיין ל"ותגיד" דברים קשים של יראה, כי סוף סוף הא בלא הא לא סגי. שנזכה שיקובל תפילתינו "וישם בלבנו אהבתו ויראתו", אכ"ר.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד

היו הרבה ששמעו על קריעת ים סוף ומלחמת עמלק אבל יתרו 'שמע'

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהְיָן מִדִּין חֲתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם (יח, א) וברש"י: מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק.

כתב הרב יעקב ישראל ביפוס שליט"א בספרו ילקוט יוסף לקח (עמ' קנב) ידועה ומפורסמת השאלה הנשאלת כאן מאליה: וכי יתרו היה היחיד ששמע על קריעת ים סוף, והלא מקרא מפורש הוא (שמות טו): "שמעו עמים ירגזון, חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען"? אומות שלמות שמעו נבהלו ופחדו. מדוע, איפוא, רק יתרו הסיק את המסקנות המתבקשות? הגר"א דיסקין שליט"א מביא בספרו "נחל אליהו" את תשובתו של הגר"ש שבדרון זצ"ל אשר ביטא את תשובתם של רבים לשאלה נוקבת זו, על ידי סיפור מהחיים המוביל אותנו להגדרה ממצה של יסוד בהשקפה.

מעשה בצלם עיתונות אשר קיבל זכיון בלעדי לצלם תמונות בקו החזית של אחת המלחמות שנערכו כאן בארץ. באותה תקופה לא היה מקובל לצלם בשעת הקרבות, דבר שהיה כרוך גם בסכנת חיים גדולה. מכל מקום אותו צלם הצליח לקבל רשות מיוחדת לעשות זאת, אחרי שהפעיל בני אדם שונים שלחצו והשפיעו על הגורמים המתאימים בשלטון. הצלם עשה מלאכתו ללא ליאות ותוך כדי נטילת סיכונים גדולים, וחזר מן המערכה בריא ושלם. בשובו לביתו לשלום, אמר שהכל היה כדאי, למען ההכנסות הכספיות העצומות שהיו צפויות ממכירת התמונות ברחבי העולם.

אולם למגינת לבו ציפתה לו אכזבה מרה. כאשר מסר את המצלמה שלו למעבדה לפיתוח תמונות, הבחינו אנשי המעבדה שהלה שכח להטעין פילם במצלמה. תפקיד הפילם הוא לקלוט את התמונה, והוא הבסיס לפיתוח התמונה אחרי תהליך מסויים. כיון שלא היה פילם במצלמה, לא נקלטו התמונות שצילם, ולכל צילומיו לא נשאר זכר.

הוא הדין, אמר ר' שלום, גם בעניננו ובכל ענייני העולם הרוחני. אפשר לשמוע ולראות, אך כדי לקלוט ולעכל עד שהדברים יעשו רושם לצורך זה יש להטעין את הלב ב"פילם". אמנם העמים שמעו, אך ליבם לא היה פתוח כדי להתרשם ולהסיק את המסקנות המתבקשות. הם נבהלו, רעדה אחזתם ואף נמוגו, אולם ליבם היה נעול. אכן יתרו היה יחיד, ייחודו היה בכך שלא רק שמע אלא גם קלט את הדברים בלבו הפתוח. לכן "שמע שמועה ובא".

יש בדברים אלה מוסר השכל לכל אחד מאתנו : אפשר לראות נסים או שאר מחזות מסעירות, יתכן גם לשמוע שמועות מזעזעות או שיחות מוסר וכן דברי התעוררות מופלאים, ולא להתפעל. נכזה היה לבן הארמי, לפי דברי "משך חכמה" על הפסוק (סוף פרשת ויצא) "וישב לבן למקומו". שבעוד שאותם הנמצאים במחיצתו של צדיק, מושפעים ממנו לטובה ומתעלים, שב לבן למקומו הראשון, דהיינו: נשאר במצבו הרע בדיעות ובמידות, רמאי ואוהב ממון].

לעומת זאת, מי ששם לבו לדברים ובנוסף לאזניו הכרויות לשמוע ועיניו הפקוחות לראות, הוא שם ליבו לדברים, הוא יושפע ויתפעל ויפיק מהם את התועלת הנכונה. על זאת ביקש שלמה המלך ע"ה (מלכים א ג): "ונתת לעבדך לב שומע".

ר' יוזל מנובהרדוק זצ"ל, שנודע לימים כהסבא מנובהרדוק, היה אברך מטופל בילדים ועסק במסחר לפרנסתו. בשלב מסויים נפגש עם הגר"י מסלנט זצ"ל והושפע מאד ממנו עד שעזב כל עסקיו והתמסר לתורה ומוסר. מספרים ששאלה אחת של הגר"ס הביאה לתפנית החדה הזו. שאלה זו נאמרה לו כתגובה על מה שאמר ר' יוזל שהוא עוסק בענייני הפרנסה כדי שיהיה לו ממה לחיות. ואז שאלו הגר"ס: האם יש לך כבר מה שדרוש כדי למות?! [כוונתו היתה האם יש לו עם מה לבוא בשערי גן עדן]. מיד פרש מכל עיסוקיו, והלך לעסוק בתורה. הנה לנו דוגמא של אדם בעל "לב שומע".

דוגמא נוספת יש לנו מסיפור חייו של המשגיח הג"ר יחזקאל לוינשטיין זצ"ל,

בספר "מרביצי תורה ומוסר" (כרך רביעי, עמ' רו):

כשמלאו לו י"ג שנה שלח אותו אביו לעבודה בחנות פרחים, כמחלק פרחים לבני העשירים. אולם כפי שהוכיחה אחריתו, הועידו אותו מן השמים להפיץ פרחי ניחוח מסוג אחר. להביא בושם של אמונה בליבות אלפי תלמידיו ותלמידי תלמידיו למושבותיהם. אך בנסיבות השעה ההיא, נאלץ לצאת לעבודה והתעסק זמן ניכר במלאכות שונות, כדי להרויח את פת לחמו, ולפרנס את משפחת אביו.

אורח חייו השתנה ברגע אחד, בעקבות מאורע שאירע לו. פעם אחת, כאשר הלך ביום ששי לטבול במקוה, נגנב ממנו כל הכסף שהשתכר. מיד אמר לנפשו: אם כזה הוא הכסף, נכס אשר אפשר להינשל ממנו בן רגע, לא כדאי לאבד בגללו את החיים. ובאותו מעמד החליט על דעת עצמו להתמסר מכאן ואילך ללימוד התורה.

מיד אחר השבת קם ונסע לראדין, ללמוד במחיצתו של ה"חפץ חיים", והתוודע שם אל הג"ר ירוחם ליבוביץ שכיהן בישיבה כמשגיח רוחני. השיחה הראשונה ששמע מר' ירוחם עשתה עליו רושם כביר, וחוללה מפנה בחייו. הוא הרגיש אז, כפי שסיפר בערוב ימיו, כי אי אפשר לאדם לחיות בלא לימוד המוסר, וכי זהו ענין הנוגע לפיקוח נפש ממש! עכ"ד.

היו רבים שנגנב להם כסף, אולם לר' יחזקאל היה "לב שומע".

לתגובות: P0583271323@gmail.com - כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

בין השתיקות

אָנְכִי ה' אֶלְקִיךָ (כ, ב)

כשדיבר הקדוש ברוך הוא על הר סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו, ואמר אנכי ה' אלקיך (שמות רבה כט, ט)

"בין השתיקות" - מהספר "יד אהרן" (ממחברי זמננו):

ישנה 'שתיקה' וישנה 'שתיקה'.

ישנה 'שתיקה' הבאה במקום דיבור. באותו מקום שהיה צריך לבוא דיבור, הגיעה השתיקה ותפסה את מקומה. כל מהותה של השתיקה אינה אלא החרשה, בלימה, עצירת-הדיבור. המדבר החשה והיסה, דמם וחסם פיו מְדַבֵּר דברו. הצניף מילותיו פנימה.

ישנה 'שתיקה' הבאה כשפה עצמאית. שפה מרובד אחר, בעלת מימד שונה, בעלת ניבים ומילים, ביטויים וקולות, מעולם אחר. שפה זאת אינה מחליפה שום שפת אנוש. אינה נכללת בין השפות הנלמדות בעולם כולו. אומנות היא ולא מלאכה. צחה וזכה, ברה וצלולה, נבחרת ומרוממת מכל הלשונויות גם יחד.

שתי שתיקות הללו שני 'דינים' המה במהות השתיקה, וחלוקים הם מעיקר יסוד דינם. אין דינו של זה כדינו של זה. אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו במלוא המילה.

שתיקה אחת: 'מי שבולם עצמו בשעת מריבה'. שתיקה שבה האדם לא מדבר אלא שותק, מחריש ועוצר עצמו.

שתיקה שניה: 'מה אומנותו של אדם? ישים עצמו כאלם'. שתיקה שבה מדבר כאומן. בשפת אלמים.

בעולם המתקשר שבימינו, רב המלל עד למאוד. גלי המיה שטפו את עולמנו. בלילת שפות ודיבורים. בין דיבור לחברו, נדירים מאוד הבריות היודעים לשתוק ולהחריש, להוקיר שתיקה נאה כהלכתה, להרימה לנס מעל כל אות ומילה. הלוא מרוב דיבורים שכחנו איך שותקים. יותר נכון, מגיל ילדות למדנו איך לדבר, אך מעולם לא שמנו על לב להבין איך לשתוק.

*

'כי אתי רב דימי אמר: אמרי במערבא, מלה בסלע, משתקותא בתריין. אם תרצה לקנות הדבור בסלע, תקנה השתיקה בשתיים' (מגילה יח ע"א ורש"י שם).

מסופר על בעל ה'לב-שמחה':

פעם אחת שאל חסיד אחד: מה עדיף, שתיקה או דיבור?

נענה הלה: ודאי שתיקה, הרי 'מילה בסלע ושתיקה בשנים'.

נענה לו רבו: וכי איזה סוחר אתה? הרי השתיקה היא אחת, ולדבר אפשר ללא גבול, ואם כן משתיקתך תצבור רק סלע, ואילו מדיבורך תאסוף מעות הרבה!
כשנאלם מדום חסידו הוסיף ואמר: בכל אופן השתיקה עדיפה.

עפר אני תחת כפות רגלי שולחנו, אך ממוצא הדברים, בהארה זו עצמה, שוברה בצידה. כי אם 'שתיקה' באה במקום דיבור, בלימה של מילים היא. כל מילה שנחסמה שווה שתיים. אם המילה כשהיתה מדוברת היתה שוה סלע, עתה עם שתיקתה - מחירה עלה כפלים ושוה שתיים. בשתיקה זו הזורמת ללא לאות, מתממשת החלפה תדירה של מילים בשתיקות. שתיקה אחת על כל מילה, לא שתיקה בודדה ארוכה.

*

'רחל תפסה פלך של שתיקה, עמדו כל בניה בעלי מסתורין. בנימין: 'ישפה' - יש פה, יודע במכירתו של יוסף ואינו מגיד. שאול: 'ואת דבר המלכות לא הגיד'. אסתר: 'אין אסתר מגדת'. בשכר צניעות שהיה ברחל יצא ממנה שאול. בשכר צניעות שהיה בשאול יצאה ממנו אסתר' (מגילה דף יג ע"ב ובר"ר ע"א).

בהצנעת מילים, בהצנפתם פנימה עלי חביונם, תופסים פלך השתיקה. מהות 'שתיקה' זו היא, ב'אין מגדת', 'לא הגיד'. לא הוציאו מילותיהם חוצה. שמרו על פיהם בלום. עצרו את לשונם, הצניעוה בין שיפתותיהם. כבודה של בת מלך פנימה. שכר הצנעה זו היא מלוכה. מנהיגים עולם בהגה פיהם, מולכים על לבת געש המילה. (דברנא דעמה) [רבה דעמיה, מדברנא דאומתיה], 'דבר מלך שלטון' (קהלת ח, ד).

'אגרא דבי טמיא - שתיקותא' (ברכות ו ע"ב). שכרו של בית האבלים - שתיקה. כי אין המנחמים רשאים לומר דבר עד שיפתח האבל (מהרש"א על פי מועד קטן כח ע"ב). שתיקה האומרת 'אין לנו מילים נוכח שברך'. מה עדשה אין לה פה, אַבְּל אין לו פה (ילקוט שמעוני פרשת תולדות רמז קי), עמך בצערך אנו.

שתיקה ללא מילים, עקרה ממילותיה, מחשה ודוממת. מרירה מטיפת חרבו - הנוטפת מרר ונהי, מנדן מלאכתו של המות.

*

'תני בר קפרא, יפה שתיקה לחכמים, קל וחומר לטפשים. וכן שלמה אומר: 'גם אויל מחריש חכם יחשב', ואין צריך לומר חכם מחריש' (ירושלמי פסחים פ"ט ה"ט).

בין השתיקות מתחבאת לה עוד שתיקה נוספת. כמו שיש דבור של שקר כך ישנה שתיקה של שקר. שקר לבן או אפור, לא נאמר מפורש אלא יוצא מן הדברים. שתיקה מתחמקת או רועמת, כתובה בין השורות, מכללא איתמר. שבירת האמת למחצה, שלישי, ורביעי.

יש 'דובר' שקרים ויש 'שותק' שקרים. 'והמשכיל בעת ההיא ידום'. יודע מה לא לומר, יקשה על מאזיני שתיקתו לדעת אם שתיקתו כאויל או כ'סיג לחכמה שתיקה'. מעלה

קשיים לפענח צפונותיו. מה הוא לא מספר כשהוא שותק, את אוילותו או את חכמתו המסויגת.

מעשה בשנים שבאו לדון בדין תורה, לפני המרא דאתרא. הראשון טען את טעונו, פרס את קבולנותו כשמלה. השמיע דברים כדורבנות לפי מסכת תביעותיו. בהגיע תור הנתבע לענותו דבר, נאלם דום, כמי שעומד באמצע תענית דבור. כל נסיונותיו של הרב לדובבו עלו בעוויות פנים וידיים, בנענועי ראש, כשהוא מפטיר את תנועותיו בהברה אחת בודדה - 'נו'. פעם 'נו' אחד בודד כתשובה, פעם 'נו, נו' כפול, כתשובה, 'נו' אחד מוטעם לצד זה, ו'נו' שני עולה לנגדו - 'נו, נו'. עד שפקעה סבלנותו של הרב, וכה ענה לו לאמור: אם 'נו, נו' גם זו תשובה, עתה הבנתי איך דיבר אתונו של בלעם...

*

'מאי דכתיב (תהלים סה, ב) 'לך דמיה תהלה? סמא דכולה משתוקא. מבחר כל הסממנים היא השתיקה, שלא להרבות בדברים, והיינו 'לך דומיה תהלה' (מגילה יח ע"א ורש"י שם).

השתיקה שמעל כל השתיקות, אם כל השתיקות, היא, 'לך דומיה תהלה'. הדומיה עצמה נהפכת לתהילה.

ישנה כאן שפה אחרת, שפה שבה מדברים, דובבת הדומיה תהילת השם יותר ממלים רבות גם יחד. הפה הוא קולמוס הלב, מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון, עם הדבור השתיקתי דובר אמת בלבבו. אילו פינו מלא שירה כים, ולשונו רינה כהמון גליו, ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע, ועינינו מאירות כשמש וכירח, ידנו פרוסות כנשרי שמים ורגלינו קלות כאילות, אין אנחנו מספיקים להודות.

*

'אמר רב אבהו בשם רבי יוחנן: כשנתן הקב"ה את התורה, צפור לא צווח, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש, הים לא נודעזע, הבריות לא דברו. אלא העולם שותק ומחריש. כשדיבר הקב"ה על סיני, השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו, ואמר 'אנכי השם אלקיך' (שמו"ר כט, ט).

שתיקה למעלה מחברתה:

תחילה הפסיק כל העולם כולו את שיחו ושיגו. הדיבור נאלם דום, והעולם היה שותק ומחריש.

אחר כך הגיעה השתיקה השניה שדרכה יודעים הבריות שאין דבר חוץ ממני, שבה הדברה 'אנכי השם' פורצת מתוך השתיקה הסופית. מתוך האדם עולה צלמו. מקרקעית נשמתו עולה שירתו השמימה, גם נצבה מולו, לוחשת לו: 'מבשרי אחזה אלוק'. אין עוד דבר חוץ ממני - הבורא!

תהילת עולם חקוקה בלוחות ברית אדם ואלוקו, עולה מן השקט השליו המציף את הנפש, מנגינה בטעם עליון, רוחשת מן הדממה, חרותה באש שלהבתיה, נותנת עצמה בזמר והלל. תהילה שכולה דומיה.

'אמר רב יצחק: מאי דכתיב 'האמנם אלם צדק תדברון'? מה אומנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאלם' (חולין דף פט ע"א)

מרן המשגיח הג"ר מאיר חדש זצ"ל היה אומר: גם אם ידבר אדם את הדבר הנפלא הנעלה ביותר, פיו יפיק מרגליות נוצצות, לכלל שתיקה לא יגיע.

- גם אם 'צדק תדברון' אין לוותר על ה'אלם'. 'ישים עצמו כאלם', ישתוק!

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס

"בת קול" – הקול שלא פסק

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהֵיטֵב הַפֶּקֶד וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וְעָנָן כְּבֵד עַל הָהָר וְקַל שֶׁפָּר חֶזֶק מְאֹד
וַיִּחָרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחְנֶה (יט, טז)

אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב (הר סיני) ומכרזת
ואומרת, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו' (אבות פ"ו מ"ב)

אחר שפסקה הנבואה מישראל דהיינו אחר תקופת חגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים
אחרונים, בראשית ימי בית המקדש השני, היה קול מחודש לשעתו מהבורא יתברך
להודיע סודו ליראיו ואותו קול קראוהו 'בת קול' (תיו"ט יבמות פ' טו' מ"ו). כדאיתא בגמ'
יומא (ט' ע"ב), שבזמן בית שני נותרה 'בת קול': כדתניא משמתו נביאים האחרונים חגי
זכריה ומלאכי, נסתלקה רוח הקודש מישראל, ועדיין היו משתמשים בבת קול.

בגמ' בבא מציעא (נט' ע"ב) בסוגיא של תנור של עכנאי, מצינו מחלוקתם של רבי
אליעזר וחכמים בזה הענין, והביא רבי אליעזר לחכמים כמה הוכחות שהלכה כמותו,
ולא קבלום. ויצאה בת קול ואמרה שהלכה כרבי אליעזר. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר
(דברים ל'): לא בשמים היא. וביאר רבי ירמיה שכיון שכבר ניתנה תורה לעם ישראל בהר
סיני שוב אין משגיחין בבת קול שכבר כתב הקב"ה בתורה (שמות כג' ב'): אחרי רבים
להטות. וביאור הדברים הם, שחכמים יכולים להכריע בהלכה עפ"י הבנתם וזה ציווי ה',
ואע"פ שהבת קול מן השמים אמרה שהלכה כרבי אליעזר? ההכרעה היא כפי הבנת רוב
החכמים (עי' בספר החינוך סי' תצו').

תוס' במס' סנהדרין (יא' ע"א, ד"ה בת קול) מבארים, מדוע קוראים לקול זה 'בת קול',
ז"ל: יש אומרים שלא היו שומעין קול היוצא מן השמים, אלא מתוך אותו קול יוצא קול
אחר, כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו
שומעין לכך קורין אותו בת קול, עכ"ל. ובתוס' הרא"ש (שם) הוסיף: ויש מפרשים לפי
שהוא יוצא במדה ואין כל אדם שומעו אלא הראוי לשומעו. (ע"ע מה שפי' בזה התוי"ט
יבמות פט"ז מ"ו, וכן מדוע נקרא זה 'בת קול' ולא בן קול)

עוד ענין של בת קול מצינו בחז"ל שאינו דומה להנ"ל, והוא דאמרינן במתניתין יבמות
(טז' ו'), ומשיאין (את האשה) על פי בת קול. ופי' הרע"ב, אם שמעו קול צווחת פלוני מת.
ובתפארת ישראל ביאר, רצה לומר אף שלא שמעו הקול עצמו, רק ההברה היוצא מהקול
כמדבר ביער או בעמק ששומע הד הרים, כאילו המלות נשמעות בכפל.

עוד סוג של בת קול אנו מוצאין בפ"י התפארת ישראל על דברי המשנה במס' אבות (פ"ו
מ"ב): אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב (הר סיני) ומכרזת

ואומרת, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו'. וביאר: אמרו הטבעיים בספרי [גיעאגראפיע] שגם עכשיו סביב להר סיני נשמע באויר שממעל להר תמיד קול הברה כעין קול רעם דברים ואין מבין, וזה דבר פלא. ולפע"ד לאלה רומז רבי יהושע בן לוי, שהקולות הנשמעים שם יתנו רמז להאדם להזכירו מתן תורה, וכי עכשיו ירעם על הדור על שאינן מכבדין אותן כראוי לשמור מדותיה כראוי, וזהו הקול הקטן החוזר מקול הגדול שנשמע אז ביום הקהל בעת מתן תורה, וזהו בת קול דקאמר הכא, רצה לומר קול שנולד מקול אחר.

ויש מי שרצה לפרש שזהו הפי' בתרגום עה"פ (דברים ה' יט'): את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף וגו'. ופי' אונקלוס: קל רב ולא פסק. וביאר ברש"י (באה"ד): כי קולו חזק וקיים לעולם, ע"ש. והיינו שהקול הוא לא נפסק אלא נשאר מעל להר בת קול כעין קול רעם דברים לדורות כדי לעורר לבות בני אדם לעסוק בתורה תמיד.

אמנם בפירוש מדרש שמואל (שם) ביאר: ראוי להבין דכיון שהבת קול זאת באה להתרות לבני אדם שיעסקו בתורה תדיר היה ראוי שישמעו אותה כל העולם. לכן אפשר לומר שהענין הוא דרך משל לפי שהתורה ניתנה בהר חורב שהוא הר סיני ושם נשבעו כל ישראל לעסוק בה יומם ולילה, א"כ כשישראל אינם עוסקים בתורה צריך שיחשוב האדם כאלו הר חורב בעצמו מכריז ואומר אוי להם לבריות מעלבונה של תורה והעלבון הוא זה שכיון שהתורה מאז היתה משתעשעת לפניו יתברך וכמ"ש הכתוב (משלי ח' ל'): ואהיה אצלו אמון. וגם המלאכים התאוו אותה ואמרו תנה הודך על השמים והשי"ת נתנה לבני האדם והשליך משמים ארץ את תפארתה והסירה מגבירה בהיותה חלק לבן אדם ילוד אשה וכל זה העלבון התורה סובלת אותו כאשר בני אדם עוסקים בה כי כן היה רצון קונם. אמנם כאשר יתבטלו ממנה ויניחו אותה בקרן זווית בודאי כי אז תחיל תזעק בחבליה, ואז השי"ת יתבע עלבונה מבני אדם.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

בדין האם דיין יכול לעבוד עבודה

וְאִתָּה תִּחְזָה מִכָּל הָעָם אֲנָשֵׁי חֵיל יִרְאֵי אֱלֹקִים אֲנָשֵׁי אֱמֶת שְׂנֵאֵי בְצַע וְשִׁמְתָּ עֲלֵהֶם שְׂרֵי
אֲלָפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת. וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל
וְבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן וְשִׁפְטוּ הֵם וְהִקְלֵ מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתְּךָ (יח, כא, כב)

מקור הדברים: קידושין ע'. דאיתא התם: אתא אשכחיה דעביד מעקה, א"ל לא סבר לה
מר להא דאמר רב הונא בר אידי אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור
בעשיית מלאכה בפני שלשה, א"ל פורתא דגונדריתא הוא דקא עבידנא. ומבאר רש"י
אסור לעשות מלאכה בפני שלשה, דגנאי הוא ושפלות לדור שכפופים לזה שאין לו מי
שיעשה מלאכתו, והרמ"ה פירש הטעם כדי שתהיה אימתו עליהם ולא יזלזלו בו,
והמאירי כתב ראוי לו לנהוג בעצמו שררה שלא יזונו עיני הבריות ממנו דרך הדיוטות עד
שיהא בעיניהם כאחד מהם, ולא יהיו דבריו נשמעים ומתקבלים, מכאן אמרו שלא
לעשות מלאכה בפני שלשה. והיינו דלרש"י זהו משום גנאי לדור, ולרמ"ה והמאירי וכן
איתא בטור ובשו"ע הוא כדי שלא יתבזה בעיני הבריות ואז לא יזלזלו בו, ויקבלו דבריו.

ולפי"ז יש מקום להקשות, מהגמ' שם דאיתא שעשה מעקה, ולכאוי' הוא מלאכה, עוד
יש להקשות מהא דאיתא בשו"ע (או"ח סימן ר"נ ס"א) דישתדל אדם להכין בעצמו שום
דבר לצורך שבת כדי לכבדו, וזהו כבודו שמכבד השבת, ולכאוי' אמאי לא חיישי' שיתבזה
בעיני הבריות, וכמ"כ יש להקשות על מה שרואים עינינו גדולי הדור מתעסקים במצוות
וכגון בשאיבת מים לצורך מצות מצוה, ובבניית סוכתם, ועוד ועוד דברים. ובאמת יש
להקשות עוד, מאי שנא מזקן ואינו לפי כבודו דהבאנו לעיל בהרחבה דלהרבה שיטות
אינו יכול למחול. עוד יש לחקור הגדר במלאכה, אם זה דוקא פעולה של בזיון והיינו
התעסקות בפועל במלאכה, או אף לסחור במסחר וכדו'.

והנה המאירי כתב דמ"מ עשיית מלאכה מועטת במקום מצוה בביתו התירו, כגון מעקה
וכיוצא בו. וחזינן בדבריו ג' תנאים, א. מצוה, ב. בביתו, ג. מלאכה מועטת. והק' המהרי"ט
מה בכך שזה דבר מועט, ותי' כיון שזה מצות עשה וצריך לברך ע"ז, ומצוה בו יותר
מבשלוחו, ויעויין במג"א (או"ח סימן ר"נ סק"ב) דכתב דה"ה בכל מצוה יכול לעשות
בעצמו משום דמצוה בו יותר מבשלוחו, וכ"כ המקנה, דבכל דבר מצוה שרי לעשות, וכמו
שמשה רבינו הקים את המשכן בעצמו, וע"ש.

בשו"ת חות יאיר (סימן ר"ה) דן בהרחבה אי ת"ח יכול להתבזות לשיר בכלי זמר בפני
חתן וכלה לשם מצוה, ותלה במח' הראשונים בהשבת אבידה בזקן ואינו לפי כבודו, אם
מותר לו להשיב. וכתב דבדבר שבקדושה מותר לכו"ע, וע"כ כתב המהרי"ל שת"ח היו
עוסקים בעצמם בבניית הסוכה, וע"ש לגבי שאיבת מים לצורך מצות מצוה, וחידש שם

דדוקא מצוה שבין אדם לחבירו אסור להתבזות, אבל מצוה שבין אדם למקום מותר לשם מצוה, ואין בזה חסרון של ביזוי כבוד תורתו.

ובפמ"ג (סי' ר"נ משב"צ סק"ב) כתב דע"פ משכ"ת השו"ע לגבי כבוד שבת, שזהו כבודם של ת"ח שעוסקים בעצמם בהכנת צורכי שבת, מתו' קושיית החות יאיר, דזהו כבודם שעוסקים במצוות וניכר שעושה לשם מצות ה' יתברך, משא"כ אם אין ניכר, וכגון באבידה שאין כולם יודעים שמחזיר אבידה. במשנ"ב (שם ביה"ל ד"ה כי) הוסיף על דבריו, דמה שר"נ עסק במעקה, כיון שהוא דבר שהכל יודעים שעוסק במצוות ה', אבל באבידה אסור כיון דאין הכל יודעים מזה.

ולאור זה יוצא לן, דהגדר הוא, שכל שעוסק במצוה לשם ה' וכולם יודעים שעוסק במצוה שרי לעשות, אבל אם אין הכל יודעים שזהו מצוה, אסור לעשות, כיון שמתבזה בעיני האנשים.

הכסף הקדשים כתב להלכה דכל מלאכה שהיא לשם שמים והיא מצוה אין בזה קפידא, אכן כתב דלכתחילה ראוי להעלים אם אין עי"ז תועלת הנמשך. ונראה כונתו דלדוגמא כשרוצים להורות הלכה לרבים ע"י המלאכה מותר לכתחילה, וכ"כ הערך שי, דכל שיש ענין להורות הלכה לרבים, מותר לת"ח לעשותו. וע"ע בכס"ה דכתב דבמלאכת עראי אין חשש, ובהכשר מצוה כשזה מלאכה קבועה ביגיעה קצת אין חשש, כיון שמרבה כבוד שמים, שאין חשש פחיתות כבוד ע"י מלאכה שהיא מלאכת שמים, ובפרט אם אינו עושה דרך קבע ממש. וחזו"נ דלא חילק אם ניכר שעושה מצוה או לא.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן מ"ו סק"ה) שאלוהו, אם הא דאסור לעשות מלאכה לת"ח הדין דינים, הוא דוקא במלאכה גופנית כעין מעקה, או גם רואה חשבון עו"ד ורופא וכדו'. וכתב להלכה דמוכח מהחות יאיר הנ"ל שכל דבר שמקבלים ע"ז שכר נחשב בזיון, מלבד מה שעושים לצורך מצוה, וע"כ הרמב"ם היה רופא, כי היה עושה לשם מצוה, וע"כ ר"נ היה עוסק במעקה. ובמק"א (ח"ד סי' ע"ח) כתב באריכות גדולה, ומביא מהרבה פוסקים דמלאכת מצוה מותר לעשות, כיון דאם עושה לצורך מצוה שבח הוא לו, וכתב דבעי שיהיה נודע וניכר לכל שעשה לשם מצוה, וע"ש די"ל דלרמב"ם דאסור לקבל שכר על התורה, א"כ מותר להתפרנס דאדרבא יש בזה קידוש ה', דלא לוקח שכר על רבנותו, ולחולקים שמותר ליקח שכר מהקהילה, א"כ אסור לעבוד כדי להתפרנס. עוד כתב דיש לחלק בין ידיעה לראיה, שראיה שרואים אותו עושה מלאכה אסור, אבל בידיעה בעלמא אפשר דמותר להתפרנס. ומסיק שם להלכה בסוף התשובה, דצריכים הקהל לפרנס את רבם בדרך כבוד שלא להצטרך לבריות, וגם לא להכנסה צדדית, דהוי ביטול תורה ומילתא דעבידא לגלויי, ואם אין לו אפשרות לקבל שכר, צריך לבחור בדבר שיש בו הכי פחות בזיון הקהילה, וכ"ז דוקא בצנעא, אבל אם א"א בלא"ה שלא יקבל ע"ע להיות רב ודיין על הציבור, והדברים נוקבים.

ולכאו' לאור כל הנ"ל יוצא דאסור לדיין לעבוד עבודה המכניסה לו שכר, אלא לשם מצוה כשנודע שהוא מצוה. ולפי"ז נראה דאסור לדיין להיות טוען רבני לדוגמא.

אכן בכסף הקדשים כתב קולא גדולה בזה, שכ"ז נאמר דוקא על הראב"ד שבעירו שאין לדון אצל זולתו, אבל אצל אחר אי"ז בגדר דיין על הציבור, ובעיירות גדולות זה רק אצל דיינים שמתפנים מכל עסקיהם לדון, וצ"ע. ויעויין עוד בזה בשו"ת דובב מישרים (ח"ג סימן מ"ז), ודבר יהושע (ח"ג יו"ד סי' ל"ה).

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

מזמור לתודה

פרק יח פסוק (י) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרַעֲה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעַם מִתַּחַת יַד־מִצְרַיִם: ופ"כ (ב) אֲנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִפִּיִּת עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה־לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: ומבואר במסכת סנהדרין דף צד ע"א ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם. תנא משום רבי פפיס גנאי הוא למשה וששים ריבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה'.

*

שאלות

א) הקשה המהרש"א בחידושי אגדות שם: וז"ל שלא אמרו ברוך כו'. כבר מצינו בכמה כתובים הקודמים שנאמר ברוך ה' במאורעות נח אמר ברוך ה' אלקי שם גו' ואליעזר עבד אברהם אמר ברוך ה' אלקי אברהם אשר לא עזב גו' ב? עוד הקשה בספר תורת חיים מסכת סנהדרין דף צד ע"א הרי אמרו שירה הרבה יותר לכאורה ממה שאמר יתרו ומדוע לא מספיק השירה? ג) עוד הקשו הראשונים מדוע בדיברה הראשונה תלה הטעם של אנכי השם בגלל שהוצאתיך ממצרים ולא אנכי שבראתי העולם?

האדם מקבל ומבין שזה דבר מובן מאליו

אולם רצון התורה לאלפנו אחד מיסודות הנהגת בן אדם לחברו ובן אדם למקום, בהיות ונוהג שבעולם כאשר גודל בבית הוריו שכל הנעשה עבורו הוא כדבר מובן מאליו אינו רואה לעצמו חובה להודות ולהעריך את מה שמקבל ואולי יותר מכך יש לו תביעות ותלונות על הנעשה, כמו כן ההורים עם בניהם כאשר הבן עושה מעשה טוב ועוזר הדבר מתקבל כדבר מובן מאליו היות וזה חובתו ואין מגיע על כך הערכה, כמו כן בין אדם לאשתו כל מה שהאשה עושה בבית מבשלת מנקה מכבסת וכדומא הכל מובן מאליו ואינו רואה צורך לתת הערכה או תודה על הנעשה וכן ההפך האשה כלפי האיש שהזוג מבין ולוקח הדברים כדבר מוכרח להיות ואין על כך שום תשומת לב והערכה, כמו כן האדם בעסקו כאשר יש עובד טוב אינו זוכה להערכה כיון שמקבל משכורת, וק"ו כאשר מבקש איזה שירות מחברו תמורת שכר האדם מבין שאינו צריך להודות על כך כי אדרבא אני נותן לו שכר, וכן עזה"ד תן לחכם ויוסיף לקח והעיקר שהאדם חושב שהכל מובן מאליו שכך צריך להיות, ועוד יותר בעבודת השם שכל יום שמתעורר והוא בריא אינו חש בחסדי השם איתו או שגופו מתפקד ומערכת העיכול עובדת כראוי או שליבו פועם בקרבו הכל מובן מאליו ואינו חש מחויבות לתודה, וזו הטעות הבסיסית שמהווה

חורבן ומחלוקת בביתו בחברתו ובעבודתו ובעבודת השם, ולפחות מאבדת כל מוטיבציה לשפר ולהמשיך בדבר הטוב שנעשה כיון שאין הערכה ולא ביטוי לכך, ולזאת באה תורתנו ללמדנו השקפת התורה מהיא הן בן אדם לחברו והן בן אדם לקונו יסוד היסודות הוא לדעת להכיר טובה ולהוקיר ולהעריך ולהודות על כל הנאה שמקבל ולא לחשוב שהדבר מובן מאליו.

שבח אינו תחליף לתודה

ובזה נבוא לביאור הפסוקים ומאמר חז"ל כתב המהרש"א בחידושי אגרות שם לתרץ את קושיתו: וז"ל אלא דה"ק גנאי לו למשה וס' רבוא שלא אמרו ברוך ה' גו' על נס עצמם עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' על ניסם משום דהוה נס דרבים כדאמרינן פרק הרואה וק"ל עכ"ל: ונראה ביאור דבריו שאמנם משה וישראל אמרו שירה ומצינו אצל נח ואליעזר שאמרו ברוך אבל הכל היה בגדר שבח השם על מעשיו אבל לא תודה על מה שקבל, אבל יתרו הודה על הנס שנעשה לישראל וזה היה חסר שמשה וישראל לא הודו לקב"ה על הנסים שעשה להם ולא להסתפק לשבח את השם על הנסים הגדולים שעשה אלא צריך להביע את התודה על מה שהם קיבלו. ואכן מצאתי שכך כתב לתרץ בתורה תמימה הערות שמות פרק יח הערה יג וז"ל צ"ל דמה ששרו ישראל את השירה אין זה בכלל ברכה והודאה, אלא רק שבח ותהלה, וגם זה היה רק לנס קריעת ים סוף ולא ליציאת מצרים עכ"ל: מכאן אנו למדים שלא מספיק לשבח את מעשה הזולת ההורים או את בן הזוג היות והשבח אין בו את הביטוי למה שהוא קיבל אישית וההערכה האישית חסרה, ולכן לדוגמה לשבח את תבשילים טעימים אינו התודה שמחוייב האדם אלא צריך לומר לבן הזוג תודה על מה שעשית בשבילי כי זה ביטוי להערכה האישית.

מנהג העולם לומר ברוך השם

ומכאן ממעשה יתרו נלמד ונשרש מנהג העולם כאשר נשאל לשלומו משיב ברוך השם שהכוונה בזה להודות להקב"ה על מה שנעשה עבורו, כך כתב בספר עלי תמר מסכת ברכות פרק ט הלכה א ובזה יש ליתן טעם למנהגם של ישראל שאומרים ברוך ה' על כל מאורע ומאורע בחיי היום יומיים ע"ד ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת שהוא כדי להסיר הגנאי של ששים רבוא מישראל.

אנכי השם אלוקיך תלה ביציאת מצרים

ובזה מובן שהקב"ה תלה הדיברה הראשונה ביציאת מצרים ולא בבריאת העולם בהיות ויציאת מצרים מתייחסת במיוחד לעם ישראל שהטיב עימם ועשה להם נסים ונפלאות וחייבים להודות על כל מה שנעשה.

מצוות כבוד את אביך בצד ימין הלוחות

ובזה יובן מה שמקשים הרי לוחות הברית מחולקים לשני לוחות לוח ימין הן מצות שבן אדם למקום ולוח שמאל הן מצות שבן אדם לחברו, והקשו א"כ מדוע נכתבה הדיברה של כבוד את אביך ואמך בחמש של צד ימין שהן של בן אדם למקום הרי מצוה זו גם כן

בן אדם לחברו? אולם כתב בספר החינוך מצוה לג בהיות ומצוה זו היא מבוססת על אותו יסוד שהאדם ידע להודות על כל מה שמקבל ואינו נותן לשגרה לשכוח להודות על כך, הוא גם היסוד בעבודת השם ואחד משפיע על השני לכן היא שייכת גם למצות בן אדם למקום. ולזאת אמרו חז"ל הכופר בטובת חברו כפרעה סופו לכפור בטובת הקב"ה כפרעה.

בן אדם למקום

הראת לדעת שהודאה היא אבן יסוד הן בעבודת האדם בינו לבין קונו והן בין אדם לחברו. ומאותו יסוד שחובת האדם להרגיל את עצמו להיות רגיש לכל דבר שמקבל ולהעריך ולהודות, יוכל האדם להכיר טובה לבוראו על כל החסדים שעושה עימו בכל יום ולא יבין שהכל מובן מאליו ואין על מה להודות, אלא חז"ל מגדירים הדבר עד כדי כך כל הנשמה תהלל שעל כל נשימה ונשימה צריך להודות להשם ולא להבין שלנשום זה דבר המובן מאליו, כי כאשר האדם ילך לבתי חולים ויראה כמה מתמודדים עם כל נשימה ידע להעריך את מערכת נשימתו התקינה, וכמו כן כל חלקי גופו ואבריו אשר מתפקדים באופן תקין עד כמה צריך האדם להעריך ולהודות ללא גבול, וכאשר אנו אומרים בנשמת כל חי ואילו פינו מלא שירה כים ולשונו רינה כהמון גליו, ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע, וידנו פרושות כנשרי שמים, ורגלנו קלות כאילות, אין אנחנו מספיקים להודות לך השם אלוקינו ולברך את שמך מלכנו על אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות פעמים הטובות נסים ונפלאות שעשית עימנו ועם אבותינו, ולצערנו בתקופה זו אשר הצרות גוברות וכל יום גזרות קשות חדשות אשר נפטרים אנשים תינוקות וצעירים מדברים פשוטים אחד נחנק ואחד לא קם ואחד משפעת או מריאות או נופלים וכדומא הרי שלקום בסדר אינו דבר שמובן מאליו, וכבר לימדנו יעקב אבינו שאמר קטונתי מכל החסדים ומכל האמת כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות, ואם תתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש וכו' שחובת האדם לדעת להעריך כל הנעשה סביבו שאין הדבר פשוט ומובן מאליו, צא וראה כמה לא זכו לאשה ואם כבר זכו כמה לא זכו לפרי בטן ואם זכו לפרי בטן כמה ממורמרים מיוצאי חלציהם שעדיף שלא נבראו, ואם הכל בסדר כמה אינם בקו הבריאות ובכל יום מתמודדים עם הקיום, וק"ו שזוכה לפרנסה אשר רבים רעבים לפת לחם ובגד ללבוש, כי אין החיים דבר שמובן מאליו, ורק כאשר האדם יחנך וירגיל את עצמו לתת דעתו על כל הנאה שמקבל להעריך ולהודות בן אדם לחברו יורגל גם להודות למקום.

כל הקרבנות בטלים וקרבת תודה אינה בטלה

ולזאת כתבו חז"ל במדרש ויקרא רבה (וילנא) פרשת צו פרשה ט סימן ז רבי פנחס ורבי לוי ורבי יוחנן בשם ר' מנחם דגליא לעתיד לבא כל הקרבנות בטלין וקרבת תודה אינו בטל כל התפלות בטלות ההודאה אינה בטלה הה"ד (ירמיה לג) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות וגו' זו הודאה ומביאין תודה בית ה' זה קרבן תודה וכן דוד אומר (תהלים נו) עלי אלקים נדריך אשלם תודות לך תודה אין כתיב כאן

אלא תודות ההודאה וקרבת תודה. וכתב בספר אבודרהם תקון התפלות ועניניהם וז"ל
ופירש החכם ר' דוד קמחי שרצה לומר באמרו כי התפלות בטלות שלא יצטרכו לשאול
צרכי עולם כי בטובה גדולה יהיו כל הימים. ואין להם אלא שבח והודאה לשם יתב' וכן
לא יהיו חוטאים לעתיד לבא ואז לא יצטרכו לקרבן חטאת ואשם כי אם קרבן תודה
שאינו בא על חטאת. וזהו שאמר במדרש ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב (תה'
עח, לט) שלא ישוב לטבעו וליצר הרע לימות המשיח.

מעלת מודים דרבנן

והוסיף על כך האורחות חיים חלק א הלכות תפלה אות כ וז"ל וגמטריי' של מודי"ם מאה
כנגד מאה ברכות שחייב אדם לומר בכל יום. וכתבו בתשובות הגאונים החדשות עמנואל
(אופק) סימן כח וז"ל מודים דרבנן דבר חשוב למאד עד שבשביל חשיבותו אמרו נבמסכת
ברכות דף כא ע"ב על הבא ומוצא צבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא
יגיע שליח צבור למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל,

מעשה עם הגר"ש אלישיב זצ"ל

כאשר היה מאושפז הובא בשבילו רופא מומחה מחו"ל לטפל ולא ידע לדבר רק אנגלית
ולבסוף ביקש הגר"ש שילמדו אותו איך אומרים תודה באנגלית, שאלו אותו מדוע נצרך
לכך, והשיב בכדי להודות לרופא, שאלו אותו שהם ידאגו להודות בשמו, והשיב בשאלה
מדוע בכל תפילת שמונה עשרה יוצאים על ידי הש"ץ ואילו בברכת מודים תיקנו חז"ל
שהציבור יאמר מודים דרבנן, ומדוע לא הסתפקו באמירת הש"ץ? אלא חז"ל מלמדים
אותנו שלהודות צריך האדם בעצמו לעשות ולא על ידי שליח, ולכן נצרך ללמוד לומר
תודה באנגלית.

מעשה שהיה עם הגר"ש להודות על שרות בתשלום

מסופר על הגר"ש אויירבך זצ"ל שלאחר פטירתו סיפר נהג מונית שהסיע באופן קבוע
את הרב במשך שנים רבות ובכל יום כשנכנס למונית שואל לשלמה וב"ב וכאשר נפרד
ממנו מודה לו על שהסיעו, למרות שבעל המונית עשה לטובת עצמו ואדרבא הגר"ש ז"א
הוא שעשה לו טובה, כיון שסו"ס נהנה היה מודה כיון שאינו שייך רק למיטיב אלא
לזיכוך נפשו.

משה חוזר לבקש רשות חותנו

ויסוד זה נלמד גם מהפרשיות הקודמות לדוגמה אצל משה כתוב בשמות פ"ד (יד) וַיִּחַר-
אַף יְקוֹק בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְיֶה אִתְּךָ הַלַּי וְיִדְעֵתִי כִּי־דַבַּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֵצֵא
לְקִרְאתְךָ וְרֵאךָ וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ: (יח) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיֵּשֶׁב אֶל־יֵתֵר חַתָּנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלֶיךָ נָא
וְאֲשׁוּבָה אֶל־אֲחֵי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעֲוֹדָם חַיִּים וַיֹּאמֶר יָתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם: למרות
שרק לאחר שהקב"ה כעס עליו הסכים להיות שליח ביקש ללכת לבקש רשות מחותנו
יתרו, וביארו חז"ל במדרש מפני שכל הפותח דלת לחברו חייב לו את חייו ואינו יכול
ללכת בלי בקשת רשות בהיות ואין הדבר מובן מאליו למרות שהוא חתן ביתו ומשה

רעה את צאנו בתמורה עדיין חייב להכיר טובה ולתת הערכה על שהכניסו לביתו עד כדי חייו והקב"ה הסכים איתו, ולו יצוייר שיתרו לא היה מסכים היית מתעכבת הגאולה, כי אין המטרה מקדשת את האמצעים ואי אפשר לאבד את אצילות הנפש בשביל הגאולה.

מעשה שהיה עם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל

פעם הגרב"צ אבא שאול נסע עם תלמידיו קצת להתאוורר ובהיות בחוצות נצרכו ללכת להתפלל מנחה חיפשו מקום לתפילה ומצאו בית הכנסת באזור שבקושי יש בו אנשים ואינו פעיל בימות השבוע אלא בדוחק, והנה כאשר נכנסו להתפלל הוציא הגרב"צ מארנקו לעיני תלמידיו שטר של חמישים שקל ושם בקופת בית הכנסת, שאלו תלמידיו מדוע שם כזה סכום הרי בדרך כלל שמים בקופה שקל או כמה שקלים, השיב להם רצייתי שתלמדו מוסר הרי אנחנו חיפשנו מקום להתפלל ומצאנו בית הכנסת וכעת אנחנו נהנים מהמקום שיכולים להתפלל בו חייבים בהכרת הטוב ולהודות לעוסקים במלאכה ובהחזקת המקום.

מעשה עם מרן הרב ש"ך מחזיר טובה לנכד

את המעשה אני שמעתי בזמנו בהיותי מתגורר בשיכון ה' בבני ברק שם היית ישיבה קטנה של הרב ברזל ונודע לרב ש"ך שלומד שם הנכד של הסבתא מתקופתו בישיבה ולכן קרא הרב ש"ך לרב ברזל וביקשו להסדיר אברך טוב שילמד עם אותו בחור חברותא והוא ישלם מבלי שידע הבחור וכל חודש שהוא נכנס אליו הוא ישלם את שכרו, שאל הרב ברזל מדוע הרב עושה דבר זה מניין הוא מכיר את הבחור, וסיפר הרב ש"ך כי בהיותו לומד בישיבה היה חי בעוני גדול והיית לו רק חולצה אחת לחול ולשבת ולכן בכל יום שישי היה נאלץ ללכת לנהר להוריד את החולצה לכבסה ולהמתין עד שתתייבש ורק אז יוכל לחזור, והנה פעם הזדמנה הסבתא של הבחור לאותו מקום כאשר ראתה אותי כך ממתין בלי חולצה ושאלה מדוע והסברתי כי זו חולצה יחידה גם לשבת תיכף הביאה לי עוד חולצה כך שנהיה לי חולצה לחול ולשבת, ולכן אני חייב לה הכרת הטוב וכל השנים אני חוקר ודורש למצוא אותה עד שנודע לי כי נכדה לומד כאן ואני חייב להודות לסבתא על כך לכן אני רוצה שתדאג לו ואני ישלם.

מעשה היה עם פרופסור ינון משערי צדק

קראתי מעשה שהיה עם פרופסור ינון בשערי צדק מנהל מחלקת זיהומים שפעם הביאו חולה שנעשה לה נקב בקיבה רח"ל והיית סובלת כאבי תופת כמובן הכניסו אותה לניתוח אך עדיין היו לה כאבים עזים בני המשפחה ובפרט אחד הבנים היה מלא טרוניות וטענות על הרופאים מדוע לא מטפלים נכון באמא שהיא עדיין סובלת כל כך ושאל מי האחראי על המחלקה הוא חייב לדבר איתו, ובאמת יצא לו שכאשר הגיע פרופסור ינון הטיח בפניו דברים קשים על ההזנחה וחוסר טיפול לאמא אשר כבר מאושפזת שלושה שבועות והיא עדיין סובלת, לאחר ששמע הפרופסור את הדברים ביקש מהבן להתלוות אליו הלך איתו והוא לקח אתו לאזור השירותים ולא הבין מה הוא עושה אולם הרופא

מראה לו ששם על הקיר תלויה ברכת אשר יצר וביקש מהבן שיקרא איתו ביחד מה כתוב בברכה, הבן היה המום כי הרופא נראה חלוני ומה רוצה מהברכה ומראה לו הרופא כי כתוב שהקב"ה ברא את האדם נקבים נקבים חלולים חלולים ואם יסתם אחד מהם או יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת, אמר הרופא אתה מבין מה כתוב כאן הרי אם יפתח אחד מהן אפילו שעה אחת אי אפשר להתקיים ואמא שלך יש לה חור בקיבה וכבר היא חיה פה שלושה שבועות וזה רק אודות לטיפול המסור שמנסים להציל אותה ועדיין יש לך טענות כי אינך יודע להודות לקב"ה על החסד שעושה בכל רגע עם האדם מבחנתי כל נשימה שאדם נושם הוא חסד ונס ולא דבר שמוכן מאליו, הבן כמוכן היה מאוד המום מאחר והיה בן תורה ולמד מוסר השכל כיצד צריך להסתכל נכון על חסדי הקב"ה בכל רגע עם האדם.

כיצד נוצרה הנצרות כשלא יודעים להודות על מה שמקבל

מסופר במסכת סוטה דף מז ע"א וכן במסכת סנהדרין דף קז ע"ב על יהושע בן פרחיה שברח לאלכסנדריא במצרים מפני ינאי המלך שהרג כל חכמי ישראל מלבד שמעון בן שטח שהיה אח המלכה והחביאה אותו, ולאחר זמן התחרט על כך שהרג את חכמי ישראל והוציאה אשתו את שמעון בן שטח מהמחבוא והוא שלח ליהושע בן פרחיה מירושלים שכעת יש לום והכל רגוע וירושלים שוממה ולכן ביקשו לחזור, בדרכו חזרה לירושלים עם תלמידו [מיוחס ליש"ן] נכנסו לאכסניה להתארח ונתקבלו בכבוד גדול לאחר שנפנו להמשיך בדרכם שיבח רבי יהושע בן פרחיה את ואמר כמה נאה האכסניא הזאת, אולם תלמידו אמר לרבו אבל הרי עיניה טרורטות, כעס עליו ונידה אותו ולא קבלו בחזרה ומשם הלך וכפר ונוצרה הנצרות.

וצריך להבין מה היית כוונת תלמידו בדבריו ומדוע נידה אותו בגלל דבר זה? בפשטות הנראה מרש"י הקפיד עליו שמסתכל באשת איש ומתעסק בהנאה מעריות. אולם אפשר לומר עוד שהיות ורבו שיבח את האכסניא אמר לרבו והרי עיניה טרורטות ומבואר במסכת תענית דף כד עמוד א כלה שענייה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה, עיניה טרורטות כל גופה צריכה בדיקה. ללמדנו שאם עיניה טרורטות הדבר מעיד על פגם, אולם רבו כעס עליו על הכפיות טובה שכל כך קיבלה אותם בכבוד גדול וצריך לדעת להודות על מה שקיבל ומה לו לפגום את מעשיה במה שענייה מעידות עליה שיש בה פגם, מאחר ואין אחד כרוך בשני כלפיהם הם קיבלו את השרות והכבוד וחובה עליהם לדעת להודות, ולזאת נידה אותו כי אדם שלא יודע להודות על הטוב שקיבל אלא פוטר עצמו בחיסרון שמצא סופו לכפור גם בטובת השם כמו שבפועל נהיה איתו בסוף.

מוסר השכל

הנלמד מדברנו על היסוד הגדול והחשוב שעליו מושתת עבודת האדם בינו לבין קונו וכן בין אדם לחברו והיא **לדעת להודות** ולהרגיל עצמו ולהחדיר בקרבו הערכה והוקרה והודאה על על טובה והנאה שמקבל בכל צורה, וצריך כל זוג שבונה ביתו לקבל על עצמו להרגיל לשונם תמיד להודות ובפרט הבעל כלפי אשתו שאין דרך האיש להודות ולדעת

לפרגן ולשבח על כל פעולה שנעשה עבורו וכן האשה כלפי בעלה, ולא לנהל את חיי הנישואין כדבר המובן מאליו אלא להפרות את השמחה והאושר בבית כאשר כל אחד מעריך ומוקיר כל הנאה ובזה מרבים שלום והשכינה שורה בביתם. ולא כאותן אשר רק את החטרונות יודעים לומר כמו שעשה תלמידו של רבי יהושע ומזה נולדה הנצרות ה"י בהיות שאינו יודע להעריך ולהודות על הטוב שמקבל גם כלפי הקב"ה, ובכך שזו האוירה שתשרה בבית הרי שהתוצאה מכך **ילמדו הבנים להתייחס עם ההורים** כי חובה להחדיר בבית את התשומת לב לכל טובה והנאה שנעשית מאחד לשני זו דרך לגדל ולחנך שאין הדבר מובן מאליו שההורים יעשו כל מה שעושים וצריך להוקיר ולהודות, **כך גם ההורים עם הבנים** ידעו לשבח את מעשה בניהם ולא לחשוב שזה חובתן כי רק כך יתחנכו להרגיל עצמן להעריך כל דבר שמקבלים, **וכן בחיי החברה או העבודה או קבלת שרות אפילו בתשלום** ידע האדם להביע את הערכתו ולשבח ולהודות על כך ולא דבר המובן מאליו כי יכול להיות אחרת. ובכך האדם ירגיל עצמו גם בינו למקום לדעת להודות ולהלל את השם על חסדיו ולעבוד את השם בשמחה תמיד.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין לבטוח בהשי"ת שהוא הזן ומפרנס

לא תגנוב (כ, יב)

פי' רש"י שהקרא קאי בגונב נפשות. אולם הספורנו כתב וז"ל, "בכלל גנבה גנבת נפשות וגנבת ממון וגנבת דעת הבריות, אף על פי שעיקר האזהרה על גנבת נפשות, דבר הלמד מענינו, כמו שלמדוהו ז"ל (סנהדרין פו, ע"א)", עכ"ל. הרי, הגם שעיקר הקרא קאי בגונב נפשות, מ"מ גם גניבת ממון הוא בכלל "לא תגנוב" שהוא אחד מן עשרת הדברות.

הנה איתא בזוהר הקדוש (ח"ב דף צ"ג ע"ב) שעשרת הדברות הם הכלל של כל התורה כולה. א"כ יש לבאר קצת מן היסודות שאיכלל בכל דברה ודברה. וע"כ בעזרה"ת נבאר קצת מן היסודות שאיכלל בכלל "לא תגנוב".

גניבה הוא רק מחסרון אמונה ובטחון בה'

הנה שורש השרשים של איסור גניבה מיוסד על עיקרי יסודות האמונה והבטחון בהשי"ת. וכן האריך הבית הלוי (בקונטרס הבטחון) וז"ל, "והנה ממדת הבטחון, לבד מצוה זו עצמה, עוד יוצא לו תועלת, כי הבוטח השלם ינצל מכמה גופי עבירות, ינצל מחנופה וכו', גם ינצל מכל עבירות שבין אדם לחבירו בעניני ממון כמו גזל, ואונאה, וענשן של מדות ורבית", עכ"ל.

והביאור בזה, דהנה אנו מאמינים באמונה שלימה, שכל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה. ואי אפשר כלל וכלל לשנות גזירת ה' יתברך [ע"י השתדלות, אבל ודאי אפשר לשנות הגזירה ע"י בטחון, ותפילה, ומעשים טובים]. והגם שכבר נגזר עליו מזונותיו הקצובים לו, מ"מ גזירת הבורא היא שלא יקבל השפע כי אם ע"י עשיית השתדלותו המוטלת עליו. וכל השתדלות שאינו נעשה באופן הכשר ביותר, פשוט, שאינו בגדר חובת השתדלות. וא"כ זו הטעות של הגונב מחבירו, שהרי הוא אינו מאמין שכל מה שכבר נקצב לו ישיג באופן המותר, ואינו צריך לעשות שום דבר אשר אינו באופן היתר להשיג פרנסתו. ונמצא שהוא כופר בעיקר השגחת השי"ת, שאינו מאמין ובוטח בהשי"ת שישגיג כל מזונותיו באופן היתר.

טעם לחובת השתדלות

ויש להוסיף דבעבור ניסיון זה נתחייב כל אחד ואחד לעשות השתדלות לצורך פרנסתו. דהנה החובת הלבבות האריך לבאר אחד מן הטעמים שחייב לעסק לצורך פרנסה וז"ל, "מפני שחייבה החכמה בחינת הנפש בעבודת האלקים ובהמרותו, בחן אותה במה שמראה זה ממנה, והוא הצורך והחסרון אל מה שהוא חוץ לה ממאכל ומשתה ומלבוש ומעון ומשגל, וצוה אותם לחזור עליהם להביאם בסבות המוכנות להם על פנים מיוחדים ועתים ידועים. ומה שגזר הבורא שיגמר לאדם מהם, יגמר וישלם בהשלמת הזדמנות

הסבות, ואשר לא גזר לו להגמר בהם, לא יגמר, וימנעו ממנו הסבות. ונתבררו ממנו העבודה והעברה בכוונה ובבחירה לאחת מהנה מבלתי האחרת, ויתחייב אח"ז הגמול והעונש ואפילו לא גמר בהם המעשה, עכ"ל.

הרי מבואר מדברי החובת הלבבות, שכל עניני העולם שצריך האדם להשתדל בהם, בין לענין פרנסה, בין לענינים אחרים, אינו אלא נסיון לנסות את האדם אם יעמוד בניסיון. וזהו הבחינה הגדולה, ואיכלל בזה כמה וכמה נסיונות, ואחד מן הנסיונות הוא שהקב"ה רוצה לראות, אם ישא ויתן באמונה בלי גזל או רמאות וכדומה.

השתדלות על פי התורה

הנה מי שבאמת מאמין באמונה שלימה שכל פרנסתו הוא מאת הקב"ה, ואין מי שיכול להפסידו אפילו פרוטה, יודע שאינו צריך לעשות דברים האסורים לצורך פרנסתו. אבל מי שאינו מאמין באמונה שלימה בהקב"ה שהוא הזן אותו ומפרנסו, 'חושב' שפרנסתו תלוי אך ורק בעסק ההשתדלות לצורך פרנסתו, וע"כ הוא מרבה יותר מדי בעשיית השתדלות [ומבואר מדברי המדרש ביוסף הצדיק, שרבו השתדלות הוא חטא ואכמ"ל בזה], וגם עוסק בכל עניני פרנסה ברמאות וגניבה וכדומה. וע"כ זהו הנסיון, אם הוא מאמין באמונה שלימה בהקב"ה, שהקב"ה הוא המפרנסו, יעשה רק עסק שהוא על פי דיני תורה, שהוא יודע, שהקב"ה יפרנסו באופן היתר, ואן חו"ש יעשה דברים אשר אינו על פי דרך התורה מראה שחסר לו בעיקר אמונתו ובטחונו בהשי"ת.

וזהו שורש של החטא של גניבה. דמי שגונב מחבירו אינו מאמין בוטח שה' הוא הזן ומפרנס את כל העולם כולו, ויזמין לכל אחד ואחד פרנסתו באופן היתר. וע"כ זהו הטעם שאיסור גניבה הוא בכלל עשרת הדברות, שידוע שיסוד כל התורה כולה הוא האמונה בהשי"ת [ואכמ"ל בביאור זה].

הגנב כופר בהשגחת השי"ת יותר מגזלן

ויש להוסיף עוד על זה, דבעשרת הדברות נאמר "לא תגנב" ולא נאמר "לא תגזול", מפני חילוק הדרגה שיש ביניהם בכפירה בהשגחת השי"ת. דהנה איתא בב"ק (עט, ע"ב): "שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי: מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן? אמר להן: זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול, עשה עין של מטה כאילו אינה רואה ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת", ע"כ.

והק' הגרי"ז (פרשת כי תצא) לכאורה בעינינו הדבר תמוה דאדרבה אדם שלא ירא כבר גם מבני אדם היה צריך להיות עונשו יותר גדול? ותירץ, אכן כד דייקנין חזינן עומקו של הדבר, גזלן לא עושה חשבונות, איננו מחשב בדבר, מה שנראה לו עושה, ואילו גנב כבר עושה חשבונות, הוא ירא מבני אדם ומחשב בדבר איך לעשות שלא יראוהו בעשותו העבירה, ואדם שמחשב ועושה חשבונות ואעפ"כ איננו ירא מאלקים במעשיו, רואים דבחשבון ומחשבה הוא מעלים עין מיראת אלקים, אבל אדם שלא מחשב כלום, אין מעשיו מוכיחין עליו רק אין יראת אלקים, דאדם זה לא מחשב ולא בחשבון עשה מעשיו.

והקשה הבן יהוידע דאה"נ חלוק גנב מגזלן לענין "העין" הרואה אותן, אבל במאי חלוק לענין האוזן שומעת? ותירץ וז"ל, "ונראה לי בס"ד דכפר זה בתרתי, חדא - חשב אין עין רואה את מעשיו ולכך גנב, ועוד היה לו לחוש על צעקת הנגנב, שצועק וקובל ומוסר דין למעלה לפני הקדוש ברוך הוא לעשות משפט בגנב וכתוב בכיוצא בזה כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמח צעקתו (שמות כב, כב) ולכן נמצא שכפר גם בזה שחשב אין אוזן שומעת צעקת בני אדם", עכ"ל.

הרי מבואר מכל דברי חז"ל, דהכפירה של גנב הוא הרבה יותר מגזלן. דחוץ מעצם המעשה שעשה, שאינו מאמין שהקב"ה הוא הזן ומפרנסו ואינו צריך לגנוב לצורך פרנסתו, מ"מ גם אינו מאמין שהשי"ת משגיח על כל מעשיו, ואינו מאמין בשכר ועונש, שהרי הוא ירא מבן אדם ואינו ירא מהשי"ת. ולא עוד, אלא אינו מאמין שהשי"ת משגיח לצעקת הנגנב, דאילו כן לא היה גונב ממנו. וזהו עיקר יסודות האמונה שצריך כל יהודי להאמין בהשגחת השי"ת.

חסרונותיו של אדם קצובין

הנה אם יהודי כבר הפסיד ע"י שאחד גנב ממנו, הרי החובה עליו להאמין שכל מה שהפסיד הוא כולו בהשגחת השי"ת. וכבר אמרו חז"ל (ב"ב י, ע"א): "כשם שמזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה, כך חסרונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה", ע"כ. וחס ושלום לומר שאותו מעשה גניבה היה שלא בהשגחת השי"ת, שהרי "אני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו, הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". ואין שום כח לבן אדם לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת. ואילו עשה בן אדם שום דבר להפסיד חבירו, ע"כ אותו הפסד כבר נגזר עליו מן השמים.

אין שום כח לבעל בחירה

הנה יסוד גדול נמצא בספר ר' יוסף זונדל מסלאנט (עמ' קל"ז) וז"ל, "אמר הרב הגאון רשכה"ג מוהר"ח זלה"ה מוואלאזין, שמעתי מחסיד ז"ל [הגאון והחסיד במאמר זה הוא הגר"א] וגם אני אמרתי כן אפי' מנערוטי שזה טעות מה שמורגל בפי העולם [וגם ברמב"ם איתא כן] שבעל בחירה יכול לעשות לאדם בלתי גזירת הבורא, רק שבכל דבר נגזר על האדם באיזה אבן ינגף, אבל בבעל בחירה לא נגזר איזה בעל בחירה יעשה לו לטוב ולמוטב, אבל אם לא נגזר לו מן השמים אין בעל בחירה יכול לעשות לו מאומה", עכ"ל. הרי, דאם לא נגזר מן השמים שיבוא על האדם שום דבר רע, או שום הפסד, אין בעל בחירה יכול לגרום לו שום רע בשום פנים ואופן. ורק אם נגזר על האדם מן השמים שיבוא לו שום פגע רע או הפסד, זהו מה שהבעל בחירה יכול לבחור, דהיינו, האופן שיבא על האיש אותו רע.

סיבה לבטוח בהשי"ת

וזהו אחד מן הסיבות שצריכין לבטוח בה', לידע "שכולו מסר בידו, ואין ביד אחר שום כח לעשות לו שום דבר אשר אינו כפי רצון השי"ת". וכך כתב החובת הלבבות (שער הבטחון פ"ג) וז"ל, "שאינו ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה ולא לזולתו,

כי אם ברשות הבורא יתברך, כי העבד כשיהיה לו יותר מאדון אחד ויהיה כל אחד מהם יכול להועילו, לא יתכן לו לבטוח על אחד מהם, מפני שמקוה התועלת מכל אחד מהם. ואם יהיה אחד מהם יכול על תועלתו יותר משאריתם, יהיה חוזק בטחונו בו כפי יכלתו, אף על פי שהוא בוטח בשאריתם, ואם לא יוכל להועילו ולהזיקו, כי אם אחד מהם בלבד, **על כרחו יבטח עליו לבדו**, מפני שאינו מקוה תועלת מזולתו. וכן כשירגיש האדם, שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא ית', ישוב לבו מיראתם ותקותם, ויבטח על הבורא לבדו, כמ"ש: אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה" עכ"ל. הרי, אם יחשוב אדם שיש כח ביד אחד לעשות דבר אשר אינו ברצונו של השי"ת, יפסיד כל תורת הבטחון, דא"א לו לתלות בטחונו בהשי"ת, שהרי יש כח לאחר.

שר הביטחון לשמור מן הגנבים

בנוהג שבעולם מי שיש לו הרבה כסף או דברים יקרים וכדומה, ורוצה לשמור אותם מן הגנבים, הרי הוא שוכר 'שר הביטחון' לשמור נכסיו. אולם, זה לא יועיל כלל כנגד גזירת השי"ת, דאם כבר נגזר שיפסיד ממונו לא יועיל שום בן אדם לשמור נכסיו מהגנבים ושאר הפסדים. אולם יש עצה אחת שמועילה, והיינו - לבטוח בהשי"ת! שהוא בעל הרחמים, ואפילו אם כבר נגזרה הגזירה שיפסיד ממונו ע"י גנבים וכדומה, מדת הבטחון בכוחה לשנות כל גזירות שבעולם!

ואיתא בזוהר הקדוש (ח"ב דף כב, ע"א) דהבוטח בה' אין שום רע יכול לשלוט עליו וז"ל, "בטחו בה' עדי עד - כל יומיו דבר נש בעי לאתתקפא ביה בקודשא בריך הוא. ומאן דשוי ביה בטחוניה ותוקפיה כדקא יאות, לא יכלין לאבאשא ליה כל בני עלמא, דהכי אמר דוד אלקי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי". [תרגום: בטחו בה' עדי עד - כל ימי האדם צריך להתחזק בקדוש ברוך הוא, ומי ששם בו בטחונו ותקפו כראוי, לא יכולים להרע לו כל בני העולם. שכך אמר דוד אלקי בך בטחוני אל אבושה אל יעלצו אויבי לי", עכ"ל. וא"כ הבוטח בה', אפילו אם היה ראוי שאחד יגרום לו איזה גניבה והפסד, מ"מ מדת הבטחון מצילה אותו ומגינה עליו מכל רעה שבן אדם יכול לעשות לו!]

שמירה למעלה מדרך הטבע

ויש להוסיף עוד, דמי שיש לו 'שר הביטחון', הרי הוא יכול לשמור נכסיו רק באופנים שבדרך הטבע, אבל אינו יכול לשמור נכסיו למעלה מדרך הטבע, אין זה ביכלתו, ושייך כמה וכמה אופנים שלא יהיה ביכולתו לשמור נכסיו. אבל מי שבוטח בה', והשי"ת שומר אותו מכל פגע רע, הרי הוא נשמר למעלה מדרך הטבע! וכן האריך המלבי"ם (תהלים צא) וז"ל, "אבל ה' יאמר, לא אעזוב את שמירתו אל מלאכים שהם ישמרוהו בדרך הטבע שיתרחק מן המזיק ושינצל בדרך הקרוב אל הטבע, כי רק בעצמי אשמרהו בענין נעלה מדרך הטבע, ואין אומר שלא תנשא עוד על כפים להתרחק מן המזיק, רק תלך על הארץ גם על סכנה היותר גדולה, ובכל זה לא יגע בך רע ע"פ הנס והפלא, ואני אומר שעל שחל ופתן תדרוך ולא יזיק אותך, וגם תרמוס כפיר ותנין תרמסם ותכלם בדרכך עליהם, כי אין שמירתך ע"י מלאכים ושלוחים בענין קרוב אל הטבע רק ע"י ה' בעצמו, כי אחר שבי חשק

אפלטו בעצמי מן הצרה, הגם שיהיה במקום סכנה, וע"י שידע שמי, שהיא מדרגה יותר גדולה מן החשק, שזה כבר השיג את חשקו וידע שמי, אשגבהו שעוד יתגבר על המזיקין", עכ"ל. הרי שמי שבוטח בהקב"ה, הקב"ה בעצמו שומר אותו, ואינו מניח שמירתו להמלאכים. ואותו שמירה שהקב"ה שומר, אינו שמירה כדרך הטבע, אלא שמירה למעלה מדרך הטבע. נורא למתבונן!

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

בענין ליל שימורים שמור מהמזיקים

וַיֹּאמֶר יְתְרוֹ בְרוּךְ ה' אֲשֶׁר הֶצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרַעֲה אֲשֶׁר הֶצִיל אֶת הָעָם
מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם (יח, י)

הסתפקתי בתקופת מגיפת הקורונה בחג הפסח תש"פ, האם מותר להתפלל בציבור
בליל שימורים דשמור מהמזיקין. והגאון הגדול רבי מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס "בית
מתתיהו" כתב לי באריכות נפלאה, וזה לשונו:

א

בפסחים ק"ט ע"ב ולא יפחתו לו מארבעה היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה,
והתניא לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי ולא יקנח תרי ולא יעשה צרכיו תרי, א"ר
נחמן אמר קרא ליל שימורים ליל המשומר ובא מן המזיקין יעו"ש, הרי דלא חיישינן
לזוגות ולחשש מזיקין בזוגות בליל שימורים דמשומר מהמזיקין.

והנה בפסחים קט"ו ע"א אמר רב פפא שמע מיניה האי חסא צריך לשקועיה בחרוסת
משום קפא, ופרשב"ם שם, ארס שבחזרת שהשרף שבחזרת יש בו ארס כדרך הבצלים
יעו"ש, ובס' מכתב לחזקיהו מבעל השדי חמד פסחים קט"ו שם הקשה מ"ש מדין זוגות
דחמרי' דלא חיישינן להך סכנה דזוגות בליל הסדר משום דמשומר מהמזיקין, וה"ה דיהני
ליל שימורים לסכנת קפא שהוא ארס יעו"ש, ובס' כרם אליעזר פסח ס"א אות ט"ז הוסיף
להקשות דהא אכילת מרור מצוה, וקיי"ל שלוחי מצוה אינן ניזוקין עי"ש, ואמנם במכתב
לחזקיהו פסחים קט"ו שם, הקשה במאי קפריך האיך תיקנו ארבע כוסות, והוי זוגות, הא
שלוחי מצוה אינן ניזוקין, ובבית מתתיהו ח"ד ס"א אות ב' כתבנו לדון בזה אם במצוה
דרבנן אמרי' שלוחי מצוה אינן ניזוקין, וא"כ ארבע כוסות שהם מדרבנן י"ל דל"ש שלוחי
מצוה אינן ניזוקין, ועפ"ז י"ל גם במצות מרור שהיא מדרבנן, ויל"ד אם אמרי' בזה שלוחי
מצוה אינן ניזוקין.

*

ליל שימורים אם שמור ממזיקין בסכנה טבעית

וראיתי בספר כרם אליעזר [הנדפס בסוף ספר פרדס יוסף החדש על הגדה של פסח,
לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] לידידי הרה"ג רבי אליעזר רבינוביץ
שליט"א, פסח פ"א אות ט"ז שכתב לתרץ הך קו' מ"ש חש ארס בחזרת דלא אמרי' ע"ז ליל
שימורים שמור מהמזיקין, מחשש סכנה בזוגות, דזוגות היא סכנה סגולית, ובהכי מועיל
הסגולה של ליל שימורים, אבל ארס הוא סכנה טבעית, ולא מצינו דליל שימורים יועיל

לדברים שהם מסוכנים בעצם טבעם, ואטו אם יקפוץ אדם מקומה גבוהה בליל הסדר ויסמוך שלא יארע נזק מפני שהוא ליל שימורים, ושכ"כ בס' ליל שימורים ס' י"ז, דליל שימורים מועיל רק כלפי שדים וכשפים וכדומה, ולא בדבר שיש בו חשש סכנה טבעית, ולהכי אין להתיר איסור משקים מגולים בליל הסדר כשיש חשש סכנה, והוכיח כן מדחיישינן לארס שבחזרת עי"ש, וספר גם אני אודך על פסח סימן ל"ח יעו"ש.

ואשר עפ"ז י"ל לענין להתפלל בציבור בליל שימורים בזמן מגיפת הקורונה, דל"ש בזה ליל שימורים דמשומר מהמזיקין דאי"ז אלא בסכנה סגולית כזוגות, ולא בסכנה טבעית שיכול לידבק בנגיף ולינזק, ואמנם מקושית השד"ח הנ"ל מ"ט לא אמרי' ליל שימורים שמור מהמזיקין בחשש ארס בחזרת חזינן דאף בסכנה טבעית י"ל דשמור מהמזיקין בליל הסדר, וא"כ שפיר יוכל להתפלל בליל הסדר בתפילה בציבור משום דשמור מהמזיקין אף בסכנה טבעית, ועמש"כ ע"ז בשו"ת ושב ורפא ח"ח עמ' תקט"ז יעו"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"י אביטבול שליט"א, חלק ב' סימן ע"ז. וע"ע בספר שאגת יוסף סימן י"ג. ובל"ה י"ל כמו דלענין שלוחי מצוה אינן ניזוקין מבו' בפסחים ח' ע"ב, דבשכיח היזקא לא אמרי' שלוחי מצוה אינן ניזוקין, ה"נ י"ל דבשכיח היזקא לא אמרי' דליל שימורים הוא שמור מהמזיקין. ובס' כרם אליעזר פסח ס"ג, כתב לדון בזה אם ליל שימורים מהני לשכיח היזקא, והביא להמג"א ס' תפ"א סק"ב דבשכיח היזקא לא סמכינן אניסא, וכעיי"ז כתב בחק יעקב ס' ת"פ סק"ו יעו"ש, וא"כ ה"ה י"ל דלידבק בנגיף הקורונה הוי כשכיח היזקא דל"ש ליל שימורים, וגם דהוי סכנה טבעית וכנ"ל.

ולכאו' כן מוכח ממש"כ בתשו' שיח יצחק ח"א ס' ר"כ, בטעם שמים אחרונים לא נזכרו בסימני ההגדה בליל הסדר, די"ל דליכא חיוב מים אחרונים בליל הסדר שהוא משומר מהמזיקין, ועי' מה שכתבנו ע"ז בבית מתתיהו ח"ד סו"ס י"ז וכן בסוף ס' מ"ז יעו"ש, ואולם בס' עלי שיח עמ' ק"ח השיב מרן הגר"ח קניבסקי דאף בליל הסדר בעי ליטול מים אחרונים, ולהנ"ל י"ל דסכנת מים אחרונים הוי כסכנה טבעית דל"ש בהכי שמור מהמזיקין וכ"כ בס' כרם אליעזר פסח ס"א אות ט"ו עי"ש, ואולם מדברי השיח יצחק נראה דאף בסכנה טבעית כמים אחרונים אמרי' דשמור מהמזיקין.

וראיתי בס' בנתיבות ההלכה מ"ו עמ' 417, שנשאל מרן הגר"ח קניבסקי בדין משקין מגולין בליל הסדר, די"ל דשמור מהמזיקין, והשיב ע"ז, דשמור מהמזיקין, ולא מנחשים, עי"ש. ולכאו' כוונתו דנחשים הוי סכנה טבעית ול"ש בזה שמור מהמזיקין, ורק בסכנה סגולית כזוגות י"ל דשמור מהמזיקין, וכ"כ בס' ליל שימורים ס' י"ז, דל"מ ליל שימורים למשקין מגולין בליל הסדר שהוי סכנה טבעית. וכ"כ בס' כרם אליעזר פסח ס"א אות כ"ד, והביא מהגדש"פ לב העיברי עמ' קל"א, לענין כוס של אליהו שהיה מגולה כל הלילה די"ל דמהני ליל שימורים להתירו עי"ש, ושו"מ בהגדש"פ ברכת נתנאל ליד"נ הגר"צ תמיר עמ' ל"ז ששאל למרן הגר"ח קניבסקי, אם מותר לשתות משקים מגולים בליל הסדר, והשיב דאין להקל כי החשש שמא נחש ישתה מנחש אינו מזיק אלא בעל חי מסוכן יעו"ש, ובס' שמירת נפש הל' גילוי משקין עמ' קע"א השיב הגר"ח ק על משקים

מגולים בליל הסדר, דליל פסח שמור ממזיקין ולא מנחשים, יעו"ש. וע"ע בס' כרם אליעזר
פסח ס"א אות ח', לענין שפיכת מים בשכונת המת בליל פסח עי"ש.

*

ליל שימורים שמור ממזיקין, רק במה שנאמר כזוגות

ב'

ובאופ"א אפ"ל בזה, עפמש"כ בס' חוט שני למרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל פסח עמ' רי"ג,
דאין לנו להוסיף דליל שימורים שמור מהמזיקין אלא במה שנאמר בגמ' כזוגות ולא במה
שלא נאמר. יעו"ש.

וראיתי בהגדש"פ ברכת נתנאל ליד"נ הגר"צ תמיר עמ' ל"ז, דהשיב מרן הגר"ח קניבסקי
דחתן בעי שמירה אף בליל הסדר דמשומר מהמזיקין, ולמש"כ החוט שני י"ל דאין לנו
להוסיף דליל שימורים אלא במה שאמרו כזוגות ולא במה שלא נאמר כחתן שצריך
שמירה, ועמש"כ בזה בחתן אם צריך שמירה בליל הסדר בס' ענפי משה פסח ס' ר"ס,
ובס' אמרי חיים עוזר פסחים ק"ט ע"ב בשם מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל עי"ש. ואולם בס'
בנתיבות ההלכה מ"ו עמ' 576 דחתן א"צ שמירה בליל הסדר משום דליל שימורים הוא
בשם בעל המשנה הלכות זצ"ל יעו"ש.

ואולם בתשו' רבבות אפרים ח"ה ס' תקכ"ז כתב במה שמובא בנדה י"ז ע"א דאין לאכול
שום וביצה קלוף שעבר על זה הלילה, דבליל הסדר דמשומר מהמזיקין אין חשש בבצל
קלוף עי"ש, ולמש"כ החוט שני הנ"ל דאין להוסיף דליל שימורים שמור מהמזיקין אלא
במה שאמרו חז"ל כזוגות, א"כ אין להוסיף גם בדין בצל ושום קלופים דשרי משום דליל
שימורים, ואכן ראיתי בס' בנתיבות ההלכה מ"ו עמ' תקע"ט. בשם הגר"ש דביליצקי זצ"ל
להחמיר בבצל ושום קלוף שעבר עליהם ליל הסדר עי"ש. ולהנ"ל י"ל דאין לנו להוסיף
אלא במה שאמרו חז"ל כזוגות ולא במה שלא אמרו ה"ה בשום ובצל שעברו עליהם ליל
הסדר כשהם קלופים אסור, וכן השיב מרן הגר"ח קניבסקי בס' ויכתוב מרדכי עמ' שע"ח,
אם יש להקל בבצל קלוף שעבר עליו ליל הסדר, משום דשמור מהמזיקין, והשיב ע"ז,
קשה להקל, וכ"כ בס' חוט שני פסח עמ' רי"ג, דל"מ שום ובצל קלופים שעבר עליהם
הלילה משום דליל שימורים הוא דאין לנו להוסיף אלא במה שנאמר כזוגות עי"ש ומש"כ
בזה בקונ' שום ובצל ס' כ"ו עי"ש, ואולם ראיתי בס' בנתיבות ההלכה מ"ו עמ' 576, בשם
בעל המשנה הלכות זצ"ל להקל בבצל ושום שעבר עליהם ליל הסדר משום דליל
שימורים הוא שמור מהמזיקין עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת אפרקסתא דענייא ח"ב יו"ד ס'
קמ"ה ובשו"ת דברי יציב יו"ד ס' ל"א אות ב', ובשו"ת חקי חיים להגר"י קעניג זצ"ל ח"א
ס' ס"ג ובספר אהל יעקב ליד"נ הגר"י סקוצילס מאכלי עכו"ם ס' קט"ז ס' קמ"א ובספר דור
המלקטים עניני סכנה מה שהביאו בזה עי"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ש סגל,
חלק ג' סימן נ"ז, ובשו"ת שבט הקהתי ח"ב ס' רמ"ז או"ב יעו"ש.

*

ק"ש על המיטה בליל הסדר

ג'

והנה הרמ"א או"ח ס' תפ"א ס"ב, ונוהגין שלא לקרות על מטתו רק שמע ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שימורים מהמזיקין, יעו"ש. הרי שהרמ"א הוסיף דליל שימורים שמור מהמזיקין גם על הפסוקים שאומרים בק"ש על המטה לשמירה, דא"צ לומר משום דשמור מהמזיקין, ולמש"כ החוט שני דאין להוסיף אלא במה שאמרו בגמ' דליל שימורים שימורים שמור מהמזיקין, זהו לענין זוגות ולא בשאר דברים. מהרמ"א חזינן דאף לענין ק"ש על המטה מהני דליל שימורים דא"צ לומר הפסוקים לשמירה. ואכן בס' מקור חיים להחוי"י ס' תפ"א ס"ב דיש לומר אף בליל הסדר הפסוקים בק"ש על המטה ככל השנה. וכ"כ בבן איש חי פר' צו ס' ל"ח עי"ש. וכן נהג הגרי"ז הלוי זצ"ל מבריסק, כמובא בהגדש"פ מבית לוי עמ' רנ"ח, שהיה קורא כל הג' פרשיות בליל הסדר עי"ש. ושאלתי למרן הגר"ח קניבסקי איך נהגו החזו"א והקהילות יעקב זצ"ל בק"ש על המיטה בליל הסדר, אם קראו הכל כמו בכל השנה, או כמש"כ הרמ"א הנ"ל לומר רק פר' שמע והאיך נוהג מרן. וכתב לי ככל הלילות, הרי שהחזו"א והקה"י, וכן נוהג הגר"ח"ק, לקרוא בליל הסדר ק"ש ככל השנה עם כל הפסוקים ולא רק פר' שמע, ולמש"כ החוט שני הנ"ל י"ל דס"ל לחזו"א ודעימיה דלא אמרי' דליל שימורים אלא לענין זוגות הנאמר בגמ'. ואין לנו להוסיף במה שלא אמרו, ולהכי קראו כל הפסוקים בק"ש על המטה ככל השנה אף דליל שימורים הוא וכמש"כ הרמ"א, ועמש"כ בהך פלוגתא בס' ברכת איתן ק"ש על המיטה עמ' תק"צ ובס' נטעי גבריאל פסח ח"ב פרק ק"ו ס"ב, ובס' זיו הפרשה להגר"א דבורקס עמ' קס"א, ובס' שמועת חיים פסחים ס' פ"ד ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ו ס' קנ"ה ובס' אגדתא דפסחא להרה"ג רבי חזקיה דחבש עמ' שמ"ו ובס' ענינו של יום פסח עמ' י"ג ובס' אהלי שם הל' ברכת המפיל פ"ד ס' מ"ו ובס' כרם אליעזר פסח ס"א אות ג', ובשו"ת אבני דרך חי"ב ס' קכ"ג ומה שכתבתי שם, ובס' ענפי משה פסח ס' ר"ס כתב לדון דא"צ לומר ברכת המפיל בליל הסדר משום דליל שימורים הוא יעו"ש, והסתפק בזה בשו"ת מרכבות ארגמן ח"א ס"ז אות י"ז עי"ש, ומש"כ בבית מתתיהו ח"ג ס"י אות ח', לענין אונן אם חייב בברכת המפיל לשמירה מסכנה יעו"ש, ובשו"ת אורחותיך למדני ח"ז ס' ק"צ.

וידועין דברי האבני נזר ומובא בס' שם משמואל סוכות עמ' קמ"ח, די"ל דאין לקרוא ק"ש על המטה בסוכה אלא פרשה ראשונה בלבד כמו בליל שימורים דשמור מהמזיקין וכמש"כ הרמ"א הנ"ל, ה"ה אין יביא נזק לאדם כשנמצא בסוכה יעו"ש, אולם ראיתי בס' ברכת איתן שנינו ק"ש על המיטה עמ' תקפ"ט, דכתב לחלק טובא. שדווקא בליל הסדר שהיום עצמו שמור י"ל דא"צ לומר המפיל רק פר' ראשונה, ומשא"כ בחג הסוכות אין היום עצמו שמור מהמזיקין אלא רק מי שישן בסוכה, ויתכן שלפעמים לא ישן בסוכה מחמת צער, ומש"ה לא חילקו בין ישן בסוכה אם לאו, ובכל גוונא לא פלוג, וצ"ל ק"ש על המיטה עי"ש, וכן ראיתי בס' אור שבעת הימים להגר"א רז פ"ט ס' מ' י"ז דגם הישן בסוכה צ"ל ק"ש על המטה, וכתב ע"ז בהערה 15, דק"ש אינה מפני המזיקין, וגם כשלא

הולך לישן קורא בכל השנה הק"ש. וכן ת"ח צריך לקרוא ק"ש על המיטה כמבו' בברכות ה', וכ"כ הכף החיים או"ח ס' ר"פ אות ה' לענין ליל שבת עי"ש, ומש"כ בס' נתיבי המנהגים ליד"נ הגר"א דבורקס סוכות עמ' קל"ט עי"ש ובשו"ת אבני דרך חי"ב ס' קכ"ג, ובס' אהלי שם עניני ברכת המפיל פ"ד ס' ס"ז, ובשו"ת אורחותיך למדני ח"ז ס' קי"ד.

*

תפילת הדרך בליל הסדר

והלום ראיתי בהגדש"פ ברכת נתנאל ליד"נ הגר"צ תמיר עמ' ל"ז, ששאל למרן הגר"ח קניבסקי במי שהוצרך לנסוע לבית חולים בליל הסדר אם יאמר תפילת הדרך, די"ל דליל שימורים דשמור מהמזיקין, והשיב ע"ז אולי פטור עי"ש, ובס' מאיר נתיבים עמ' 254 מש"כ בזה, וכן ראיתי בס' כרם אליעזר פסח ס"א אות כ"ה, להסתפק בזה אם יאמר תפילת הדרך בליל הסדר כיון שהוא ליל שימורים, ואין חשש סכנה והזק וממילא א"צ לאומרה, והביא משו"ת בצל החכמה ח"ה ס' מ"א, שדן לענין תפילת הדרך בשבת דאולי אין צריך לומר תפילת הדרך בשבת, כיון שהשבת מגינה על בני ישראל יעו"ש, ומה שהארכנו בבית מתתיהו ח"ד ס"ו אות י' באמירת תפילת הדרך בשבת אם הוי בכלל שאילת צרכיו. עי"ש, ומש"כ בשו"ת ברכת שמעון עניני ברכת הגומל סימן ל"ט.

ובספר גם אני אודך על עניני פסח, סימן מ"א, כתב לדון בהמבואר בשו"ע או"ח ס' ק"פ לכסות הסכין בברכת המזון, ומקורו בשבלי הלקט ס' קנ"ה, ומשום מעשה שהיה באחד שהגיע לברכת בונה ירושלים ונזכר בחורבן הבית ולקח הסכין ותקעו בבטנו עי"ש אם בליל הסדר צריך להסיר הסכין בברכת המזון כיון שהוא ליל שימורים, והביא לדון די"ל שליל שימורים אינו שמור אלא ממזיקין שאינם בעלי בחירה, אבל אינו שמור ממזיקין מאדם שהוא בעל בחירה עי"ש. ובספר כרם אליעזר פסח ס"א אות י"ז עי"ש, ועפ"ז י"ל לענין תפילת הדרך שהוא גם לינצל מכף כל אויב ואורב וליסטים, שזהו אנשים בעלי בחירה י"ל דל"ש בזה ליל שימורים עי"ש. ולהנ"ל דבסכנה טבעית לא שייך ליל שימורים ה"נ י"ל לענין תפילת הדרך שזהו לינצל מסכנה טבעית שתבוא.

ונשאלתי מידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, בעל גם אני אודך, אם בלילה שלפני המילה הקרוי לספרדים ברית יצחק, והחסידים וואכט נאכט, דאומרים קריאת שמע לצורך שמירה על התינוק הנימול למחר, אם בליל הסדר צריך לעשות כן, או משום דליל שימורים הוא ושמור מהמזיקין אין צריך שמירה זו, ומובא ספיקו של ידידי בעל גם אני אודך בשמו בספר כרם אליעזר פסח ס"א אות י"ח יעו"ש, ולכאורה הרי זה תליא בהנ"ל לענין ק"ש על המטה דכתב הרמ"א דאומרין רק פר' שמע ולא שאר הפסוקין שאומרים לשמירה, א"כ ה"ה גם א"צ לומר ק"ש בליל הברית לשמירה, ואולם לדעת המקו"ח והבא"ח הנ"ל דיש לומר ק"ש על המטה כרגיל וככל השנה ה"ה י"ל שיאמרו ק"ש ושארו התיקונים שעושין בליל הברית לשמירת התינוק, וכ"כ לתלות בשו"ת שערי חיים ח"ג ס' ע' אות מ"ט, בתשובה לידידי הגאון בעל מח"ס גם אני אודך, עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת הלכתא מאורייתא ח"א ח"ב ס' ל"ט הערה ה' ובשו"ת מרכבות ארגמן ח"א

ס"ז הערה ב' יעו"ש ובס' בנתיבות ההלכה מ"ו עמ' 576 בשם בעל המשנה הלכות זצ"ל, שבליל הסדר א"צ לעשות וואכט נאכט דשמור מהמזיקין עי"ש, ובס' הנהגות רבינו עמ' רכ"ג ס' ק"מ בשם הגריש"א זצ"ל, ובשם הגר"ח ק שא"צ לעשות שלום זכר בליל הסדר עי"ש, וכן מובא מהגר"ח ק בס' בנתיבות ההלכה לק' עמ' תפ"ד יעו"ש. ובשו"ת משנת יוסף ח"י ס' קמ"ד אות י' הביא מעשה רב בזה מהגר"א מבלעזא זיע"א עי"ש.

*

לישן יחידי בליל שימורים

ד'

ובס' כרם אליעזר פסח ס"א אות כ"ו, הביא מהגדש"פ שיח יצחק, שהסתפק אם שרי לישן יחידי בליל הסדר כיון שליל שימורים הוא, וכתב הכרם אליעזר, דלגבי סוכה ידועין דברי המעשה רב להגר"א אות רכ"א, דשרי לישן יחידי בסוכה, משום דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וכ"כ בשו"ת דובב מישרים ח"א ס' ע"ט, וא"כ ה"נ י"ל דמהני ליל שימורים לישן יחידי בליל הסדר כיון דבמקום מצוה ליכא חשש ע"כ דלא קביע הזיקא, וה"ה אין לחוש לישן יחידי בליל הסדר דליל שימורים יעו"ש, ועיקר הדבר דשרי לישן יחידי בסוכה השיב מרן הגר"ח קניבסקי בספרי מועדי הגר"ח ח"ב תשו' תקס"ח, אם מותר לישן יחידי בסוכה, והשיב ע"ז אומרים בשם הגר"א שמותר עי"ש, ובס' אלא ד' אמות של הלכה פס' ס' י"ד מובא שהגר"ח ק הקל בזה לישן יחידי בסוכה. וגם בס' הנהגות רבינו עמ' ע"ט, בשם הגריש"א זצ"ל, שהקל בזה לישן יחידי בסוכה עי"ש, ואולם בס' אורחות רבינו ח"ב עמ' רכ"ד, בשם החזו"א והקה"י זצ"ל שהחמירו לישן יחידי בסוכה יעו"ש, ומש"כ בשו"ת חלקת יעקב או"ח ס' נ"ז ובס' שמירת הגוף והנפש ס' קי"ד ס"ח ובס' דור המלקטים עניני סכנה, יעו"ש. ועי' בס' נפש כל חי מערכת ס' אות ה' דכתב דשרי לישן יחידי בסוכה משום שומר מצוה לא ידע דבר רע יעו"ש, ומש"כ לדון בזה בבית מתתיהו ח"ד ס"א סוף אות א', יעו"ש.

וראיתי בשו"ת אורחותיך למדני ח"ז ס' קי"ד שהקשה דא"כ מי שיש לו מזוזה בפתחו יוכל לישן יחידי בסוכה כיון שהוא מקיים מצות סוכה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, ובכף החיים או"ח ס' רל"ט אות ט"ו דאסור לישן יחידי בביתו, ואפי' בבית שיש בו סוכה, וכן כשישן עם ציצית נימא שומר מצוה לא ידע דבר רע, וכתב לחלק דשאני מצות מזוזה וציצית אינו עוסק בהם אלא המזוזה על פתחו והציצית על בגדו ול"ח שעוסק במצוה ולהכי לא אמרי' בזה שומר מצוה לא ידע דבר רע, ומשא"כ במצות סוכה דהמצוה לישב בסוכה כמו שהוא דר בביתו, ולכן גם כשישן בסוכה ואוכל ויושב בסוכה חשיב כעוסק במצוה ושייך שומר מצוה לא ידע דבר רע לישן יחידי בסוכה יעו"ש, ואולם יש להעיר ע"ד ממשה"ק התוס' בב"ק נ"ו, אם נימא דעוסק במצוה פטור מהמצוה אף כשיכול לקיים שניהם דמי שמזוזה בפתחו יפטר מהמצוות עי"ש, הרי דס"ל די"ל דאף כשמזוזה בפתחו איכא לפטורא דעוסב"מ, וחשיב עוסק במצוה לפוטרו מהמצוות, וא"כ שפיר י"ל דמזוזה בפתחו יוכל לישן יחידי וגם בציצית התוס' בסוכה כ"ה, דהלובש ציצית יפטר מהמצוות

אף שהציצית בבגדו עי"ש, וע"כ כיון שנושא המצוה עמו הוי כעוסב"מ, וכמש"כ בשיעורי רבינו הגר"ד פוברסקי זצ"ל ב"מ ח"ב אות שי"ט יעו"ש, ומש"כ ע"ז בבית מתתיהו ח"א ס"א אות ד' יעו"ש.

ומו"ר בתשו' משנת יוסף ח"ג ס' מ"ה אות ד' הביא מבעל המנחה חריבה זצ"ל שהתיר לאכול מצות שמורה שהיו תחת המיטה משום דליל שימורים שמור מהמזיקין, ובמשנת יוסף שם, ר"ל דשרי משום שומר מצוה לא ידע דבר רע עי"ש, ומש"כ ע"ז בבית מתתיהו ח"ד ס"א אות ג' יעו"ש, ואולם בס' חוט שני פסח עמ' רי"ג, כתב כמו שלא מצינו שא"צ ליטול ידים בקם ממטתו בליל שימורים, אין יכולים לדמות מילתא למילתא וכגון שלא מצינו שאין משום רוח רעה במשקין שתחת המיטה, אין לנו אלא מה שמקובל בידינו בענינים אלו עי"ש. ואולם בס' אוריין תליתאי להגר"פ אפשטיין זצ"ל בסוף הספר שם, דלכאו' אין לברך ענט"י שחרית ביו"ט ראשון של פסח משום דליל שימורים הוא ובליל הסדר אין רוח רעה יעו"ש, ובשו"ת אוריין תליתאי עמ' קנ"ז ובס' מתורתו של רבי פנחס ח"ב עמ' תי"ד. ובס' כרם אליעזר פסח ס"א אות י"ב אם יש לחלק בין רוח רעה למזיקים בליל שימורים עי"ש, ובס' בנתיבות ההלכה מ"ו עמ' 417 השיב הגר"ח קניבסקי דל"מ ליל שימורים לאוכלין תחת המיטה עי"ש, ובהגדש"פ ברכת נתנאל עמ' ל"ה יעו"ש מה שצינתי בזה. ובס' ויגד משה ס"ג אות י' ובס' חשוקי חמד פסחים קי"ב ובשו"ת וישמע משה ח"ד ס' ק"ד, ובס' אמרי יעקב חו"מ ס"י ובס' שמירת הנפש כהלכה עמ' קע"ה ובשו"ת הלכתא מאורייתא ס' ל"ט או"ז ובס' אהל יעקב מאכלי עכו"ם ס' קט"ז ס' ק"י ובס' הבית בכשרותו עמ' צ"א ובס' דור המלקטים עניני סכנה ס' קט"ז ס"ה סק"ב, ובשו"ת רבבות אפרים ח"א ס"ח מש"כ בזה.

*

תוספת יו"ט אם שמור ממזיקין

ה'

והלום ראיתי בס' שמועת חיים ערבי פסחים ס' פ"ה אות ז', שכתב לדון במי שקיבל תוספת יו"ט בפסח אם ג"כ שמור מהמזיקין, כמו בפסח עצמו דשמור, או"ד בתוספת יו"ט לא שמור מהמזיקין, וכתב אם נימא דגם בתוספת שמור מהמזיקין, נפיק בשניים שנמצאים במקום אחד, אחד שמור מהמזיקין דקיבל תוספת, והשני אין שמור, וכתב דלמש"כ התוס' פסחים צ"ט ע"ב דאין לאכול מצה בזמן תוספת יו"ט אלא משתחשך, ה"נ י"ל דליל שימורים קאי על הלילה, ואין התוספת בכלל זה, יעו"ש. ולכאו' ה"ז תליא במה שהארכנו בבית מתתיהו ח"א ס' י"ב, בגדר תוספת שבת ויו"ט אם הוי רק לפרוש ממלאכות קודם השבת, או"ד דע"י תוספת הוי כמו שנכס השבת והיו"ט בעצם, ויעו"ש לתלות במח' ראשונים ונפק"מ הרבה בזה, ובתוס' רבי יהודה החסיד ברכות כ"ז, ס"ל דיוצא יד"ח מצה ומרור גם בזמן תוספת עי"ש, וע"כ ס"ל דתוספת הוי כמו שנכנס היו"ט בעצם, ועפ"ז שפיר י"ל דבתוספת יו"ט הוי כליל שימורים דשמור מהמזיקין, וגם בדעת התוס' הנ"ל שאין יוצא יד"ח מצה אלא משתחשך י"ל דאי"ז אלא לאכילת מצה דבעי

משתחשך וע"י תוספת אי"ז משתחשך, ולענין ליל שימורים שפיר תוספת הוי כפסח עצמו
דשמור מהמזיקין, וכמש"כ הט"ז או"ח ס' תרס"ח דע"י תוספת הוי כלילה ממש עי"ש.

ושאלתי למרן הגר"ח קניבסקי אם קיבל יו"ט בפסח ע"י תוספת יו"ט אם ג"כ שמור
מהמזיקין כליל שימורים, והשיב ע"ז יתכן יעו"ש, ובמועדי הגר"ח ח"ב תשו' רע"ה שאלתי
למרן, אם תוספת יו"ט ושבת, הוי רק למלאכה או לעצם השבת והיו"ט, והשיב ע"ז זהו
מח' ראשונים עי"ש, ובס' שיח השדה ח"ג כתובות מ"ז כתב מרן לתלות ד"ז במח'
ראשונים בתוס' כתובות מ"ז ותוס' פסחים צ"ט הנ"ל עי"ש, וא"כ י"ל שבהכי תליא אם
בתוספת יו"ט דפסח ה"ז שמור ממזיקין אם לאו, ובס' כרם אליעזר פסח ס"ב, ג"כ כתב
לתלות אם בתוספת יו"ט שמור מהמזיקין בגדר תוספת שבת ויו"ט, אם הוי רק למלאכה,
או לעצם השבת יעו"ש.

*

יו"ט שני אם שמור ממזיקין

ר'

וראיתי בס' אמרי חיים עוזר פסחים ק"ט ע"ב, משמיה דמרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל,
לענין יום טוב שני אם שמור מהמזיקין, לשומרים יו"ט שני, ואמר בזה, כיון שרק חייבים
לשמור ביו"ט שני אבל ל"ש בזה הסגולות שיש בליל ראשון יעו"ש, ואולם בהגדש"פ
ברכת נתנאל ס"ב אות ה' שאל יד"נ הגר"צ תמיר למרן הגר"ח קניבסקי, אם יו"ט שני
שמור מהמזיקין, כמו יו"ט ראשון, והשיב ע"ז, לכאו' כן.

ובתשו' רבבות אפרים ח"ח ס' קצ"ב או"ב, נשאל בבן א"י שנמצא בחו"ל בפסח, וביום ב'
לא אומרים ק"ש על המטה כי ליל שימורים הוא, אם גם לבן א"י זהו ליל שימורים, וכתב
דכיון דליל שימורים הוא כהמקום שנמצא הבן א"י כעת זהו בחו"ל, ובחו"ל זה ליל
שימורים שם לבן א"י זהו ליל שימורים ולא יאמר ק"ש על המיטה עי"ש, וכ"כ בשו"ת חקי
חיים להגר"ח קעניג זצ"ל ח"ד סו"ס כ"ב עי"ש, ומש"כ בזה בס' שמועת חיים ערבי
פסחים ס' פ"ה אות ז' יעו"ש, ובס' כרם אליעזר פסח ס"ב אות ז' ובשו"ת מחזה אליהו
ח"ב סו"ס ל"ב עי"ש, הרי דפשיט"ל לכל הנך אחרונים דגם יו"ט שני שמור ממזיקין,
והסתפקו רק לענין בן א"י הנמצא ביו"ט שני בחו"ל אם שמור ממזיקין. (עכ"ל).

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

להעלות לתורה אדם שאינו שומר תומ"צ – מדברי החתם סופר בענין מי שאוכל חדש

כתב החתם סופר בתשובה (או"ח סי' טו, ב): ראיתי במנהגי מורי הגאון מ' נתן אדלר זצ"ל שביום טוב של סוכות לא קרא ללוי למי שאוכל חדש, כי באותו הזמן כבר נקצרו השעורים שהם חדש קודם העומר, והלוי קורא לפניו ביום טוב של סוכות ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם, וזה יברך על התורה ויקראו לפניו מקרא זה ושוב ישתה שכר וי"ש כאשר לרוב הפוסקים גם בזה הזמן הוא דאורייתא. וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינו ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרזובול ערב ראש השנה שעבר בכניסת השמיטה וגם יעשה פרזובול ערב ראש השנה הבעל"ט ביציאתו, לצאת ידי כל הפוסקים. באלו ראוי להחסידיים להזהר.

מתשובת החתם סופר למדו הפוסקים קל וחומר למי שאינו למי שאינו שומר שבת או מגלח בתער שלא להעלותו לתורה. וכמו שכתבו נכדו החתן סופר (שער ברכות השחר סי' יח) ועוד. בשו"ת רב פעלים (ח"ב סי' יא) הביא פסק הגאון אש"א (סי' קמא, ח) שמי שפסול לעדות מחמת עבירה אין להעלותו לספר תורה, וכע"ז פסק החת"ס ועוד מנו"כ השו"ע. והקשה עליהם שלא נמצא פסק זה בספרי הראשונים. והסיק למעשה לחוש לדבריהם היכא דאפשר, ואם לא טוב להעלים עין.

אלא שעל פסק החת"ס הקשו כל תלמידינו. א. האם דין שמיטה כדין חדש, הרי להרבה פוסקים, כולל החתם סופר עצמו, שמיטת כספים אינה נוהגת בחו"ל בזמן הזה. ב. מדוע דווקא ביום טוב של סוכות ולא בשבת פרשת אמור. ג. מדוע לחלק בין קריאה לקריאה. אדרבה, הפוסקים כתבו שהחשוד על העריות אין לקרותו לפרשת עריות כדי לא לביישו. ד. השואל שאל על הנזהר בכלאים ומדוע ענה לו על נושא אחר.

הגאון רבי י"ז שטרן הסביר שהתשובה נכתבה בלשון תמיהה, ולא כפסק הלכה. התשובה הוצאה מהקשרה, היינו מן השאלה. השואל שאל שאלת הבל. ענה לו החתם סופר על פי דרכו. אם אתה חושש לחשש רחוק של פשתן בבגד צמר ראוי יותר לחשוש לאיסור חדש או עשיית פרזובול, בהם ההיתר דחוק.

הלכה למעשה

אין חשש להעלות לתורה אף יהודי. רבו, הגר"נ אדלר, השתמש בעלייה לתורה כאמצעי הסברה, להדגיש שעיקר קריאת ולימוד התורה הוא על מנת לעשות ולקיים. הוראת שעה למיגדר מילתא. דווקא משום שרוב הקהל הקלו באכילת חדש משום שסמכו על הב"ח המתיר, תקנה זו אינה פוגעת במי שאוכל חדש. לכן גם קבע רק ביום טוב של סוכות ולא בפרשת אמור. בזמן שמצויה תבואת חדש בשוק יש עניין לעורר את הציבור. בפרשת אמור אין עניין להימנע מלהעלותו לתורה. (שו"ת זכר יהוסף ח"א סי' כא).

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

הדרך לאהבת ה'

כַּפֵּד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכּוּן יְמֵיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ (ב, יב)
נצטווינו – לכבד את ההורים שלנו.

זוה לא נכתב על ידי איגוד ההורים הבינלאומי, במטרה להגן עליהם מחמת זעמם של ילדיהם; אף שלפעמים כך זה נראה. או נשמע. או נזעק – אל תוך האוזן הקטנה והאומללה.

המקור להוראה זו, הוא ה'שותף השלישי'. מלך מלכי המלכים. כך הוא כתב בתורתו, וציווה, והזהיר – כמו שלא הזהיר כמעט בשום מצוה אחרת.

השו"ע (יו"ד ר"מ ס"א) פותח את הלכות מצוה זו, במילים – 'צריך ליזהר מאוד בכבוד אביו ואמו ובמוראם'. צירוף המילים 'צריך ליזהר מאוד' – גם זהירות, וגם מאוד – מוזכר פעמים ספורות ממש.

ובכל זאת, נראה שמצוה זו היא מאלו הנידשות בעקביים. אנו שומעים עליה בילדותינו, בעיקר – כביקורת מדוע לא קיימנו אותה. והרושם שנותר לנו ממנה, הוא – קצת – לא סימפטי.

אולי אם נטעם – בקצה המטה – מעט מן המעט, מטעמה של אותה מצוה נפלאה, נוכל לשפר את המבט שלנו. נוכל להתחבר אליה, לעשות אותה – מתוך אהבה ורצון.

ולהרויח ממנה, חוץ מ'למען יאריכון' – עוד רבות וגדולות.

להיות 'מה'

משה רבנו. נותן התורה.

והוא מגדיר את עצמו: 'ונחנו מה'.

'מה'. מאומה. כלום.

ידוע. דוד אמר – ואנכי תולעת ולא איש. אברהם אבינו אמר – ואנכי עפר ואפר. משה רבנו, הגיע לדרגה הנישאה ביותר. 'מה'.

דרגתו הרמה של אבי הנביאים, רחוקה מהבנתנו. אבל לפי מיעוט שכלנו, הביאור ב'נחנו מה' – הוא שאין רצונות אישיים – נפרדים מרצון ה'. הרצון היחיד הוא – כבוד שמים. רצון ה' יתברך.

יש מרבתינו שקראו לזה – 'נותן'. רק לתת לשני, לתת לעם ישראל. לתת כביכול – לה' יתברך.

ומשה רבנו – זו התורה עצמה. כשהרצונות אינם 'נפרדים' מהשי"ת – אז אפשר לקבל תורה באופן מושלם. לקבל – עול מצוות. כשה' אלוקנו, הוא ה' 'אחד', ויחיד, בליבך – אז אתה יכול לגלות את כבודו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

משה רבנו – הגיע לדרגה נישאה זו, באופן שאף אחד מאיתנו אינו מסוגל להבין, להשיג, וודאי שלא להגיע.

אבל – גם כל אחד מאיתנו, מסוגל – לנגוע בדרגה זו.

וכל אחד מאיתנו, נגע פעם בדרגה זו.

רק 'פעם'?? ממש לא. הרבה פעמים.

הדמיון שהתנפץ

שעת בין ערבים. שמש יגעה, שוקעת. מיטיבה לבטא את תחושותיך – אתה אכן מותש, מעמל יומך.

הדמיון – רץ. כנחל שוטף. המטבח, וודאי נקי וריחני. וגם ריק מאדם. רק היא שם, עירנית ומחויכת להפליא, לצד מעשי ידיה אשר הכינה עבורך.

על השולחן – קפה מהביל. הארומה – אפילו שהיא דמיונית – כבר מגרה את בלוטות הריח שלך. פרוסת עוגת שוקולד עסיסית נחה לה לצד הקפה. בעצם – שתי פרוסות. והן מצפות בכליון עינים למר שליט"א, שיעלה את ניצוצותיהן. והם רבים, הניצוצות.

ולפני שאתה מספיק להמשיך ולדמיין, אתה מגיע אל הדלת, וזו – נפתחת לרווחה.

אתה מביט סביב. טוב מראה עינים מתעתועי דמיון.

ה'נחת', כן – אלו המסתובבים בין הרגלים ומפריעים, הם אכן – מפריעים. נחת יהודית אמיתית. כמיטב המסורת.

ה'שלום' הרחב שמקבל את פניך – הוא רק פתיח. אחריו מופיע בליל של מילים, בדציבלים שונים – ומשונים, המכה על אוזניך העייפות:

אבא, היא עשתה לי!... אבא, אני רעעעעב!... אבא – תקנה לי!...!... וכן על זה הדרך.

מלחמת עולם...

המהביל, והעסיסית, מתעופפים לאי שם. הדמיון נגנז ליעת שלום' כלשהי. בתקוה שתהיה אחת כזו בעתיד הקרוב.

הבלוטות הנ"ל – מגויסות מיד: האדון הקטן יצר משהו, אשר מגרה אותם יותר.

לאחר ה'התקפה' הראשונית, מגיע השלב הבא: האדון הנ"ל – מונח אחר כבוד על 'כסא מלכותו'. כעת המלאכה מתמקדת באותו חור קטן, הנסגר ונפתח חליפות – בהתאם לרצונו השרירותי למדי של בעליו. ברגעי החסד הספורים בהם הוא פעור, עליך לתחוב אל תוכו – את המעדנים עליהם טרחה אמה של מלכות.

הרצונות שלך – מי זוכר אותם. אתה – ודאי שלא. אולי הם יחזרו בעתיד, ואולי אף ביתר שאת. אולי זו שטרחה עד עתה – תואיל לטרורח שוב.
אבל כעת – ממש כעת, ברגע זה – אין שום רצונות. הם לא קיימים. הדבר היחיד שיש בראשך, ובליבך, בכל הרמ"ח והשס"ה – הוא שהילד יאכל. שישבע.
אתה – לא קיים. יצאת מהתמונה לחלוטין.
אתה לגמרי – 'מה'.

הכרת הטוב

אבל – זה לא מושלם. אפילו לא קרוב להיות מושלם.
זה לא נעשה מתוך 'בחירה'. זה היה – 'כורח'.
גם הדמיון, והרצונות, לא באמת נעלמו. הם נגנזו מתוך אילוץ, וישוּבו – ביתר שאת, ביתר עוז, וגם ביתר בלוטות.
עלינו למצוא את הדרך, 'לקנות' מידה זו.

ו'לקנות' פירושו – שזה יהיה חלק מאיתנו. שהדמיון הנ"ל, יתחלף לו – בדמיון כיצד אני מאכיל את ילדי, ונהנה מכל רגע. כיצד אני נותן, מעניק, ומחובר לזה – הרבה יותר מאשר לבלוטות טעם וריח למיניהם.

אדם נוצר – כשהוא 'נוטל' מוחלט. תינוק קטן, לא 'רואה' אף אחד. לדוגמא, כשתינוק אומר 'אבא', אתה חושב שהכונה שלו היא – האבא שלי, המחנך, המדריך, ה'מעביר' של הדרך המסורה דרבותינו שליט"א וזצוק"ל. זה נשמע טוב. אבל – זו לא כל האמת. אולי יותר נכון – כל זה לא אמת.

'אבא שלי', הכונה – כמו ה'בובה שלי'. ה'קליקס שלי'. ה'שלי', היינו – שייך לי. אתה אמנם צעצוע קצת פחות ממושמע, אבל עם מעט 'עמל פה' שלו, וכאבי אוזנים שלך – המשמעת מושגת מיד.

וכשהתינוק דגן לומד על מצות כיבוד אב ואם, הוא לומד – להכיר את הטובה.
הטובה – מונחת לפניו. הוא חש אותה היטב. הוא צריך כעת – להכיר בה. להכיר בכך – שהוא נהנה. להבין את זה. לתת לב על זה. לעשות 'היכרות' עם הטובה.
שהטובה תהיה ב'דעת'. לא רק בחושים.

רק לאחר מכן – אפשר גם לנסות לחפש בסביבה, את מי שגרם לו ליהנות. את מי – שרוצה כל כך שיהיה לו טוב. תהליך זה, יוצר אהבה – כלפי הנותן. אהבה הגורמת לו לרצות – להשיב טובה למיטיבו.

מצות כיבוד אב ואם, מתבססת – על תחושה זו. נצטוונו לדמות בעינינו, שההורים שלנו – הם 'גדולים ונכבדי ארץ'. זה עיקר הכיבוד. וזה נעשה – על ידי התחושה הנ"ל (יעוי' בחרדים מצוה לה, ובח"א כלל ס"ז ס"ג, ובחוט שני כבוד אב ואם עמ' רסד. ובדעת השו"ע יל"ע ואכמ"ל).

וכשאתה עושה משהו לכבוד הורייך, מתוך תחושה יקרה זו – אתה תהנה באמת. אתה – תתחבר למה שאתה עושה.

ואם תהיה מודע לכך, שההנאה שלך – זו ההנאה שלהם, שכשטוב לך – טוב להם, אתה תיהנה יותר – ממה שהם עושים עבורך.

אתה לא תפריד את ההנאה שלך מהם. אתה תחוש כל הזמן – מי הוא זה הנותן לי, המענג אותי. וכך תבין, ותדע – הנאתך, הנאתם. והנאתם – הנאתך. זו אהבה. זו – אחדות.

בחינת אחדות עם השי"ת

אנחנו יודעים, שנתינה – מולידה אהבה.

אבל הנתינה, צריכה להיעשות – מתוך רצון, מתוך חשק. אם לא, לא תהיה אהבה. אולי רק להיפך.

והחשק מגיע – מתוך הכרת הטוב.

וכשלומדים להשיב טובה – וליהנות מזה; כשאתה מתחיל לחוש את חווית הנתינה, כמה טוב שהשני נהנה, ושזה הרבה יותר הנאה מאשר החוויה המצומצמת של ה'אני' שנהנה – אתה גם תרצה לתת ללא תמורה. וגם ללא תמורה מראש.

וכשזה מתחיל כלפי בני אדם, כלפי הסובבים – זה יכול להמשיך, גם כלפי השי"ת. אם אתה מכיר בטובה מוחשית, של מישהו מוחשי – תוכל גם להכיר בטובתו של מישהו מופשט.

תוכל לעשות 'היכרות' – עם טובתו של ה'. להבין – ובדורנו הדברים נשכחים יותר ויותר – שה' רוצה שיהיה לך טוב. שהוא רוצה – שאתה תיהנה. גם כאן, בעולם הזה.

וגם – בגשמיות. הוא הכין לך מזון, בחן, בחסד, וברחמים. והוא רוצה שאתה תחוש, את החן – את החסד – ואת הרחמים.

ולאחר מכן – שתכיר במי שנתן לך את זה. במי שהיה לו כל כך איכפת, שהתפוח יהיה מלא גוונים, ומרקמים, וטעמים. שתתעורר מכך – לאהוב אותו.

לאהוב אותו יתברך!

בכל לבבך, בכל נפשך, ובכל מאורך.

– החיים היפים...

חיים – מלאי עונג ושמחה. חיים בהם אתה אוהב אותו יתברך, ועושה למענו, ואוהב אותו עוד יותר, ועושה למענו עוד יותר.

חיים של 'קירבת אלוקים לי טוב'.

חיים – של שותפות עם השי"ת. של תחושה נפלאה, שההנאה שלי – היא ההנאה שלו. שהטוב שלי, הוא הטוב שלו.

חיים מלאי אהבה. חיים – של אחדות, עם השי"ת.

וזה לא כל כך קשה! זה אפילו – מענג!

תיהנה – ממתנת ידו הרחבה. תשים לב להנאה. ותדע – מי הוא זה שהביא לך אותה.

– ותאהב אותו!

ואולי לכן לימדונו חז"ל, ש'הוקש כבודם לכבודו של מקום'. כבודם של אב ואם, מוביל אותנו – לכבודו של מקום.

ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

ביאור האזהרה הכפולה על העליה בהר סיני ודברי משה רבינו בזה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רֵד הָעַד בָּעַם פֶּן יִהְרָסוּ אֶל ה' לְרֵאוֹת וְנִפְלַל מִמֶּנּוּ רָב. וְגַם הַפְּהָנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל ה' יִתְקַדְּשׁוּ פֶן יִפְרֹץ בָּהֶם ה'. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לֹא יוּכַל הָעַם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינַי כִּי אַתָּה הֵעִדְתָּה בְּנֵינוּ לֵאמֹר הַגְּבֹל אֶת הָהָר וְקִדְּשָׁתוּ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' לֵךְ רֵד וְעֲלִיתָ אִתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַפְּהָנִים וְהָעַם אֶל יְהִרְסוּ לַעֲלֹת אֶל ה' פֶּן יִפְרֹץ בָּם (יט, כא-כד)

מבאר רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל את פשר תשובת משה רבינו וציווי השי"ת החוזר ונשנה אחרי כן (שעמדו על כך הראשונים), כדלהלן:

הנה איתא בע"ז דף ד' ע"ב שישראל לא היו ראויין לחטא העגל עי"ש ברש"י: גבורים ושליטים ביצרים היו ולא היה ראוי להתגבר יצרים עליהן. [עורך הצ"פ עה"ת: ובשיר השירים רבה איתא ש]נעקר יצה"ר מליבם, ומבאר רבינו שכל דבר שאסור עפ"י דין לעשות מצד טבעם לא היו יכולים לעשותו, ועל כן השיב משה לפני הקב"ה ש"לא יוכל העם לעלות", שאין צורך לעשות גבול למנוע עלייתם מאחר שמצד טבעם לא יעלו. אמנם הקב"ה השיבו דכיון וענין הגבול - מחיצה יש בו ב' שמות שם של הצד הפנימי והשם של הצד החיצוני כלשון הגמרא בעירובין דף ע"ו ע"ב "אזיר שתי רשויות שולטות בו". וכן בירושלמי ב"מ פ"י ה"ו פלוגתת רב ושמואל בגדר דין כותל שבין שתי מחיצות, אם מחצה לזה ומחצה לזה או כולו לזה וכולו לזה. וכן לענין חומת ירושלים ברמב"ם הל' מעשה"ק (פי"א ה"ה ו' וע"ש פ"י ה"ה), ובזה נצרך לרצון האדם, כאן המכשול מצוי שיטעה בדעתו ויחשוב על האסור מותר, ונצרך לאזהרה מיוחדת על מקום הגבול.

[א"ה: העורך של צ"פ עה"ת ביאר בכונת רבינו שהדבר תלוי ברצון האדם לקבוע היכן החוץ והיכן הפנים, ולענ"ד אינו מובן ועכ"פ בעניננו דהפנים נקבע ע"י השי"ת אינו שייך, רק מצינו (כעת איני זוכר היכן) בד' רבינו במקום אחר שהענין תלוי אם נכנס לפנים נחשבת המחיצה כלפנים ואם יוצא החוצה נחשבת כבחוץ, וגם זה אינו שייך לכאן. לדעתי כונת רבינו שכיון שמעורב כאן במקום המחיצה שני האפשרויות של פנים וחוץ כאן לא יספיק טבעו להזהר מהאסור אלא נצרכת החלטה ברורה שהוא מסתלק גם ממקום הגבול עצמו שיש בו גם דין פנים].

בדברי רבינו ישנו חידוש שלמד שדברי הגמ' בע"ז הנ"ל אמורים אף לפני שקבלו את התורה בפועל אלא בעצם עמדם לפני הר סיני. נאמנם לגבי דברי המדרש בשיר השירים (הגם שזהו לשונו של רבינו) ודאי שאינו שייך לכאן כיון דשם מדובר על זמן ששמעו דיבור 'לא יהיה לך' מפי הקב"ה].

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים ותמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

כל ההתחלות קשות - עסק התורה מביא העריבות

וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקִלִּי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ (יט, ה) וברש"י: אם עתה תקבלו עליכם, יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות.

לכאורה הכוונה בדברי רש"י, שההתחלה היא הקבלה, ומכיון שכך היא קשה, שהרי כל ההתחלות קשות. אולם אחרי כן הביצוע הוא ערב, ואינו קשה, כי רק ההתחלות קשות הן.

והנה אנו היינו חושבים לתומינו, שהקבלה היא החלק הקל יותר בעבודת השם, ואילו הביצוע הוא הקשה, אולם רש"י מגלה לנו כי ההיפך הוא הנכון, שהקושי היותר גדול הוא לקבל על עצמינו, והביצוע שלאחריו הוא קל. והדבר טעון הסבר, מדוע לנו נדמה שהקושי הוא בביצוע והקבלה כל כך קלה.

ומורי ורבי גאון ישראל רבינו שמואל רוזובסקי זצוק"ל, האיר עינינו בסוגיא זו, והוא הקשה על עצם הכלל, שכל ההתחלות קשות, הרי לכאורה זה נראה להיפך, שתמיד בתחילת הזמן, לומדים יותר בחשק ובהתמדה מאשר בהמשך הזמן. ואם כן לכאורה ההתחלות דווקא קלות יותר מההמשך.

אמנם תירץ שזה אינו נחשב כלל להתחלה, מה שלומדים יותר בחשק ובהתמדה בתחילת הזמן, כי זהו דבר טבעי, ולא משהו שאדם עושה בבחירה, ומטבע הדברים, כל דבר שאדם עושה לפי נטיותיו הטבעיות, הרי ככל שעובר הזמן בטילה ההתלהבות הראשונה, ומעמיא עמיא ואזלא, ואינה נחשבת ממילא כלל להתחלה. כי התחלה אמיתית היא רק זאת שמביאה בהכרח להמשך. וזה יתכן רק כאשר היא נעשית מכח בחירה והחלטה פנימית עמוקה, ואכן כאשר זוכים להתחלה מסוג זה הרי ככל שעובר הזמן מתעלים, ומקבלים ממש כוחות חדשים, עד כדי שבאמת יותר קל הלימוד ועבודת השם מאשר בתחילה.

ולפי זה ניתן לפרש דבריו של רש"י הקדוש שהבאנו, שאם תקבלו עליכם, יערב לכם מכאן ואילך, והיינו שאם אדם זוכה לקבל על עצמו את מעשה העבודה והלימוד, קבלה שבאה מתוך הכרה פנימית - הרי מכאן ואילך הוא מקבל כוחות מחודשים, ועריבות נפלאה ולא ירגיש כל קושי כי אם להיפך, - שימשך אחריו יתברך כאשר ימשך הברזל אחר אבן השואבת - כלשון המסילת ישרים הידוע.

והנה בכאן מתגלה לנו סוד נוסף ויסודי מאד לכל באי שער השם, החפצים בעבודתו בתורתו ויראתו. ששורש הקושי והקלות בעבודת השם ובלימוד התורה, הוא תלוי ועומד

בעיקר בדבר אחד, והוא העריבות. כי כאשר חסרה העריבות, מרגישים קושי, אולם כאשר הדבר ערב הריהו ממש קל. ובאמת עובדי השם דשנים ורעננים יהיו. וקויי ד' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים. הוא אשר דיברנו ולמדנו מדברי רש"י, **אם עתה תקבלו עליכם - יערב לכם מכאן ואילך.**

אמנם כדרכם של דברי תורה שכל שאתה ממשמש בהם אתה מוצא בהם טעם, כן הדבר הזה. ונתבונן ונמצא טעם לשבח, במה שהוסיף רש"י וכתב, **שכל ההתחלות קשות.** שלכאורה יש להבין מדוע באמת כל ההתחלות קשות, ולמה אי אפשר שגם ההתחלות תהינה קלות.

ונראה שאין זה מקרה שההתחלות קשות ומכאן ואילך באה העריבות. אלא הענין הוא, שכאשר אדם זוכה לההתחלה ולהקושי שלה, זה גופא מזכה אותו בהעריבות דמכאן ואילך. וכך היא לעולם המדה שהתורה מודדת ללומדיה, תחילתה קושי וסופה נעימות. והלעסוק בדברי תורה, מביא אל והערב נא. והכלל הוא שאין שום דבר בעולמינו שנוכל לקבלו בתורת נהמא דכיסופא, וכל מדריגה רוחנית אינה באה כי אם על ידי עמל ויגיעה. ויגעת ומצאת תאמין.

ויש כאן ענין נוסף, כי הנה האדם בטבע נוטה הוא אל העריבות המידית והעכשוית, אף שבהמשך דרכו ימלא פיהו חצץ. ואולם סוד כל התורה כולה טמון בכך שהאדם צריך להסכים בלבו להניח העריבות דעכשיו, על מנת לזכות אליה לאחר העמל, ומתוקה שנת העובד, אחרי שעובד, כי עדיף להשאיר המנוחה והשינה לאחר העבודה, וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד. כי יששכר ראה שהמנוחה טובה על כן הקדים העמל ע"מ להשיג המנוחה שלאחריו.

וכאשר זוכה האדם לחפש ולשאוף אל היגיעה, הוא מגיע מתוך כך אל העריבות האמיתית. וזו ההקדמה לקבלת התורה.

(והנה המצרים ראו שמושיען של ישראל לוקה במים, וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, והיכן היתה הטעות שלהם, כי אי אפשר ללקות רק ע"י מעשה האדם עצמו... והמצרים לקו במים מפני שדנו את עם ישראל במים, ויתרו למד מכך ק"ו כי אם פורענות כך, מדה טובה עאכו"כ).

והנה יש לנו לימוד נפלא על עריבות בתורה, שהעריבות הינה תוצאה מוכרחת של הקבלה, אמנם הקושי הגדול הוא הקבלה, כי בטבע מחפשים מנוחה מידית, ולכן חסרה העריבות, אולם כאשר זוכים ומקבלים עליהם עול מלכות שמים, אזי יש עריבות. וכך היא הדרך.

והנה בשבוע הזה עולם התורה איבד שנים מזקני גדולי ישראל - רבינו משולם דוד הלוי זצוק"ל, בנו וממשיך דרכו של מרן הגאב"ד דבריסק זללה"ה. ורבינו יצחק שיינר ראש ישיבת קמניץ זצוק"ל - שכל ימיהם היו מקשה אחת של עמל התורה ועבודת השם, ורואים כיצד זכו לעריבות מיוחדת. ומי יתן לנו תמורתם. ועלינו להתחזק לשוב בתשובה, כי בוודאי אין הדבר פשוט כלל וכלל, מה שאיבדנו בחטף ובאותו יום ממש שני גדולי

ישראל. והקדוש ברוך הוא יאר עינינו לדעת מה לתקן. והנה התורה מונחת היא בקרן
זוית כל הרוצה יבא ויטול.

והנה ידוע המעשה של ר' עקיבא שלא נכנס הביתה, והקשה הגר"ח שמואלביץ מדוע
לא נכנס לרגע לומר שלום, ותירץ שלא רצה לעשות הפסק, וכמה הפסקים יש לנו, ד'
ירחם... והפרוץ מרובה על העומד. והנה ההפסד הגדול הוא שכאשר חוזרים ללימוד
חסרה קבלה נוספת, וזה גורם לחוסר עריבות ואזי מאבדים טעם בלימוד. וכל ההתחלות
קשות... והנה הדרך היא לקבל וזו העבודה הקשה, ואם פוסק ח"ו ונאלץ, צריך לקבל
מחדש ולהתרענן מחדש. ואז יצליח בס"ד. ואולי יצליח לצמצם ההפסק.

אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי... וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים - אם תקבלו יערב לכם. -
משמע שסגולה מכל העמים לא נהיינו, רק בזכות הקבלה, והיינו כי בלא עמל אין
תוצאות. וזה הלימוד של יתרו. שחידש פרשה בתורה, ומהי הפרשה, ואתה תחזה וגו'.
וכבר הארכנו בזה, כי מה שקובע בדברי תורה זה לא מי שהשתתף בשיעור של משה
רבינו, אלא שצריך לראות ולחזות כיצד הוא קיבל את הדברים וכמה הוא הושפע מהם.
וכמו שמצינו בקניני התורה, שאחרי התלמוד, צריך שמיעת האוזן, והיינו שהדברים יכו
שורש ויעשו פרי. **אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי... וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים...**

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"מתחילה... ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו"

אָנְכִי ה' אֶלְקִיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִפֶּיַת עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹקִים אֲחֵרִים
עַל פְּנֵי (ב, ב)

הקשו המפרשים, מדוע כתבה התורה ראייה ל"אנכי ה' אלקיך", מענין יציאת מצרים.
הרי מן הראוי היה להוכיח מבריאת העולם, בה נתגלה שיש מלך לבריאה שיצר וברא
הכול, ולכתוב: "אשר בראתי את השמים ואת הארץ"?!
*

גודל חומרת איסור עבודה זרה נודע לכל, לבל יחשוב האדם שהשמש והירח והכוכבים,
הם המנהיגים אותו ונותנים לו כח ושפע ח"ו.

אך קיים עבודה זרה, אשר אינה מודע לכלל כאיסור עבודה זרה.

כשאדם חושב לעצמו: 'שבפעולות שפועל על ידי כך נובע אליו התוצאות, ולולי
הפעולות שפעל לא היה מגיע התוצאות ח"ו', אז הוא בגדר עובד עבודה זרה. כי מייחס
לעצמו כוחות עצמיים, כפי שהכופרים ימ"ש מייחסים את הכח לעבודה זרה ה"י.

ביסוד זה, ביאר האור החיים הקדוש, את הפסוק "לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני",
היינו שהתורה צוותה על האדם, ש'לא יהיה לך אלוקים אחרים', דהיינו שהאדם לא
יעשה את הלך – את עצמו לעבודה זרה ח"ו. אלא יאמין שהכול מאת השם ית', ואף
שעושה פעולות והשתדלויות שונות, יאמין שכל כח העשייה והיכולות הטמונים בו הכל
מאת השם ית', ושום דבר לא נעשה ללא עזרת השם יתברך.

בדרך זה ניתן לתרץ מדוע כתוב "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא
כתוב "אשר בראתי את השמים ואת הארץ".

אכן אם הייתה ההוכחה מצד הבריאה, היה אפשר לחשוב שלאחר שברא השם ית' את
העולם, עזב את העולם ומסרו להנהגת הטבע ח"ו, ועל אף שהשי"ת ברא את האדם אך
כעת יש לו כח עצמי ח"ו.

לכך פתחה התורה בהוכחה מצד יציאת מצרים, להורות שאף לאחר שברא השם ית'
את עולמו, הכול מתנהל בכוחו וברצונו. כפי שראו ישראל בעין ממש שלא יכלו לצאת
ממצרים, אך כשבא עליהם השם יתברך לגאלם מיד יצאו ביד רמה באותות ובמופתים
שלא כדרך הטבע. כי אין שום כח בעולם בלתי לה' לבדו.

זה מה שרמזה לנו התורה, 'לא יהיה לך אלוקים אחרים' – שעל האדם לעקור מן
השורש את העבודה זרה הטמונה בו, ולהאמין שהנהגת השם ית' הוא מעל דרך הטבע.

על פי זה אפשר לפרש את הפסוק "אנכי ה' אלוקיך", דהיינו שעל האדם לזכור שכל מציאותו - 'אנכי', הוא הכל מאת "ה' אלוקיך", ומידו ניתנו הכול.

*

לחיות בעולם הזה המלא בהשתדלות ובהסתרה מהשגחה פרטית, מתוך התמקדות באמונה בהשם ית' ובהשגחות פרטית, הוא רק על ידי זמני האור והחושך.

בעת שאדם נמצא בעת חשכות בלי אור ואמונה. כשמבקיע אור האמונה בתוך החשכה, אזי מגלה שכל מציאות החושך אינה אלא אור הגנוז בחושך, בכח זה יכול להתחבר למציאות האור אף בימי החושך.

אך כשאדם נמצא במצב של אור ללא עיתי חושך וקטנות, אזי כשמגיע למקום חושך אין בכוחו לגלות שם את השם ית', כי אינו יודע כיצד צועדים בימי החושך ללא נקודת אור.

בקבלת התורה, היה 'עב הענן', חושך ענן ואפלה. אך דווקא משם הגיע האור שהאיר לארץ ולדרים עד סוף כל הדורות. כי שם גילו שאף בתוך החושך והטבע שם נמצא השם ית'.

*

בהקדמה לספר 'קול אריה' ביאר את הפסוק "שִׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד (דברים ו, ד)". הנה הוי"ה רומז על ענין החסדים הנגלים, והנה אלוקינו רומז על ענין הסתר ודין.

על האדם להפנים אל ליבו, שאף בהוי"ה - בחסדים, ואף באלוקינו - בדין, תמיד הוי"ה אחד - הכל חסדים גמורים והכל מאת השם ית'.

וזהו מעיקרי עבודת האדם, אף כשנמצא בעיתי חושך בצמצום ובהסתרה, עליו להאמין שתמיד ה' אחד, רק שמסתתר בתוך החושך.

כאשר אדם מגיע לאמונה זו שהכל מאת ה', ואף בתוך ההסתרה מסתתר טוב השי"ת, אזי השם ית' מאיר לו פנים ומשפיע לו שפע רב בטוב הנראה והנגלה, כי גודל האמונה והבטחון בהשגחתו ובטובו יתברך, ממשיכה שפע ברכה לכל עניניו.

נשתדל לעקור מאיתנו את העבודה זרה המקונן בליבנו, ונייחס את כל כוחותינו והצלחותינו להשי"ת. בדרך זה יושפע לנו חסדים נגלים בטוב הנראה והנגלה, ושפע רב בבני חיי ומזוני רווחי וסייעתא דשמיא.

א גוטן שבת!

(עיבוד מתוך שיעור יומי הנמסר לאחר התפילה)

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיון חיי, שבילי דירחא, ושא"ס

בדרגה רוחנית אחרת – עליית העולמות

כל מלאכתך עשויה

יִשְׁתַּת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֲשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתְּךָ (שמות כ, ח-י). כתב האור החיים לזה אמר ששת ימים לבד תעבוד, ובהם תעשה כל מלאכתך, פירוש הצריכה לך לשישי ולשביעי... כי מבטיח ה' לשומרי מצותיו (אור החיים פירוש ראשון שם).

למרות שאנחנו מפסידים יום עבודה בשבוע, לא יחסר כלום, ששת ימי העבודה יספיקו לכל הנצרך גם עבור היום השביעי. נכון שהגוים עובדים שבעה ימים בשבוע, ובקושי גומרים את החודש. שישה ימי עבודה הם בעצם שבעה ימים, יום המנוחה מתחבר עם זמן העבודה, ולא תפסיד כלום בהספק העבודה (לקראת שבת ב לפרשת יתרו אות ב, עמ' 63).

זה סוג של מסירות נפש, ויתור על יום עבודה בשבוע, ויתור על אפשרות להרויח ולהתפרנס, להתקדם ואולי גם להצליח. שבת קודש היא מסירות נפש, היא ויתור על העיסוק בענייני העולם הזה בשביל מטרה נעלית. בשבת צריכים להרגיש כאילו כל מלאכתך עשויה (רש"י שמות כ, ט. משנ"ב שו"ס"ק לט).

מסירות נפש

אפילו בשביל לנהל מפעל לייצור מסמרים נדרשת מסירות נפש (שמעתי מהגר"י הורביץ זצ"ל ראש ישיבת אופקים). כל מי שרוצה להצליח בתפקידו, צריך להתמסר מעבר לדרישות הרישמיות של העבודה. אם הוא לא יוותר לפעמים על שעות שינה, אם הוא לא ידלג על ארוחות בעיתות לחץ, המפעל יקרוס. שִׁמְר רִוַח לֹא יִזְרַע וְרֵאָה בְּעֵבִים לֹא יִקְצֹר (קהלת יא, ד), מי שנכנע לכל התירוצים, לעולם לא יזרע ולא יקצור (עפ"י רש"י שם), לא יגיע למחוזות ההצלחה. ההצלחה לא מסתכמת ברצון ובמילים טובות, אם האדם לא ישקיע, הוא לא יגיע למחוזות ההצלחה.

כך זה בגשמיות, וקל וחומר ברוחניות. האדם נמצא במאבק בין החומר ובין הרוח, הגוף דורש את שלו, אי אפשר לחיות בעולם הזה בלי לאכול ולשתות. השאלה היכן אדם נמצא אומרת במה הוא משקיע מעבר לנצרך, יותר מהדרישות הרישמיות. נכון שגם אדם שלא אוהז ב-לָחֶם צָר וּמִים לָחֶץ (ישעיהו ל, כ) או מִים בְּמִשְׁוֹרָה (יחזקאל ד, יא); שם פס' טז. אבות ו, ד), זה לא אומר שהוא שקוע בגשמיות, לא כל אחד אוהז במדרגות גבוהות בעבודת ה'. אדם זקוק לאוכל טוב ומזין ומנוחת הנפש. אבל כאשר נתבונן במה הוא משקיע, נראה היכן הוא נמצא, נראה היכן נמצאת מסירות הנפש שלו.

וכשאני אומר מסירות נפש, אני לא מתכוון לדרגה הגבוהה של מסירות מוחלטת. כל השקעה היא סוג של מסירות נפש, כל ויתור על מאויים בשביל המטרה, היא דרגה קטנה של מסירות נפש.

מבט על העולם הזה

באותו משרד יש כל מיני תפקידים. משרד של רואה חשבון, ישנה מזכירה שמסדרת את הניירות, יודעת מה מצבו של כל תיק, ועומדת בקשר עם הלקוחות. ישנה מנקה שנמצאת באותו משרד, ובלעדיה לא יהיה תפקוד תקין. ייתכן שהיא גם מכינה קפה לעובדים. ישנו את רואה החשבון שעושה את העבודה המקצועית, וישנו מנכ"ל של המפעל, שמגיע לביקור פעם בחודש לראות את המאזן.

איזה תפקיד הוא החשוב ביותר, מי שייך למקומו ולתפקידו, ואת מי יותר קל להחליף. ברור שהמנקה הינה חיונית ביותר, ובלעדיה בלתי אפשרי להמשיך את העבודה. אבל אי אפשר לומר שהיא עיקר המשרד. כמו כן המזכירה עושה עבודה חיונית, אבל היא מסדרת את מה שאומרים לה, וניתן לומר שהיא שייכת לניירות יותר מאשר לעבודה המקצועית. רואה החשבון עושה את עיקר העבודה, ופעם בחודש הוא נכנס לתפקיד חשוב עוד יותר, מעביר את הנתונים למנכ"ל המפעל ומייעץ לו.

העולם הזה מלא בנסיונות. ניתן לומר שעיקר העולם הוא הנסיונות אותם אנחנו עוברים, והצרכים שלנו הם התפאורה של ההצגה (ראה לקראת שבת ג, תפילת שבת אות ג, עמ' 129 והלאה). בכל השבוע אנחנו עוסקים בגשמיות, עוסקים בניירות יותר מאשר בעיקר העבודה. בשבת אנחנו עוסקים בתכלית, עוסקים יותר ברוחניות מאשר בגשמיות. ולפעמים אנחנו זוכים לפגישה עם המנכ"ל, לעלייה עוד יותר גבוהה, ומרגישים שייכות עם האמת הפנימית של העולם.

עולם הפוך

על רבי יהודה הנשיא נאמר תורה וגדולה במקום אחד (גיטין נט, א; סנהדרין לו, א), גם גדלות בתורה וגם רחבות גשמית, וכן מברכים איש את רעהו שיזכה ללמוד וללמת מתוך נחת והרחבת הדעת, נחת רוחנית והרחבה גשמית. אך מצד שני ידוע כי גדול נסיון העושר מנסיון העוני, וכל אחד מבקש בתפילתו וְאֵל תְּבַיְאֵנוּ... וְלֹא לִיְדֵי נְסִיוֹן וְלֹא לִיְדֵי בְיֹזֶן. הרי שמי שרוצה לעמוד בנסיונות, אולי הוא צריך לבקש נסיון קל יותר - להיות עני, וזאת לא מצינו.

והתשובה לזה היא שינוי המבט על העולם הזה, כלים לעבודתו יתברך, סוג של נסיונות. ואולי גם זה רמוז בדברי הגמרא עולם הפוך ראיתי (פסחים נ, א; בבא בתרא י, ב). ובזה שבת שונה מימות החול, עוסקים יותר בתכלית.

עליית העולמות

אחד הביטויים בספרי הקבלה על שבת קודש הינו 'עליית העולמות' (סידורו של שבת ח"ב דרוש ט פרק א אות ז), דהיינו העולמות עולים מעלה מעלה, מתחברים למקום גבוה

יותר, ומגלים את הרוחניות שבתוכם (ראה פרי צדיק קדושת שבת א ד"ה וזהמונים). אמנם בעיני בשר בלתי ניתן לראות זאת, במבט חיצוני נראה כי עולם כמנהגו נוהג, ואין הבדל בין יום ליום (כשאלת המדרש מה יום מיומיים, בראשית רבה בראשית יא, ה. ראה שעה"כ קבלת שבת א ענין הבו לה', דע"ה ח"א דרוש ה סימן ה, שו"ת תורה לשמה סי' תמד).

נכון שבמבט חיצוני הכל נראה אותו דבר, אבל בהתבוננות נראה כי המציאות של העולם משתנית. אולי ניתן לראות כאן ביטוי והשפעה מן המושג הרוחני של עליית העולמות. בכל ימות השבוע אנחנו במאבק ונדרשים לחזק את צד הרוחניות, מסירות נפש וויתור על תענוגות. בשבת קודש הויתור הזה הוא מציאות, אנחנו נמצאים במצב אחר לגמרי, החיזוק של צד הרוחניות נעשה מאליו, זו צורת העולם בשבת קודש. כל אחד נמצא בדרגה רוחנית אחרת לגמרי, אפילו הגשמיות מקבלת שם של מצוה, עונג שבת.

אם נתבונן על כל העולם הגשמי כמסגרת לנסיונות שלנו, כתמונה המכסה את העולם הרוחני - האמיתי. הרי בשבת אנחנו נמצאים בעולם אחר לגמרי, רוחני יותר - ביטוי והשפעה מתוך עליית העולמות.

העולם כולו נמצא בדרגה רוחנית גבוהה יותר. מצד אחד בעיני בשר בלתי ניתן לראות את עליית העולמות, הרי זה נעשה בפנימיות ולא בחיצוניות. אך מצד שני, בהתבוננות ניתן להרגיש תוצאה של עליית העולמות, כדברי הבני יששכר על כן גם בשבתות וחדשים אינם רואים בחוש הגשמי עליית העולמות, אבל הוא בהרגש הרוחני למשכילי מדע, רק גם לנשמתם בסוד הפנימיות (בני יששכר ראש חודש ב, והיה מדי חודש, אות א).

גם בזה יש מדרגות מדרגות, וכל אחד היכן שהוא נמצא יכול להשתייך למושג הרוחני של עליית העולמות, העולם הפנימי שלו שנעשה מרומם יותר ורוחני יותר.

שַׁבַּת הָאָרֶץ

אולי הסבר זה מתאים גם לשנת השמיטה. התורה קוראת לשנת השמיטה שַׁבַּת הָאָרֶץ (ויקרא כה, ו). ושאלו המפרשים מדוע השבת שייכת לארץ, וכי הארץ פועלת איזו פעולה, האדם הוא הפועל והוא השובת, האדם הוא המצווה לקיים את מצות השמיטה. באמור מה זאת, האמנם תצדק שביתה על הארץ, ומה הארץ אם לא חומר עכור, האם שיח ושיג לה שתשמור שבת מחללו. ואם אמנע עצמי שלא אזרע שדי וכרמי לא אזמור, הלא אני הוא השובת ולא היא כי קרקע עולם היא (אלשיך שם). [אמנם גם האדם בשנת השמיטה נמצא בתוך שבת מיוחדת, רמב"ן שם פס' ב].

האלשיך מבאר כי גם שבת של בני האדם שייכת בעצם לקב"ה, כפי שכתוב וְיִזְכָּר הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַיהוָה אֲ-לֹהֶיךָ (שמות כ, י). ואותן מילים נאמרו גם על שנת השמיטה, וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שַׁבַּת לַיהוָה (ויקרא כה, ב; שם פס' ד). כמו שהקב"ה כביכול שובת עמנו בשבת, כך כביכול הוא שייך ל-שַׁבַּת הָאָרֶץ, שהרי גם היא נקראת שַׁבַּת לַיהוָה.

לעניים ולעשירים

וחשבתי, שגם כאן יש רושם מהמושג של עליית העולמות, גם כאן יש הבדל מהותי בתכלית של המלאכות. אם במשך השנים האדמה דואגת לבעל השדה, מפרנסת אותו באופן פרטי ומרבה את רכושו, הרי בשנת השמיטה האדמה דואגת לכל בני האדם בלי הבדל, גם לעניים כמו צדקה וגם לעשירים בלי הבדל. בכל השנים האדמה דואגת לאדם אחד, ובשנת השמיטה היא דואגת לכל העולם. וכפי שנאמר על יום הגשמים אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים, דאילו תחיית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים (תענית ז, א).

אם כן בשנת השמיטה האדמה נמצאת במצב אחר לגמרי, בתפקיד רוחני שונה, ואולי ניתן לקרוא לזה עולם אחר. במשך השנים האדמה מפרנסת את בעליה בלבד, ובשנת השמיטה היא מפרנסת את כל העולם. במשך השנים האדמה שייכת לאדם פרטי, ובשנת השמיטה האדמה לכל העולם, ומביאה רחמים לעולם, כדברי המהרש"א על יום הגשמים (ח"א תענית ב, א ד"ה כתיב מכין).

*

תוספת קדושה

זכירה וקדושה

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (שמות כ, ח). הזכירה היא לא רק ידיעה, הזכירה אומרת לנו שהיא באה עם קדושה, זְכוֹר... לְקַדְּשׁוֹ.

אחראי על הטיולים בבית הספר אינו שוכח את מלאכתו כל השנה, בהזדמנויות שונות של נסיעה לצרכים אחרים, הוא מפנה את מבטו ומחפש רעיונות לטיולים. אינני יודע אם מדריך טיולים מקצועי זקוק לזה, מפני שהוא מכיר את מלאכתו, ויודע היכן אפשר לטייל. זכירת השבת איננה רק ידיעה וחיפוש מקום לטיולים, זכירת השבת היא קדושה, היא צריכה להיות עם מושגים אחרים לגמרי. קדושה היא מטרה נעלית, מטרה שלא מסתיימת בלימודי מקצוע, הצדיקים מחפשים אותה יותר ויותר.

זו לשבת

תניא אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מידה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים, שנאמר בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם (תהלים סח, כ). ביצה טז, א). על פניו נראה כי שמאי הזקן זכר את יום השבת בכל ימות השבוע, והלל סמך על השגחת ה' שתביא לו בהמה נאה לפני שבת (עפ"י ח"א למהרש"א שם. הוסיף המהרש"א שלדעת הלל אין כאן חיסרון בזכירת השבת, כי אם שימת דגש על ביטחון בהשגחת ה', מידה אחרת).

אבא הולך למכולת, קונה לחם וחלב גבינה וביצים, וגם ממתק קטן לילדים. מעניין מתוך כל המוצרים, כאשר הוא יבחר את הממתק הוא יחייך קצת, אז הוא יזכר בילדים.

למרות שהוא קונה מוצרים במאה ש"ח, כולם עבור המשפחה, הוא יחייך עם הממתק ששזה חמישה שקלים. מדוע, הרי כל האוכל נועד לילדים. התשובה פשוטה, השמחה של הילדים עם קבלת הממתק - זה נותן לו את הכוחות.

זכירת השבת היא לא רק ענין טכני של חיפוש מקום לטיולים, זכירת השבת היא עליה רוחנית, היא נותנת לנו את הכוחות.

להלן יוסבר שעל ידי שבת קודש ישנה השראת השכינה בכל פעולותינו, ואת זה הדגיש שמאי הזקן. גם שמאי הזקן וגם הלל הזקן הזכירו שם שמים בכל פעולה, שמאי הזקן עשה זאת על ידי זכירת השבת, והלל הזקן במידה אחרת - בְּרוּךְ ה' יום יום.

סוד של תענוג

אֶךְ אֶת שִׁבְתִּי תִשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם... בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות לא, יג-יז). בשבת קודש יש סוד שרק עם ישראל יכול להבין אותו, בין הקב"ה ובינינו, אומות העולם אינם מסוגלים להבין מה יום מיומיים (בראשית רבה יא, ה), מה מיוחד בשבת קודש יותר מאשר סתם יום של חופש.

כתב רבי אייזיק חבר זצ"ל סוד נשמה יתירה בשבת, לתוספת השגה ותענוג לצדיקים, שהוא דבר נעלם מאוד, שלא ניתן לשום נברא רק לצדיקים (פתח"ש א"א ח). בשבת יש סוד שנותן לנו תענוג, תענוג שרק הצדיקים מבינים אותו. אולי חלק ממנו נמצא באותו סוד שנמצא בשבת קודש, אותו סוד שאומות העולם אינם מסוגלים להבין אותו.

אירגוני התשובה יודעים שכל ההסברים והדיבורים לא ישוו להזמנת יהודי לשבת קודש, ההרגשה והחוייה לא ניתנת לתיאור במילים, הקדושה לא יכולה לעבור בהרצאות, צריך להיות בתוכה. זה סוד שאנחנו לא מבינים אותו, מרגישים אותו.

מה נותן לנו את ההרגשה הטובה בקיום המצוות, באחיזת הלולב או בתקיעת שופר. האם עצם הידיעה שקיימנו מצוה נותנת לנו הרגשה טובה, או שיש כאן משהוא מעבר לכך. שבת קודש מביאה את זה. בשבת ירדה לעולם רוחניות מרוממת, רוחניות שמביאה אותנו לעולמות אחרים, תוספת השגה ותענוג.

ראוי לברכה וקדושה

וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (שמות כ, יא). כאשר העולם הגיע אל מתכונתו, כאשר העולם התמלא, כעת ראוי הוא להשראת השכינה. כאשר העולם נמצא בשלימותו, ראוי שישרה בו כבודו ותפארתו.

כתב הרשב"א וַיִּנַּח מַלְשׁוֹן הַנְּחָה, וַיִּנַּח מַלְשׁוֹן וַתִּנַּח עֲלֵהֶם הָרוּחַ (במדבר יא, כו). ח"א לרשב"א תענית כז, ב. הובא בעין יעקב שם). היום השביעי הוא ראוי לברכה ולקדושה, מפני שביום זה השכינה הונחה בעולם, בסיום הבריאה. עַל פֶּן בִּרְךָ ה' אֶת יוֹם הַשְּׁבִיט וַיְקַדְּשֵׁהוּ (שמות שם).

תוספת השגה ותענוג

בשבת קודש אנחנו מרגישים את הרוחניות של העולם, את העובדה שהקב"ה מונח בעולם הזה, גם בעונג שבת באכילה ושתיה ובגשמיות של העולם. גם בעת קניית בהמה נאה, שמאי הזקן זכר את שבת קודש, את הקדושה והרוממות.

כל אחד מרגיש ששבת היא יום מיוחד, הצדיקים הגדולים מגיעים לדרגה מיוחדת, תוספת השגה ותענוג. כל אחד מרגיש את שבת קודש, אבל באמת יש כאן סוד, וצריך להגיע לדרגה בשביל להרגיש אותה באמת.

אי אפשר להסביר את זה, אבל כנראה ההתרגשות של שבת קודש נותנת לנו משהוא, נותנת לנו את ההרגשה הפנימית בקיום המצוות, הקב"ה מונח בעולם הזה.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

חשיבות התורה וחיבתה – מאמר לכבוד 'שבת מתן תורה'

כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה (יט, ח)

סיפר הרה"ג ר' שמואל צבי גנץ שליט"א:

להרה"ק המגיד מטריסק זי"ע היה בן צדיק וגאון עצום שקראו לו הרה"ק רבי נחום טווערסקי זי"ע. הוא היה גאון אדיר וצדיק גדול מאוד. רבי נחום היה הרבה פעמים משתעשע בלימוד עם מרן הבית הלוי זצ"ל.

באחד הפעמים דנו ביניהם מה יותר חשוב - 'תורה' או 'יחודים'. רבי נחום טען שיחודים יותר חשובים, והראיה - דאיתא בכתבי האריז"ל שהנהגתו של יעקב אבינו עם הצאן והמקלות בשיקתות המים היתה מלאה יחודים, ואת זאת כתבה התורה בפירושו, ואילו מה שיעקב אבינו למד תורה בבית מדרשם של שם ועבר י"ד שנה כתבה התורה רק ברמז.

אמר לו מרן הבית הלוי מזה גופא יש ראיה שתורה יותר חשובה מיחודים, כי הרי כתוב ברש"י (בראשית כח, ט) שעל מה שיעקב אבינו היה בבית מדרשם של שם ועבר י"ד שנה ולא כיבד את אביו ואמו לא נענש, אבל על מה שהיה אצל לבן כ"ב שנה אף שעסק ביחודים נענש, ויוסף נעלם ממנו כ"ב שנה, מוכח מזה שתורה יותר חשובה מיחודים.

*

בהזדמנות סיפר הגרי"ש אונגר זצ"ל: שח לי הגה"צ רבי אברהם צבי ווייס זצ"ל אב"ד נוה אחיעזר ב"ב, מעשה מהגה"ק מצאנו זי"ע ששמע מפה קדשו של הגה"ק ממונקאטש ה'מנחת אלעזר' זי"ע:

הגה"ק רבי שלמה שפירא זי"ע בעל 'שם שלמה' ממונקאטש נשתדך עם אחד מנכדי הגה"ק ה'דברי חיים' מצאנו זי"ע. בהגיע זמן החופה כולם נקבצו ובאו, והכל היה ערוך ומוכן על מקומו, ואילו הסב הגה"ק מצאנו, ספון וסגור בחדרו. הדקות נוקפות, והוא אינו יוצא לסדר קידושין.

בראות הבנים שאביהם הק' מתמהמה, נגשו אל ה'שם שלמה' ואמרו לו: הנה אנו חייבים בכבודו של אבינו, ואין אנו רשאים להכנס אליו החדרה ולהפריעו מעבודתו הקדושה. אולם, אתם שהינכם 'מחותן', הכנסו נא אליו, וקראו לו, כי בא עת דודים, ואתא זמן החופה!

נאות ה'שם שלמה' לבקשתם, ונכנס לחדרו של הגה"ק מצאנו, ומצאו יושב והוגה בתורה, בהתמדה גדולה וביגיעה עצומה, ואינו שת לבו כלל לנוכחותו. הסיר ה'שם שלמה' את השטריימל מראשו והניחו על המנורה, והחשיך את החדר.

נשא הרב הקדוש מצאנו את עיניו הקדושות, ואמר לו בפליאה: "וואס זוכט איר דא?!"
[מה הינכם מחפשים כאן?!]. אמר ה'שם שלמה': "מ'דארף שוין גיין צום 'חופה!'"
[צריכים כבר ללכת אל החופה!]

אמר ה'דברי חיים': "מ'שטערט מיר א גאנצע צייט צו לערנען! איך האב ליב צו לערנען
מלחמות מיט בעל המאור, יעצט איז קיינער נישט דא, מ'קען לערנען 'א מְחִיָּה! זיצט,
לאמיר לערנען צוזאמען! [-כל הזמן מפריעים לי ללמוד! אוהב אני ללמוד 'מלחמות'
ו'בעל המאור', כעת אף אחד איננו כאן, אפשר ללמוד ללא הפרעה, שבו נא, הבה נלמד
יחדיו!]

כך עסקו יחדיו במשך כמה שעות בלימוד ספר 'מלחמות' ו'בעל המאור', אחר כך
התרומם ה'דברי חיים' מלא קומתו, ואמר: "מ'קען שוין גיין צו די 'חופה!" [כבר אפשר
ללכת לחופה!]

אמר ה'מנחת אלעזר': "כשהצאנוער רב זי"ע אמר לסבי 'איך האב ליב צו לערנען' [אני
אוהב ללמוד], ברקו עיניו ואורו פניו. והיה נראה כ'בעל תאוה' הגדול ביותר ללימוד
התורה".

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

יסוד מצות קידוש השבת ודין 'קידוש על היין' והמסתעף מכך למעשה

זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (כ, ח)

פסחים ק"ו ע"א: 'תנו רבנן: זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ זוֹכְרָהוּ עַל הַיַּיִן ... בְּכַנִּיסְתּוֹ אֵין לִי אֵלָא בְּלִילָה בְּיוֹם מְנִיחַ תְּלַמּוּד לֹמַר: זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת'.

בדברי הראשונים נתבארו שני גדרים שונים במצות קידוש בשבת.

כתב הרמב"ם בתחילת פרק כ"ט מהלכות שבת, 'מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כְּלוּמַר זָכְרָהוּ זְכוֹרָתָא שְׁבַח^מ וְקִידוּשׁ, וּבֵיתֵר בִּיאור כְּתַב בְּסִפְר הַמְצוּוֹת (עשה קנ"ה), 'שְׁצוּנוֹ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹאמַר דְּבָרִים בְּכַנִּיסְתּוֹ וּבִיצִיאָתוֹ נִזְכּוֹר בֵּם גּוּדַל הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעֲלָתוֹ וְהַבְדְּלוֹ מִשְׁאֵר הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים מִמֶּנּוּ וְהַבָּאִים אַחֲרָיו. וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, כְּלוּמַר זָכְרָהוּ זָכַר קְדוּשָׁה וְהַגְדְּלָהּ, וְזוֹ הִיא מְצוֹת קִידוּשׁ. וְלִשׁוֹן מְכִילְתָּא זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ קְדָשָׁהוּ בְּבִרְכָּה'.

כעין זה מצינו גם ברש"י וברשב"ם בפסחים דף ק"ה ע"א, שכתבו בתו"ד 'ולא דמו לברכת קידוש שצריך לספר בשבח שבת', וכן מבואר בדברי החינוך מצוה ל"א, שכתב 'זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, לְדַבֵּר דְּבָרִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּכַנִּיסְתּוֹ וְכֵן בִּיצִיאָתוֹ שִׁיחִיהָ בָּהֶם זָכַר גְּדוּלַת הַיּוֹם וּמַעֲלָתוֹ וְהַבְדְּלָתוֹ לְשִׁבַּח מִשְׁאֵר הַיָּמִים שְׁלִפְנָיו וְאַחֲרָיו, שְׁנֵאמַר זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ – זָכְרָהוּ זָכַר קְדוּשָׁה וְגְדוּלָּה'.

וכן הוא בתשובות הרשב"א ח"ד סי' רצ"ה, שכתב 'וכן קידוש היום לזכור אותו בכניסתו כַּעֲיִן שְׁבַח וְקִילוּס, כְּעַנִּיחַ מֵאֵמְרָם (שבת קי"ט ע"א) רַבִּי חֲנִינָא שְׁהִיָּה אוֹמַר נִצָּא וְנִקְבַּל פְּנֵי שַׁבָּת מִלְכָּתָא כּו', וְהִיָּה מְקַלֵּס וְאוֹמַר בּוֹאֵי כְּלָה בּוֹאֵי כְּלָה, וְכִיּוּצָא בּוּזָה בְּקִרְיַאת פְּסוּקֵי קְדוּשַׁת הַשַּׁבָּת בְּקִרְיַאת וִיכּוּלוֹ אוֹ וּשְׁמָרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת, וְכִיּוּצָא בְּאֵלוֹ, וְכֵל אַחַד וְאַחַד אוֹמַר כְּפִי שִׁזּוּמֵן לוֹ מֵעַנִּיחַ שְׁבַח וְקְדוּשָׁתוֹ וְהַזְכָּרָת קְדוּשָׁתוֹ'.

מכל הנהו ראשונים מתבאר, דענין קידוש היום הינו אמירת דברים שיש בהם קדושת היום ומעלתו.

^מ עי' בשינויי הנוסחאות שבהוצאת פּרנְקֵל, שיש שגרסו בדברי הרמב"ם 'זְכוֹרָתָא שְׁבַח וְקִידוּשׁ, וּמ"מ מְדַבְּרֵיו בְּסִפְר הַמְצוּוֹת מְבֹאֵר שִׁטְתוֹ בִּיסוּד דִּין קִידוּשׁ הַשַּׁבָּת.

אולם הרמב"ן בפירושו על התורה (עה"פ הנ"ל), כתב 'לרבותינו עוד בו מדרש ממלת לְקַדְּשׁוּ, שנקדשהו בזכרון, כענין וְקִדְּשֶׁתֶם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה (ויקרא כה - י), שהוא טעון קדוש ב"ד לומר ביובל מקודש מקודש, אף כאן צוה שנזכור את יום השבת בקדשנו אותו וכך אמרו במכילתא לְקַדְּשׁוּ – קדשהו בברכה, מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו וכו'. ומבואר דס"ל דענין הקידוש הוא כעין קידוש ראש חודש, **שע"י האמירה מחילים קדושה על היום.**

וכן מבואר בדברי שבלי הלקט (ענין שבת סי' צ"ג), שהביא מאחיו ר' בנימין נר"ו דאי"צ לקדש בסעודה שלישית על הכוס – שהרי כבר קידש בשחרית, וכיון שכבר קידש פעם אחת בשחרית למה יקדש עוד בצהרים, והראיה מדברי הירושלמי בתענית (פ"ג הי"א דף י"ז ע"א) 'ר' אחא ר' אבהו בשם ר' יוסי בר חנינא אסור להתענות עד שש שעות בשבת א"ר יוסי בי ר' בון מתני' אמרה כן קודם לחצות לא ישלימו עד כדון צפרא לאחר חצות ישלימו כבר עבר רובו של יום בקדושה', הא למדת שאחר שש שעות **כבר נקדש היום מאליו**, כש"כ כשכבר קידש פעם אחת בשחרית. הרי שגם מדבריו מבואר שענין קידוש היום הוא החלת הקדושה על היום, וזהו הטעם שאחר חצות שוב אין טעם לקדש – דהרי כבר קדש מאליו.

כע"ז מבואר בדברי החת"ס בביאורי השו"ע אור"ח סי' רע"א ע"ד המג"א ס"ק א', דאיתא בגמ' בשבועות דף י"ג ע"א, 'דתניא יכול לא יהא יוה"כ מכפר אא"כ התענה בו וקראו מקרא קדש ולא עשה בו מלאכה לא התענה בו ולא קראו מקרא קדש ועשה בו מלאכה מנין ת"ל יום כפורים הוא מ"מ', ופירש רש"י דהפירוש ב'לא קראו מקרא קדש', היינו 'לא קיבלו בברכותיו לומר מקדש ישראל ויוה"כ', והתוס' תמהו ע"ד דהא לא אשכחן ברכות ביום הכיפורים דליהו דאורייתא, וביאר החת"ס בדברי רש"י ש'קיבלו ברכותיו' היינו קידוש, וז"ל 'דשבת ויוה"כ דאין ליחיד בהם שום קום ועשה רק שבות מאכילה ומלאכה, אינו ניכר שהוא לשם מצוה אם אינו זוכרהו, וכעין זה מטעם זה תקנו בתענית **לקבל תענית מבערב** דאל"ה ליכא אלא שב ואל תעשה.^מ

ושני הגדרות אלו ביסוד קידשו השבת, תלויים במקור חובת קידוש, דברמב"ם מבואר שיסוד הקידוש הוא מדכתיב **זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת**, דהיינו זכירת זבח השבת, אך ברמב"ן מפורש שהלימוד הוא מהמילה **לְקַדְּשׁוּ**, וכן הוא בדברי המכילתא שהביא שם, דהיינו להחיל עליו קדושת שבת.

והנה אף שמבואר בגמ' הנ"ל שחיוב קידוש (ליל) שבת הינו מדאורייתא, מ"מ דנו הראשונים האם גם הדין של **קידוש על היין**, הינו מדאורייתא, או"ד דמדאורייתא יוצא יד"ח בקידוש – אף שלא על היין.

דהנה הגמ' בנוזיר דף ג' ע"ב, מביאה את מחלוקת ר' שמעון ורבנן בדין נוזיר, דדעת ר' שמעון דאינו נוזיר – עד שידור מכל המינים, ואילו רבנן ס"ל דאף בנוזיר ממין אחד – הוי

^מ והוסיף ע"כ 'ולפ"ז למה דקיי"ל מצות צריכות כוונה, צריך לכוון בתפילת יום הכיפורים בין בחול בין בשבת לצאת י"ח זכירה', דהא אינו מקדש על היין.

נזיר, ומקורו של ר' שמעון מדכתיב (במדבר ו – ד) מִכָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן מִחֲרָצִימִים וְעַד זָג לֹא יֵאָכֵל, ואילו טעמם של רבנן מדכתיב (בפסוק הקודם) מִיַּיִן וְיִשְׁכַּר יִזְיֵר, ודנה הגמ' בדברי ר' שמעון 'ור' שמעון נמי הכתיב מיין ושכר יזיר ההוא מיבעי ליה לאסור יין מצוה כיון הרשות מאי היא קדושתא ואבדלתא הרי מושבע ועומד עליו מהר סיני.

מבואר בגמ' דאינו יכול לידור מיין לקידוש, כיון שעל חובת היין בקידוש הינו מושבע ועומד עליו מהר סיני, וא"כ מוכח דדין קידוש על היין הינו מדאורייתא.

והרע"א (בהגהותיו ע"ד המג"א סי' רס"ג ס"ק ד'), הביא את דברי הר"ן (דף י' ע"א מדה"ר) שתירץ על קושית הראשונים (התוס' רי"ד דלהלן) מהא דנר שבת קודם לקידוש היום, ומשום דיכול לצאת יד"ח קידוש דאורייתא ע"י הפת, ודין דקידוש על היין הוא למצוה מן המובחר, וגם מדבריו מבואר דדין קידוש על היין (או לכה"פ על הפת) הוא דאורייתא.

וכן הביאו בתוס' רי"ד והתוס' רא"ש (בפסחים ע"ד הגמ' הנ"ל) בשמו של רש"י, ואעפ"י שברש"י שלפנינו לא מפורש כן, מ"מ ממשמעות דבריו בכמה מקומות נראה כן, א ברכות דף כ' ע"ב ד"ה קידוש, ב ביצה דף ט"ו ע"א ד"ה מאי טעמא, ג שבועות דף כ' ע"ב ד"ה כדרב אדא, ד בכלל המקומות רש"י מזכיר את דין 'זוכרהו על היין' בכלל מצות קידוש מהתורה.¹²² וכן מבואר בדבריו בספר הפרדס סי' קי"ב.

מנגד הקשו הראשונים מכמה מקומות בגמ' על דין זה, התוס' רי"ד (פסחים ק"ו ע"א, מהדו' תניינא) הקשה מדאיתא בגמ' בפסחים הנ"ל (ע"ב) 'אמר להו רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב שכחנינהו לשמעתתיה זמנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב זימנין דחביבא עליה ריפתא מקדש אריפתא זימנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא'. ואי נימא דקידוש על היין הוא מדאורייתא, א"כ היאך יתכן לקדש על הפת – מפני חביבותה, ולבטל בכך מצוה דאורייתא. וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"ד סי' רצ"ה.

עוד הקשה הרשב"א (שם), מדאיתא בגמ' בשבת דף כ"ג ע"ב, דנר שבת ונר חנוכה קודמים לקידוש היום, ואי נימא דקידוש על היין הינו דאורייתא, כיצד נר שבת ונר חנוכה – דתרווייהו דרבנן, ידחו דין דאורייתא.

ומכח זה ס"ל לתוס' רי"ד והרשב"א, דאף דדין קידוש הינו מדאורייתא, מ"מ דין קידוש על היין הינו דרבנן. ועי' בתוס' בנזיר דף ד' ע"א ד"ה מאי, דכתב כן בשם ר"ת, ודחה את ההוכחה מהגמ' בנזיר, דצ"ל 'וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא' – בלשון תמיה. וכוונת

¹²² וכן מבואר ברש"י בנזיר דף ד' ע"א ד"ה והרי, שכתב ... , אלא שדעת חלק מהמפרשים שהפירוש על נזיר אינו מדברי רש"י, עי' בדברי הנצי"ב בהעמק שאלה שאילתא קס"ו, שכתב שהוא הריב"ן – חתנו של רש"י, ועי' שו"ת חוות יאיר סי' י"א שכתב, שאכן הוא מדברי רש"י, אך יש בו שיבושים והרבה הוספות מתלמידיו של רש"י.

הגמ' דכיון שאינו מושבע מהר סיני על שתיית יין מצוה, א"כ פשוט שחלה עליו הנזירות ואי"צ לכך פסוק.^{מ"ח} וכמו"כ בחידושי תלמיד הרשב"א גרס 'אינו מושבע מהר סיני הוא'.

וכן מבואר ברמב"ם פר' כ"ט מהל' שבת הל' ו', שכתב 'מדברי סופרים לקדש על היין, מט וכ"כ הרמב"ן בפירושו עה"ת (שם), 'דהוא אסמכתא בעלמא'. וכן מבואר בדברי הט"ז בסי' רע"א ס"ק י"ט, שדן במעשה שקרה לו במדינת מערהרין, שעשה קידשו על כוס שהיה סבור שהוא יין, ונתברר שהוא מים, ובסמוך לו היה עוד כלי עם יין, וס"ל לט"ז דדי בשתיית היין שבכלי האחר, ואי"צ לומר שוב את ברכת הקידוש, ומשום 'דקידוש על היין הוא מדרבנן שדרשו באסמכתא זכרהו על היין, אבל מדאורייתא סגי באמירה לחוד'. וכ"כ המג"א שם ס"ק א'.

אלא שהמג"א הוסיף לחדש, דבקידוש שאומר בתפילה יוצא חובת קידוש דאורייתא, והקידוש שעושה במקום הסעודה – הוא רק מדרבנן. וראייתו מהגמ' בברכות דף ל"ג ע"ב, בסוגיית הבדלה בתפילה, דמסקנת הגמ' 'אמר ליה רבינא לרבא הלכתא מאי אמר ליה כי קידוש מה קידוש אף על גב דמקדש בצלותא מקדש אכסא אף הבדלה נמי אע"ג דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא', ומשמע דמדאורייתא די בקידוש בתפילה בלבד. וכבר הקדימו התוס' רי"ד (שם) שכתב וי"ל דנפיק אדם ידי חובה בקידושא תפילה שאינו מן התורה לקדש בתפילה ועל הכוס'.

והקשו האחרונים כמה קושיות על חידושו של המג"א.

א. התוספת שבת סי' רע"א הקשה ע"ד המג"א, דכיון דעתיד הוא לקדש כתקנת חז"ל על היין ובמקום הסעודה, א"כ לא יצא יד"ח קידוש דאורייתא בתפילתו, דהא קיי"ל בסי' ס' סעי' ד' דמצוות צריכות כוונה. ועי' במשנה ברורה ס"ק ב' שג"כ תמה, דמסתמא אין מדרך העולם לכיון לצאת את המצות עשה של 'זכור' בתפילה, כיון שיש לו יין או פת ויכול לקדש עליהן אח"כ בברכה כדין. והחת"ס (בשו"ת אור"ח סי' כ"א) הוסיף לומר, דאף למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, מ"מ כל שמכוין שלא לצאת – הרי אינו יוצא, והכא הוי כמכוון שלא לצאת יד"ח קידשו בתפילתו, כדי שיוכל לקדש אח"כ כתקנת חכמים על היין במקום סעודה. ובמנחת חינוך מצוה ל"א (אות י"א) ג"כ הקשה כע"ז, דאף למ"ד דמצוות אי"צ כוונה, מ"מ כל שמתעסק במצוה אחרת – גרע מלא כיון כלל, וא"כ כיון שמתכוין למצות תפילה, לא יצא יד"ח קידוש היום.

ואכן דעת התוספת שבת, דכוונת המג"א דווקא כשכיון בתפילתו לצאת יד"ח קידוש. ועי' בדברי המחצית השקל ע"ד המג"א ס"ק א', שכיון שתיקנו רבנן בתפילה ברכה על

^{מ"ח} וזהו ג"כ הביאור בתוס' בפסחים (שם), אלא שהוסיפו לומר דמצינו למימר דקידוש על היין דבר תורה, אבל הא דאמר המברך צריך שיטעום – זהו מדרבנן. וא"כ שני התירוצים נחלקו אי דין 'קידוש על היין' הינו דאורייתא או דרבנן.

^{מ"ט} סתמות דברי הרמב"ם דהוא דין דרבנן. אולם כבר ידועים דברי האחרונים שכתבו, שאין כוונת הרמב"ם במש"כ 'דברי סופרים' – דהוא דרבנן, אלא דכיון דלא מפורש כן בתורה, ע"כ קראוהו 'דברי סופרים', עי' בספר דבר אמת קונטרס שמיני בענין דברי סופרים (דף ק"ז ע"א) שהאריך בזה, וכתב כן גם ע"ד הרמב"ם הנוכ"ל.
³ וגם דין 'קידוש במקום סעודה', הוא רק מדרבנן.

קדושת השבת, הרי שכל המתפלל כוונתו לקיים תקנה זו, וכיון שמכיון להזכיר את השבת, די בכוונה זו כדי לצאת בה מצות קידוש, אף שלא כיון במפורש לצאת יד"ח קידוש. וכעיי"ז מבואר ג"כ במהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מצוה ל"א (בסו"ד), שמכיון שגם בתפילה מכיון לברר קדושת השבת ומעלתה, עולה כוונה זו גם לקידוש, וזיכרון אחד עולה לכאן ולכאן.

ב. הפמ"ג בפתיחה הכוללת לאו"ח (ח"ג אות ח-ט), יצא לחדש דכל מיילי דרבנן אמרו לעשות את המצות עשה באופן מסוים, אם הזיד ולא עשה באופן זה – אף דין התורה לא יצא, וכמבואר בתוס' בסוכה דף ג' ע"א ד"ה דאמר, דהיושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, לא יצא חובת סוכה – אפילו מדאורייתא, ועפיי"ז כתב הפמ"ג דהמתפלל תפילת שבת והזכיר שבת, הואיל וחז"ל אסמכוהו אקרא על הכוס וקידוש דווקא במקום סעודה, אף את דין תורה לא יצא.

ג. עוד הקשה המנחת חינוך (אות ה'), דהא מבואר בגמ' בפסחים דף קי"ז ע"ב 'אמר רב אחא בר יעקב וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום כתיב הכא למען תזכור את יום וכתוב התם זכור את יום השבת לקדשו', ואין חולק על מימרא זו,^א ובלא הזכיר יציאת מצרים לא יצא כלל, כיון דנלמד מגז"ש – וגז"ש הוי כגופי תורה, וע"כ תמה ע"ד המג"א הנ"ל, דהרי בנוסח תפילת ערבית אין אנו מזכירים יציאת מצרים, וא"כ א"א לצאת יד"ח קידוש בתפילה.^ב

ועי' בביאור הלכה סי' רע"א ד"ה מיד, שכתב ליישב את קושית המנחת חינוך, שהדין של הזכרת יציאת מצרים בקידוש – הוא רק מדרבנן, והגז"ש שאמר רב אחא בר יעקב 'זכירה זכירה' – אינה אלא אסמכתא. ועי' באגרות משה (או"ח ח"ד סי' ס"ג ענף ב') שהוסיף בזה, שלשון 'וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום', מורה שהוא דין דרבנן.

עו"כ הביאור הלכה ליישב, שיוצא יד"ח הזכרת יציאת מצרים, במה שמזכיר יציאת מצרים בקריאת שמע ובברכת גאל ישראל – סמוך לתפילה, דהשכיבנו כגאולה אריכתא דמיא, ואי"צ להזכירו תוך נוסח הקידוש עצמו. אלא דמ"מ הוא דוחק דהא מפסיק בג' ברכות ראשונות בין השכיבנו לקידוש היום, ואולי אפש"ל שכיון שמזכיר פסוק וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַשֶּׁבֶת וגו' תכף להשכיבנו שהיא גאולה אריכתא – די בזה מן התורה.

עיי"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' נ"ד אות כ"א) שכתב ליישב, שדין הזכרת יציאת מצרים – הוא דין בפני עצמו, ואינו מעכב את עצם מצות הקידוש, ולכן המקדש ולא הזכיר יציאת מצרים – אף שלא קיים המצוה בשלימות, מ"מ יצא יד"ח קידוש.

^א עיי"ש שהרי"ף והרא"ש הביאו מימרא זו, ואף שהרמב"ם לא הביאה, מ"מ סמך עצמו על נוסח הקידוש ששם מוזכר יציאת מצרים. אלא שתמה על השו"ע שהשמיט דין זה. ואכן העונג יום טוב (בחידושים שבסוף השו"ת, בחידושים מהרב יצחק ליב גראסבערג) והמהר"ם שיק (מצוה ל"א) והשו"ת רבי יוסף מסלוצק (סי ז'), ס"ל שדברי רב אחא בר יעקב לא נפסקו להלכה.

^ב עיי"ש בסו"ד שהוסיף, דאכן אם רוצה להוסיף בנוסח התפילה 'זכר ליציאת מצרים' – מותר להוסיף, ואז אכן יצא יד"ח קידוש בתפילה. אבל עכ"פ בנוסח דידן שאין אנו מזכירין יציאת מצרים, לבי אומר לי בטח בעזרת השי"ת דאינו יוצא מן התורה כלל, וחלה עליו מצות התורה.

והנה איכא כמה נפק"מ במחלוקת אחרונים זו, האם יוצא יד"ח קידוש דאורייתא בתפילתו.

א. הפמ"ג (א"א ס"ק א') כתב, שהנפק"מ כשיש לו ספק אם קידש על הכוס, דלדברי המג"א דקידוש על הכוס הוא דרבנן, א"כ קיי"ל דספק דרבנן לקולא, משא"כ לדברי האחרונים דפליגי עלה, הוי ספק דאורייתא – ולחומר^נ.

ב. הדרך החיים (דיני קידוש על היין בביתו סעי' א') כתב, שהנפק"מ היא אם קטן שלא התפלל יוכל להוציא את הגדול שהתפלל, דאף שהקטן חיובו רק מדרבנן, מ"מ למג"א אף הגדול חיובו רק מדרבנן – שהרי כבר יצא יד"ח מצוה דאורייתא בתפילתו, ואתי חיוב דרבנן ומפיק לדרבנן^נ משא"כ לשיטות החולקים על המג"א, א"כ הגדול אכתי חייב מדאורייתא, ואין הקטן שחיובו מדרבנן – יכול להוציא הגדול שחיובו מדאורייתא. וכ"כ המג"א בס"ק ב', שקטן אינו מוציא את האשה יד"ח קידוש, ואף לא גדול בן י"ג שנים שלא ידעינן ביה שהביא סימנים.

ג. החיי אדם (ח"א כלל ה' סעי' כ"א) כתב נפק"מ נוספת, דאדם שכבר התפלל ערבית בערב שבת – דחיובו רק מדרבנן, אינו יכול להוציא את מי שעדיין לא התפלל – שחיובו מדאורייתא. ודבר זה מצוי בנשים המחויבות בקידוש היום כאנשים^נ, כשחוזר הבעל או האבא מביהכ"נ קודם שהנשים והנערות הספיקו להתפלל ערבית, דלפי"ד המג"א הללו – לא יוכל להוציאם, דהא הן חייבות מדאורייתא, והוא חייב רק מדרבנן, משא"כ לחולקים על המג"א אין בזה שום בעיה.

אלא דהוסיף ע"כ החיי"א, דכ"ז דווקא אם חברו שלא התפלל – בקיא להתפלל בעצמו, אך אם אינו בקיא, הלא מבואר בגמ' בראש השנה דף כ"ט ע"א, דברכת הקידוש ה"ה בכלל כל המצוות, דאעפ"י שיצא – מוציא, וכן פסק השו"ע סי' קס"ז סעי' כ', ובסי' תרצ"ב סעי' ג'.

והנה הא דקיי"ל דאעפ"י שיצא – מוציא, מבואר ברש"י שם דהוא מדין ערבות ד'כל ישראל ערבים זה לזה'^נ וכל שחברו לא יצא עדיין יד"ח במצוה – מוטל על עליו שיקיים חברו את המצוה. וכבר נחלקו האחרונים אי שייך דינא דכל ישראל ערבים – בנשים, דהרא"ש בברכות פרק ג' סי' ג' כתב, דנשים אינן בכלל 'ערבות', וע"כ אשה לא יכולה להוציא את האיש יד"ח בברכת המזון. אך הרע"א (שם, ובתשובה קמא סי' ז') האריך

^נ עיי"ש בפמ"ג שסיים, דאפשר דאף שהחמירו רבנן שלא יצא בקידוש ללא כוס – אף מדאורייתא (כנ"ל בפתיחה הכוללת הנוכח'ל), מ"מ לא החמירו בספק, והעמידוהו על דין ספק דרבנן לקולא.

^נ ועיי"ש בדה"ח דהו"ה בקטן שהתפלל, שאינו יכול להוציא קטן אחר שלא התפלל, ומשום דאין תרי דרבנן מוציא חד דרבנן. אולם החיי אדם (ח"א כלל ה' סעי' כ"ג) ס"ל, דכיון שהקטן ראוי להיות מחויב בחד דרבנן, בכה"ג יכול להוציא חד דרבנן, ורק בכה"ג באופן שהקטן שייך רק בתרי דרבנן – אינו יכול להוציא את הגדול המחויב בדרבנן, וע"כ קטן אינו מוציא את הגדול בקריאת המגילה, דבאופן זה אין הקטן שייך בחד דרבנן.

^נ כמבואר בגמ' בברכות דף כ' ע"ב, דכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה, ונפסק בשו"ע סי' רע"א סעי' ב'.

^נ ורש"י לא ציין את המקור לזה, אך מקורו הוא בסנהדרין דף כ"ז ע"א, ובשבועות דף ל"ט ע"א, עה"פ וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו (ויקרא כו – לז) – דאמרינן איש בעון אחיו, 'מלמד שכולן ערבים זה בזה.

להוכיח דגם אשה בכלל 'ערבות', ודברי הרא"ש אמורים דווקא בדבר שאשה פטורה ממנו (מדאורייתא), וע"כ אינה יכולה להוציא את האיש שחייב בו, אך בדבר שגם האשה חייבת בו – דינה כאיש, דאעפ"י שכבר יצאה יד"ח בכ"ז יכולה להוציא את האיש. וכ"כ בתוס' רעק"א על המשנה במגילה פ"ב מ"ד. ועי' בפרי מגדים בפתיחה הכוללת לאור"ח ח"ג אות ט"ז, שנסתפק בדין 'ערבות' לנשים.

בנוסף לכך, הדגול מרבבה בדבריו על המג"א הנ"ל, אף שהבין את הרא"ש כפשוטו – שאין דין 'ערבות' בנשים, מ"מ כתב להסתפק בדבריו, דאפשר שהאשה אינה חייבת בערבות על האנשים, אך האנשים שקיבלו ערבות בהר גריזים ובהר עיבל – נתערבו גם בעד הנשים, וא"כ שפיר יכולה אשה שיצא יד"ח – להוציא את האיש, או"ד דכשם שהנשים לא נכנסו בכלל ערבות בעד האנשים, כך האנשים לא נכנסו בערבות בשביל הנשים.

ואחת מהוכחותיו של הרע"א שיש דין ערבות בנשים, היא מהגמ' בברכות דף מ"ח ע"א, 'ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא דמברך לן אמרה ליה אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין ידיה לדידה ... יהבו ליה כסא אחרינא ובריך א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא א"ר יוחנן שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי אמר ר' חייא בר אבא אר"י לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן'. ומשמע בגמ' דמה שלא הסכימו עם רבי שמעון בן שטח – הוא משום שלא אכל עמה פת, אך אם היה אוכל עמה כזית פת – שפיר עבד, ואם נשים מחויבות בברכת המזון מדאורייתא, א"כ רשב"ש חייב רק מדרבנן (דהא הוי רק כזית) ואחותו חייבת בברהמ"ז מדאורייתא, ובהכרח שהיה מוציאה יד"ח מדין 'ערבות'. וא"כ מוכח שיש ערבות בנשים.

אמנם הדגול מרבבה בעצמו בספרו הצ"ח בברכות דף כ' ע"א עמד על קושיא זו, ותירץ דאפש"ל דכיון שהיא אכלה פת יחד עם ינאי וחבריו, והתחייבו כולם בברהמ"ז מהתורה, א"כ כיון שיכול רשב"ש להוציאם יד"ח מדין ערבות, א"כ נחשב גם הוא כמחויב בדבר מהתורה, וממילא יכול להוציא גם את הנשים, דאתי דאורייתא ומפיק לדאורייתא.

עיי"ע במשנת יעקב (קנין) הל' מכירה פר' י"א הל' ט"ו, שהביא את דברי הגמ' בסוטה דף ל"ז ע"ב, 'ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום רבי שמעון אין לך מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמנה בריתות של שש מאות אלף ושלוש אלפים וחמש מאות וחמשים'. ופירש רש"י 'כמנין שהיו במדבר שכל אחד נעשה ערב על כל אחד', וא"כ מפורש שדין 'ערבות' הוא רק לאנשים, דהא נאמר במדבר (א – מה, מו) וַיְהִי כֹל-פְּקוּדֵי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמֵעֵלָּה כֹּל יֵצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: וַיְהִי כֹּל הַפְּקָדִים שֵׁשׁ מֵאוֹת אַלְּף וּשְׁלֹשָׁת אַלְּפִים וַחֲמִשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וא"כ מנין זה כולל רק את האנשים ולא את הנשים.

ומנגד מביא משני מקומות בגמ' שיש דין 'ערבות' בנשים, א (שבת נ"ד ע"ב) 'פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים ... תנא לא שלו היתה אלא של שכינתו היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו', והלא דין מחאה הוא מחמת דין 'ערבות', וא"כ מבואר שיש דין ערבות על איש לאשה. ב (עבודה זרה י"ז ע"ב) 'ת"ר כשנתפסו רבי אלעזר בן פרטא ורבי חנינא בן תרדיון .. אתיוהו לרבי חנינא בן תרדיון אמרו ליה אמאי קא עסקת באורייתא אמר להו כאשר צוני ה' אלקי מיד גזרו עליו לשריפה ועל אשתו להריגה ועל בתו לישב בקובה של זונות עליו לשריפה ... ועל אשתו להריגה דלא מיחה ביה מכאן אמרו כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נענש עליו', וא"כ מבואר שיש דין ערבות על איש לאשה.

ועי' במשנה ברורה ס"ק ח', שמבואר בדבריו שנוטה לפסוק כדברי הרע"א, מ"מ בסי' תרפ"ט הביא בביאור הלכה (ד"ה ונשים) רק את מש"כ הפמ"ג להסתפק האם נשים בכלל ערבות, ולא הביא את דברי הרע"א הנ"ל.

ועי' במשנת יעקב הלכות ברכות פ"א ה"י, שכתב דלפי"ד הצ"ח הנ"ל יתחדש לנו, דאף לפי ספקו של הדגול מרבבה שמא אין כלל ערבות בנשים, ואיש שכבר יצא יד"ח אינו יכול להוציא את האשה, אם יחד עם האשה יהיה שם גם איש שעדיין לא יצא יד"ח, אפשר להוציא את האשה יחד עם האיש, דכל שיש עליו דין ערבות כלפי האיש – חשיב מחויב בדבר, ושוב מוציא את האשה – דאתי דאורייתא ומפיק לדאורייתא.

עו"כ במשנת יעקב (שם אות ב') לדון לפי השיטות שאין כלל ערבות בנשים, באיש שכבר קידש קידוש היום, האם יכול להוציא אשה שעדיין לא שמעה קידוש, ומצוי הדבר באדם שהולך בשבת בבוקר לקידוש וכבר יצא יד"ח, וכשחוזר לביתו רוצה להוציא את אשתו וב"ב בקידוש. דאפש"ל דמאחר דבקידוש היום - הברכה היא רק בורא פרי הגפן, וכיון שהוא מחויב בברכת הנהנין על היין, שוב יוציא בברכה זו את ב"ב בקידוש, וכסברת הצ"ח הנ"ל, דכל שהוא מחויב – שייך גביה הסברא אתי דאורייתא ומפיק לדאורייתא.

והנה המשנה ברורה סי' רע"א ס"ק ב', האריך במחלוקת הראשונים הנ"ל, ובחידושו של המג"א, והביא את דברי הפמ"ג והדה"ח מש"כ נפק"מ מדבריו, אך מסיק דיש למנוע מלצאת ידי קידוש על ידי קטן. אלא דאם הוא נער בן י"ג שנה, אף שאין ידוע לנו שהביא שערות, מ"מ אם האיש כבר התפלל יכול הוא להוציא, דהוי ספק ספקא, שמא הביא ב' שערות והוא גדול, ושמא כבר יצא האיש יד"ח בתפילה.

והרע"א בהגהותיו ע"ד המג"א הנ"ל הוסיף לחדש, דלפי"ד המג"א הללו לכאורה יוצא יד"ח קידוש דאורייתא – לאו דווקא בתפילה, אלא כל שמזכיר שבת ואומר 'שבתא טבא', ג"כ יוצא, דמ"מ הזכיר שבת. וכבר קדמו רבי מרדכי האזובי (הו"ד ברשב"א בתשובה ח"א סי' רצ"ה), שמדאורייתא די להזכיר 'שבת היום', כעין קידוש היובל. נו.

¹² ועי' בשו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' ל"ד, דהביא את דעתו של הגר"י כהן, דהו"ה שיוצאים יד"ח הבדלה דאורייתא באמירת 'שבוע טוב, אך הציץ אליעזר עצמו פליג עליה, וס"ל דאין יוצאים יד"ח הבדלה באמירת 'שבוע טוב',

והביאור הלכה (ד"ה דאתקש), כתב לתמוה ע"ד הרע"א הללו, דהלא מבואר ברמב"ם דענין קידוש הוא 'זכירת שבח וקידוש', וא"כ היאך יוצא באמירת 'שבתא טבא'.
אולם יש מהאחרונים שרצו לתלות את דברי הרע"א הנ"ל במחלוקת הראשונים שהובאה בתחילת הדברים - בגדר מצות הקידוש, שלפי דברי הרמב"ן שדין הקידוש נלמד מהמלה לְקַדְּשׁוּ, וענינו הוא קביעת והזכרת השבת והחלת קדושה על יום השבת, א"כ יש מקום לומר שדי באמירת 'שבתא טבא', אך לשיטת הרמב"ם שקידוש היום נלמד מתיבת זְכוּר, וענינו הוא הזכרת שבח ומעלת השבת, א"כ אין די באמירת 'שבתא טבא', דאינה הזכרת שבח שבת.

ועי' בשו"ת אמרי יושר ח"א סוס"י ר"ב, דכתב עפ"י ד הרע"א, דאף אשה המדלקת נרות יוצאת יד"ח קידוש דאורייתא, ואף לשיטת הרמב"ם דבעינן הזכרת שבח וקידוש, יוצאות בזה במה שאומרות תחינות ובקשות ושבח שבת קודש. ועי' בקצות השולחן סי' ע"ט ס"ק א' שהוסיף, שכיון שאומרת 'אשר קדשנו במצותיו' הרי זה כהזכרת קידוש של שבת, ויוצאת אף לדעת הרמב"ם.^{נח}

ועי' בחוט שני הלכות שבת (ח"ד פרק פ"ה ס"ק א' אות ב'), שכתב לתרץ את שיטת הרע"א - אף לגדרו של הרמב"ם, ומשום שכיון שבשאר ימי השבוע אין אומרים 'יום ראשון טוב', ואילו בשבת נוהגים להזכיר ולומר 'שבת שלום' או 'שבתא טבא', יש בכך משום 'זכירת שבח'. וכע"ז מבואר בתלמיד הרשב"א בחידושו בפסחים, שכתב 'דמדאורייתא דיו שיאמר יום זה יהא מקודש'.

ולפי שתי סברות אלו, יכול איש שהתפלל להוציא אשה שהדליקה נרות, דלשיטת רע"א ודעימיה - שניהם כבר יצאו יד"ח קידוש דאורייתא, ולחולקים על הרע"ע - שניהם עדין מחויבים בקידוש מדאורייתא.

לתגובות: YR4295@gmail.com

ומשום דענינה של הבדלה (גם) להבדיל בין יום השבת מששת ימי המעשה, ובאמירת 'שבוע טוב' אין מענין הבדלה זו. וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק נ"ח הע' ל"א), והגר"נ קרליץ זצ"ל (בחו"ש שם).
^{נח} אלא שאינו מועיל, מפני שאינה מתכוונת לקיים מצות עשה של קידוש.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנשעסטער

גדרי וחומרת עוון 'לא תחמוד'

המצוה האחרונה של עשרת הדברות היא הלאו של לא תחמוד. איסור זה הוא מן החמורים ביותר וכמו שאמרו חז"ל (הובא בחרדים מצות התלוית בלב פ"א) "יש אומרים שעל עון זה נחתם גזר דינם בבית שני", ורבינו בחיי בספרו כד הקמח (ערך חמדה) כתב שלכן העשרת הדברות מסיים בלא תחמוד "מפני שהוא שקול כנגד כל הדברות שכל מי שלא נזהר מן החמדה לסוף הוא נכשל ועובר על כולם", וכן כתב הש"ך בספרו פועל צדק (על מנין המצות) "נתחתמו עשרת הדברות בלאו זה שהחומד עובר בכולן", (וע"ע בזה בארחות צדיקים ריש שער הקנאה) ויסוד דבריהם נובעים ממדרש (הובא בתורה שלימה יתרו כ, י"ג) וז"ל: "חתם בדיבור לא תחמוד שכולם תלויים בו לרמוז כי כל המקיים מצוה זו כאילו קיים כל התורה כולה".

וכך כתב חתם סופר (פר' תולדות ד.ה. הלא אצלת לי) "טומאתו של עשו היה בלאו דלא תחמוד אשת רעך וביתו עבדו ואמתו וכל אשר לרעך, ומזה היו בגדיו מטומאות וקראו החמודות דייקא". ובספר ילקוט מנחם (עמ' קנג) מהרה"ק רמ"מ מרימנוב זצ"ל כתב "רובם של המצות השכליות שלא לגנוב ולא לגזול ולא להונות ודיני נזיקין וחבלות ומשא ומתן באמונה וכיוצא בהם נכללים בלאו דלא תחמוד, כי אם אינו חומד אינו גונב ואינו גוזל ואינו מנאף וכדומה, והחומד יגרום לו חמדתו ותאותו לעבור על אלו הדברים".

ובספר דברי ישראל מהרה"ק ממאדזיץ זצ"ל (ריש קדושים) כתב "הראשון מעשרת הדברות הוא אנכי והאחרון לא תחמוד, בעולם העשיה צריך להתחיל באחרון לא תחמוד, ולילך ממטה למעלה עד שבא למצות אנכי לדעת אחדותו ית', ולא כאותם הקופצים תיכף לידע אנכי במוחם שלהם בהיותם מקושרים עוד בהבלי עוה"ז, ולגדולתו אין חקר כתיב. הרי מיד נשאר עומד במצוה הראשונה, רק העיקר להשגיח על עצמו בהתחלה לעבוד ולשמור שלא לעבור הלא תעשה אחרונה, ועל ידי זה יכול לילך אח"כ כסדר עד שיבא לדעת מצוה ראשונה של אנכי על יד קיום הלא תעשין ועשין ממטה למעלה".

ואכן כבר בהתחלת פרשת משפטים התורה הזהירה אותנו אודות לא תחמוד וכדברי הרמב"ן בפירושו ריש משפטים (שמות כא, א) "ואלה המשפטים כנגד לא תחמוד, כי אם לא ידע האדם משפט הבית או השדה ושאר הממון יחשוב שהוא שלו ויחמדהו ויקחהו לעצמו, לפיכך אמר תשים לפניהם, משפטים ישרים ינהיגו אותם ביניהם, ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין".

אמנם אע"פ שהלאו של לא תחמוד ידועה לכל, עכ"ז קשה מאד לעמוד על פרטיה ודקדוקיה, מאחר שכמעט ולא נזכרה דיני לאו זה כלל בגמרא, ובמקום שלאויין אחרים יש להם פרקים שלמים או לכל הפחות סוגיא שלימה, להלאו של לא תחמוד לא מצינו אלא כמה קטעים במכילתא, ובגמרא לא נמצא כי אם שורה אחת, במה שאמרו חז"ל (בב"מ

ה: "לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו". גם הראשונים והאחרונים לא האריכו הרבה בפרטי הלאו ונמצא רק זעיר שם וזעיר שם. כך שכמעט לא מצינו האם יש איסורים נוספים מדרבנן של לא תחמוד או דברים שאסורים ממדת חסידות ולפנים משורת הדין.

גדרי הלאו לא תחמוד

בבית יוסף (חו"מ ס שנ"ט) מביא דברי המכילתא "לא תחמוד יכול בדברים ת"ל (דברים ח כה) לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך עד שיעשה מעשה". וגדר מה נקרא מעשה "מעשה" אם צריכה להיות דוקא מעשה איסור על ידי גזל או אפילו מעשה של היתר על ידי מכירה וקנין, מצינו בזה ג' שיטות בראשונים.

הקולא ביותר היא שיטת התוס' (סנהדרין כה: ד"ה מעיקרא) דמה שאמרו חז"ל לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו "ר"ל דכן הוא נמי האמת". והיינו שכדי לעבור על איסור לא תחמוד צריכים לעבור על איסור גזל גם כן ובלא"ה אינו עובר.

שיטת האמצעי היא שיטת הראב"ד בהשג' (הל' גזילה פ"א הל' ט) שגם סובר שלא תחמוד הוא רק על ידי מעשה של איסור אבל לאו דוקא על ידי גזילה ממש, ואפילו אם שילם בעד החפץ אבל לקחה בע"כ בדרך חמם בלי הסכמת ורשות הבעלים שאינם רוצים למכרו גם כן עובר. לשני שיטות האלו אם נתרצה המוכר למכור את חפצו אין הקונה עובר על לא תחמוד.

השיטה ההכי חמורה היא שיטת הרמב"ם (הל' גזילה פ"א הל' ט) וכוותיה פסק השו"ע (חו"מ ס' שנ"ט ס' י) שאפילו אם המוכר נתרצה לבסוף למכור חפצו, עכ"ז הקונה עובר וז"ל הרמב"ם "כל החומד עבדו או אמתו או ביתו או כליו של חבירו או כל דבר שאפשר שיקנהו ממנו והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אע"פ שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא תחמוד".

ומאחר שלפי פסק הרמב"ם והשו"ע קל מאד לעבור על איסור לא תחמוד, דעוברים גם כשנתן מעות והמוכר נתרצה למכור, לכן כתב בערוך השולחן גדר "יזהר אדם מלקנות שלא אצל חנוני אם לא כשהמוכר מבקש ממנו שיקנה". בשבט הלוי (ח"ה קונטרס המצוות ס' יט) הוסיף שפשוט הוא שגם סוחר שדרכו למכור תמיד אלא מפני איזה סיבה אינו רוצה למכור עכשיו, אסור להפציר בו, ואם הפציר בו עד שהסכים עבר על לא תחמוד. (וצ"ע למה זה פשוט כ"כ, די"ל שמאחר שעומד הוא למכור, ובעצם מסכים הוא למכור בנפש חפיצה, רק שעכשיו אינו ניחא ליה מאיזה טעם צדדי וכגון שממהר לדרך, אפשר שיש מקום לומר בכגון דא אינו עובר)?

גדרי הפצרה

אולם גם כשקונים אצל בעל הבית שאינו חנוני עוברים רק אם מפציר בו למכור. בשיעור מה נקרא הפצרה, בשו"ת בצל החכמה (ח"ג) הוכיח שג' פעמים כבר נקראת הפצרה וכדאיתא לגבי מפיס חבירו (ס' תר"ו ס"א) שאם אינו מתפייס בג' פעמים שוב אינו זקוק לו, ועוד איתא בנדרים (טז). היו מסרבים ופרש"י מפצירין בו והיינו שסירב ג' פעמים כדאיתא שם. אולם כל זה בסתם אדם, אבל באדם נכבד וחשוב שהמוכר אינו

יכול לסרב אותו, עובר אפילו אם ביקש ממנו פעם אחת וכדאיתא בשערי תשובה (שער ג' אות מג) "אם יפצר בו ברוב דברי תחנונים יבוש להשיב פניו אסור לפצר בו כי זה כמו הכרח ואונס. והחומד לקחת כל חפץ והוא איש נכבד שאם ישאל שאלה אור פניו לא יפילון אסור לשאול מעם רעהו". והיינו דכבר מפעם ראשון מרגיש הנתבע כאילו מפצירין בו מאחר שאינו יכול לסרב לבקשת האיש נכבד.

וכן פסק הבן איש חי בספרו רב ברכות (מער' ל אות ב): "אדם גדול ונכבד אשר יבושו להשיבו ריקם הנה גם בלתי השתדלות ובלתי הפצרה וכבידות כי אם באמירה בעלמא כאילו עשה השתדלות והכביד עליו ברעים". והביא ראייה לזה מדברי הגמ' כתובות (נג). "אמר ליה רב פפא לר' יהודה בר מרימר אטו מי קאמינא לך דעול ועשייה עול ולא עשייה קאמינא, אמר ליה מעילאי דידי היינו עשייה".

ובספר חרדים (פ"א מל"ת התלוית בלב) כתב שגם בסתם אדם, אם מציע להנתבע סכום גדול ומופרז מאד כדי שהנתבע כבר אינו מסוגל לסרב בו ומיד יסכים למכרו, ג"כ עובר בלא תחמוד וז"ל: "וכשישתדל ליקח הקרקע או המטלטלין מחבירו שלא היה בדעתו למכרן אלא שהפציר עליו או הרבה עליו רעים או הרבה לו דמים עד שלקחו אז עבר על לא תחמוד" עכ"ל.

וצריך לעיין אם דברי החרדים מוסכמים לדינא דשו"ע או אם דעת יחדיאה היא ואנן לא קיי"ל הכי. והנה כשנעיין בלשון השו"ע נראה שהיא לקוח מלה במלה מדברי הרמב"ם. אמנם שינוי אחד יש בניהם, והיינו שיש כמה מילים שכתבם הרמב"ם, והשו"ע אינו מביאם. דהיינו שהרמב"ם כתב "כל החומד עבדו וכו' והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אע"פ שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה." ומילים אלו "אע"פ שנתן לו דמים רבים" אינם בשו"ע שלנו. ואפשר שסובר השו"ע שמאחר ששורש לא תחמוד היא משום ענף גזל וכמו שכתב החינוך, לכן כשנותן דמים רבים כבר אינו נכלל באיסור לא תחמוד וצ"ע.

איסורי דרבנן של לא תחמוד

והנה אע"פ שהשו"ע פסק שאין עוברים לא תחמוד אלא על ידי מעשה שקנה או לקח החפץ מחבירו, אולם (לשון הערוך השולחן) "ממדת חסידות שלא לחמוד כלל אפילו בלב מה שיש לחבירו". והחפץ חיים בספרו זכור למרים (פר' ט"ו) חידש עוד יותר שאסור לחמוד אפילו מה שהיה עתיד לעלות בחלקו של חבירו וז"ל: "אמרו חז"ל (קידושין נט.). עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רשע אע"פ שלא עשה שום מעשה של עבירה, מ"מ אין זה נכון. ובאמת הוא מרומז בקרא דכתיב לא יחמוד וגו' וכל אשר לרעך, ולא אמר של רעך. כוונתו, אף שהדבר עדיין אינו שלך ולא של חברך אלא שמיוחד מן השמים שיהיה לרעך ג"כ לא תחמוד. כי באמת הקב"ה מזמין לכל אחד ואחד סיבותיו שיוכל להתפרנס מהן, וידוע מאמר חז"ל (יומא לח:): דאין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא" (וע"ע בזה בבן יהוידע קידושין נט.).

וכך מצינו בראשונים שמשמע להו שחוץ מהאיסור דאורייתא של לא תחמוד יש גם איסורי "דרבנן" שלא לא תחמוד. בטור (חו"מ ס' תע"א) מביא תשובת הרא"ש "שלש עבירות הן בענין גזילת קרקע הראשונה במחשבה שהתאווה ממון חבירו בלבו. והשנית בדבור שדיבר אילו היה אותו ממון של זה שלי, והשלישית זה שמוציא מחשבתו לפועל והולך וגוזל ממון חבירו".

בדרישה שם עמד על דברי הרא"ש "הלא לא תחמוד אינו עובר אלא בשעת הקנין? ונראה דמשום הכי דקדק הרא"ש וכתב שלש עבירות ולא כתב שלשה לאוין דסבירא ליה דאף דהלאו של לא תחמוד אינו בדיבור מ"מ עבירה יש לו בדיבור יותר ממה שהיה לו בתחילה במחשבה. ואפשר דסבירא ליה דאף בשרוצה ליקחנו בדמים אינו עובר משום לא תחמוד עד שעת לקיחה מ"מ כשבא לגזול מעלינן דרגא חדא ומיד בדיבור אף קודם שגזלו עובר משום לאו לא תחמוד ומ"מ לאו גמור ליתא בדבור אלא עבירה משום לאו דלא תחמוד" עכ"ל הדרישה. וכעין זה איתא גם בחזקוני פר' ואתחנן שמיד שהוציא תאותו מפיו הרי הוא עובר בלא תחמוד, וז"ל: "אם גמר בלבו על ידי תנחומים או על ידי רבוי רעים או על ידי אימתו שימכור לו חפצו מיד עובר עליו בלא תתאוה, הוציא חמדתו מפיו עובר בלא תחמוד".

בדומה לזה איתא בספר דרך פקודיך מהבני יששכר (מצוה לח חלק הדיבור אות ב') שחידש שאפילו חומד שיהיה לו חפץ דוגמת חפץ של חבירו ואינו חומד ליקח החפץ שיש לחבירו מידו ג"כ עובר לא תחמוד. וכעין זה במלבי"ם (שמות כ יג) "בדברות האחרונות הוסיף להזהיר על התאוה שיהיה עשיר כמוהו" ומשמע שגם בזה עובר אם רק חומד להיות כמו חבירו. אמנם בשו"ת בצל החכמה הרבה להקשות עליהם שמסתימת כל הראשונים ושו"ע לא קיי"ל כן, ועוברים רק אם חומד ליקח חפצו של חבירו ולא אם חומד להיות כמו חבירו.

ואכן בפירוש רבינו אברהם בן הרמב"ם כתב בהדיא "האזהרה היא על איזה חפץ שיש ברשותו של חבירו לא על מה שדומה לאותו חפץ, המשל בזה ראובן יש לו ברשותו בית נאה, אסור על שמעון להתאוות שאותו בית גופו יהיה שלו, אבל לא שאסור לו להתאוות דוגמתו או דומה לו, וזה דק והבין אותו" עכ"ל. ואפשר שדברי הבני יששכר ומלבי"ם ממדת חסידות שנו כאן.

וכן איתא בספר אורח מישרים (נדפס תרל"ח) להגר"מ טרויוש מזלצבורג (ס' י"ג אות ב) וז"ל: "מי שהוא רעב ובא לבית חבירו ומוצא שולחן ערוך במיני מאכל ומשתה, בלי ספק שיתאוה תאוה חזקה להשביע רעבונו ולהשקיט צמאונו, וכי סלקא דעתך שיעבור בזה על לאו דלא תחמוד שהרי כל אשר לרעך כתיב? אבל נראה מפשטות הכתובים שלא אסרה תורה אלא להתאות מה שהוא לרעהו דוקא, אבל אם חושב ומתאוה מי יתן ויהיה לי כזה אינו עובר שהרי כתיב לא תחמוד בית רעך וכו', וכל אשר לרעך נראה בהדיא שהוזהרנו דוקא להתאות מה שהוא לרענו אבל לא הוזהרנו שיהיו גם לנו כאלו" עכ"ל.

(ולענין גוף שאלתו של האורח מישרים, בספר משפטי התורה (ח"א ס' פא) להגר"צ שפיץ כתב "אסור לבקש מחבירו שיתן לו חלק ממאכל שקנה או שקיבל מקרוביו וכיו"ב אם הוא יודע שרק מחמת שלא יכול לסרב יתן לו". ולפי מה שהבאנו לקמן שאיסור לא תחמוד הוא דוקא כשרוצה חפץ מסויים אבל אם אינו מקפיד על חפץ מסויים ואין נ"מ לו איזה חפץ יקבל, ואינו אסור לחמוד לקנות סוס אחד מבין סוסיו, ה"ה כאן שלא יעבור לא תחמוד. דהוא רק רוצה איזה מאכל להשביע את רעבונו, ואינו מקפיד מה יתן לו חבירו, ואין נ"מ לו מאכל זה או מאכל אחרת. אמנם אם הוא חומד מאכל מסויים, וכגון שאינו רעב אבל יש לו תאוה לאכול מאכל זה בדוקא אסור משום לא תחמוד. ובוה מדויק לשון הפיוט ליום ב' דסוכות (שחרית לפני קדושה בקטע לא תחמוד) "לא תחמוד שכן רעך ביתו ואהלו וכו' צאנו ואלפיו, משקהו ומאכלו". ומבואר ששייך לא תחמוד במאכל ומשתה. אולם לפי הסוברים שבמתנה אין איסור ל"ת, (וכדמבואר לקמן) ה"ה המבקש אוכל כמתנה ואין דעתו לשלם בשבילה שאינו עובר).

ובשו"ת דברי יציב (חו"מ ס' ס"ה) כתב "כשרוצה להיות עשיר כפלוגי לא הוי בכלל הלאו אפילו לפי מה שכתב הדרך פקודיך, ורק כשחלות החמדה הוא על חפצו של חבירו שרוצה כמותו ממש, שלפי דעתו ודמיונו אין יופי והפלאה כשל חבירו ורוצה ג"כ חפץ כזה ממש אז הוי בכלל האיסור". ועיי"ש שרצה לומר שזהו כוונת חז"ל (מס' כלה רבתי פ"ו) במ"ש "וכל הנותן ד' דברים על לבו הרי זה חוטא וכו' לולי יהיב לי פלוני ממוניה בידי הא קא חמיד" דר"ל שחושב בלבו הלואי שהיה פלוני נותן ממונו בידי, אף שאין זה בכלל הלאו אפילו הכי כיון דקא חמד פגם והרי זה חוטא. וע"ע בספר חסידים (ס' צ"ט) "לא תחמד אשת רעך כתיב בלא וא"ו לא תחמד, אזהרה שלא ליפות עצמו כדי שישר בעיני אשת רעהו ויכניס אהבתו ויפיו בלבה" עיי"ש.

לחמוד חפץ של גוי

במנחת חינוך (מצוה ל"ח אות ח) כתב "ונראה פשוט דאם חמד מגוי אינו בלאו זה כי רעך כתיב והוא למעוטי גוי" וכן פסק בשו"ע הרב (או"ח ס' ת"מ קונטרס אחרון סקי"א), ונסתפק בזה בפרי מגדים (או"ח ס' תר"ד מש"ז סק"א). (ובשו"ת בית דוד ס' ל"ט מהגר"ז לייטער מביא עוד מהגר"מ תאומים בספרו דבר משה מה"ת ס' צ"ח אות י ושו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב ס' ר"ט בהג"ה שגם הסתפקו בזה). ובהערות המו"ל במנחת חינוך ביאר ספיקת הפרמ"ג לפי דברי רבינו בחיי עה"פ לא תענה ברעך עד שוא שכתב: "לא אמר לא תענה באחיק כמשפט הכתובים לא תשיך לאחיק וכיוצא בזה כי שם היו דורשים אחיק ולא עכו"ם וכאן הזהיר אפילו על העכו"ם כי כן מצינו וישאלו איש מעת רעהו והוא נאמר על המצריים". (ועיין כזה בספר הברית [ח"ב מאמר י"ג אהבת רעים פ"ה-ו] שכתב בפירוש שמצות ואהבת לרעך כמוך כולל גם גוים דאם לא כן הל"ל ואהבת לאחיק כמוך אלא דמיירי גם בנכרים וכותב שם וז"ל: "ולא מלבי אני אומר קרבו גוים רק מפורש נמצא בדברי איש האלקי קדוש ר' חיים ויטאל ז"ל בספרו שערי קדושה עיי"ש אריכות גדולה בזה).

והמנחת חינוך לשיטתו דכתב (מצוה לז אות יב) "אם מעידין שקר על הגוי אינו עובר בלאו זה (של לא תענה) דרעך כתיב וגוי לאו בכלל רעהו הוא בכל מקום בש"ס כידוע". והנה כשיטת המנחת חינוך ושו"ע הרב שאין איסור לחמוד מגוי, מדויק בדברי הרמב"ם ושו"ע שכתבו "כל החומד עבדו או אמתו או ביתו או כליו של "חבירו" או כל דבר שיקנהו", ומשמע שדוקא מיהודי אסור.

בדומה למחלוקת זו מצינו גם חילוקי דעות אם בני נח מצווין על לא תחמוד, החינוך (מצוה תט"ז) סובר על מצות לא תתאוה "דכל בני העולם מחוייבין בה" (ובמנחת חינוך מצוה ל"ח נתקשה למה לא כתב כן גם לגבי לא תחמוד ונשאר בצ"ע) אולם המלבי"ם (בפר' יתרו) כתב דבני נח אינם מחוייבים בלא תחמוד וז"ל: "וג' ראשונות, לא תרצח לא תנאף ולא תגנוב הם משבע מצוות בני נח ולכן לא אמר "רעך" אבל לא תענה ולא תחמוד אין נוהגים בבני נח לכן אמר "רעך" עכ"ל. (והנה כלל זה מתי אומרים ש"רעך" בא להוציא גוי צ"ע, דהלא מצינו לפעמים שגם גוי נקרא "אחיק" וכדכתיב "לא תתעב אדומי כי אחיק הוא").

ובספר מצות השם מהגר"י שטייף תירץ תמיהת המנחת חינוך, שבאמת החינוך סובר שבני נח מצווין גם בלא תחמוד ולא כתבה שפשוט הוא מכיון שעוברין עליה במעשה והוי אבק גזילה, משא"כ לא תתאוה שהוא רק בלב ה"א שאינם מצויין קמ"ל שגם בזה מצויים הם. והביא ראיה לזה מדברי התנא דבי אליהו רבא (פרק כ"ד) דאיתא שם דשם בן נח הזוהיר אומות העולם על תחמוד וז"ל התד"א "שם הגדול בן נח שנתנבא ד' מאות שנה על כל אומות העולם ולא קבלו ממנו, וכך אמר להם שם הגדול: לא תרצח, לא תנאף לא תגנוב לא תענה ולא תחמוד. אמרו לו כל אלו הדברים יפין הם ואפ"ה לא קבלו מלכותך עליהם".

לחמוד ללמוד איזה חכמה

בערוך השולחן כתב שמלשון הרמב"ם שאסור לחמוד דוקא דבר "שאפשר שיקנהו ממנו" מכיון על דברי המכילתא "לא תחמוד כלל בית שדה ועובד ואמה ושור וחמור פרט וכל אשר לרעך חזר וכלל, והוי כלל ופרט וכלל מה הפרט דבר שהוא קונה ומקנה אף הכלל דבר שהוא קונה ומקנה". וכתב הערוך השולחן "וביאור הדבר נראה שאם ראובן למד איזו חכמה ואיזה מלאכה ושמעון חמד בלבו חכמה זו או מלאכה זו והשתדל והרבה רעים על ראובן עד שלמדו והייתי אומר שגם זו בכלל דלא תחמוד, לזה מיעטה התורה דוקא דבר שהוא בקנין שכשהיא אצל ראובן אינו אצל שמעון לאפוקי חכמה ומלאכה שאינם בקנינים".

ולכאורה יש להקשות על דברי ערוך השולחן מדברי הזוהר הק' המובא בכמה ספרים ויסוד דברי הזוהר מובאים ברבינו בחיי (וכן מובא בספר מאה שערים למהר"ם ריקאנטי שער ס"ח) וז"ל: "אמנם מצינו חמדה שהיא מותרת והיא חמדת התורה והמצוות וכמו שאמרו חז"ל קנאת סופרים תרבה חכמה והחמדה והקנאה הזאת היא מותרת ויש לאדם שכר עליה". ומשמע מלשונו שדוקא חמדת התורה מותרת, ולפי הערוך השולחן אין

היתר זה מיוחד דוקא לגבי לימוד התורה, הלא ה"ה ללימוד שאר חכמות שאין שום איסור וא"כ מה המעליותא של תורה הק' ועיין בשו"ת דברי יציב (חו"מ ס' ס"ה) שגם כן תמה על הה"א שיש איסור לא תחמוד על לימוד התורה, הא אינה דבר הנקנית ומה שייך בה חמדה, ותמה עוד שהלא אינו רוצה לקחת כלום מחבירו אלא שחושק שגם הוא יבין וישכיל כמותו ולא נמצא בפוסקים שלא תחמוד יהא בחמדה גרידא בלי חסרון חבירו.

עוד דרשו במכילתא שם "מה הפרט מפורש בדבר שאינו בא ברשותך אלא ברצון הבעלים אף כל דבר שא"א לבא ברשותך אלא ברצון הבעלים יצא שאתה חומד בתו לבנך או בנו לבתך". ופירש הערוך השולחן "ביאור זה נראה דזהו ודאי כשאדם מתאוה לישא אשה פנויה בחופה וקדושין דמותר שהרי אינה אשת רעך אבל להסית אבי הבת שיקדש בתו לבנו הייתי אומר שזהו בכלל וכל אשר לרעך דהבנים והבנות הם של אביהם וגם ישנם בקנינים דהאשה היא קנין בעלה. לזה מיעטה התורה מפני שזה אין צריך דעת בעלים, שהרי אם בתו תתרצה לקבל קידושין א"צ דעת אביה ואף בבתו קטנה שהיא ברשות האב, מ"מ כשתגדל אינה עוד ברשותו ואינו דומה לקרקעות ומטלטלין שלעולם הם ברשות הבעלים".

לחמוד חפץ של מצוה

בשו"ת בצל החכמה (ח"ג ס'מ"ג) כתב דאיסור לא תחמוד שייך גם בחפץ של מצוה, ודן במי שאין לו מצוה שמורה לפסח והפציר בחבירו למכור לו ממצת שמורה שאפה לעצמו ומסיק שיש איסור לא תחמוד, שמהזוהר הק' שכתב דחימודא דאורייתא מותר משמע שרק תורה מותר לחמוד ולא מצות ובפרט לפי שיטת החנוך (מצוה תט"ז) שאיסור חימוד הוי ענף הגזל הרי אסור לגזול לצורך מצוה וא"כ ה"ה חימוד לצורך מצוה אסור. אמנם הוא מסיים שמאחר שכל ישראל ערביין זה לזה ואנו צריכים לדאוג שאחרים יכולים לקיים המצות ג"כ, (ועיין לשו"ת מנחת אלעזר ח"ב ל"ח מחנה חיים ס' כ"ם ומהר"ם שיק או"ח שכ"ב) א"כ האיסור חימוד נוגע דוקא באופן שאינו חייב לתת לו מצוה מצד ערבות, וכגון באופן שיש להמפציר מצוה כדי מצוותו ורוצה עוד. אבל אם אין לו שום מצוה כדי לקיים מצות אכילת מצוה, וחבירו יש לו מצוה די והותר, אין איסור לבקש מחבירו מה שמגיע לו על פי דין.

ויש להעיר ע"ז מלשון רבינו בחיי הנ"ל שכתב בפירוש "אמנם מצינו חמדה שהיא מותרת והיא חמדת התורה והמצות", ומלשונו נראה בעליל שההיתר שייך גם למצות ואינו מיוחדת רק ללימוד תורה. ואכתי שייך לחלק בין מצות התלוית בחפץ כמו מצוה שופר ולולב וכו' לשאר מצות כגון מצות ק"ש ושבת וכו' שאינם צריכים שום חפץ וצ"ע. וע"ע בזה בשו"ת ארץ צבי (ח"א ס' ד) לענין עני שמבקש כסף לצדקה ומפציר שיתנו לו שכתב דכופין על הצדקה, ובצדקה הנותן מצווה ולא ירע לבבך בתתך לו.

ובדרך זה כתב האבני נזר (בספרו נאות נשא לפר' חיי שרה, וכן איתא בספר ליקוטי יהודה בשם האמרי אמת מגור) לתרץ "איך הורשה לאברהם אבינו להפציר ברעים את עפרון למכור לו מערת המכפילה, הלא זהו לאו דלא תחמוד, אולם מערת המכפילה היתה שייכת לאברהם באמת ואברהם ידע ששייכת אליו" עכ"ל עיי"ש. הרי שלא תירץ שהיה מותר מכיון שהיה לצורך מצות קבורת שרה אמנו, ומשמע שא לאו שהיתה שייכות לאברהם אבינו לא היה מותר לאברהם להפציר את עפרון.

ואם דלא מצינו בפירוש שהפציר אברהם אבינו ברעים, אמנם, הלא לפי רבינו יונה אסור לאדם נכבד לבקש שימכרו לו איזה חפץ? ובזה אתי שפיר מה שאמר אברהם אבינו אל בני חת "גר ותשוב אנוכי עמכם" ופירש רש"י "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין" והיינו כנ"ל שמאחר שהגיע לו ע"פ דין לא היה איסור לא תחמוד. (ואין לתרץ לפי הסוברים שאין איסור ל"ת בקונה מגוי וכדמבואר לעיל, דהא במדרש אבכיר [הובא בתורה שלימה יתרו כ י"ג] מבואר שהקפיד אברהם אבינו בלא תחמוד גם מגוי וז"ל המדרש "אף הוא קיים לא תחמוד אם מחוט ועד שרוך נעל"). ויש להמליץ על זה מה שאמרו במדרש והוא בבעל הטורים (בראשית כג, ג), שכתוב עשר פעמים "בני חת" בפרשת מכירת מערת המכפלה "שמברר מקחו של ת"ח כאילו קיים עשרת הדברות". ר"ל שמברר מקחו שקנה אברהם אבינו דלא עבר על לא תחמוד, כאילו קיים עשרת הדברות וכדהבאנו בריש המאמר שלא תחמוד שקול כנגד כל העשרת הדברות.

לא תחמוד במתנה

בשו"ת ארץ צבי (הנ"ל) מביא מהאדמו"ר האמרי אמת מגור שאין איסור לא תחמוד שייך במתנה, ומה דכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ח"ג ס' מג) לגבי אדם נכבד "אסור לשאול מעם רעהו מקח או מתת בלתי אם ידע כי נתון יתן לו בנפש חצפה" אולי דעת יחיד הוא ומדת חסידות. וע"ז טען בארץ צבי שלפי דעתו דברי רבינו יונה מוכרחים מעצמן ואפילו לא היה אומרם רבינו יונה היה ראוי לדון כן מהיקש שכליי. שאם במכר שנתן מעות הוא עובר בלא תחמוד כל שכן במתנה שמפציר בו. ואם במתנה אינו עובר בל"ת איך נאמר דבמוכר עובר ואטו משום דנתן לו מעות מגרע גרע"? ומסיים הארץ צבי שאינו יודע שום סברא וחילוק בין מכר למתנה לענין זה.

בשו"ת בצל החכמה כתב שכנראה גם החפץ חיים סובר כן שיש איסור לא תחמוד בחומד מתנה, שהרי החפץ חיים כותב בספרו ספר המצוות הקצר (ל"ת מ) שחתן שמכביד על חותנו לתת לו דבר פלוני ופלוני מה שלא התנה ע"ז בשעת התנאים, עובר החתן על לא תחמוד. אולם בספר פתחי חושן (הל' גניבה פ"א הערה כ"ט) רצה לדחות שאפשר שהמתנות שנותנים לחתן אינם בגדר מתנה אלא כעין מקח. אמנם דברי החפץ חיים עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, דבפרק האחרונה בשמירת הלשון (ח"ב חתימת הספר פ"ד) מביא החפץ חיים עוד הפעם הלכה זו שחתן שמכביד על חותנו עובר בלא תחמוד ואח"כ הוא מוסיף בזה"ל: "וכן כל כהאי גוונא מתנות של רשות (לאפוקי של צדקה) שאין בלבו של הנותן ליתן כי אם לאחר הפצרת רעים יש בזה משום לא תחמוד".

אמנם בשו"ת בצל החכמה כתב להחזיק סברת האמרי אמת שאין לא תחמוד במתנה, והוכיח שמלשון כל הראשונים נראה שעובר רק באופן שקנה או שגול החפץ ונראה שסוברים שאם הפציר לו לתת לו במתנה שאינו עובר ובסברת הדבר הסביר כדלהלן "יש מקום לומר כיון שאינו מוכן להפריז כסף כדי להשיג החפץ ואפילו לשלם דמיו אין מציע, רק רצונו בו בדרך מתנה דוקא, זה מוכיח שאין תשוקתו לאותו חפץ גדולה כ"כ עד שתהא ראוי להקרא בכלל חומד, וע"כ אם נאות לו חבירו לתת לו במתנה אין זה בכלל לא תחמוד". וכתב שבזה יש לימוד זכות על המקילין בדבר. (והבן איש חי בספרו רב ברכות (מע' ל אות ב) ג"כ הביא ספק זה אם יש לא תחמוד במתנה, וגם כתב שמלשון כל הפוסקים משמע שעובר רק בדרך קנין או חליפין ולא בדרך מתנה, וכתב לכאן ולכאן ולא הכריע).

לחמוד חפץ לצורך אחרים

עוד מצינו מחלוקת אחרונים אם האיסור לא תחמוד היא דוקא כשרוצה החפץ לצורך עצמו או גם אם חומד החפץ כדי לתת לאחרים. ובביאור הגרי"פ פרלויא לספר המצות לרס"ג (ל"ת רע"א) כתב שאינו עובר אם חומד בשביל חבירו וכן הכריע בבן יהוידע (קידושין נט.). והבצל החכמה כתב שמפשות לשון הפסוק משמע שמותר וכדכתיב לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת "לך" ומשמע שלקחת לאחרים מותר. אולם הוא מסיק שאין אנו יכולים לדרוש דרשות מעצמינו. ועוד טען לפי שיטת החינוך שלא תתאוה הוי ענף הגזל מה לי אם גזול לעצמו או אם גזול לאחרים. אולם בשו"ת דברי יציב (הנ"ל) כתב שברור לו כשחומד בשביל אחרים והוא רק כסרסור ואין החפץ נכנס כלל לרשותו, לא שייך כלל האיסור לא תחמוד. וכן כתב הגרי"י פישר (שו"ת אבן ישראל ח"ה ס' ק"ה) וז"ל: "בודאי לא שייך לא תחמוד אלא על דבר שחומדו לעצמו אבל חומד שלאחרים יהיה לא שייך בזה לא תחמוד".

לחמוד חפץ שאינו מסויים

כתב הבן איש חי בספרו רב ברכות (מע' ל אות ב): "הנה אם ביקש מחבירו שיתן לו בגד אחד ולא ייחד בבקשתו בגד פלוני לבקש אותו דוקא, כי אם שרצה ממנו סתם שיתן לו איזה בגד או איזה חפץ ולא כיוון לבקש על חפץ פרטי לבקשו ממנו בזה לא קא מיבעיא לן דודאי אין זה נכנס בלאוין אלו, דלאוין אלו לא נאמרו אלא במתאוה וחומד חפץ פרטי שראוהו ונכנס יפיו בלבו ורוצה אותו".

וכן איתא בספר אמרי יעקב (ס' ז ס"ה) להגרי"מ שטרן שליט"א מבני ברק, שלא תחמוד היינו היכא שהוא רוצה דוקא חפץ מסויים וחומד דבר זה עצמו, אבל אם הוא רוצה לקנות איזה דבר באופן כללי שרוצה ממין דבר זה והוא נמצא אצל חבירו, בזה ליכא איסור. וכגון שרוצה לקנות לעצמו סוס לרכוב עליו או שור לחרישה, שרי לבקש ולהפציר חבירו שימכור לו סוס מסוים או שור משוריו שהרי אינו חומד דוקא אותו סוס או אותו שור מסויים ואינו נ"מ לו איזה סוס או שור.

ומ"מ כתב הדברי יציב שפשיטא "דבכה"ג שחומד כל רכושו וחפציו של חבירו הוי בכלל הלאו אף שאינו דבר מסויים, דרק בכה"ג שחומד בגד אחד יש חילוק, משא"כ בחושק כל רכושו וחפציו הכל בכלל מסויים לענין זה וזה ברור".

דרך מקח וממכר

בספר משחת שמן (ח"א ס' ס"ב) מהגר"ח קויפמאן זצ"ל כתב "זה ברור דכל דבר שעומד למכירה לא שייך בזה לא תתאוה אע"ג שלא הושוו עדיין על המחיר כי כן הוא דרך מקח וממכר". אבל יש לציין מה דכתב בספר משפטי התורה (הנ"ל) "מי שמפציר במוכר למכור לו במחיר מוזל ביותר, שלא כדאי לו למכור במחיר כזה, והוא מתרצה בכך רק משום שאינו יכול לסבול את ההפצרות הרבות של הקונה או שהקונה אדם נכבד ואינו יכול לסרב לו, בנידון כזה נחשב החפץ במחיר הנ"ל כמו שאינו עומד למכירה, כמו אם מפציר בו לתת לו מתנה, ושייכים לגביו לא תחמוד ולא תתאוה. (והיינו לפי הסוברים שבמתנה יש לא תחמוד).

והנה עוד יש לחקור אם יש איסור של לא תחמוד במי שחומד וקונה חפץ רק לצורך מקח וממכר, והיינו שאינו חומד החפץ לעצמו אלא שחומד לקנותו כדי שיכול להרויח כסף על ידי שמוכרו לאחרים. והנה בהשקפה ראשונה היה נראה שאסור דמה נ"מ למה הוא קונה החפץ ומה הוא מתכוון לעשות עם החפץ אחר שקנאה.

אולם חקירה זו מובנת במה שכתב הבן איש חי בספרו רב ברכות (הנ"ל) שהסתפק במעשה שהיה, בראובן שהיה לו קרוב שמעון בעיר אחרת ויש לזה הקרוב חצר אחת בעיר זו של ראובן, וזה ראובן הפציר מאד בקרובו לתת לו חצירו, לאו משום שחמד יופי החצר בלבו אלא כל כוונתו שיהיה לו חצר לדור בו ואם קרובו יקנה חצר אחרת הנה מה טוב ולא איכפת לו בזה. מי אמרינן כיון שזה ראובן מבקש על בית פרטי ה"ז בכלל לא תחמוד או דילמא הכא שאני דאין זה חומד הבית ההוא דוקא אלא הוא רוצה מקרובו בית אך מפני שיש לקרובו בית זה דוקא מבקש אותו ממנו וה"ה נמי אם יתן לו בית אחר לא איכפת לו עיי"ש שנשאר בצ"ע.

ולכאורה אפשר לפשוט שאלה זו מדברי ביאור הגרי"פ לרס"ג (ל"ת רע"א, עמ' של"ז) שכתב דלא שייך לא תחמוד אלא אם כוונתו לגוף החפץ עצמו ולא לדמיו, והוא מובן במה שהבאנו לעיל מהבן איש חי שאין איסור אלא במתאוה וחומד חפץ פרטי שראוהו ונכנס יפיו בלבו ורוצה אותו, וז"ל הגרי"פ: "ודאי לאו דלא תחמוד ולא דלא תגזול שתי אזהרות חלוקות לגמרי נינהו, ואפשר לזו בלא זו. דכל היכא שאין כוונתו לגוף החפץ עצמו אלא לדמיו דגם אם היה רואה חפץ אחר אצל חבירו ג"כ היה גוזלו, וגם הרבה אפשר לו למצוא כאלה אם היה רוצה לקנות אלא שהוא לא בא אלא אדעתא דגזילת ממון בעלמא, בזה ודאי לא שייכא אזהרת לא תתאוה ולא אזהרת לא תחמוד. דבכל סתם גזל שלא בא אלא על עסקי ממון בעלמא אינו בכלל אזהרת לא תחמוד אלא כשבא בשביל גוף החפץ". ומדברי הגרי"פ יוצא דמי שמתאוה לקנות איזה חפץ משום דמיו שעל ידי זה יכול למכרו לאחרים, דלא שייך לא תחמוד על זה.

אמנם מדברי שו"ת ארץ צבי (ח"א ס"ד) נראה שחולק על זה דחקר שם איך מותר לעני להפציר אחרים ליתן לו ממון לצדקה, וכתב שההיתר משום מצות צדקה, והנה לפי דברי הגרי"פ נראה, דאפילו בלא זה לא היה עובר, דהא אינו חומד השטרות כסף עצמם מחמת יפים אלא מחמת שויים. ונראה שלפי דעתו גם החומד דבר לדמיו עובר על לא תחמוד וצ"ע לדינא.

ובאופן שקונה חפצים שסגורים באריזות גדולות בלי שיראה אותם מקודם וכדרך הסוחרים הגדולים, ומוכרם ככה לאחרים, אפשר שיש עוד סניף להקל וכדאיתא בשו"ת אבן ישראל (ח"ה ס' קה) שכתב לדון במקרה של אשה שחלה על הכליות והפצירה על אחיה לתת לה אחד מכליותיו, דאין בהפצוריה איסור לא תחמוד משום "דודאי אין הלאו דלא תחמוד אלא על דבר שרואה אותו וחומדו אבל על דבר שאין אדם יכול לראותו בודאי לא שייך לא תחמוד על זה".

אולם צ"ע אם יש לדמות הענינים זה לזה, דבאריזות גדולות אם כי הקונה לא ראה אותם מקודם, עכ"ז אם רוצה יכול לראותם, משא"כ בכליות שא"א לראותם. ועוד יש לדון בחידושו של הגרי"י פישר שלפי דבריו נמצא שסומא אינו יכול לעבור לא תחמוד? ונראה שחידושו בנוי על יסוד הבן איש חי (הנ"ל) "דלאוין אלו לא נאמרו אלא בחומד חפץ פרטי שראוהו ונכנס יפיו בלבו ורוצה אותו" עכ"ל. אולם כנראה דלא היה כוונת הבן איש חי שלא תחמוד תלוי בראיה וצריכים לראות החפץ דוקא, אלא דר"ל דתלוי בחמדתו ותשוקתו לחפץ ההיא עד שרוצה דוקא אותו חפץ.

גדרי הלאו לא תתאוה

והנה בלוחות הראשונות כתיב "לא תחמוד בית רעך", אבל בלוחות האחרונות (ואתחנן ה, יח) כתיב "לא תתאוה בית רעך" ונחלקו הראשונים אם הם איסור אחד או אם הם שני איסורים נפרדים. (ועיין דבר חדוד בזה מהגר"מ שפירא מלובלין באמרי דעת לפר' יתרו).

הסמ"ק (ס' יט) סובר שלא תחמוד ולא תתאוה לאו אחד הם וז"ל: "אע"ג דאמרינן במכילתין יכול בדברים ת"ל ולקחת לך מה להלן מעשה אף כאן במעשה מ"מ נראה שאף בלב אסור אך אינו נגמר להתחייב עליו עד שיעשה מעשה. ונראה דלא תחמוד ולא תתאוה הכל אחד הוא וכפל מלה הוא" עכ"ל. וכן נקט גם הסמ"ג (ל"ת קנ"ח) והוסיף עוד שכן סובר רש"י שכתב בפר' ואתחנן שגם תאוה לשון חמדה הוא.

אולם הרמב"ם חולק על זה וסובר שהם שני איסורים נפרדים וכן נפסק בשו"ע. לא תחמוד היא רק כשמצפיר בחבירו עד שהצליח ליקח ממנו החפץ שחמד וכלשון הרמב"ם "ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד כענין שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך חמוד שיש בו מעשה". משא"כ לא תתאוה היינו אפילו בלא מעשה "כיון שחשב בלבו איך יקנה דבר זה ונפתה בלבו בלבד עבר בלא תעשה שנאמר לא תתאוה ואין תאוה אלא בלב בלבד" עכ"ל. וכן הוא דעת החינוך שהם שני ענינים נפרדים.

וגם לפי שיטת הרמב"ם שלא תתאוה היא בלב, אין הכוונה שמיד שמתאוה לקנות איזה דבר מחבירו שכבר עבר ח"ו אלא כמו שביאר הערוך השולחן בדעת הרמב"ם "אינו עובר

בתאות לבו בלבד אא"כ מחשב בלבו איך להשיגה מחבירו וכיון שגומר דבר זה בלבו עובר על לא תתאוה". וכבר קדמו בזה בספר חרדים (הובא בשדי חמד ח"ד עמ' נג) דכל שלא גמר בלבו להשתדל לקנותו אינו עובר על לא תתאוה וכתב שלמד זה מדברי הרמב"ם בהל' גזילה. וכתב ע"ז השדי חמד "הרי מבואר דלעבור על לא תתאוה צריך שיחשוב בלבו היאך יקנה דבר זה ממנו אבל על התאוה לחוד אינו עובר". ומסיים השדי חמד "ומוקצה מהדעת לומר דאם ראה והתאוה אפילו לא גמר בלבו להשתדל להשיגו שיהיה עובר דזה אין ביד האדם למנוע תאוה זו מלבו". וכן איתא בספר אורח מישרים (הנ"ל) שכתב שמלשון הרמב"ם משמע "שכל עוד שאינו מהרהר ומחשב האיך יקנה החפץ ההוא אינו עובר בלא תתאוה".

והבני יששכר בספרו דרך פקודיך (מצוה ל"ח) כתב: "רבים ושלמים תמוהו וכי הקב"ה בא בטרונאי עם בריותיו באזהרה דלא תתאוה? ולי נראה דאין כאן קושיא, דודאי מה שנופל בלב האדם לאנסו לא יענש עליו, רק על מה שמאריך במחשבה ברצון. היינו כשנופל לו פתאום תאוה באה האזהרה להסירה ממחשבתו, ובאם מאריך במחשבה אחר שנזכר שזה אסור הנה עבר על לא תתאוה".

ובזכות קיום מצות לא תחמוד נזכה להבטחת חז"ל (תנא דבי אליהו רבה פרק כ"ו) "אם קיימתם לא תחמוד בית רעך נתקיים בכם לא יחמוד איש את ארצך (כי תשא ל"ד כ"ד). ובגמ' (פסחים ח:): איתא "לפי שאמרה תורה לא יחמוד איש את ארצך מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה, תרנגולתך מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה".

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

**האם כלל ישראל הוצרכו לחזור ולקדש שנית את נשותיהם
לאחר מתן תורה**

וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֲתָהּ עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֵל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹקִים פֶּן נָמוּת (כ, טז)
בגמ' [שבת פ"ח ע"ב] כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתן של ישראל,
שנאמר נפשי יצאה בדברו, ומאחר שמדיבור ראשון יצאה נשמתן דיבור שני היאך קיבלו,
הוריד הקב"ה טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם וכו'.

החתם סופר [פ' שמות אז אמרה] מבאר את הגמ' [ביצה ע ע"ב] מה שאמר הקב"ה
לישראל אחר מתן תורה, שובו לכם לאהליכם על עסקי עונה, וביאר החת"ס לפי הגמ'
בשבת הנ"ל דאחר כל דיבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתן, והוה אמינא דבטלו
נישואיהם של כלל ישראל כמבואר בגמ' [קידושין ב ע"א] האשה נקנית במיתת הבעל,
לכן אמר להם הקב"ה לשוב לאהליהם על עסקי עונה, וקמ"ל דנתחדשה לאותה שעה
דעדיין הנישואין שריר וקיים.

*

מת שחזר לתחייה האם צריך לקדש שנית את אשתו

וכבר דנו בזה באחרונים בדין מי שמת וקם לתחייה [כגון מי שעבר מוות קליני] האם
צריך לחזור ולקדש שנית את אשתו, דהרי האשה קונה את עצמה במיתת הבעל, ואחרי
שקם לתחייה הרי הוא גברא חדשה.

הדגל מחנה אפרים (ר' אפרים לניאדו, סוריה, אבן העזר סימן א) כתב וז"ל, הנה האדין
רצה לעמוד על דעתי שמה שחקר חקירת חכם במעשה שהיה דאיתא בפרק קמא דמגילה
דף ז רבה ור' זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום. קם רבה ושחטיה לר"ז. למחר
בעא רחמי ואחיי ע"כ. ומר ניהו עלה ונסתפק אם כשחיה ר"ז חזר ונתן קדושין לאשתו
כיון דקיימא לן דאשה קונה את עצמה בשתי דרכים בגט ובמיתת הבעל וא"כ כשמת ר"ז
ודאי שאשתו קנתה את עצמה ומסתמא ר"ז לא עבר אדברי רב דאמרינן רב מנגיד אמאן
דמקדש בביאה וסברא היא שחזר ונתן לה קדושין או דילמא שלא נתן וביקש ממני לחוות
דעי אף שאין ידיעתי מכרעת.

ואען ואומר דבהשקפה ראשונה היה נראה לומר דחזר ר"ז וקידש את אשתו דכיון שמת
בתחלה כבר קנתה אשתו את עצמה וכמה דאמרינן וקונה את עצמה במיתת הבעל וצריך
ר"ז לחזור ולקנותה בקדושין גמורים כדי שלא יעבור על הך דרב דמנגיד אמאן דמקדש
בביאה, וכאשר צידד מעכ"ת וכן האמת. וכל המפרשים והפוסקים קמאי ובתראי שתקו

מזה דהוי מלתא דלא שכיחא דהנמצא כזה הא ודאי לא ואין לנו אלא דברי המשנה "וקונה את עצמה במיתת הבעל".

האמנם לכאורה יש להרהר על זה ולחלק דמה מצינו במקומות רבים דבלתי יאוש לא קני והכא קנין ממש הוא וכמה דתנן "וקונה את עצמה", א"כ כל זמן שלא נתייאשה האשה מבעלה אפילו מת אינה קונה את עצמה ואין יאוש אלא אחר שנקבר ועבר עליו שלשה ימים, דהכי גרסינן בפ"ח דאבל רבתי שבתחלה היו יוצאין לבית הקברות ופוקדין על המתים עד שלשה ימים וכו'. מעשה שפקדו אחד וחייה כ"ה שנים ואחר כך מת. אחר הוליד חמשה בנים ואחר כך מת ע"כ. וא"כ עדיין שאשתו של ר"ז לא נתייאשה מבעלה כדי לקנות את עצמה כל זמן שלא עבר עליו שלשה ימים אחר קבורה ולא חזר ר"ז וקידשה.

והנראה לפי קושי דעתי דנשותיהן של ר"ז ורב כהנא ודאי דאם ביני ביני קודם שחיו בעליהן קבלו קדושין מאחר הדבר ברור שהם מקודשין לשניים קדושין גמורים שלא נשאר עליהם זיקת בעל כלל כיון שמתו ממש ופקעי מנייהו קדושין הראשונים וקנו את עצמן במיתת הבעל, וזהו דבר פשוט ולא ראייה בעי דפנים חדשות באו לכאן. אבל אם יקרה כהך נדון דאבל רבתי שפקדו עליו ומצאוהו חי או שנתעלף וחשבו שמת הוא ופשטה אשתו את ידה וקיבלה קדושין ואחר כך נמצא שחי הוא דודאי אין קדושין השניים קדושין כלל כיון דמן האמת לא מת בעלה הראשון ולא פקע מינה זיקת בעל כלל עכ"ל.

בתחילה רצה הדגל מחנה אפרים לחלק בין מצב שהאשה התייאשה מבעלה – שאז היא צריכה להתקדש שוב, לבין מצב היא לא התייאשה (כגון שבכלל לא ידעה שהוא מת), שאז לא קנתה את עצמה וזיקת בעלה נשארה כשהיתה.

ואולם, בסופו של דבר חילק הדגל מחנה אפרים בין מקרה שהבעל באמת מת, שאז פקעו הקידושין מעצמם, לבין מצב שרק חשבו שהוא מת, אבל הוא לא מת, שאז מתברר למפרע שלא פקעו הקידושין. ואולם, החיד"א בברכי יוסף הוכיח מדברי הירושלמי שגם אם אדם מת ממש וחזר לחיות, הקידושין הראשונים תקפים.

הברכי יוסף (ר' חיים יוסף דוד אזולאי, חברון, אבן העזר חלק א סימן יז) כתב וז"ל, ויש להסתפק אשת ר' זירא כי נשחט בעלה ומת ודאי פקעי קדושיה והותרה לשוק וכי חיה למחר ר' זירא היה צריך לקדש לאשתו קדושין חדשים דפנויה היא ודמי למחזיר גרושתו דבעי קדושין חדשים דקדושי קמאי נדרו הלכו בגט ופנים חדשות באו לכאן והוא הדין בזו שמת בעלה הנה מיתתו מתיר אף מפקיע קידושיה דידיה וכי הדר חי מילתא חדתא היא. או דילמא הא דהאשה קונה עצמה במיתת הבעל היינו דוקא כאשר מת ונשאר מת אך כשלא נקבר וחי ע"י נביא או חסיד אגלאי מילתא דאותה מיתה לא היתה מיתה כמות כל האדם ולא פקעי קדושי קמאי ואשת איש ולא תפס בה קידושי דאיניש דעלמא. ובעלה כאשר חי מותר בה מיד כאשר היה לפני מותו.

ולפום ריהטא יש להביא ראיה מהא דאתמר בירושלמי דגיטין פ' מי שאחזו הל' ג' שאמרו גבי מתנה מעכשיו אם לא באתי וכו' ומת בתוך הזמן, מהו שתהא מותרת לינשא ר' יוסי אמר אסורה לינשא אני אומר נעשו לו נסים וחיה... למדנו מהירושלמי דאם אחר שמת נעשו נסים וחי אכתי אגידא ביה אשתו זאת ולא מהניא לה מה שמת ודאי כיון דלבסוף חי... ולא פליגי תרי תלמודי אלא דוקא לחוש שיחיה דבהא לש"ס דילן ליכא למיחש חששא רחוקה וכדסבר ר' חניי דירושלמי נמי. אבל אי הוה עובדא לכ"ע כי חיי הדר לקמייתא כי אשתו היא והוא בעלה עכ"ל.

החיד"א ס"ל דגם אם הבעל מת ונעשו לו נסים וחזר לתחיה, חזרו הקידושין לפעול, והאשה היא אשת איש. הוא מוכיח את דבריו מדברי הירושלמי שלא מתירים לאשה להנשא על סמך גט שניתן לה על תנאי שבעלה לא ישוב בזמן קצוב, והבעל מת בתוך הזמן הזה. ואולם ה'דגל מחנה אפרים' טוען שמדובר בגירסת טעות בירושלמי שהיא תמוהה מאוד בכל מקרה, שהרי אם חוששים למעשה נסים אלמנה לעולם לא תוכל להינשא עד שעצמותיו של בעלה יירקבו, כי תמיד יהיה חשש שבעלה יחזור לתחיה.

בעטרת פז (הרב פינחס זביחי שליט"א, ירושלים, חלק א כרך ג - אבן העזר סימן ט) כתב וז"ל, אודות נושא "מות קליני" (דהיינו אנשים שמתו וחזרו לחיות)... ולאור עובדות אלה שיש איזה אנשים ונשים שעברו מות כזה, מתעוררת השאלה שכשהם נשואים האם יש לערוך להם חופה וקידושין מחדש, כי שמא ע"י מיתה זו שמתו (הבעל או האשה) נפקעה זיקת החופה והקידושין הראשונה?

נמצינו למדים דאיכא לפנינו עתה ד' שיטות בהאי פרשתא:

(א) דעת רבינו החיד"א דכל שמת ועדיין לא נקבר אם קם ונתעורר לחיים שוב הדרי הקידושין לקמייתא ואינה צריכה קידושין חדשים. [ולפי דברי המבי"ט היינו כשהיתה מיתתו למספר שעות עד כ"ד שעות].

(ב) דעת הרב דגל מחנה אפרים דתלוי הדבר בידיעת האשה, דכל שידעה שמת בעלה פקעו הקידושין ממנה כיון שנתיאשה ממנו ולכן אפילו עדיין לא נקבר צריכה שוב קידושין חדשים כשיקום לתחיה, וכל שלא ידעה שמת אפילו שנקבר ונתעורר לחיים לא פקעו הקידושין וא"צ קידושין חדשים.

(ג) דעת הגרי"ח דדוקא בנקבר ונשתנה הגוף לעפר וכיו"ב אז אמרינן דהקידושין הראשונים נפקעים בהכי, ואם יקום לתחיה צריך קידושין חדשים.

(ד) דעת הרב פורת יוסף ורבי יהודה בכרך והאור שמח והרב חסד לאברהם ודעימייהו דכשמת תיכף ומיד פקעו הקידושין [אפילו לא נקבר], וכל שנתעורר לחיים הוי כאיניש דעלמא וכאדם זר יחשב וצריך לעשות קידושין חדשים.

להלכה נקט בעטרת פז כרבינו החיד"א.

*

ב' טעמים בהיתר אשה במיתת הבעל

ובביאור מחלקותם נראה לבאר עפ"י מה דינן לחקור בטעם ההיתר דמיתת הבעל מתירה את האשה להינשא, האם המיתה פועל פעולה חיובית שמתירה את האשה, או דמיתת הבעל אינו פועל פעולה חיובית של הפקעה, אלא ההיתר הוא מכוח המציאות שאין לה בעל.

הגמ' [גיטין ל"ט ע"א] לומד ממיתת הבעל שמתירה את האשה לשוק, כמו כן גר שמת ואין לו יורשים, במיתתו יוצאים עבדיו לחרות, ופסק הטור [יו"ד רסו, כו] דעבדים גדולים זוכים בעצמם והרי הן בני חורין, אבל עבדים קטנים אין להם יד לזכות בעצמם, וכל הקודם זוכה בהם.

והטור הביא את שיטת הרמ"ה שאם לא זכה בהם שום אדם עד שיגדלו אין להם תקנה, שהרי במיתת אדונם הגר לא פקע מהם שם עבדים, שהרי כל הקודם זכה בהם, ומאחר ומיתת הגר לא הפקיעה מהם האיסור, גם לכשיגדלו ויזכו בעצמם ויפקע הממון לא יפקע האיסור, כי אין לו במה לפקוע, שהרי עכשיו פעולה של מיתת האדון שתפקיע אותו.

הבית יוסף חולק על הרמ"ה וס"ל דאף עבדים קטנים שלא זכה בהם אדם, לכשיגדלו ויפקע מהם שם עבדים מצד הממון, שהרי זוכים בעצמם, יפקע מהם גם האיסור, דבאותו שעה שזוכה בעצמו מחמת מיתת רבו, חזינן כאילו באותה שעה מת רבו.

ובקובץ שיעורים (ח"ב סי' כז – כח) מבאר דמחלוקת הרמ"ה והב"י תלוי בסיבת ההיתר הא דמיתת הבעל מתרת את האשה, דהרמ"ה ס"ל דהמיתה פועלת פעולה חיובית שמתירה את האשה, וכן מיתת האדון דנלמד ממיתת הבעל, המיתה היא פעולה חיובית הפועלת את ההיתר, וכל שלא חל ההיתר בשעת מיתה שוב אין מה שיתיר, והבית יוסף ס"ל דההיתר של מיתת הבעל הוא מכוח המציאות שאין לה בעל, ואין זו חלות חיובית של הפקעה, וא"כ אף עבדים קטנים שלא זכו בעצמם יפקע מהם האיסור שהרי במציאות אין להם אדון, והרי הם כאשה שאין לה בעל.

*

מת הבעל וחזר לתחייה תלוי בב' הטעמים

ולפי"ז יש לדון כשמת הבעל וחזר לתחייה, דאם סיבת היתר מיתת הבעל הוא פעולה חיובית שיוצרת חלות חיובית של הפקעה בשעת מיתה, הרי שגם אם הבעל חזר לתחייה, הרי האשה כבר הותרה לשוק, שכבר נוצר הפקעה באותה שעה שמת, והבעל יצטרך לקדש אותה שנית, וכך הוא דעת האבני נזר (אה"ע סי' נ"ו), אבל אם טעם ההיתר במיתת הבעל אינו יצירת חלות חיובית, אלא ההיתר הוא מכוח זה שאין לה בעל במציאות בכל רגע ורגע אחרי המיתה, הרי היכא דקם לתחייה י"ל דינן לה בעל במציאות ולא יצטרך לקדש אותה שוב פעם נויש לפלפל בזה, דאולי גם להצד דההיתר הוא משום שאין לה בעל במציאות, הרי באותה רגע שמת הרי לא היה לה בעל, וכבר הותרה לשוק].

*

אליהו הנביא ורבי יהושע בן לוי שלא מתו, אלא עלו לשמים ונעשו כמלאכים, האם נשותיהן מותרות

התרומת הדשן [ח"ב סי' קב] דן מה הדין בנשותיהם של אליהו הנביא ורבי יהושע בן לוי אחר שעלו בעליהן לשמים, האם מותרת ככל אשה שמת בעלה, או שמא נשארו באיסור אשת איש, שהרי לא מתו בעליהן, וכתב דלא שייך בהן איסור אשת איש, כי איסור אשת איש נאמר בתורה בלשון אשת רעהו, ואילו אליהו הנביא ורבי יהושע בן לוי שעלו לשמים נחשבים כמלאכים שהינם רוחניים ולא גופניים, ומשום כך אינם בכלל "רעהו", ונשותיהם מותרות שהרי אינן נחשבות אשת רעהו.

ובס' יהושע [פסקים וכתבים סי' של"ב] הקשה על התרומת הדשן, דבשלמא אם הנדון היה אחר שאליהו הנביא ורבי יהושע עלו לשמים אז מה הדין אם יקדשו אשה, אפשר לומר ביאור התרומת הדשן דאין האשה נאסרת, שאינה נחשבת אשת רעהו, אבל נשותיהם של אליהו הנביא ורבי יהושע הרי נתקדשו לפני שעלו לשמים כשעדיין היה בגדר אשת רעהו, ובמה יפקעו הקידושין, שהרי אין בהם מיתת הבעל, ולכן בספר יהושע חולק על התרומת הדשן וס"ל דנשותיהן של אליהו הנביא ורבי יהושע נשארו באיסורן כאשת איש.

והמנחת חינוך [מצוה רג – רה אות א] מבאר את התרומת הדשן עפ"י רש"י [יבמות מ"ט ע"ב ד"ה דהא] דכתב דכל סיבה שמועילה למנוע תפיסת קידושין, מועילה גם להפקיע קידושין שכבר חלו לפני הופעת הסיבה, ולכן כתב רש"י דקידושין תופסין בסוטה שגירשה בעלה וחזר וקידשה, שהרי אינם פוקעים כשסתתה, ואם לא היו תופסים לו בה קידושין, היה מוכרח שיפקעו מאליהם מיד כשסתתה.

ובזה מיישב המנחת חינוך את התרומת הדשן, דהרי אם אליהו הנביא ורבי יהושע יקדשו אשה אחר שעלו לשמים ונעשו כמלאכים לא תיאסר באיסור אשת איש, שהרי אינה נחשבת אשת רעהו, משום כך גם נשותיהן שקדשו לפני שעלו לשמים ונעשו כמלאכים נפקע איסור אשת איש.

ויש להקשות על המנחת חינוך מהגמ' [קידושין י"ג ע"ב] שדן מנין דמיתת הבעל מתירה את אשתו לשוק, למה הוצרכה הגמ' למצוא מקור מפסוקים, למה לא נאמר דכיון דאין המת יכול לקדש שהרי כבר לא נקרא רעהו, ממילא נפקע הקידושין כמו אצל נשותיהן של אליהו הנביא ורבי יהושע.

אמנם לפי החקירה הנ"ל בטעם דההיתר במיתת הבעל, האם המיתה פועלת חלות פעולה חיובית של הפקעה או דהטעם ההיתר היא משום שאין לה בעל במציאות, ולהנ"ל דהיכא דהבעל קם לתחייה הרי היא תלוי בשתי הטעמים, דאם טעם ההיתר היא דהמיתה פועלת חלות חיובית של הפקעה, הרי ברגע שמת נפקעה הקידושין גם אם אח"כ קם לתחייה, הרי כבר נפקעה, אבל אם טעם ההיתר במיתת הבעל הוא משום שאין לה בעל במציאות, ואין כאן הפקעה, הרי שאם קם לתחייה הרי יש לה בעל ותהיה אסורה משום אשת איש, וממילא מיושב הקושיא על המנחת חינוך, דהוה אמינא כפי צד השני דהיכא

דקם לתחייה לא נפקע הקידושין והרי היא אסורה והוה אשת איש, קמ"ל הגמ' דאם מת נפקע הקידושין והרי היא מותרת לשוק גם אם קם לתחייה.

ולפי הצד דהיתר מיתת הבעל הוא משום המציאות שאין לה בעל צ"ל הגמ' כמו שביאר הקובץ שיעורים [ח"ב סי' כז – כח] דלמסקנת הגמ' מה שאשה מותרת אחר מיתת בעלה, זהו מסברא שהיות ואיסורה נוצר ע"י קידושי הבעל, כשמת ופקעו הקידושין פוקע האיסור, ומה שהגמ' הביאה פסוקים הוא שלא נאמר שישאר בה איסור ערווה של אשת איש אף אחר שפקעה סיבת האיסור כמו בשאר עריות כמו אשת אביו, אשת אחי אביו, דשם נשאר האיסור אף אחר שנסתלק סיבת האיסור, דאף אחר שמתו, נשותיהן אסורות.

*

חידוש החת"ס דאליהו הנביא מתגלה לפעמים כמלאך ולפעמים כאדם, וכשמתגלה כאדם הרי הוא חייב במצוות

ויש לפלפל לפי דברי החתם סופר [ח"ו סי' צ"ח] דאליהו הנביא נפרדה נשמתו מגופו ועלתה לשמש למעלה בין מלאכי השרת, וגופו של אליהו נתדקדק ושורה בגן עדן התחתון בעולם הזה, ופעמים שהוא מתגלה לחכמי ישראל הרי הוא מתגלה בגופו הקדוש, ואז דינו ככל אדם מישראל ולא כמלאך, ובשעה שהוא מתגלה כאדם הוא מחוייב במצוות, וא"כ בשעה שהוא מתגלה כאדם הרי לכאורה אשתו הוה כאשת איש ולא נפקע קידושיו.

*

לע"נ אבי מורי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל | לע"נ ר' אברהם בן ר' בן ציון ז"ל |
לע"נ הר"ר מנחם מנדל בן ר' חיים דוד ז"ל | לע"נ מרת שרה זיסל בת ר' יוסף ז"ל

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

מעמד נתינת התורה – "רואים את הנשמע ושומעים את הנראה"

וְכָל הָעַם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֶת (כ, יד)

חז"ל דרשו: "וכל העם רואים את הקולות וכו'" – רואים את הנשמע, ושומעים את הנראה".

ויש להקשות דבשלמא רואים את הקולות יש לבאר, שהיו קולות כ"כ חזקים עד שיכלו ממש לראותם בעיניהם, וכמו שסיפר לי אדם שהיה סמוך מאוד לנפילת טיל, שהיה הקול כ"כ חזק שפשוט ראה את הקול, אולם המשך דברי המדרש "ושומעים את הנראה" הוא תמוה מאוד כיצד אפשר "לשמוע" את הנראה.

וביאר הגר"ח מוולוז'ין בספרו נפש החיים, דהנה כידוע שיש ב' חושים הכי חזקים באדם והם חוש הראייה וחוש השמיעה [ומובא בכה"ח בהל' הבדלה בשם הקדמונים שסדר ברכת ההבדלה יבנ"ה- יין בשמים נר הבדלה, הוא לפי סדר האברים של הפנים מלמטה כלפי מעלה ודרגות החוש, יין- כנגד חוש הטעם בפיו, שרק ע"י מגע מרגיש את הטעם בפיו, בשמים- הוא חוש הריח שהוא יותר דק שמריח ממרחק, חוש הראייה- יותר דק שרואה את הכוכבים הרחוקים מעיני האדם מאות אלפי ק"מ, וחוש המחשבה- יותר דק שיש בכח חוש זה להתייחד עם קונו].

ואע"פ שקיי"ל שאם חרשו נותן לו דמי כולו, בכ"ז רק על עיוור חכמים קבעו שנחשב כמת, ועל חרש לא אמרו שהוא חשוב כמת, ועומק ענין זה שהחוש הראייה הוא יותר דק וחזק מחוש השמיעה, וכדאמרינן לא דמי תא חזי לתא שמע, וכגון שראובן מציע איזה שידוך או מכירת חפץ ומתאר לקונה בדיוק וכיצד החפץ נראה, באיזה צבע, איזה דגם וכו', ובכ"ז טבע האדם לומר "תראה לי" את החפץ שאתה רוצה למכור לי וכו', ואע"פ שכבר תיאר לו במילים באופן הכי מדויק כיצד החפץ נראה בכ"ז הראייה יש לה כח אחר, והיינו שהראייה "מחברת" את המציאות לאדם, וכמו שהעולם אומר "תמונה אחת שווה אלף מילים".

וכן יספרו לאדם שיש בית מדרש הומה בחורים, שלומדים בהתמדה ובחשק גדול, וכן יתאר לעצמו במחשבתו ויאמין ויתפעל וכו', אולם כאשר יבוא לראות את אותו הבית מדרש, הרי יתפעל הרבה יותר ממה ששמע, שע"י הראייה האדם מתחבר מאוד לאותו ענין.

וזה מה שאמרו חז"ל סומא חשוב כמת, ולא אמרו חרש חשוב כמת, משום שהחרש אע"פ שאינו שומע, אולם הרי הוא רואה את העולם, אנשים, חנויות וכו', א"כ ע"י הראיה הוא "מחובר" לעולם, משא"כ הסומא אע"פ ששומע מ"מ כיון שלא רואה הרי הוא מנותק לגמרי מהעולם וחשוב כמת.

וכך העולם הרוחני הוא עולם ענק שאין לו סוף, אולם העולם הגשמי הוא עולם מוגדר שיש בו הנאות אך אין בו שמחה, ויתכן שאדם יהיה בעולם הגשם בלבד ואינו "מחובר" כלל לעולם הרוח, ואינו מרגיש שחסר לו כלום משום שיש לו את כל ההנאות של העוה"ז בפניו, ודומה לבעל חי שנמצא בגן החיות ומרגיש שהוא רואה את הכל, משום שרואה לידו חיות נוספות, אך אינו יודע שיש עוד עולם שלם של בני"א מחוץ לגן החיות.

וממילא כלפי האדם העולם הרוחני נחשב אצלו בגדר של "שמיעה", והעולם הגשמי מוגדר אצלו בגדר של "ראיה" וחיבור לכל ענייני עוה"ז, ומאידך המלאכים נמצאים בעולם "הרוח", הם רואים את כסא הכבוד, שרפים ועוד, אם יספרו להם שיש גם עולם גשמי עם מאכל משתה והנאות, אפי' שיאמינו לזה אולם כלפיהם אינו בגדר של "ראיה" אלא בגדר של "שמיעה" משום שאין להם קשר ושייכות למושגים של הנאות העוה"ז.

והנה במתן תורה עם ישראל הגיעו לדרגה של נבואה, ונבואה אין עיקרה מה שהנביא מנבא עתידות, שכל מה שהוא מנבא עתידות הוא רק הפועל יוצא של הנבואה, אלא הנבואה היא שהנביא נקרא "רואה", ולכן בתנ"ך נקרא הנביא "רואה", ובנ"י יצאו ממצב של "מחובר" לעולם הגשם שהיה מוגדר "ראיה" כלפיהם, לעולם של רוח שהוא היה מוגדר "ראיה" כהמלאכים, וכל העוה"ז היה נחשב בעיניהם כ"שמיעה".

ולפי"ז יש לבאר את דברי המדרש וכל העם "רואים" את הקולות, "רואים את הנשמע ושומעים את הנראה", והיינו שהגיעו לדרגת המלאכים שהיו "מחוברים" לעולם הרוח, וזה הביאור רואים את הקולות שהוא כח הרוח, ומאידך היו מנותקים מכל ענייני העוה"ז, שכל ענייני העוה"ז היה נחשב בעיניהם "לשמיעה", וזש"כ "ושומעים את הנראה", היינו מנותקים מענייני העוה"ז עד שייחשב אצלם מושגי העוה"ז רחוקים מאוד ובגדר של "שמיעה" וכדרגת המלאכים וכמשנ"ל.

ונפקא מיניה לדינא כלפינו שהנה כשאדם הולך לקנות איזה דבר גשמי לבית, אינו חייב לעשות מזה כ"כ עסק ולחפש עוד ועוד, וע"י שיחפש את השלמות והאיכות ואת התענוג, ואת היופי, א"כ נהפך למציאות של "רואה" ומתחבר לעוה"ז, ומאידך בדברים הרוחניים שהם התורה והמצוות, וכן ההמנעות מהעבירות שכלפיהם אינו מחובר כ"כ וא"כ הוא נהפך להיות בגדר של "שומעים" את הרוח.

שהרי אם היו שואלים כל אחד מאיתנו מהם הרגעים הכי שמחים שלו בחיים, וכך להיפך מהם הזמנים הכי עצובים שלו בחיים, נראה פשוט שכל אחד היה עונה, שהרגעים שהוא לומד כמה שעות ברצף, וצולל באיזה סוגיא בעיון בהלכה או באגדה וכו', "והתנתק מהעולם" זה הזמן שהוא הכי שמח ביותר, וכן הפוך כאשר לא הצליח ללמוד אותו יום, ולנצל את הזמן וכו' הוא הזמן הכי עצוב ביותר בשבילו.

והנה מובא בספרים שבכל שבת מתחדשים ויורדים ההשפעות הגדולות שקשורים לאותה פרשה אפי' יותר מהחגים וכן בליל שבועות כידוע בשם השל"ה שהוא יום הדין של מתן תורה, וכל ההשפעות הגדולות יורדות באותו לילה, כמה אדם יהיה בגדר של "רואה" את הרוח, "ושומע" את הגשם, וכמה יוכל להיות פנוי ביישוב הדעת להתעמק, להבין ולהשכיל בתורות יתברך, והאם יתעלה עוד ועוד ברוחניות או שחלילה יהיה עסוק וטרוד בחיי שעה.

וזו השאלה שהקב"ה ישאל לכל אחד באותו יום הדין, האם רוצה הוא עליה בתורה ויר"ש, האם אכן הוא חפץ בלימוד התורה, ובעריבות והנעימות של התורה, או ח"ו אין זה חשוב בעיניו.

ובוודאי שבעומק ודקות נשמתו של כל ואחד מתפרצת התשובה "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה'" וכו', והיינו חוץ מהרצון העמוק לשבת כל הזמן בבית ה', רצוננו הוא "לחזות בנועם" השם, לא רק להיות בגדר של "לשמוע" את בית ה' אלא "לחזות" להיות בגדר של "רואה" ו"מחובר" ללימוד התורה והמצוות, ותיקון המידות וכל שאר הדברים הרוחניים, ומאידך כלפי הדברים הגשמיים להיות הם בגדר של "שומעים את הנראה" וכמש"נ.

*

בענין לא תחמוד במצוות והאם מברך עליהן

מעשה שהיה ביהודי צדיק ויר"ש המדקדק מאוד במצוות, שחמד את המצוות של חבירו וכגון את התפילין של חבירו המהודרים מאוד בכתב ובקלף, או אתרוג מהודר וחבירו לא רצה למכור, והפציר בו מאוד ולאחר שהרבה לו דמים קנה מחבירו, ויש לדון, א. האם עוברים על לאו של לא תחמוד כשחומד את המצוות של חבירו. ב. האם רשאי לברך על האי מצוה. ג. וכן יש לדון האם בשעת הדחק מותר לגזול מגוי כדי לקיים מצוה ולהניח לו מעות.

והנה לכאורה מצד הסברא היה צד לומר שכל האי איסור רק אם אדם חומד לצורך עצמו, אולם כאשר כוונתו זכה וברה לקיים את רצון ה' בכה"ג לא חל האי דינא של לא תחמוד, ועיין בשו"ת בצל החכמה [סי' מ"ג] שהסתפק האם האיסור של לא תחמוד יחול רק בסוג מצוות שעצם החפצא הוא דבר חולין ואינו אלא תשמיש של מצוה, כגון שופר שבעצמותו הרי הוא כלי נגינה אלא שגם מקיים בו מ"ע של תקיעת שופר וכו', אולם במצוות שכל מהותם הם חפצא של מצוה, וכדין ס"ת, תפילין, מזוזות, בכה"ג לא חל האי דינא של לא תחמוד, או"ד לא שנא.

והוכיח (שם) מהמכילתא [יתרו על הפסוק לא תחמוד] שגם בחפצא של מצוה עובר על לאו של לא תחמוד, וכדילפינן דלא תחמוד הוי כלל, ועבדו שורו וחמורו פרט, וכל אשר לרעך כלל, והוי כעין הפרט מה הפרט שהוא קונה ומקנה ועובר על לא תחמוד, כך כל דבר שהוא קונה ומקנה עובר על הלאו דלא תחמוד וגם על חפצא דמצוה.

ועוד הביא להוכיח שכך מבואר בדעות הראשונים, דעניינו של לאו דלא תחמוד הרי הוא כסניף של הלאו תגזול, וכך מבואר בחינוך [מצוה תט"ז] וכן בדעת הראב"ד בהל' גו"א [פ"א ה"ט], שצידד שכשם שהלאו של לא תגזול מתוקן ע"י השבה ולכן אין לוקים עליו, ה"ה בלאו של לא תחמוד אם ישיב למוכר את החפץ שחמד וקנה ממנו לא יעבור על האי לאו ולכן אין לוקים עליו, וממילא כשם שאסור לגזול ולגנוב כדי לקיים מצוות כך אסור לחמוד כדי לקיים את המצוות.

ונפק"מ לדינא שאם חמד את המצוה של חבירו וקנאה בדמים וכו', דאע"פ שהוא בעלים עליה ואין חסרון של "לכם" בכ"ז יהיה אסור לו לברך על אותה מצוה, וכדאיתא בב"ק (צד.). שאם אדם גזל חיטים וטחנם וכו' שלא יברך על הפרשת חלה, דאינה ברכה אלא ניאוץ וכדכתיב "בוצע ברך ניאוץ ה'", וכשם שבגזילה הוי ניאוץ כך גם בלאו של לא תחמוד חשיב ניאוץ.

ויש להוסיף דמצינו בפוסקים שאפי' כאשר ההכשר מצוה באה בעבירה ג"כ לא יברך על המצוה, כמבואר במחצית השקל [סי' תרל"ט ס"ק א'], שהביא מחלוקת הפוסקים בדין הנמצא ביו"ט מעבר לנהר ומפליג בספינה כדי לקיים מצות סוכה, ונחלקו האם יברך לישב בסוכה או לא, ועיי"ש שהביא המחצית השקל לבאר בדעת המג"א שלאותם הדעות שלא יברך הוא משום "בוצע ברך ניאוץ ה'" ועיי"ש, וחזינן מהתם שלענין ברכה לא יברך ואפי' שהעבירה לא נעשית בגוף המצוה אלא רק בכלי והאמצעי למצוה שהוא ההפלגה להגיע לסוכה, ובכ"ז לא יברך.

וכל הנ"ל בישראל אולם כשנמצא במקום של גויים, ואין לו אפשרות אחרת לקיים את המצוה רק ע"י שיגזול מהגוי וכגון לגזול מהגוי קמח לאפות מצה ולהניח לו מעות עבורם, מותר לעשות כן, וכמבואר במנ"ח [סוף מצוה ל"ח] שכל האיסור של לא תחמוד שייך רק בישראל, אולם בגוי אין לאו של לא תחמוד שנא' "וכל אשר לרעך" למעט את מי שאינו בגדר רעך.

וציין בהגהות על המנ"ח שכך פסק המקנה [סי' כ"ח ס"א בהגהה], וכן השו"ע הרב [אור"ח סי' ת"מ בקונטרס אחרון סעי' י"א] דגזילת הנכרי אין בה איסור באופן שרוצה לשלם לו דמיו, ועובר רק משום לא תחמוד, וכיון שלגבי לא תחמוד כתיב רעך אין איסור בשל נכרי, עכת"ד. ובמקנה (שם) הוסיף שכל מה שהתבאר בב"מ (סא.) ולדינא בשו"ע [סי' שמח סעיף א'], שאסור לגנוב אפי' דרך שחוק או ע"מ להחזיר וכו' או לשלם תשלומי כפל, הוא רק בישראל ולא בגוי, וכך פסק בשו"ת בצל החכמה [סי' מ"ח] [וכן פסק השו"ע הרב בסי' תמ"ג לגבי ישראל שהיה אצלו חמצו של גוי שקיבל עליו אחריות שמותר לו למכור לגוי אחר את החמץ, ובכה"ג לא יעבור על איסור גזל, כיון שעיי"ז רוצה להנצל מאיסור חמץ בפסח].

ולפי"ז ביאר הגרי"ש אלישיב זצ"ל את הגמ' בקידושין (ו:), בדין המוכר את עבדו לעכו"ם או לחו"ל יוצא לחירות וצריך גט שחרור, ואמר רשב"ג שצריך גט שחרור רק אם לא כתב עליו אוננו, אבל כתב עליו אוננו זהו שחרורו, ומקשינן בגמ' היכי דמי שטר אוננו, ומוקמינן

שאמר לו שאם תצליח לברוח מהגוי הרי אתה משוחרר, וצ"ב וכי עסקינן ברשיעי ובעבריינים שהאדון יתן תעודת שחרור על בריחה מעבדות שלא כדין, ולפמש"נ כיון שהעבד רוצה להשתחרר ע"מ לקיים מצוות, בכה"ג שרי שיברח ויניח בפני אדונו את המעות, ועי"ז יהיה עבד משוחרר ויוכל לקיים את המצוות.

ויש להעיר על עיקר האי דינא המבואר בראשונים, שכל האיסור של לא תחמוד אין עוברים ע"י מחשבה אלא א"כ לוקח וקונה מחברו את החפץ אשר חמד, וכמבואר בדעת הרמב"ם והראב"ד בהל' גו"א [פ"א ה"ט], וא"כ תיקשי לן על דברי האבן עזרא [שמות כ', י"ד] שהקשה כיצד הקב"ה מצווה אותנו על לאו של לא תחמוד, דלכאורה מחשבת החמדה אינה בשליטת האדם כלל וכלל, ועיי"ש שכתב ליישב למשל של בן כפר שלא יחמוד את בת המלך להנשא שאינו שייך בה כלל וכלל וכו', וכך צריך אדם להחדיר בלבו את הענין הזה של החמדה שאין הממון והדברים של האחר שייכים אלי כלל עכת"ד, וצ"ב שלדעת הנך קמאי מבואר שהאיסור חל רק אם מפציר בחבירו ולוקח ממנו את החפץ שחמד, ועל פעולת הלקיחה יש שליטה לאדם, וא"כ קושייתו של האבן עזרא מעיקרא ליתא [אא"כ נדחוק ונפרש שכתב את כל דבריו על דרך הדרש ולא כיון את דבריו לדינא].

ועוד יש להקשות על דברי האבן עזרא [דברים ה', סוף פסוק ט"ז], שהביא בשם הראשונים שיש רבים שאמרו כי אין עוון במחשבת הלב, ואין עליהם שכר ועונש [חוץ מאשר ציוויים שהתורה מציינת בהם שעוברים ע"י מחשבה כמו לא תשנא את אחיך בלבבך, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וכו']. ועיי"ש שדחה את דעתם והביא פסוקים שיש תביעה על מחשבת הלב, שנא' לב חורש מחשבות אוון, וכן הטיבות כי היה עם לבבך, ולישרים בלבותם, וכן כל המצוות שנתחייבו הם כדי ליישר את הלב, ועיי"ש שסיים "והמזיד והשוגג יוכיחום", וצ"ב מה ההוכחה שהביא מדין שוגג ומזיד שעוברים על מחשבת הלב "גרידא", שהרי השוגג והמזיד הרי הם ע"י "מעשה" וצ"ב. וצ"ל שכוונת האבן עזרא שהרי בין בשוגג ובין במזיד שניהם ביצעו "מעשה", ומדוע המזיד חייב מיתה והשוגג חייב חטאת, וע"כ מוכח שמחשבת הלב היא זאת שקובעת על עצם המעשה האם הוא מזיד או שוגג [ואכתי יש לעיין בזה].

והעולה לן: א. עוברים על לאו של לא תחמוד גם אם חומד את המצוות של חבירו, וכמבואר בשו"ת בצל החכמה (שם) שהוכיח מהמכילתא ובדעות הראשונים שדין לא תחמוד הוא כדין גזל, ב. כאשר חמד וקנה את המצוה של חבירו אפי' שהוא הבעלים, לא יברך על המצוה מדין בוצע ברך ניאץ ה' וכדין הגוזל מצוה שאינו מברך. ג. בשעת הדחק מותר לגזול מגוי חפץ כדי לקיים מצווה ולהניח לו מעות כנגדם, שאין איסור גזילה ולא תחמוד בכה"ג וכמשנ"ל בדעות הפוסקים.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

אנכי ה' אלקיך

אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
עַל פְּנֵי (כ, ב)

ברמב"ן: "דבור הזה מצות עשה, אמר אנכי ה', יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ה', והוא אלקים להם, כלומר הווה, קדמון, מאתו היה הכל בחפץ ויכולת, והוא אלקים להם, שחייבים לעבוד אותו. ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי הוצאתם משם תורה על המציאות ועל החפץ, כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאנו משם, וגם תורה על החדוש, כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו, ותורה על היכולת, והיכולת תורה על הייחוד, כמו שאמר (לעיל ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. וזה טעם אשר הוצאתיך, כי הם היודעים ועדים בכל אלה".

הנה בשנה האחרונה מתמודדים עם בני ישראל יחד עם כל יושבי תבל עם הנגיף הניגף על פתחינו, ומזה שנים עשר חדשים סדרי העולם השתנו לבלי היכר ומחדרים אימה. אלו ואלו בסלסול מסלולים מי יתנני ירחי קדם לשוב אל המנוחה ואל הנחלה, לחזור אל סדרי החיים שאליהם הורגלנו, ותשב הרוגע לבתי ישראל כבעבר, התשב"ר אל בית תלמודם ובנות יעקב לבית ספרם, חתנים וכלות לחופתם בגיל ובמחול, חולים אל בתיים בבריאות - והכל יבוא על השלום ועל השלווה, ונמצא שם שלום לנו ולכל ישראל.

ועוד הכביד על כולנו שרואים בחוש שמתקיים מה דאמרינן בגמ' "אמר רבי עקיבא: כשהייתי עם הארץ אמרתי: מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור. אמרו לו תלמידי: רבי, אמור ככלב! - אמר להן: זה - נושך ושובר עצם, וזה - נושך ואינו שובר עצם" (פסחים מט:). החרדים לדבר ה' הנהגתם לבוז ולקלס, אותם אלו שהחיים יקרים להם יותר מכל שהרי מקיימים בהם תורה ומצוות לרוב, ואפי' המתים יקרים להם כבבת, שמאמינים הם בכל ליבם בהשראת הנפש ובחיי העולם הבא שחיים אלו הם העיקר וכאן הוא רק כפרוזודור בדרך לטרקלין ותו לא מידי. והאם נחשדים על דבר זה להקל בקדושתם של החיים?!

אנו יש לנו א-ל אחד ושני עולמות, א-ל אחד שהוא קדמון ומאתו היה הכל בחפץ ויכולת, ושני עולמות, עולם הזה שכל כולו כבי הילולא דמי' ובו אפשר לרכוש ללא גבול וסוף, ועולם הבא שהוא מקום משכן הנשמות שמתענגות עלי זיו השכינה ומה רב טוב הצפון שם לעושי רצונו ובגדיהם כשלג ילבינו.

והאמונה הזו שהיא מושרשת בנו עד השיתין - שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז:) והכל מאתו ית' המנהיג את עולמו בכל עת, ובצירוף הידיעה הברורה של כל אחד בעומק שבעומק של ליבו שאין לעולם הזה כל תועלת וממשות מלבד שהוא מקום ההכנה לרב טוב הצפון - כל זה גורם לאנשי היראה להביט כלפי מעלה, לא לפחד ולא לירא ולשים מבטחנו בהשי"ת, ומלבד השתדלות שהיא

מוכרחת ואינה מועילה, ממשיכים להתפלל להקב"ה שיסיר מעלינו כל גזירות קשות ורעות ותו לא מידי, ולה' הישועה על עמו הנתונים בצרה וישראל בקרוב ייושעו תשועה גדולה בעזהי"ת.

פינת ההלכה מאת מרן הראשון לציון בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

בוֹחַן שֶׁל מֵאָה בְּרָכוֹת

מהי סגולת וחשיבות אמירת מאה ברכות בכל יום ויום? | מהיכן נלמד חיוב זה, ומה הטעמים לכך? | כיצד משלימים מאה ברכות בשבת? | והאם ניתן להשלימן על-ידי אחר שאין שומעים אותו? | והאם ראוי לסמוך על שמיעת הברכות מאחרים? | האם חובת אמירת מאה ברכות הוא מן התורה, או מדרבנן? | האם גם נשים חייבות בהשלמת מאה ברכות בכל יום?

*

שאלה: ידוע שחכמים תיקנו לנו לברך בכל יום מאה ברכות, ויש בכך סגולה לעצור את המגיפה. האם יש חובה גם על הנשים להשלים מאה ברכות בכל יום?

חשיבות מאה ברכות בכל יום

תשובה: מקור הדין של אמירת מאה ברכות בכל יום, בגמרא (מנחות מג ע"ב): "תנא, היה רבי מאיר אומר, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י יב): "וְעָתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמְךָ", ופירש רש"י, שיש לקרוא תיבת 'מה' מלשון 'מָאָה', כלומר מאה ברכות. והתוספות כתבו בשם רבינו תם לבאר האיך משמע מאה ברכות, שכן בפסוק 'ועתה ישראל' יש מאה אותיות, שתיבת 'שואל' כתובה כאן מלא וי"ו. ויש מפרשים שתיבת 'מה' עולה בא"ת-ב"ש מאה (שכן האות מ' בא"ת-ב"ש היא י', והאות ה' בא"ת-ב"ש היא צ', ועולות יחד בגימטריא מאה). והביאו דברי רש"י שתיבת 'מה' קרי ביה 'מאה', כלומר שחייב מאה ברכות, יש מפרשים שהוא כדי להשלים מנין מאה באותיות הפסוק, וכאשר קוראים 'מאה' - נוספת אות אחת, ונמצא מאה אותיות (וראה מהרש"א שם ד"ה חייב). ובשבתות ובימים טובים שאין מתפללים שמונה עשרה ברכות בתפילת העמידה, אמרו בגמרא שרב חייא בריה דרב אויא בשבת וביום-טוב טרח והשלים את מנין מאה הברכות בבשמים, ומיני מגדים שטעונים ברכה.

ובמדרש רבה (במדבר יח כא) אמרו על הפסוק (שמואל-ב כג א) "וְאֵלֶּה דְבָרֵי דָּוִד הָאֲחֻרָנִים נָאִם דָּוִד בֶּן יִשָׁי וְנָאִם הַגִּבּוֹר הָקָם עַל מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְנָעִים זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל" - "על" בגימטריא מאה, שבכל יום היו מתים מישראל מאה איש, ולא היו יודעין על מה, עד שחקר והבין ברוח הקודש, ותיקן להם לישראל מאה ברכות, ועל כן תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות על סדר העולם והנהגתו להשלים מאה ברכות בכל יום. וכיון שתיקנם, נעצרה המגפה. והובא בשבלי הלקט (סי' א) בשם רבינו שלמה ז"ל, ובטור (סי' מו) בשם

רב נטרונאי גאון. וכתב שצריך כל אדם ליזהר בחיוב מאה ברכות בכל יום, והפוחת אל יפחות, והמוסיף יוסיף על כל דבר ברכה וברכה שנתקנה לו, כמו שאמרו בגמרא (ברכות מ ע"א) על הכתוב (תהלים סח כ) 'ברוך ה' יום יום' – "בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו". ובגמרא (ברכות לה ע"א) "אמר רב יהודה אמר שמואל, כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו מעל", ולכן צריך כל אדם ליזהר שלא יבוא לידי מעילה, בהנאתו בלי ברכה.

'כי כן - יברך גבר'

רבינו דוד אבודרהם הוסיף רמז מן הכתובים, שנאמר (תהילים קכח ד) "הִנֵּה כִּי כֵן יְבוֹרֵךְ גִּבֹר יִרְאֵהוּ", כלומר, שמנין "כי כן" דהיינו מאה - יברך גבר. וכתב מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' מו סק"ב) ובקשר גודל (סי' ה ס"ק לב) דטעם המאה ברכות הוא כדי להגן על צ"ח קללות שבמשנה תורה, וכתוב (דברים כח סא) "כָּל חָלִי וְכָל מַכָּה", הרי זה מאה. ובסידור עת רצון כתב בשעה שאומר בהלל 'ובשם ה' אקרא', תכוין סופי תיבות מ'א'ה' שהוא סוד מאה ברכות שאדם מברך את שמו יתברך בכל יום. ובהגהות אשל אברהם (סי' מו) כתב שנכון להוסיף על המאה ברכות, שנאמר (תהלים עא יד): "וְאֲנִי תָמִיד אֶיְחָל וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתְךָ".

והאור החיים הקדוש (דברים כב יט) כתב שהפסוק "וְעֲנֵשׂוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף" רומז למאה ברכות שחייב לברך בכל יום, כמו שדרשו הפסוק (דברים י יב) 'ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך' - אל תקרי 'מה' אלא 'מאה', ופסוק זה בבעל תשובה נאמר, כאומרם (בר"ר כא ו) "אין 'ועתה' אלא תשובה, שנאמר, 'ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך'", על כרחך שחייב להשתדל להשלימם, ואומר (דברים כב שם) "וְנִתְּנוּ לְאָבִי הַנֶּעְרָה", שכולן הן ברכות לה' שהוא אבי הנערה, והם עם ישראל שנאמר בהם (הושע יא א) "כִּי נֶעַר יִשְׂרָאֵל וְאֶהְיֶה". הרי לנו החשיבות הרבה שיש בהשתדלות האדם לברך מאה ברכות בכל יום ויום.

השלמת מאה ברכות בשבת

וכן פסק הרמב"ם (הל' תפלה פ"ז הי"ד) שחייב אדם לברך מאה ברכות בין היום והלילה. ובבית יוסף (סי' מו) הביא בשם שבלי הלקט (סי' א) בשם גאון שבשבת שאין מתפללים תפילות שמונה-עשרה, משלימים הברכות עשרים בשבת שקורין בתורה, שבעה עולים בשחרית ושלושה עולים במנחה, ומברך כל אחד אחת לפנייה ואחת לאחריה, הרי עשרים ברכות, והמפטיר מברך שבע, והקהל שומעים ברכותיהם. וכן בהגהות מיימוניות (הל' תפילה פ"ז אות פ) בשם הר"א ממיץ בספר יראים (סי' רנה) דברכות שמברכין הקוראים בתורה וברכות המפטיר עולין לשומעיהן לחשבון מאה ברכות, לפיכך הזהירו שנכון לקוראים בתורה לומר הברכות בקול רם.

וכן כתב הרא"ש (ברכות פ"ט סי' כד), ואמנם כתב שמשמע מדברי ההגהות שם דדוקא כששומעין אותן ועונין אחריהם אמן, אולם הרא"ש חלק וכתב שאפילו אם אומרים אותם בלחש, והציבור לא שמע, כיון שהם יודעים איזו ברכה הוא מברך, ומכוונים לצאת

בה ידי חובתם ועונין אחריה, יוצאים ידי חובה, והביא ראייה מדברי הגמרא (סוכה נא ע"ב) שבבית-הכנסת של אלכסנדריה היו מניפין בסודרין, להודיע שסיים שליח-ציבור הברכה ויענו אמן, בפעם הראשונה – ברכת 'מגן אברהם', בפעם השנייה ברכת 'מחיה המתים' וכן הלאה. הרי שהיו עונים אמן אף על פי שלא שמעו הברכה, דכיון שיודעין איזו ברכה סיים, די בכך, וגם משלים לו למאה ברכות בכל יום. וכן מבואר בשולחן ערוך (סי' רפד ס"ג) שצריך לכיון לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר, ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחסר מנינם בשבת. וכתב במשנה ברורה (סק"ה) שעל כן המצוה על העולים שיברכו בקול רם, כדי שכל הקהל ישמעו ויוכלו לענות אמן, דעל ידי עניית אמן חשוב כאלו היה מברך לעצמו. ואמנם לכתחילה ישתדל אדם לברך מאה ברכות בעצמו, ולא יסמוך על שמיעת הברכות ששומע בקריאת-התורה, ורק כשאינו לו אפשרות.

מִן הַתּוֹרָה או מִדְּרַבָּנָן?

בעל הלכות גדולות מנה את חיוב מאה ברכות בכל יום בכלל מנין המצוות, ומשמע שחיובו הוא מן התורה, אך הרמב"ם בספר המצוות (ריש שורש א) וכן הרמב"ן שם השיגו עליו, שהרי דוד המלך תיקן לאומרו, נמצא שאין זה מן התורה. וכתבו ליישב, שבאמת חיוב מאה ברכות בכל יום הוא מן התורה, אלא שלא היו זהירים בזה עד שפרצה המגפה בזמן דוד המלך, והוא עמד וחיזק את הדבר שהכל יקיימו תקנה זו. וכנראה שראה ברוח קדשו שהמגפה היתה על שזילזלו בחיוב זה. וכיון שהוא חיזק הדבר נקראת התקנה על שמו. אבל אין הכי נמי עיקר דין מאה ברכות בכל יום הוא מן התורה. וכיוצא בזה כתב בשבלי הלקט (סי' א) ובספר המנהיג (עמ' ו) דמסורת בידינו מאבותינו למשה מסיני שיש לברך מאה ברכות בכל יום, מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים. ונראים הדברים שאחר שיסדם משה רבינו, שכחום וחזר ויסדם דוד המלך, כפי מה שראה שהיו מתים, ושוב שכחום וחזרו חכמי התלמוד ויסדום, כמפורש בגמרא (ברכות ס ע"ב).

ובשדי חמד (מערכת ח' כלל לד) הביא בשם דובב שפתי ישנים, שלדעת רש"י הוא מן התורה, אבל לדעת התוס' הוא מדרבנן. ומרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' ג) העלה דלכולי עלמא כל ענין מאה ברכות הוא רק מדרבנן, ואפילו לבעל הלכות גדולות שמנה את מאה ברכות בכלל המצוות, אין ראייה, שהרי הוא מנה עוד הרבה מצוות דרבנן בכלל המצוות.

חיוב נשים באמירת מאה ברכות

גם הנשים צריכות להשתדל מאד לברך מאה ברכות בכל יום, מאחר וחיוב מאה ברכות בכל יום אין לו זמן קבוע ביום, והוא חיוב המתחדש מידי יום ביומו, מערב עד ערב, ממילא אין שום טעם וסיבה לפטור את הנשים מחיוב זה, שלא נפטרו הנשים אלא ממצוות שהזמן גרמא, כגון מצוות שופר, סוכה ולולב, שהן באות מזמן לזמן בשנה.

מרן הבית יוסף (סי' מו) מנה חשבון מאה ברכות בכל יום, ובכללן ברכת ציצית ותפילין, ולכאורה הרי אשה אסורה להניח תפילין ולהתעטף בציצית, ועל הפסוק (דברים כב ה) "לא יהיה כלי גבר על אשה", כתב בתרגום יונתן שבכלל זה גם איסור ציצית ותפילין, ואם כן אולי יש מקום לפטור הנשים מצד זה. מכל מקום, הרי בכסף משנה (הל' תפלה פ"ז הי"ד) לא הזכיר ברכות ציצית ותפילין במנין המאה ברכות. ואפילו אם תמצא לומר שנשים פטורות מתפילת ערבית, שעיקרה רשות, ושם מנה שלוש תפילות, מכל מקום עליה להשלימן על ידי פירות ומגדנות וכיו"ב.

כיצד משלימות?

יש שהעירו היאך אפשר לחייב הנשים במאה ברכות, הרי אינן חייבות להתפלל שלוש תפילות ביום, אלא די להן רק בתפילה אחת ביום, כמבואר בשו"ע (סי' קו), אם כי רשאיית הן להתפלל שאר התפילות, מכל מקום אינן חייבות. ולבני אשכנז הנוקטים כדעת התוס' שחייבות הן בתפילת שחרית ומנחה, מלבד ערבית שהיא רשות, לא קיבלוה הנשים כחובה, נוכל להבין כיצד מגיע חשבון מאה ברכות. אך לבני ספרד שנשים חייבות רק בתפילה אחת.

ויתירה מכך, גם אין הנשים רשאיות לברך על פסוקי דזמרה, 'ברוך שאמר' ו'ישתבח', וברכות קריאת שמע שחרית וערבית, כיון שהן מצוות שהזמן-גרמא, שברכות קריאת-שמע שחרית הוא רק עד ארבע שעות, ופסוקי-דזמרה עד חצות, וכן ברכות קריאת-שמע ערבית זמן קבוע, ואם כן כיצד תוכלנה להגיע למנין מאה ברכות בכל יום.

ואמנם מטעם זה כתב בספר שלחן שלמה לפטור את הנשים מחיוב מאה ברכות בכל יום. אולם הרי רק במצוות-עשה שהזמן גרמא פטרו את הנשים, ואם כן למה יפטרו את הנשים ממצווה זו, וכי אסורות הנשים להתפלל גם תפילת מנחה ואף ערבית, הגם שאינן חייבות, כי תפילה - רחמי נינהו. וכן יכולות להשלים מאה ברכות על ידי ברכות על שתיה ופירות ומגדנות, וכן אם שומעת ברכה מאחר, ויש דרך להגיע לחשבון מאה ברכות, אין סיבה לפטור.

ולכן להלכה, גם הנשים צריכות מאד להשתדל לברך מאה ברכות בכל יום.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

ובאו "כולם"

אי' במדרש (תנחומא חוקת) כי בשעה שעלה משה רבינו למרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפרשת פרה אדומה, [ואומר] הלכה בשם אומרה "רבי אליעזר בני אומר - עגלה בת שנתה ופרה בת שתים" (פרה פ"א מ"א). אמר משה לפניו, "רבונו של עולם! העליונים ותחתונים שלך הן, ואתה אומר הלכה בשמו של בשר ודם?!". א"ל הקב"ה "צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי, ועתיד לפתוח בפרשת פרה אדומה תחילה, רבי אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים". אמר לפניו 'רבון העולמים! **יהי רצון שיהא מחלצני!** אמר לו "חייך שהוא מחלציק!", הדא הוא דכתיב **ושם האחד אליעזר** - ושם אותו המיוחד אליעזר."

ר' אליעזר בן הורקנוס, התנא הראשון ששמו מופיע בפתח משניות (אי' ב'צל"ח' כי רבינו הקדוש התכוון לכבד בכך את משה רבינו), והקב"ה מתהדר בשמועתו, הוא הבוגר שמופיע בירושלים בגיל 22 או 28, אינו יודע מאומה בלימוד התורה, והתעלה להיות בכיר תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי! מי יתאר עוצם שכרם של תלמידי ריב"ז שנענו לבקשת רבם ו'התנדבו' ללמוד עם האיש, להתחיל אתו מאפס, למרות הריח המוזר שנדף מפיו... ושכרו של ריב"ז עצמו שקרבו ונתן לו צ'אנס, **מבלי לדעת** באותו עת כי הורקנוס אביו הוא מעשירי הארץ ואולי יתרום לכלכלת הישיבה ורבניה... ונתבונן בריב"ז עצמו. הגמרא (סוכה כח) מלמדת "80 תלמידים היו לו להלל הזקן... קטן שבכולם - ריב"ז!" מדהים! המשך השתלשלות התורה עברה דווקא **מקטן התלמידים!** ריב"ז 'הקטן' הוא מוסר התורה! **אסור לנו לוותר על אף תלמיד 'קצה'!**

ההוראה קשה מאוד בעת הזאת. מקיימים 'חבי כמעט רגע עד יעבור זעם', מרבית מוסדות החינוך סגורים. משתדלים ללמד 'מרחוק' בדרכים שונות. רבו של ריב"ז - **הלל הזקן למד מרחוק!** הוא מסר נפשו להאזין דרך ארובת גג ביהמ"ד את תורתם של שמעיה ואבטליון... **מחובתנו**, אנשי חינוך, מלמדים ורמי"ם, להושיט יד אוהבת לתלמידים שלא זמינים לשיעורים שלנו! ליצור קשר אמיתי וחמים עם אלה שלא מתחברים' (תרתי משמע)! לחדש בקרבם 'חוש טעם וריח' ללימודים ולהמיס את הכפור מעליהם!

לפניכם דברי חז"ל (מכילתא בפרשתן) המפליאים כל שומע, ומחייבים כל מחנך: "וְהָיוּ נְכֻנִים... כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד ה' לְעֵינַי כָּל הָעָם עַל הַר סִינַי - מִלְמַד שֶׁאֵם הָיוּ חֹסְרִים אִפְי' אֶחָד - **אֵינָם רְשָׁאִים לְקַבֵּל!**" הבריאה כולה ממתנינה למתן תורה, שיא קדושת העולם - תלויה בבודד, ביחיד, ובלעדיו - אין כלום! וכן מצאנו במדרש (רבה, כי תבא) "מעשה ברבי שהיה דורש בבית המדרש הגדול. וכשהיה מבקש להיכנס לדרוש, היה אומר 'ראו אם נתכנסו כל הקהל!'. ומהיכן למד? ממתן תורה. שנאמר "באמור ה' אלי הקהל לי את

העם ואשמיעם את דברי". התורה הק' שייכת לכולם. 'כל קול קובע!' התורה תלויה
ויובאו כולם!

השורות מוקדשות לע"נ הרה"ח ר' יצחק מאיר ב"ר יהודה אריה גובנר, שנפטר השבוע
במיטב שנותיו, לאחר שנות ייסורי גוף ונפש שקיבלם באמונה. ר' איטשע מאיר ז"ל טיפח
את חניכיו בחסידות מתוך שמחה ורגשי קודש, עורר חיות ומחשבה. הוא לא ויתר על אף
אחד, נהג בתלמידיו ב'עין טובה' וחתר חתירה למען כל יחיד. שירת חייו מלווה אותי,
ורבות נעזרתי בו. 'מצדיקי הרבים - מאירים לעולם ועד'.

מתחננים אנו - די לנגף! אמור לצרותינו די! שובה ה' רבבות אלפי ישראל. אמרו חז"ל
"אין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו שני אלפים
ושני רבבות חסר אחד - תסתלק שכינה מישראל". כל אחד ואחד הוא היחיד שהקב"ה
מצפה לו. בעצם, הוא מצפה לנו...

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת יתרו

- א. איזו הנהגה של הקב"ה מצאנו גם בנבואת יחזקאל?
- ב. מהיכן נלמדת מצוות ביקור חולים (ב"מ ל.)? ומנין שבני ישראל בישנים הם (יבמות עט., ועי' נדרים כ.)?
- ג. היכן מצאנו לשון "רשע"? ולשון "השלכה"? לשון "שררה"? ולשון "ראיית נבואה"?
- ד. איזה שיר ששוררו בבית המקדש בשמחת בית השואבה מקורו בפסוק בפרשה?
- ה. מנין שאסור לעשות מנורת ז' קנים? ומנין שאסור לעשות דמות חמה ולבנה?

חדוותא דאפטרותא יתרו (ישעיה ו')

- ו. איזה משערי ירושלים נזכר בהפטרה (לדעה אחת ברש"י)?
 - ז. היכן מצאנו לשון "דומם"? ולשון "טיח"?
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא בשלח

- א. מהו המשותף בין מכת ארבה, קריעת ים סוף, וקקיון דיונה, והוא רמז לסנחריב מלך אשור (הושע יג, טו ברש"י)?
שבכולם מצאנו "רוח קדים".
במכת ארבה נאמר (י, יג) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטְהוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וְהָיָה רֵיחַ קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה הִבָּקַר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת הָאֲרָבָה:
בקריעת ים סוף נאמר (יד, כא) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׂם אֶת הַיָּם לְחָרְבָה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם:
בקקיון דיונה מצאנו (יונה ד, ח) וַיְהִי כַזְרֵחַ הַשְּׁמַשׁ וַיִּמָּן אֱלֹקִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתֵּךְ הַשְּׁמַשׁ עַל רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלֶּף וַיִּשְׂאֵל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי:
והוא רמז לסנחריב מלך אשור, שנאמר (הושע יג, טו) כִּי הוּא בֶן אֲחִים יִפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ ה' מִמְדָּבָר עֹלָה וַיִּבּוֹשׁ מְקוֹרוֹ וַיִּחָרַב מַעֲיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל כְּלֵי חַמְדָּה: ופירש"י יבוא קדים. מלך תקיף כרוח קידומא במימרא דה' מאורח מדברא יסק:

והנבואה הזו היא נבואה לשומרון שיחריבנה מלך אשור.

ב. היכן ייחס הכתוב איבר מאיברי האדם לדומם?

(טו, ח) וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים: ופירש"י בלב ים. בחוזק הים, ודרך המקראות לדבר כן, עד לב השמים, בלב האלה (שמואל-ב יח, יד.), לשון עקרו ותקפו של דבר:

והיכן דימה הכתוב בני אדם לדוממים?

(טו, ה) תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו אבן:

(טו, י) נשפת ברוחך כסמו ים צללו בעופרת במים אדירים:

ג. היכן מצאנו לשון "חשיפה"?

(טז, יד) ותעל שכבת הטל והנה על פני המדבר דק מחספס דק ככפר על הארץ: ופירש"י מחוספס. ואונקלוס תרגם מקלף, לשון מחשוף הלבן:

ולשון "נוה"?

(טו, ב) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלקי אבי וארממנהו: ופירש"י ואנוהו. אונקלוס תרגם לשון נוה, נוה שאנן (ישעיה לג, כ.), לנוה צאן (שם סה, י.).

לשון "טירוף"?

(יד, כז) ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים: ופירש"י וינער. ושניק, והוא לשון טרוף בלשון ארמי.

ולשון "הבטה"?

(יד, כד) ויהי באשמרת הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים: ופירש"י וישקף. ויבט, כלומר פנה אליהם להשחיתם. ותרגומו ואסתכי, אף הוא לשון הבטה, כמו שדה צופים (במדבר כג, יד.), לחקל סכותה:

ד. אלו מהלכות סעודות שבת נלמדים מפסוקי הפרשה?

(ברכות לט:): "א"ר אבא ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות מ"ט (שמות טז, כב) לחם משנה כתיב".

(שבת קיז:): "א"ר חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר (שמות טז-ה) והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלתר".

ואיזו מהלכות חלה?

(עירובין פג:): "תנו רבנן (במדבר טו, כ-כא) ראשית עריסותיכם כדי עיסותיכם, וכמה עיסותיכם כדי עיסת המדבר וכמה עיסת המדבר דכתיב (שמות טז, לו) והעומר עשירית האיפה הוא מכאן אמרו ז' רבעים קמח ועוד חייבת בחלה וכו'".

ה. מנין שיש לאדם לצער עצמו עם הציבור?

(תענית יא.) "תניא אידך בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי וכו' אלא יצער אדם עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור שנאמר (שמות יז, יב) וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער".

חדוותא דאפטרטא בשלח (שופטים ד-ה)

ו. איזו הלכה מהלכות נידוי נלמדת מפסוק בהפטרות?

שנא' (כג) אורו מרוז אמר מלאך ה' ארו ארו ישוביה פי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים:

ואמרו חז"ל (מו"ק טז.) "ומנלן דמשמתינן דכתיב (שופטים ה, כג) אורו מרוז דהכי סברא דגברא רבה דכתיב אמר מלאך ה' ומנלן דמחרמינן דכתיב אורו ארו דאכיל ושתי בהדיה וקאי בארבע אמות דידיה דכתיב יושביה, ומנלן דפרטינן חטאיה בציבורא דכתיב כי לא באו לעזרת ה', ואמר עולא בד' מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז".

רש"י הכי סברא דגברא פלניא. דעת פלוני שבא לנדות את פלוני דצריך לנדותו משמו של אותו חכם: אמר מלאך ה'. ברק אמר לשמתו שהוא שלוחו של מקום: ומחרימין. בארור: ופרטינן חטאיה. דאמרי לאנשי עירו משום הכי והכי משמתינן ליה:

ז. איזה כתוב בהפטרות הוא קיום לדין "לא יהא כלי גבר על אשה" (עי' רש"י נזיר נט.)?

"רבי אליעזר בן יעקב אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה"

ופירש"י בכלי זיין למלחמה. כדמתרגמינן לא יהא תיקון זיין דגבר: תלמוד לומר לא יהיה כלי גבר על אשה. וזה שמצינו ביעל אשת חבר הקיני שלא הרגתו לסיסרא בכלי זיין אלא כמו שנאמר ידה ליתר תשלחנה (שופטים ה):

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת יתרו

בְּרִשׁוֹתֵכֶם אֶעֱמַד וְאֶכְרִיז כְּרוֹכֵל
מִי מִכֶּם לְמַתְנַת חַיִּים יִיחַל
לְהַמְנִיעַ בְּגַחְלִים לְהַתְּכַפֵּר וּלְהֵאֱכֹל
וּמִכֶּתֶם בְּגַד וְקִיר לְהַתְּחַלְחֵל

*

לְהִשְׁמֵר מִקְבוּצָה אַחַת מֵאַרְבָּעָה
שְׁקִרְבַת אֱלֹהֵינוּ מִמְּנֶה נִמְנָעָה
וּלְלַמֵּד אֶת מַעֲשֵׂי הָאֲחוֹת שְׁנַצְטָרְעָה
עַל אֵף שְׁכֹנָה לְטוֹבָה וְלֹא לְרָעָה

*

נִמְנָע מִדְּרָכָיו שֶׁל הוֹלֵךְ גָּחוֹן
מְלוּבֵשׁ תְּכֵלֶת שְׂצֻפָה עַל הָרוּעָה לְנִצְחֹן
וּמְנַשִּׂיָאִים עֲמוּסֵי פְרוֹת וְחִסְרֵי בְּטָחוֹן
אֲכֵן נוֹדַע דְּבַר הַשְּׁעֵבוּד וְהַתְּגָלָה הַסְּרָחוֹן

*

נִחְזֹר וְנִלְמַד עַל כְּנוּס שְׁלוֹשָׁה
לֵיֵלֵב לֹא נִכְנִיס אֶךְ נִבְדֵּק חֲשֵׁשָׁה
נִנְקָה אֶת לִבְנוּ מֵאִבְךָ הַכְּפָשָׁה
וּבִס"ד נִזְכָּה לְרַב נַחַת וְקִדְשָׁה

*

פיתרון כתב החידה לפרשת בשלח: 'הפוך'

בְּשָׁבוּעַ שְׁעֵבֵר הַתְּעוּפָה חֶזֶק בְּפִרְשַׁת בֵּא: וַיִּהְיֶה ה' רוּחַ יָם חֹזֵק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת הָאֲרֶבֶה
וַיִּתְקַעְהוּ יָמָה סוּף (שְׁמוֹת י, ט)

וְגַם הַשָּׁבוּעַ לֵב הַתְּחִיז וַיִּהְיֶה לְבַב פְּרַעָה וְעַבְדָּיו אֵל הָעַם (שְׁמוֹת יד, ה)
מִכָּה רֵאשׁוֹנָה לְפָנֵי שְׁבוּעִים וַיִּהְיֶה כֹל הַמִּים אֲשֶׁר בִּיָּאֵר לְדָם (שְׁמוֹת ז, כ)
וְנִהְיֵל אֱלֹקִים צוּר עַל מֵיִם בַּהֲלֵל: הַהֲפָכִי הַצּוּר אֲגַם מִיָּם (תְּהִילִים קיד, ח)
נִצָּא מֵאֲבֵל לְמַחֹל בְּתוֹכָהּ הַפְּכַת מִסְּפָדִי לְמַחֹל לִי (תְּהִילִים ל, יב)

וְסִימָן יִהְיֶה בְּבִהְמָה לְאַבְדָּה סִימָן לְאֲבָדָה - חמור וכליו הפוכים (ב"מ ב, ט)

תְּשׁוּבָה עָשׂוּ לְפָנַי אֲרַבְעִים עוֹד אַרְבַּעִים יוֹם וְנִינוּה נִהְפַּכְתָּ (יונה ג, ד)

וּמָשַׁל עֵתֶר לְצַדִּיקִים מוֹשִׁיעִים אִמֵּר ר' אֵלְעָזָר: למה נמשלה תפילתן של צדיקים כעתר?
לומר לך: מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום - אף תפילתם של צדיקים
מהפכת דעתו של הקב"ה ממידת אכזריות למידת רחמנות. (סוכה יד.)

לֹא נִסְלַח לְעוֹבֵר עַל הַסֵּתֶה לומדים מנחש שאין מהפכים בזכותו של מסית (רש"י
בראשית ג, יד)

וְנִפְלַל לְדוֹדֵי לְעִיר בְּתַפְאֲרָתָהּ בלכה דודי: מקדש מלך עיר מלוכה. קומי צאי מתוך
ההפכה

חַג יִבְשֹׁם עַל שְׁלֹטוֹן הַיְהוּדִים בפורים שמתבשמים ביין: ונהפוך הוא אשר ישלטו
היהודים המה בשנאייהם (אסתר ט, א)

וְלֹא תִשָּׁנֶה עוֹר וְנִיקוּדִים הִיהִפֵּךְ כושי עורו ונמר חברברתיו (ירמיה כג, יג)

חֲתָנִים יָמוּתוּ בְּגִלְגַּל לְגִלְגַּל חתניו של לוט מתו במהפכת סדום (בראשית יט, יד)

וְצִנּוֹר שָׁמוֹר לֹלֵא דִלּוּג בפסוקי דזמרא דילוג מהפך הצינורות (מ"ב נב, ס"ק א)

פְּתָרוֹן תִּמְצָא וְלֹא יִשָּׁר לֹא יִשָּׁר אלא הפוך

וּבְכַפִּילוֹת הַפֶּל בָּהּ אֶפְשָׁר בֵּן בֵּן אֹמֵר הִפֵּךְ בָּהּ וְהִפֵּךְ בָּהּ דְּכֹלָה בָּהּ (אבות ה, כב)

אֵל תִּחַפֵּשׂ שַׁעַר לְבָן ושער בנגע הפך לבן (ויקרא יג, ג-ד)

וּבְחֶרֶד שֶׁתִּבְקַשׁ הַפֶּל יוֹבֵן עני המהפך בחררה (קידושין נט.).

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת פסחים

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף סט.

בגמ' 'השיב רבי עקיבא ואמר הזאה תוכיח וכו' תניא אמר לו רבי אליעזר עקיבא בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתו, הלשון פלא, מפני מה מגיע לו עונש כזה שבשחיטה תהא מיתתו, וואולי הכוונה על התשובה ולא על ר"ע עצמו, היינו שהתשובה הזאת כביכול בשחיטה תהא מיתתו, ודוחק, וצ"ע].

*

דף ע.

בגמ' 'בשלשה עשר שונה ומטביל', הלשון צ"ב שהרי צריך להטביל כי אנו מחזיקים שלא הטבילוהו מקודם, וא"כ מהו הלשון "שונה" ומטביל, הרי זה הפעם הראשונה שמטביל, וצ"ב.

*

בגמ' 'ורבנן מאי טעמא לא דחי שבת הא ודאי קרבן ציבור הוא, אמר רבי אילעא משום רבי יהודה בן ספרא אמר קרא וחגתם אתו חג לה' שבעת ימים בשנה, שבעה שמונה הו, אלא מכאן לחגיגה שאינה דוחה את השבת, צ"ע א"כ למה צריך פסוק מיוחד אליבא דבן דורתאי, הרי י"ל שאינו דורש את הדרשה הזאת, וממילא דוחה שבת כי זה קרבן ציבור, וצ"ע.

*

דף עא.

בגמ' 'דבעינן זביחה בשעת שמחה וליכא', יל"ע אם הוא דרשה בעלמא, או שהמשמעות בזה היא שבאמת מקיימים את השמחה בזביחה עצמה, וע"כ בעינן שיהיה הזביחה בשעת השמחה, וצ"ע.

*

בגמ' 'והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה', בתו' פירשו דה"ה ליום השמיני, ויל"ע למה צריך פסוק מיוחד לשמיני עצרת יותר משאר הימים טובים של פסח ושבועות, [דאם הפסוק של ושמחת בחגך הולך רק על סוכות, א"כ צריך לימוד גם על פסח ושבועות, שהרי למעשה יש בהם חיוב שמחה, ואם הפסוק הולך על כל יו"ט א"כ הרי גם שמיני עצרת הוא בכלל יו"ט], וצ"ע.

*

הרב נחום אייזנשטיין מרא דאתרא 'מעלות דפנה' – "שמחת יום טוב" בבשר וביין, בזמן הזה ובזמן שביהמ"ק היה קיים

בגמ' 'אמר רב הונא בריה דרב יהודה משמחו בשעירי הרגלים, אמר רבא שתי תשובות בדבר חדא דשעירי הרגלים חי נאכלין צלי אין נאכלין ושמחה בחי ליכא ועוד כהנים אוכלין וישראל במה שמחים, אלא אמר רב פפא משמחו בכסות נקיה ויין ישן, צ"ע מה הטעם שר"ה בריה דר"י לא תירץ מיד שמשמחו בכסות נקיה וכו', שהרי בין כה אי"ז שלמים, וא"כ מה הרווח לומר שעכ"פ משמחו בקרבן, ומשמע שסבר שעיקר השמחה הוא דווקא בקרבן, ואע"פ שאינו שלמים, ואכתי צ"ע.

*

דף עב.

בגמ' 'ורבי יוחנן מאי שנא יבמתו דקא עביד מצוה אשתו נמי קא עביד מצוה, באשתו מעוברת, והא איכא שמחת עונה שלא בשעת עונתה, והאמר רבא חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה, סמוך לווסתה' וכו', צ"ב דהא האא דחייב אדם לשמח אשתו היינו במשתוקקת וכדפירש"י, וא"כ למה לא תירצו דאיירי באופן שלא היתה משתוקקת, וצע"ג [ואולי בזה תמיד יש מקום לטעות שחשב שמשתוקקת, אבל זה דוחק מאוד].

*

דף עג.

תוספות ד"ה אשם שניתק 'ואתא קרא ללמוד על הלכה דהכי גמרינן דכל שבחטאת מתה באשם קרב עולה, א"נ כי גמרי' דבאשם רועה למצוה, א"נ דבאשם אזיל לנדבת ציבור ולא ידעי' אי הוא עצמו או דמיו וגלי קרא דהוא עצמו, ואי לאו הלכה ה"א הוא בהוייתו דמעיקרא יהא ולא יקרב עולה', הנה בשני הפירושים האחרונים מתבאר מה היה בהלכה ומה התוסף בפסוק, אבל לפי הראשון צ"ע מה היה ההלכה, דהרי עכ"פ בהלכה בהכרח נמסר יסוד העניין מה יהיה עם האשם, וא"כ ממ"נ אם נאמר שקרב עולה, הרי זה כבר נאמר בהלכה עצמה, ואם זה לא נאמר בהלכה, איך כן נאמרה ההלכה, מה נאמר שיהיה במותר אשם, וצע"ג, ואולי ההלכה נמסרה ש"אינו קרב אשם" ואפ"ל שרועה, וגלי קרא דקרב עולה, ואכתי צ"ע.

*

הרב נחום אייזנשטיין מרא דאתרא 'מעלות דפנה' – "שמחת יום טוב" בבשר וביין, בזמן הזה ובזמן שביהמ"ק היה קיים

ראה מדור 'הלכתא רבתי לשבת' בגיליון הנוכחי.

סיפור

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

צעק "אין עוד מלבדו" ושחרר מצבא השמד

מעשה שהיה בבחור שהתחזק ועבר לישיבה קדושה בכדי ללמוד תורה, ולאחר כחצי שנה הצבא רצו לגייס אותו, שמשמעות הדבר ידועה ל"ע.

הוא אימץ לו את ה"עורך דין" הטוב ביותר: האין עוד מלבדו ברוך הוא. כמו שידועים דברי הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל:

"וּבְאַמַּת הוּא עֲנִין גָּדוֹל וְסִגְלָה נִפְלְאָה לְהִסִּיר וּלְבַטֵּל מֵעָלָיו כָּל הַיָּנִים, וְרִצּוֹנוֹת אַחֲרֵים שְׁלֵא יוּכְלוּ לְשַׁלֵּט בּוֹ, וְלֹא יַעֲשׂוּ שׁוּם רִשָּׁם כָּלֵל, כְּשֶׁאַדָּם קוֹבֵעַ בְּלִבּוֹ לְאִמּוֹר: הֲלֹא ה' הוּא הַאֱלֹקִים הָאֲמֵתִי "וְאִין עוֹד מְלַבְדּוֹ" יִתְבָּרַךְ שׁוּם פֶּחַ בְּעוֹלָם וְכָל הָעוֹלָמוֹת כָּלֵל, וְהַפֵּל מְלֵא רַק אַחֲדוּתוֹ הַפְּשׁוּט יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וּמִבְטֵל בְּלִבּוֹ בְּטוֹל גְּמוֹר, וְאִינוֹ מִשְׁגִּיחַ כָּלֵל עַל שׁוּם פֶּחַ וְרִצּוֹן בְּעוֹלָם, וּמִשְׁעֵבֵד וּמִדְבֵּק טְהַר מִחֲשַׁבְתּוֹ רַק לְאֶדוֹן יְחִיד בְּרוּךְ הוּא, בֵּן יִסְפִּיק הוּא יִתְבָּרַךְ בְּיָדוֹ שְׁמַמְיֵלָא יִתְבַּטְלוּ מֵעָלָיו כָּל הַפְּחוֹת וְהַרְצוֹנוֹת שְׁבַע עוֹלָם שְׁלֵא יוּכְלוּ לְפַעוֹל לוֹ שׁוּם דְּבַר כָּלֵל !!!" (נפש החיים שער ג' פרק י"ב).

המשטרה הצבאית עצרה אותו כי הוא עריק, וגזרו לו חמשה ימים בכלא.

אמרו לו, המשאית שבה "תשרת בצבא" מוכנה כבר... אין שום סיבה שבעולם שלא תשרת.

תפילות רבות נישאו באותם ימים על ידי מכיריו הרבים של אותו בחור, שלא ייגרר חלילה בעל כרחו לגיא ההריגה הרוחני, שאחריתו מי ישורנה.

הוא ניגש כפי שהנחו אותו לעמדה של "קצין בריאות נפש", ובצדקותו ותמימותו צעק "אין עוד מלבדו".

הדלת נפתחה והקצין החל לחקור אותו כל מיני שאלות שונות ומשונות. על חלקם ענה כענין ועל חלקם ענה עוד יותר כענין: "אין עוד מלבדו".

הוא יצא משם עם פטור על סעיף נפשי, וצעקות השמחה וההתרגשות על הגילוי הנפלא של "אין עוד מלבדו", הרקיעו שחקים.

הוא נוכח בחוש שאין עוד מלבדו.

*

אמו עמדה כל אותה העת מחוץ לחדר החקירה וקראה תהילים. כאשר נפסק שהוא פטור משירות צבאי, רץ לבשר לה זאת, והיא קראה: "הרי בדיוק עכשיו גמרתי את ספר התהילים!", ויהי לפלא.

אחרי מיטתו של הגאון האמתי רבי משולם דוד הלוי סולוביצ'יק זצ"ל

רסיסי דמע / הרב אברהם חנוך שפיגל

רסיסי דמע אחרי מיטתו של רבינו הקדוש והטהור הגאון האמיתי משולם דוד הלוי סולוביצ'יק זצוקללה"ה זי"ע

כאשר הלב עודנו מקפץ והיד רוטטת קשה להעלות על הכתב ולצמצם את המחשבות לאפיק מסודר, והלא על כך חונכנו, להעמיד דברים על דיוקם, למקד את ההבחנה לשורש הנקודה, להנביט הימנה נטיעה ישרה, כזו שלא יסיטה הרוח, כדי שלא תצמח חלילה זמורה זרה - ובכל אופן, לחיבת הקודש, אשתדל לשעבד את הקולמוס לתועלת הרבים.

*

אתמקד בשורות אלו במסירות נפשו להרבצת התורה, מתוך מה שראיתי ולמדתי בשנים שזכיתי להסופף בצילו.

*

מסירות נפשו לאמירת השיעור היתה מעבר לכל תואר, הדבר בא בעיקר לידי ביטוי בעשר שנותיו האחרונות, כשהיה אומר את השיעור עד כלות הכוחות ממש - ללא גוזמא!

פעמים היה נכנס לשיעור, וראינו שאין לו כח. הוא היה יושב מעט, פותח את הגמרא לאט ובקושי, ומתחיל לקרוא בקול רפה וחלוש, ולפתע... מגיעה קושיא! השאלה נשאלת, והוא חוזר עליה שוב, ועם החזרה הקול מתחזק! תביא את הרמב"ם - הוא מבקש, ופתאם מתברר שיש דיוק שלפיו הקושיא איננה, ותוך כדי כך מתבררת עוד נקודה עמומה, ובבת אחת נדלקת האש, הקול מתגבר, השפתיים נדלקות, העיניים בורקות, ואנו נסחפים כבר, ושוכחים את הלאות שראינו לפני כמה דקות.

השיעור לצעירים היה בקומה השנייה של הבניין ברחוב מלאכי - הצמוד לבית הכנסת הר-צבי. במרומי שנות התשעים, לאחר ששבר את רגלו וכל עליה במדרגות דורשת מאמץ מיוחד, כאשר ההליכה כבר קשה מאד, הוא לא מוותר! מטפס את המדרגות אט אט, מגיע לחדר בקושי נושם, מתיישב על כסאו בחוסר אונים מוחלט - והגמרא הקדושה כמו מפוח של נפחים, נושבת בליבו הטהור, מציתה את אש חיו, והלהבה הולכת וגוברת עד שחולפת שעה של שיעור שקשה להפסיק אותו...

*

מתחילת שנות התשעים לחייו ראייתו הלכה ונחלשה, אינני רואה את המשנה למלך! - התלונן לרופא, שלא הבין על איזה משנה למלך הוא מדבר...

הטיפות לא הועילו, הראיה נחלשה, וטשטוש האותיות הקטנות הפריע מאד (עד שלבסוף הסכים לנתח את עיניו, אבל זה נושא נפרד).

ומה סבורים אתם? וכי משום כך ויתר על העיון במשנה למלך, לא ולא!

לשם כך נוספה תאורה בחדר השיעור, ונרכשה זכוכית מגדלת. בכל פעם שצריך לקרוא אותיות קטנות, מניחים את הזכוכית על האותיות, מכוונים אותה היטב לקטע המבוקש, וברוך ה' אפשר לקרוא. לאט לאט, מילה מילה, ולפעמים המילה נשברת לשתיים, אבל בסופו של דבר המשפט נקרא, והנלמד מובן, ומה חסר?

כשהתברר שזכוכית מגדלת רגילה איננה מספיקה, נרכשה זכוכית גדולה יותר, ואחר כך עוד יותר גדולה עם תאורה מתחתיה, ואחר כך עוד יותר גדולה...

או, סוף סוף אפשר לקרוא מה כתוב - מלמל ראש הישיבה בשמחה!

ואם סבור מאן דהוא שהיה זה פעם ראשונה או עשירית שהוא קרא את המשנה למלך הזה - אז אתם טועים!

בטח זה היה כבר הפעם המאה!

והוא ידע אותו בעל פה!

אלא שאי אפשר לומר מהזכרון, מי יודע? שמא אטעה?

זו מסירות נפש לתורה.

ופעמים שהזכוכית היתה בחדר הפנימי, מלימודו על השלחן שם.

או אז, לא ויתר, היה קם בשארית כוחותיו, מדדה עם ההליכון עד החדר, ומביא את הזכוכית כדי לראות בפנים...

הוא לא יבקש ממישהו, הוא גם לא יתן לאיזה תלמיד שקפץ, הוא ימסור את נפשו, את תמצית כוחו, כדי להבין עוד קצת, עוד פעם, להאיר את הענין מזוית שונה.

ולא תחשבו שהיה זה רק לצורך מציאת חידוש גדול, לא ולא!

היה זה גם בשביל לקרוא איזו נוסחת הגר"א על התוספתא, שהגיה אותה ה' או ב', כי כך הסוגיא מעט יותר נוחה ומובנת, ואף אם לא, בכל אופן צריך לדעת שהגר"א גורס מעט אחרת...

*

הדברים הגיעו גם למסירות נפש מוחשית יותר.

אם תרצו, ראינו את זה בשנים האחרונות לאחר שנפל בביתו כמה פעמים, וספג חבטות בידיו ובפניו ובשאר חלקי גופו, ובכל זאת, כמה שעות לאחר מכן אמר את השיעור כאילו לא ארע דבר (וכמדומני שבפעם אחת היה זה חצי שעה לאחר שנפל), והמדובר על שנות התשעים לחייו.

בשנים אלו היה חלוש מאד, ובתקופות שונות היה מתנמנם לדקות מספר תוך כדי השיעור. ושלא תחשבו לרגע שהוא עצמו היה מניח ממש את ראשו מתוך כוונה לנוח, חס וחלילה! וכי איך אפשר לנוח?

אלא ש... ללא הסכמתו, ראשו היה מכריח אותו ליפול קימעא...

והיה זה פלא בעיני ועיני חברי, איך כמעט כל פעם כשהיה ננער מתוך אותו הכרח כפוי, היה ממשיך באותן מילים שהפסיק!

ולפעמים תוך כדי שנמנם היה ממשיך למלמל את מה שרצה לומר...

שלא יהיה הפסק!

ואם תרצו, נוכחנו בזה כמה שנים קודם לכן, כאשר שבר את הרגל העליונה, ולאחר שעבר ניתוח, חזר לומר שיעורים ברגע שיכל.

במקום הכסא הרעוע עליו ישב עד אותו זמן, נאלץ להחליף את הכסא בגבוה יותר, ועודנו פוסע בקושי רב נשען כולו על הליכון נכנס לומר את השיעור, בקול חלוש, ובייסורי גוף נוראיים.

באותו זמן הסכים שהרבנית תכניס לו כוס תה, כדי לחזק את גופו וקולו. היה לזה זמן מסוים, הכובע העליון הובא, הכוס הוכנסה, הונחה על השולחן, והמתינה...

לפעמים רק קצת, ולפעמים עד שהתקררה, ולפעמים עד בוש...

התבוננו! המדובר בקשיש סמוך לשנות התשעים, עצמותיו שבורות, קולו מרוסק, כאביו גדולים, מניחים לידו כובע גדול, הקרובים אליו מזיזים קמעא את הכוס כדי שתהיה מול עיניו, והוא פשוט שוכח לשתות!

ואם תרצו עוד יותר, זכינו כמה חדשים להתבונן ברעדה, לאחר חוליו הקשה בשנה שעברה, שכמעט הסתלק לבית עולמו, ובדרך פלא חזר לחיים, והדבר הראשון שעשה היה לומר שיעור במסירות נפש עילאית. מחובר לאינפוזיה, בלי בשר, רק מעט עצמות ועור מתוח עליהן, וקולו הולך וגובר כמעין...

פשוט לא מובן.

אבל זה לא הסוף.

*

נוכחנו גם במסירות נפש ממש.

הכיצד?

פעמים רבות גופו הצנום היה חלוש, הן משום שסבל רבות במעיו, והן מחמת חולשות אחרות.

במשך עשרות השנים (שלושים שנה בדיוק) שזכיתי לקבל תורה מפיו, לא ביטל אפילו שיעור אחד! כשהיה איזה אונס, שמחה, או צורך דחוף אחר, היה מקדים או מאחר את השיעור. מלבד פעם אחת, הזכורה לי, כאשר חכינו לו ליד דלת חדר השיעורים ברחוב

מלאכי 40, ולאחר כמחצית השעה של המתנה הגיע בנו, ואמר לנו: אבא לא יכול לזוז,
ולא יאמר היום שיעור...

מבחינתי, גם ביום הזה קבלנו לפחות חצי שיעור. למדנו איזו מידת הכרח צריכה להיות
כדי לבטל שיעור!

ובפעם אחת קרה להיפך, כאשר החצי השני של השיעור לא נאמר...

היה זה בחודש אלול של שנת תשנ"ח, בו עסקנו בסוגיות של סוף מסכת מנחות, בעניני
הטבת והדלקת המנורה.

באותו יום חש במעיו ואיבד נוזלים, אבל אנו לא ידענו ממאומה. הגענו לשיעור
כהרגלנו, והשיעור התחיל כאילו לא ארע דבר. במהלך השיעור התחלנו לראות שאין
כוחו במתניו, כששאלו שאלה הוא בקושי ענה, וקולו היה רפה מעט. בכל אופן הוא
המשיך באמירת השיעור בלי לרמוז מאומה, אלא שכוחותיו לא עמדו לו...

ברגע מסוים, הוא החל לבאר איזה ענין, ואז חשנו כיצד קולו הולך ונחלש, ומול עינינו
הנדהמות ראינו כיצד ראשו נשמט על הגמרא בחוסר אונים, והוא פשוט התעלף...

נבהלנו כהוגן, ושני תלמידים שהתעשתו ראשונים הרימו את זרועותיו וגררו אותו
למיטה בחדר הסמוך. הרבנית שמעה את כל הרעש, והיא זו שהרגיעה אותנו, ואמרה:
הוא בסך הכל לא מרגיש טוב, הוא חש במעיו ואיבד היום הרבה נוזלים, זה לא כל כך
נורא... הוא ינוח, יתאושש, ויחזור...

האמת היא שפחדנו לעזוב אותו כך, אבל לאחר שהרבנית הרגיעה ממש, והזריזים
שבינינו התקשרו לתלמידו המסור ד"ר שטיין שהרגיע גם הוא, עזבנו את המקום בלב
חושש מי יודע מתי נחזור לשמוע שיעור?

החשש היה לזמן קצר בלבד, כי למחרת כבר היה השיעור כרגיל... ורבינו חזר לומר את
השיעור ביתר שאת ויתר עז, כאילו המחלה חיזקה אותו!!!

והנה זה פלא: התבוננתי בסוגיא שלמדנו, וראיתי כי המילים אותם מלמל בעת שנשמט
ראשו על הגמרא היו:

"אמר רבי יוחנן אמר רבי, נר שכבתה, נידשן השמן, נידשנה הפתילה (פירוש: אם כבה
נר המנורה, נעשו השמן והפתילה דשן, ואי אפשר לחזור ולהדליק בהם. אלא) כיצד
עושה, מטיבה ונותן בה שמן ומדליקה!!!"

אי אפשר שלא להבחין ברמז הנפלא הטמון בתיבות הקדושות הללו.

*

קשה לי להמנע מלספר את התחושה שצרבה בלבי באותו זמן, וחקוקה בי עד היום, איך
מורי ורבי בגילו המתקדם (התקרב לשמונים) מוסר נפשו עד כדי כך, ואילו אנו, מה קורה
לנו בעקבות כל כאב קטן?

לאחר כמה שנים, בגיל יותר מאוחר, קרה כן פעם נוספת.

רסיסי דמע / הרב חנוך חיים וינשטוק

רתת ובעתה אחזתני, כאשר הגיעה עדי השמועה הנוראה ביום א', כי אראלים אחזו בארון הקודש ועלה רבינו הקדוש בסערה לשמים, עד לרגע האחרון האמנו כולנו כי יקרה נס, רבינו הקדוש הכ"מ היה מלומד בניסים גלויים שהרופאים עצמם לא יכלו להכיל, לפיכך נכנסה מחשבה במוחנו, כי על רבינו הקדוש לא תונף חרב מלאך המשחית במהרה.

אך אבוי לנו, לא זכינו כי לא היינו ראויים לכך. לאחר טלטלה רבה שהגוף עבר עד ליום האחרון ממש, נתקיים ברבינו הפסוק "ותשחק ליום אחרון" כאשר שש שעות נאבקו האראלים עם המצוקים, כל רגע נראה היה כי הגוף הקדוש ינצח, אפילו שעה שחרב חדה הייתה מונחת על הצוואר, עדיין ראינו את ישועת ה'. מפעם לפעם נעור הדופק והגוף הקדוש הרתיע בסימני חיות, איזה שהוא ספק התגנב בלב, שמא בכל זאת.

אך בשעה שש ועשרים ושתיים בבוקר, גברו האראלים ונצחו את המצוקים, נשמתו הקדושה של רבינו פרחה ועלתה למרום, כשמלאכי השרת מלויים אותה אל כסא הכבוד, כאשר נשמות הצדיקים המשתייכים לגזע בית וואלוז'ין, אבותיו ואבות אבותיו זי"ע באות להקביל את פני נשמת הצדיק הקדוש רבינו הגה"ק משולם דוד זצוקללה"ה שלא טעם את טעם העולם הזה.

אין ספק שלנשמה הקדושה של רבינו זי"ע ישנן הרבה זכויות שתעמודנה לו לעלמא דאתי, שהרי כמה קיום מצוות והרבצת תורה עשתה בימי שנותיה עלי אדמות, אלו מצוות קיים בסילודין, כאשר כל מצוה יקרה אצלו מכל הון דעלמא, כמה דקות וזכות היו מצוותיו והכל מתוך שמחה והתחברות עם הבורא יתברך שציווה עליהן "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבינו את הקב"ה, את תורתו הקדושה ואת מצוותיו, בוז יבוזו לו".

אבל אותנו השאיר לאנחות, אלפי תלמידים יקרים שלמדו אצלו משך ששים שנות הרבצת התורה שלו בישיבה בשבת תחכמוני, שנשענו עליו כל הימים, אלו שינקו מבארותיו משך שנים רבות ויכלו להעלות את ספיקותיהם אליו, נתייתמו באחת כי נסתתמו מהם כל מעיינות החכמה, באשר מי יוכל למלא את מקומו.

קשה יום זה בעינינו כיום שנשתברו הלוחות, אין אני כלל ראוי להיות זה שיספיד באשר אני הקטן שבתלמידיו אבדלחט"א, אבל בן בוכה על אביו באשר הוא ועל כן ודאי חובתי להגיר דמעות על סילוק הארון עד יקומו וירננו שוכני עפר.

מה אומר ואדבר, קשה לי עד לרגע זה להאמין שאכתוב על מו"ר הגאון האמיתי רבינו הקדוש רבי משולם דוד הלוי, בנו אהובו של מרן הגרי"ז זי"ע את התואר זצוק"ל, ימים רבים חלפו מעת שרבינו הקדוש הכ"מ נפל למשכב, תלאות רבות תכפוהו, עד שקשה לפורטם, אבל עם זאת תמיד קרו הניסים ולכן סברתי שאף הפעם יהיה כן.

לא יאומן כי יסופר, אילו יסורים רבים שעבר ומעולם לא הוציא אנחה על מצבו, הוא היה מוריד דמעות כמים, רק על צרות הכלל, לבו היה נשבר בקרבו לרסיסים מכל הצרות הרבות שעוברות על עמנו בעקבתא דמשיחא, בעיקר הרוחניות, כאב לו מאד את ירידת הדורות מהדור שעבר עד דורנו אנו, הוא ביכה על שאין יותר את הדעת הזכה והצלולה שנדרשת בכל עניין, לבקש ולדעת מה ה' רוצה מעמנו, למה אין דורשים לדעת כל דבר עד היסוד, הכל שטחי ורדוד ונעשה בבחינת מלומדה.

הוא הקפיד על בירור כל דבר, לתור ולדעת עד היסוד, מאין נובע כל דבר ולהיכן הוא משתייך, כך זה היה בשיעורים שלו על הש"ס, הוא היה לומד כל דבר עד השורש ומפיק מרגליות, בעיקר היה מוסר את תורת רבינו מרן הגרי"ז זצוק"ל זי"ע בכל אשר קיבל מפה קודשו.

אבל היו לו הרבה מאד "אייגענע" חידושים (מקוריים) מבהיל על הרעיון, כמה חידושים מקוריים ביותר היו לו, יעידו על כך כל כתבי התלמידים שנדפסו בכמה וכמה מהדורות, אם על זבחים אם על מנחות ואם על יתר המסכתות, כרכים מלאים מזן אל זן, אין סוגיא אחת בקדשים שלא נטחנה עד דק, כל סברא נבדקה בי"ג נפות.

לא היו מוסכמות ולא הייתה הנחה לשום תורה, על הכל שאל ודרש וחקר, האם היא אמת לאמיתה, הוא לא היה מוכן לקבל כל מיני שמועות שמתפזרות בבית המדרש בשם זה ובשם אחר, כמה שמועות שהיו העולם בטוחים כי באים הם ממקור טהור, בא רבינו והפריכם והוכיח באותות ובמופתים כי אין להם כל בסיס.

איך אפשר שלא לתאר את "שיעור חומש" שהיה רבינו הכ"מ מוסר מדי שבת לבחורים שהיו באים אל ביתו ברחוב עמוס, אם זה היה בחורף היה השיעור מתקיים בליל שב"ק לאחר הסעודה, כשהחשכה שורה בחדר, רק איזו נורה קטנטנה של בטרייה (מצבר) לשבת קודש האירה את החדר, דל היה האור כמעט אי אפשר היה לקרוא לאורה, אבל היא האירה את החדר באור יקר, כדי שנוכל לראות את רבינו הקדוש כפוף על הספרים וקורא מהמדרשים הרבים, מכילתא ספרי ותו"כ ויתר מפרשי התורה שהיו מונחים לידו על השולחן, ועומד על כל נקודה הוא לא עבר בהעברה בעלמא אלא הכל עיון דק וזך, כל גרסא נבדקה עד תום כל מילה הייתה מדוקדקת, אין חסר ויתר אצלו, הכל בהיר נהיר וצהיר, תורה כנתינתה מסיני, כסדר היה מוסר לתלמידים שיעורים עמוקים ביותר בחומש, בכך לימדנו רבינו שכל פסוק בחומש מהווה סוגיא רחבת אנפין שיש לתת עליה את הדעת לא פחות מסוגיות הש"ס.

כמה מפסידים אלו שאינם יודעים לעיין בדברי "פרשנדתא" שזה המקור הראשי להבנת התורה, כמה מתייגעים פרשני רש"י ליישב את דבריו, מי שמסתכל ב"מזרחי" וכל נושאי הכלים שמסביב, רטט ובהלה תופסת אותו, כמה צריכים לישוב על כל טיפת דיו של רבינו שלמה יצחקי זי"ע כדי לזכות ולהבין.

רבינו הקדוש הכ"מ היה ממחפשי האמת, הוא לא חיפש להגיד "ווארטים" הוא רצה לדעת ולהבין את האמת שבפסוק, בראש ובראשונה הוא נתן מקום לאביו מרן הבריסקער

רב ולמרחן הגר"ח והבית הלוי ולכל גאוני וואלוז'ין זי"ע, כשהיה מוסר ממה שיש להם לומר בפרשה, אך אין זו העברה גרידא, הוא היה מסלסל בדבריהם ומעטרם בהרבה הבנות חדשות ועמוקות ביותר.

אצלו ראינו איך התורה שבכתב ושבעל פה מתאחדות ומתמזגות כמקשה אחת.

לא אחת היה מספר סיפורים מיוחדים במינם (בבריסק החשיבו מאד את הסיפורים שבאו ממקור קדוש וטהור, זו הייתה מסכת מיוחדת בה השקיעו ודקדקו בכל אות, שהכל יהיה ממקור נאמן, סיפורים אלו כמה קדושה ואמונה זכה הייתה בהן).

בעת שהיה רבינו מספר, היה מצייר כל פרט בעניין בצורה כה חיה עד שהיינו ממש נמצאים בעומק.

משל אחד אביא, זכורני שסיפר פעם על מרחן הגרי"ז כשהיה צריך להימלט מבריסק בתקופת המלחמה לכיוון וילנא, הוא תיאר את הדרך ואת הפחדים ביער, הוא צייר לנו בצורה חיה ומוחשית כלשונו הזהב

"דער נאצישער סאלדאט מיט זיין קארבונקעל אין זיין האנט האט דאס אויסגעשטרקט און געלוייערט אויפ אונז, דיא טויט איז געשטאנען פאר אונז" (החייל הנאצי עם אקדחו השלוף איים עלינו עד שהמוות עמד בפנינו)

הוא צייר בצבעים חיים כל כך, עד שנכנסנו לתוך העניין כאילו היינו שם. כמעט וראיתי את החייל המרושע עומד מולי כשעיניו מזרות אימים והוא מנסה לזרוע מוות ברגע זה חשתי מאוים כאילו הייתי שם ממש.

אני זוכר איך הציגה עברה בגבי בשעת הסיפור, חשתי את הפחד הנורא לופת אותי, עוד מעט החייל עומד לחסל את כל יושבי העגלה רח"ל.

את הסיפור שמעתי כמה פעמים, פעם אחת צייר לנו אפילו את עובי עצי היער, כל פרט היה חי מולנו, כך הרגשנו את עצמנו בתוך היער, רואים כביכול את העגלה משתרכת בעיקולי הדרכים, הסוסים מתנשפים ומתאמצים לשאת את כובד משא העגלה שנעה לכיוון ווילנא, הזיעה ניגרת מהסוסים המבוהלים שמואצים על ידי העגלון שעצמו היה מפוחד ונמלט כל עוד רוחו בנפשו, פחד היה אוחז בנו כשידענו שמאחורי כל עץ עלול להימצא חייל נאצי שמחפש להרוג את הנמלטים.

בימי הקיץ החמים היינו הולכים, או לביתו או לדירה שהייתה לו ברחוב צפניה ליד "הר צבי" ששימשה לחדר שיעורים, מלבד התלמידים היו מגיעים עשרות מאזינים נלהבים שהיו עומדים מאחורי החלונות ומקשיבים, גם כשהיה קשה מאד לשמוע את קולו לא ויתרו.

זכורני שהיו מגיעים לשיעורים תלמידים ותיקים שלא רצו לותר על הקשר, לא אחת ראיתי את הגאון רבי שריאל רונברג שליט"א חתנו של הגר"נ קרליץ זצוק"ל מגיע לשיעורים מביתו שבבני ברק כי לא רצה לוותר על השיעורים, כך גם היה הגאון העצום רבי בנימין סורוצקין שליט"א בעל "נחלת בנימין" אביו של הגרש"ב שליט"א ראש ישיבות

וכוללי "עטרת שלמה" שלא היה מוכן לוותר על הקשר שלו עם ראש הישיבה ועם הישיבה, גם כשהיה אברך מבוגר מאד, הוא היה מגיע כל יום אחה"צ לכולל כדי להתפלפל עם הבחורים, תור ענק היה משתרך כדי לזכות לדבר עמו בלימוד שכן הוא היה מקור ראשי של רב דוד להבנת השיעורים.

היו בישיבה הרבה אברכים מבוגרים שלמדו יותר מעשר ועשרים שנים, הם כבר עברו על כל השיעורים שניתנו בישיבה אך לא היו מוכנים לוותר על אף שיעור, אי אפשר לפורטם במסגרת זו, שמא חס ושלום נחסר אחד מיוחד בשגגה.

מלבד השיעורים הקבועים בקדשים, היו לרבינו שיעורים נוספים, אם בזרעים ואם במסכתות אחרות שלא למדם ב"מסגרת קדשים" והיה מוסר לאברכים מיוחדים שראה שהם ראויים לשמוע ממנו שיעורים.

לא אשכח שפעם לאחר שסיימנו את מסכת נזיר הודיע לנו רבינו שהמסכת הבאה היא זבחים, קבוצת בחורים ואברכים באה לבקש ממנו ללמוד את מסכת מעילה שעד אותו זמן לא הייתה במסלול המסכתות, רבינו הקדוש שמח על הבקשה ולמרות שלא למד אותה במסגרת, הסכים ללמד ונתן שיעורים עליה למעלה משנה, רק לאחר מיכן עברנו ללמוד את מסכת זבחים, מני אז נכנסה מסכת מעילה לתוך מסלול המסכתות שרבינו לימד בישיבה.

רבינו בלימודו לא היה מוותר אפילו על קטע אחד בגמ' או ברש"י ותוס' הוא עבר על הכל והסביר בנעימות כל קטע, הוא נעמד על כל דיבור וקרא אותו בכזו רעננות כאילו הוא רואה זאת רק בפעם הראשונה, קולו היה נישא ברמה, בבחינת "כל עצמותי תאמרנה" הוא היה אומר זאת ממש בסערה, פעמים היו אלו קולות וברקים נוראים מעין מעמד הר סיני, ניכר היה עליו כי הוא חש את החיות ואת הקדושה של התורה.

הוא לא חיפש לומר רק מערכות, פעמים נעמד גם על דברים שנראים לעומד מהצד כעין פכים קטנים, אבל אצל רבינו הקדוש אין פכים קטנים, הכל זה חלק מחלקי התורה וצריכים לשוב בכל מה שנאמר כמוצא שלל רב.

זכורני שפעם נכנס לשיעורים בחור חדש שהגיע מישיבה גדולה מפורסמת, הלה הורגל לשמוע מערכות רבות, הרים וגבעות בשיעורים של ראשי הישיבה, עתה בא להסתופף בצילה של בריסק בתקוה שיקבל עוד מהסגנון.

למדנו אז את מסכת נזיר, זכורני שראש הישיבה למד בגמ' שני דפים רצופים בלי שנעמד לומר משהו מיוחד בשיעור, הוא קרא כל קטע בגמ' הסביר זאת בנעימה שמיוחדת לו, אבל למי שלא היה רגיל נראה היה כאילו זה איזה "בלאט שיעור" (שיעור על הדף).

הלה היה חצוף מאד, הוא ישב מאחורי ונעץ בגבי בכל שיעור את אצבעו המחודדת עד לכאב, כדי שאפנה אליו ותמיד השאלה נשנית בפיו.

מה?? זה מה שאומרים אצלכם בשיעור?! זה הרי "בלאט שיעור" כמו שקיבלתי בישיבה קטנה, בישיבה גדולה שמעתי מערכות עצומות ואילו כאן רק גרגר פה וגרגר שם?
אמרתי לו: תדע לך שרבינו מוסר גם מערכות על גבי מערכות, אבל הוא לא רק מלמד לומר מערכות, אלא מלמד אותך איך ללמוד כל קטע, אם תקשיב טוב, תרגיש איך לומדים דף גמרא בעומק הפשט, אם תחכה עוד כמה ימים, תשמע ממנו שיעורים כאשר אהבת, מערכות עצומות בגמ' ומתוך דברי מרן הגרי"ז זי"ע ולמעלה בקודש.

ואכן.. כעבור מספר ימים, נעמד מרן ראש הישיבה הכ"מ ומסר שיעור שלא שמעתו און מעולם, זה היה געוואלדיג "מעין עולם הבא" לא אשכח איך העביר בריסקר רב שלם בצורה מופלאה ביותר, כמה שהכנתי עם החברותא את כל מה שנכתב בספר לאחר ששמעתי הבנתי שאני לא מבין כלום בבריסקר רב בלי עזרתו, אני מסתובב לאחורי לראות את התגובה של אותו בחור, והנה בדיוק הבחור איננו, עוברים עוד כמה ימים, כל יום השיעורים הם לא מעלמא הדין, ציצים ופרחים וכל מיני ממתקים, והבחור המבקש אינו.

התפלאתי מאד, היתכן... כל כך הפכת עולמות ובדיוק בימים אלו שכבר הגעת ל"קניידאלאך" כבקשת, אתה לא נמצא?!

פגשתי אותו כעבור שבוע, וסיפרתי לו כמשל את הסיפור עם הגוי שהתחפש ליהודי לאחר ששמע מחברו היהודי שבליל הסדר אוכלים אצל היהודים מאכלים מיוחדים מאד ובעיקר יש את ה"קניידאלאך" של פסח שזה מאכל שלא טועמים רק פעם בשנה.

(אנו החסידים לא זוכים לזה, כפי שאמר לאבי זצ"ל הגאון הגדול רבי יצחק אריאלי זצוק"ל בעל "עיניים למשפט" סבו של הגאון רבי אשר אריאלי שליט"א ממיר, הוא שאל את אבי "פאר וואס איהר חסידים עסין נישט קיין קניידאלאך אין פסח? אבי שתק כי הבין שרב יצחק רוצה לומר את התשובה ולא העיקר היא השאלה. השיב לו רב יצחק: איהר ווייסט פאר וואס? ווייל איהר זיינט דאס נישט ווערט" = הוא שאל למה החסידים לא אוכלים כופתאות, הוא שואל ומשיב, כי אתם לא שווים את זה)

הגוי הגיע לבית גביר העיירה כשהוא מחופש כיהודי וחיכה בקוצר רוח לכופתאות הטעימות שתגענה לשולחן, והנה שוד ושבר, אומרים כל הזמן שם את ההגדה, הוא לא מבין מילה אחת ומעיו הומים ומקרקרים, מזכירים לו, מניין באת.

בסוף נותנים לו לאכול איזה ירק, אמנם שותים כוס יין טעים אבל רק זה ולא ארבע כוסות כפי שהבטיחו לו בהתחלה, אכלו איזו חתיכת קטוטשקע (תפו"א) שמטבילים במי מלח, ושוב אומרים ואומרים... וזה כל הסיפור.

הוא תפס את ידיו ואת רגליו וברח מאותו "בית משוגעים".

למחרת הגיע אליו היהודי ששכנע אותו לבוא, לשאול איך היה ואם נהנה כהוגן? הגוי התנפל על אותו חבר וצעק עליו...למה רימיתני? ישבתי כולי מורעב, חיכיתי לכל אותם מטעמים שהבטחתי ומה קיבלתי? רק איזו חתיכת עשב וחתיכת תפוח אדמה טבול במי

מלח וטיפת יין לא משהו מיוחד, קמצנים שכמוכם, את זה יכולתי להשיג בכל אכסניה זולה שניתן להשיג.

השיב לו היהודי "שוטה שבעולם, אין לך טיפת סבלנות, מיד אחרי שיצאת הגיעו כל המטעמים שסיפרתי לך עליהם ואין לך מושג מה הפסדת שם בסעודה.

כך השבתי לאותו בחור, אם היית ממתין עוד יום אחד, היית רואה שלא לחינם הגעת, אבל כיון שכשל כוח סיבלך, הראית בעליל כי אינך ראוי להיות תלמיד מן המניין.

את שייכותי לבריסק אני זוקף לחברי הטוב הרה"ג רבי יעקב נתן קרויזר שליט"א מגדולי הת"ח בירושלים ת"ו, שהיה "מבקש גדול" (עד היום) הוא הדביק אותי בעניין "הביקוש" לא אשכח איך היה מאיץ בי להצטרף לסגל הבחורים המיוחדים ששומעים את שיעורו של הגאון רבי נחום פרצוביץ (ר' נחום טרוקער) זצוק"ל שיעורים על הדף, הוא היה מביא כמעט כל יום קלטות מיוחדות מהשיעורים, איך הוא עומד על כל דיבור בדברי רש"י איך הוא מעיר ומדרג את ההערות ואת הקושיות באיזו דרגה הן.

כשראה שמאד שמחתי עם הקלטות, דחף אותי לדבר עם הגה"צ רבי אהרן דוד הלוי חדש זצוק"ל שהיה משגיח הישיבה שיסכים שאשמע שיעורים לתקופה של חצי שנה על מסכת קידושין, באותו זמן למדתי בישיבת חברון (שם למדו את מסכת גיטין והוקשה אצלי הויה ליציאה) זכיתי שאמר הן ויחד עם עוד שני בחורים מהשיעור שלי הלכנו לשמוע את רב נחום, אך כשנגמרה התקופה ההיא לא הרשה לי שוב להיכנס לשיעור.

כיון שכבר טעמתי את הטעם הטוב לשמוע שיעורים עמוקים ביותר על סדר הדף, המריצני שוב חברי היקר שליט"א שאלך לישיבת בריסק, בהתחלה סברתי שלא אוכל להסתגל לכך כי לימודי היה בסגנון של חברון, גישה שונה לחלוטין בלימוד משיטת בריסק, אבל רב יעקב עמד וטפטף לי בלי סוף, כל אימת שפגשני, שאני לא יודע מה אני מפסיד הוא למד אצל רב דוד וסיפר לי בשבחו מאד.

לבסוף חשבתי שאם אני הולך ללמוד בבריסק, אלך לשמוע את שיעוריו של רב בערל זצוק"ל, ישיבתו היא המרכזית וברחוב נחשבה כ"בריסק" בה' הידיעה, ברם אבי זצ"ל אמר לי שכדאי לברר מה מתאים לי יותר, יתכן שישיבת רב בערל לא תתאים לי, לפיכך הוא רוצה לשאול את אחד מגדולי תלמידיו של רב בערל, הלא הוא הגאון רבי אברהם אטיק זצוק"ל שהיה בן שכננו, הגה"צ רבי שלמה אטיק זצ"ל.

לא אשכח איזו תשובה ענה לאבי זצ"ל: רב שלמה, יש לחקור, מה המטרה של בנך נ"י, האם הוא רוצה לשפר את מעמדו, כדי שיזכה לשידוך טוב, או שכוונתו בעיקר לשמוע את תורת בריסק, כי הוא בגדר "מבקש"?

ענה לו אבי זצ"ל: פשיטא שהכוונה ללמוד, הוא עדיין לא בגיל השידוכים וכל מטרתו לשמוע שיעורים, הוא הביא לו ראיה ממה שהלכתי לשמוע את ר' נחום כמו כן הייתי נוסע במיוחד לבני ברק לשמוע את השיעורים של הגאון האדיר רבי שמואל רוזובסקי זצוק"ל ראש ישיבת פוניבז'. גם כאן הכניסה לבריסק כי הוא חותר להתקדם ולשמוע שיעורים שיעצבו את דמותו.

אמר רב אברהם: אם כך עליו ללכת לרב דוד והסיבה לכך היא פשוטה, אצל רב בערל יש תור ענק של בחורים שרוצים להתקבל לשיעור, ישנם בחורים שמחכים חצי שנה שנה, עד שבכלל זוכים להיכנס לשיעור, גם זה ממש בקצה, בתנאים לא תנאים, גם אין לרב בערל את הכוח להתמסר לכל תלמיד, הוא חלוש מאד בשנים האחרונות, כדי לזכות ממנו ליחס, צריכים להתאמץ מאד, ישנם הרבה בחורים בשיעור ספק אם יעזו להתערב בשיעור מול האריות. לכן חוץ משם טוב שהוא לומד אצל רב בערל לא יהיה לו הרבה, יתכן שאפילו את תורת בריסק לא ידע.

הלכך אם כוונתו לקבל שידוך טוב, אז אדרבה שיבוא אלינו, אבל אם כוונתו לקבל שיעור טוב וקירוב, את זה רב דוד יתן לו הרבה, הוא לא יצטרך לחכות זמן רב כדי להיכנס לשיעור בוא גם יוכל להתבצר בעמדה טובה, ורב דוד... אם בנך ישאל טוב ויתקרב אליו, הוא יראה לו פנים שוחקות.

וכך הוי, נכנסתי לרב דוד, הוא חקר אותי מה הסיבה שאני עוזב את ישיבת חברון ובא אליו, מה היה חסר לי שם שאני מחפש אצלו? אמרתי לו כי אני מבקש ובחברון כבר אין לי שיעורים, אני נמצא בקיבוץ ושומע רק שיעורים כלליים וזה לא מספק אותי, אני חש שחסרים לי עוד את השיעורים שיעמידו אותי על הרגליים.

רב דוד שאל אותי בפנים מאד רציניות.. ולמה דווקא אלי, למה לא הלכת לאחי רב בערל? אמרתי לו כי תלמידו של רב בערל, רב אברהם אטיק אמר לאבי שבשבילי דווקא השיעורים של ראש הישיבה מתאימים ואני אוכל להיבנות כתלמיד דווקא כאן, כששמע רב דוד את הדברים שחקו פניו הקדושות, הוא דיבר איתי בלימוד כחצי שעה וכנראה שהתשובות שאמרתי לו מצאו חן בעיניו, כעבור כמה ימים קיבלתי דרך אותו רב יעקב קרויזר שיחי' שהיה תלמיד אצלו כבר כמה שנים, תשובה חיובית.

זכיתי להסתופף בצילו ארבע שנים רצופות, עד סמוך לחתונתי שהייתה בארצות הברית (אשתי תליט"א מניו יורק) לא ויתרתי על שיעור אחד, הוא קרבני מאד וזכיתי לדבר איתו הרבה בלימוד, ואף נתן לי שיחה טבולה בהמון הדרכה ועצות לחיים לפני נסיעתי.

לא ויתרתי על אף שיעור ולא על שיעורי החומש, כי ממש הרגשתי איך זה בונה אותי, עד היום אני חש כי בזכותו אני מונח בתוך הפשט של הסוגיא וזה אצלי עיקר העיקרים.

בכל מקום בסוגיות של קדשים, אני חותר לדעת, איך היה מורי ורבי הכ"מ לומד את הסוגיא, כשלמדתי בכלל "דעת יוסף" (בראשות הגאון האמיתי רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א) את המסכתות זבחים מנחות, הייתי אומר לחברותא שלי באותם ימים (רב דוד סלומון שליט"א) נראה לי שרב דוד יעיר במקומות אלו ואחרים, כך וכך, וכך הוי, זכינו שיצאו לאור הספרים היקרים של רב דוד (ע"י הגאון מעתיק השמועה רבי אברהם חנוך שפיגל שליט"א) כמעט כל הערה הייתי מוצא בשיעורים עם הרבה תוספות מעל ומעבר למה ששיעורתי.

אין ספק שכששומעים מרב מובהק כרב דוד ארבע שנים רצופות שיעורים, זה עושה משהו לתלמיד, הוא נהפך למעין "רבו המובהק" כך נצרבו בי עד היום הזה הרבה

משמועותיו, לפיכך כשהחלטתי להוציא לאור את הגיליון "מלאכת מחשבת" במטרה לעשות את הפרשה לסוגיא, כפי אהבתו של רבינו הקדוש, היה בראש מעיינותיי להביא את שיעורי מורי ורבי זצוק"ל מה שאמר על הפרשה, הסתמכתי על כתבי התלמידים ופעמים ממה שהייתי שומע ומקבל בעניין, מרב אברהם חנוך שליט"א.

אין ספק כי זוהי אבדה גדולה מאד לעם ישראל, באשר אבד גדול וגאון ישראל אשר יראו ופחדו מפניו, באשר ידעו כי הוא לא יחניף לאיש, רק את האמת ביקש, הוא סלד מכל ההתחדשויות למיניהן שהיה קורא להן בתיעוב נורא "דיא מאדערניזציה" "דיא פארשידנענע מאדעס" או "דיא טריפה מאדע"

כשלא היה איש שלא היה לו קו טלפון ביתי בביתו, לא היה לרבינו הקדוש דבר כזה בכלל, ביתו היווה תריס מגן מפני רוחות הקידמה, הוא שייך לעולם שמלפני כל החידושים, הכל בשיא הפשטות, על אותו שולחן מאז חתונתו למד ומעולם לא שינה אותו, כפי שלא שינה פרט אחד בביתו, כי הכל "הבל הבלים" לא אחת אמר שהוא עוד נמצא "בברייסק שעל נהר בוג" כלומר הוא לא משתייך לכל מה שנעשה בארץ הוא חי את העולם של ליטא שלפני השואה.

הוא סלד מכל המפלגות שהן בעלות מחלוקת, התרחק מלהביע דעתו בשום עניין, לא אחת אמר לבחירי תלמידיו על אלו שסמך את ידו: "כל השמועות שמוציאים בשמי על ענין זה או אחר, כולן שקר מוחלט" כי הוא מתרחק מן המחלוקת כמו אש, הוא היה קנאי אמת ורחק לכן מכל מרשיעי הברית תכלית הריחוק.

הוא היה מזהיר בשיעורי החומש את התלמידים שלא תהיינה להם שום שייכות עם הפאליטיק הטמא, רק להיות מחובר לאמת התורה, תמיד היו שגורים בפיו דברי הרמב"ם [בסוף הלכות שמיטה ויובל] שכל אחד יכול לקדש את עצמו ולהיות קודש קודשים כמו שבט לוי ועליו להרחיק את עצמו מכל הבלי העולם הזה וכל מחשבותיו יהיו נתונות רק בעסק התורה ובמצוות.

כל מצווה הייתה חביבה עליו והוא שמח בקיומה כמוצא שלל רב, הוא חניך אלפי תלמידים גדולי תורה ויראה שעד היום חבים לו את כל חייהם בתורה, אין ספור בחורים שהיו לפני שהגיעו אליו רחוקים מהבנה ומלשאוף לדרך האמת, לאחר שהגיעו אליו התהפכו ונעשו דבוקים באמת וכל לימודם השתנה תכלית השינוי.

זכה רבינו לאריכות ימים מופלגת, עד שהתקרב לשנת המאה, פעם אמר לאחד מבכירי תלמידיו שהוא תולה זאת בשל שכיבד את אביו מרן הגרי"ז זי"ע ביותר. עד לחתונתו היה ישן עמו בחדר, כדי שברגע שמרן יתעורר יוכל לעמוד לשמשו, הוא לא הלך לישון לפניו ולא קם אחריו, שלא יהיה מצב שמרן יצטרך אותו והוא לא יהיה מוכן לכך, הוא פחד והעריץ את מרן זי"ע כמו שפוחדים מתנא או אמורא. כל אימת שהזכיר את מרן זי"ע אמר זאת בפחד ומורא כמורא שכינה.

בשנה וחצי האחרונות סבל ייסורים נוראים עבור כלל ישראל, אך מעולם לא התלונן, הרופאים עמדו משתוממים, איך הוא שורד את כל המחלות שבאו עליו בזה אחר זה, על

פי דרך הטבע לא היה יכול לשרוד כיון שלא היו לו כמעט עתודות, ראו שמשמים החזיקו את הגוף החלוש בעולם כי עדיין לא הסתיים תפקידו לצוות את בניו ותלמידיו אחריו.

בעת המגיפה הנוראה שפרצה לפני קרוב לשנה חלה ואולץ להתאשפו, התלמידים קרעו שחקים עבור, משולם דוד בן אלטע ענדיל שיזכה לרפו"ש, התפילות עזרו לתקופה ארוכה הוא יצא מבית החולים ובביתו התקינו מערכת שלימה כדי שיוכל להיות בבית.

ערב שבת קודש "פרשת בשלח" הורע מצבו עד מאד, רמקולים הסתובבו ברחבי ירושלים להרבות בתפילות, אולי יחוס הקב"ה על עם עני ואביון אולי ירחם, התפילות פעלו שהוטב מצבו, ראו בעליל כי למצוקים יש עדיין כוח לבקש מהבורא שיותר אותו בהאי עלמא,

אבל במוצש"ק החלו להיראות סימני גסיסה, התלמידים הוזעקו שוב, הם לא משו מהמקום וקרעו רקיעים, בקריאת שמע ווידוי, הייתה שם אווירת יום הכיפורים, עד לבוקר השכם בו גברו האראלים על המצוקים ונשבה ארון הקודש ועלה רבינו עם התורה ונרתיקה לישיבה של מעלה, לישב בגן עדן, עם כל התנאים והאמוראים הראשונים והאחרונים ובעיקר גדולי ישראל לבית בריסק זי"ע שכל ימיו לא חדל מלברר את שמועתם.

תהי נשמתו צרורה בצרור החיים ויבולע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.